

iordan iovkov

Lei 5

editura minerva

«Iordan Iovkov (1880—1937) cunoștea temeinic scriitorii români, îi citea, știa să-i aprecieze și căuta întotdeauna asemănări cu scriitorii noștri... Îi plăcea Ion Creangă pentru frumoasa lui limbă populară, aprecia piesele lui Caragiale, în special comedia *O scrisoare pierdută*, vorbea de Liviu Rebreanu ca de un scriitor deosebit de talentat... Dar, dintre toți, se pare că Mihail Sadoveanu era scriitorul cel mai apropiat lui. Între ei existau afinități din punct de vedere al stilului, al tematicii, al limbii, ambii au atâtea lucruri comune și nu este deloc de mirare că amândoi tipăresc în același an cărți care se aseamănă nu numai din punct de vedere al stilului (*Hanul Anuței* și *Noaptea la hanul din Antimovo*).

IORDAN STRATIEV

752

iordan iovkov

inimă de femeie

iordan iovkov

Ilustrația copertei : *Florica Petrache-Cercel*

iordan iovkov

inimă de femeie

POVESTIRI ALESE

ÎN ROMÂNEȘTE DE MIRCEA TH. POPESCU

PREFAȚĂ DE LAURA BAZ-FOTIADE

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI • 1973

EDITURA MINERVA • BUCUREȘTI

Pentru versiunea românească toate drepturile rezervate
Editurii Minerva (B.P.T.).

ЙОРДАН ЙОВКОВ
СЪБРАНИ РАЗКАЗИ

2 Тома

София, Български писател, 1964.

UNIVERSUL POVESTIRILOR LUI IOVKOV

Marile talente nu se opresc niciodată la un singur gen literar. Inspirația îi îndeamnă să-și încerce forțele în diferite domenii, pentru a-și găsi cea mai desăvârșită formă de exprimare a gândirii lor artistice. Acest deziderat este pe deplin valabil în cazul lui Iordan Iovkov — prestigiosul clasic bulgar, a cărui creație poate fi considerată un mozaic de genuri literare: poezie, schițe și povestiri, nuvele, dramaturgie și romane. Cea mai mare importanță în opera sa o au genul scurt și dramaturgia, scriitorul îmbogățind tezaurul literar bulgar cu lucrări de valoare universală, ce și-au păstrat nealterată strălucirea până în zilele noastre.

Pe cât de complexă și bogată este creația sa, moștenire lăsată poporului bulgar, pe atât de simplă și modestă îi este biografia. Născut la 9 noiembrie 1880 în satul Jeravna, regiunea Sliven, Iordan Iovkov este penultimul din cei șase copii ai agricultorului înstărit Ștefan Iovkov și al soției sale Pena Soiceva. Ei au avut cinci băieți și o fată. Tatăl său era un om întreprinzător, energic și deosebit de cinstit. Știa carte și deseori lua parte la viața socială, interesându-se de treburile obștești ale satului în calitate de membru în comitetul comunal, al școlii sau al bisericii. Trăsătura sa principală era simțul dreptății și echității. Era un om aspru, dar drept. Cei din sat îl stimau și deseori apelau la el pentru a le descurca unele lucruri încălcate. În 1880 cumpără pământ la țară ocupându-se cu agricultura și creșterea vitelor, în special cu oeritul, dar familia nu și-o aduce decât în anul 1897, când se stabilește în satul

Cifutkioi (astăzi Iovkovo). Venit aici, viitorul scriitor îndrăgește plaiurile și oamenii de pe aceste meleaguri, pe care îi va descrie cu multă dragoste în operele sale.

Mama scriitorului, Pena, deși femeie simplă, era vestită prin energia și optimismul ei, prin darul ei de a povesti nuanțat și plastic întâmplări de demult sau peripeții autentice, trăite de ea ori auzite, pe care știa să le redea cu o adevărată forță evocatoare. Întreaga energie latentă a unor caractere tari, purtând în ele bogăția spirituală a poporului bulgar, a fost transmisă cu prisosință penultimului lor vlăstar, Iordan, care în anii de maturitate creatoare a reușit să-i dea o expresie vie prin eroi, fapte și idei îmbrăcate într-o minunată formă artistică.

Iordan Iovkov își începe studiile în satul natal, apoi în clasa a IV-a se transferă în Kotel și își termină liceul la Sofia în anul 1900. După absolvirea liceului intră în învățământ și este dascăl prin satele dobrogene, mai întâi la Ciflic Musubei (Dolen Izvor). După doi ani se înscrie la Școala de ofițeri de rezervă din Kneajevo, pe atunci o suburbie a Sofiei. În 1903, când termină cursurile, dorește să facă studii superioare și se înscrie la Facultatea de științe juridice din cadrul Universității din Sofia, dar după câteva luni îi moare tatăl și, neavînd posibilități materiale, este nevoit să se întoarcă acasă, să-și reia meșeria de dascăl prin satele din Dobrogea de sud, pînă la izbucnirea războaielor balcanice. De fapt aceasta este perioada de acumulare a lui Iovkov. Fire sensibilă și receptivă, viitorul scriitor începe să studieze mediul înconjurător, oamenii cu care venea în contact, să le asculte păsurile și să pătrundă în universul lor de gânduri și frământări, să le înțeleagă caracterul și bogăția sufletească. Trăind în mijlocul lor, Iovkov descoperă treptat chipul țăranului bulgar, care va deveni mai târziu eroul central al bogatei sale creații. De fapt Dobrogea de sud, ca și Jeravna, trezește în scriitor acea forță latentă de creator și apărător (prin puterea talentului său) al celor mulți și obidiți.

Dar nu numai simpla observare și înregistrare a vieții sociale l-a născut pe marele povestitor Iordan Iovkov. În acești ani de dascălie, pe lângă activitatea profesională, cititul era marea lui pasiune. Față de Ivan Vazov scriitorul manifesta o adevărată pietate: măiestria

și originalitatea operei acestuia erau pentru el jalonul adevăratei arte. Cu deosebită plăcere îi citea pe Țanko Țerkovski, Todor Vlaikov și mai ales pe Elin Pelin; pe ultimul îl va asemui cu Liviu Rebreanu al nostru. Același interes manifesta și față de literatura străină, îndeosebi față de marii clasici ruși, pe care-i citea în original: A. S. Pușkin, N. Gogol, Turgheniev, Lev Tolstoi și Cehov. Mai târziu se va interesa îndeaproape și de literatura română. De la marii maeștrii ai cuvîntului scris — bulgari și străini — el va învăța să toarne în tipare proprii universul său poetic.

Primele încercări literare aparțin liricii (debutează cu poezia *Soartă*, scrisă în 1905 și publicată în revista *Selska Probuda*, condusă de Țanko Bakalov). Treptat versurile sale apar în ziarul *Săznanie*, revistele *Novo obștestvo* și *Hudojnik*. Lirica însă nu-l satisface. Simte că marea sa chemare este proza. În 1910 publică prima povestire, *Jeluiirea ciobanului*, în revista *Prosveta*, nr. 6. Urmează apoi o serie de alte povestiri apărute în revista lui Anton Strașimirov *Nabliudatel*, în revista lui Dimităr Podvărzaciov *Zveno* și în altele.

Izbucnirea războaielor balcanice îl plasează pe Iovkov pe o altă orbită. El este mobilizat pe front, unde îndeplinește o serie de misiuni și participă la lupte; la 18 iunie 1913 este grav rănit, apoi decorat cu „Ordinul vitejiei”. Refăcându-și sănătatea, se stabilește în Sofia, unde îl găsim funcționar al Ministerului Afacerilor Interne.

Perioada de acalmie nu durează mult, căci izbucnește primul război mondial și Iordan Iovkov îmbracă din nou haina militară. De data aceasta este trimis grănicer lângă riul Mesta, la granița dintre Grecia și Bulgaria. După zece luni este transferat în Sofia în calitate de ziarist, corespondent militar al ziarului *Voenni izvestia*.

Participarea la războaiele balcanice și la primul război mondial îi oferă scriitorului prilej de a aduna un bogat material, pe care îl va folosi în povestirile sale de război publicate în ziarul *Voenni izvestia* și în revistele *Narodna armia* și *Otecestvo*, aducându-i recunoașterea unanimă — atât a cititorilor, cât și a criticii literare — de excelent scriitor de război.

Frontul îi deschide lui Iovkov un alt orizont, țărănul bulgar îi apare într-o nouă ipostază, aceea de soldat. Il urmărește în-

deaproape, caută să pătrundă în universul lui psihologic, să-i înțeleagă gândurile, frământările, să filtreze vicisitudinile războiului prin prisma și viziunea lui. De aici izvorăște puternicul umanism iovkovic impregnat în povestirile sale din această perioadă.

Este interesantă atitudinea scriitorului față de aceste evenimente la care ia parte activă. Nu le înțelege caracterul și n-are atitudine diferențiată față de ele. În război Iovkov vede în primul rînd bărbăția, fapta eroică a unei anumite persoane și a maselor, vitejia și conștiința datoriei, abnegația și jertfirea de sine, dar nu ascunde faptul că războiul, plagă a omenirii, nu este numai o epopee eroică, ci e un amestec de eroism și moarte, de slavă și distrugere, de însuflețire și cruzime. Deși Iovkov nu se ridică ferm împotriva războiului, totuși o face prin compasiunea arătată față de cei ce suferă de pe urma lui, prin umanismul care emană din povestirile sale, făcînd apel la cele mai nobile sentimente ale sufletului uman. Nu este un scriitor de război de tipul lui Lev Tolstoi ; pentru autor cîmpul de luptă nu capătă contururi concrete, detalii, ci mai curînd este arena în care individul își poate manifesta înaltele sale calități de eroism, curaj, vitejie și abnegație, care existau în el latent, manifestate poate și în viața pașnică prin acuratețea muncii sale, dar neobservate, nefiind puse într-o situație excepțională. Aceștia sînt eroii din povestirile : *Bulgăroaica, Balkan, Consătenii, Escadronul alb, Prima victorie, Trandafirii albi, De revelion* și altele, în care Iovkov descoperă laturi noi ale țaranului bulgar îmbrăcat în mantaua militară, care consideră războiul ca o muncă grea, ca o datorie pe care trebuie s-o îndeplinească cu aceeași conștiinciozitate cu care își face lucrările cîmpului și ale gospodăriei. El este supus, disciplinat și răbdător. Sînt momente însă cînd glasul pămîntului îl cheamă. Dorul de casă, de satul natal și mai ales grija că ogorul său rămîne nearat în primăvara aceasta, că acest pămînt nu așteaptă și-și cere drepturile sale, îi face pe eroii din nuvela *Consătenii* să privească războiul cu alți ochi și să fie nerăbdători de a-l vedea odată terminat. Iată ce spune soldatul Stoil sublocotenentului Varenov, simțînd primele adieri ale primăverii :

„Stoil privea ogorul, întîrziindu-și răspunsul.

— Ce să ne mai tot gîndim atîta, zise Varenov. Trebuie să mai răbdăm încă puțin.

— Noi om răbda cum om răbda, răspunse molcom Stoil. Noi răbdăm, domnule sublocotenent, dar, vezi, el, pămîntul, nu aşteaptă. Uite, na, parcă-ţi vorbeşte !...“

Iovkov adună povestirile scrise în această perioadă în două volume ; primul, apărînd în 1917, îi aduce nu numai consacrarea ca scriitor, dar şi marele premiu „Ivan Vazov“, acordat de Academia de ştiinţe ; al doilea apare în 1918.

După anii de război tema aceasta începe treptat să dispară din orbita preocupărilor scriitorului, pentru a face loc unei vaste panorame a vieţii satului din perioada antebelică.

Demobilizîndu-se, Iovkov se întoarce în învăţămînt, funcţionînd mai întîi în Dobrici şi apoi în Varna, fără a neglija pasiunea scrisului, ce-i completa viaţa şi-i aducea satisfacţie morală. Aici compune nuvela *Secerătorul*, pe care o publică în anul 1920 în editura „Образование“. În toamna aceluiaşi an lui Iovkov i se propune să plece în Germania sau România să lucreze la una din legaţiile bulgare din aceste ţări. Iovkov alege a doua alternativă şi astfel este numit ataşat de presă la Legaţia bulgară din Bucureşti. De ce face el această alegere ? Iovkov nu rămăsese indiferent faţă de viaţa culturală ce se desfăşura în ţara vecină. Încă înainte de a pleca la Bucureşti, se interesează îndeaproape de literatura română. Caută să-şi lărgască orizontul literar şi foloseşte orice prilej pentru a se informa asupra problemelor ce-l preocupau. Astfel, Petăr Ikononov, contemporan şi prieten cu Iordan Iovkov, mărturiseşte : „La un moment dat, a început să se intereseze de literatura română şi să mă întrebe despre scriitorii români mai de vază — nuvelişti şi romancieri. Acest lucru m-a surprins la început, dar după o lungă discuţie cu el i-am înţeles marea dorinţă de a se duce la Bucureşti, ca ataşat de presă, pentru a-şi lărgi orizontul literar, pentru a cunoaşte literatura română şi, dacă se va putea să urmeze o facultate.

I-am înşirat numele cîtorva poeţi, nuvelişti şi romancieri (...), caracterizîndu-le opera în cîteva cuvinte...

La plecare spre Bucureşti, i-am recomandat lui Iovkov cîteva reviste : *Viaţa românească*, *Ramuri* şi i-am dat o scrisoare pentru

prietënii mei — poeți și scriitori — în al căror cerc mă aflam ca student și mai târziu ca profesor de liceu și preot”.

În România Iovkov stă șapte ani — de la 20 septembrie 1920 pînă la 21 iunie 1927.

La început a locuit pe lîngă cimitirul Belu, apoi s-a mutat în fosta clădire a școlii bulgare de pe Calăa Călărași, iar din 1925 pînă în 1927 a locuit pe strada Franzelari nr. 27.

De la Iordan Stratiev, poet bulgar, cu care Iordan Iovkov a lucrat împreună la legație, aflăm că acesta muncea foarte mult „se ocupa de pașapoarte, traducea toate documentele din bulgărește în românește și din românește în bulgărește, făcea toată corespondența în limba română — o preocupare care-i răpea tot timpul“, necesar creației artistice. Iar Atanas P. Madjearov, de asemenea contemporan al scriitorului, reliefează un alt aspect din perioada lui bucureșteană. El afirmă că Iovkov învăța cu multă sîrguință limba română. Adeseori își nota o serie de cuvinte neînțelese și se interesa de sensul lor, de varietatea semnificațiilor și nuanțelor lor. În felul acesta, Iovkov reușește să învețe bine limba română, să facă cunoștință de aproape cu cultura țării noastre, să citească în original operele scriitorilor români, să urmărească cu atenție evenimentele politico-sociale și să fie la curent cu presa vremii. Față de țara noastră și poporul român, scriitorul bulgar a nutrit multă simpatie și chiar admirație, mai ales cînd constata că intelectualii și oamenii politici progresiști români apreciau just unele personalități de vază ale Bulgariei și se interesau de evenimentele ce se petreceau în țara vecină.

În cei șapte ani petrecuți în capitala țării noastre, Iovkov devine un foarte bun cunoscător al literaturii române. În această privință, deosebit de interesantă este mărturisirea ce-o face Iordan Stratiev : „Iovkov cunoștea temeinic scriitorii români, îi citea, știa să-i aprecieze și căuta întotdeauna asemănări cu scriitorii noștri. (Aici trebuie să mărturisesc cu recunoștință că Iovkov mi-a fost primul îndrumător în literatura română.) Îi plăcea Ion Creangă pentru frumoasa lui limbă populară, aprecia piesele lui Caragiale, în special comedia *O scrisoare pierdută*, vorbea de Liviu Rebreanu ca de un scriitor deosebit de talentat, «un Elin Pelin de mari proporții», era

entuziasmat de povestirile simple ale lui Brătescu-Voinești. Dar, dintre toți, se pare că Mihail Sadoveanu era scriitorul cel mai apropiat lui. Între ei existau afinități din punct de vedere al stilului, al tematicii, al limbii, ambii au atâtea lucruri comune și nu este deloc de mirare că amândoi tipăresc în același an cărți care se aseamănă nu numai din punct de vedere al stilului, dar și titlurile sînt cam aceleași : *Hanul Ancuței și Nopti la hanul din Antimovo*¹.

Cunoscînd îndeaproape literatura română și apreciînd-o cu căldură, el va căuta s-o popularizeze și, în Bulgaria, printr-o serie de traduceri făcute la înapoierea în patrie.

În București Iovkov vine ca scriitor deja format, cu întregul său univers de eroi, de imagini de trăiri și concepții expuse în cele două volume de povestiri și în nuvela *Secerătorul*, pe care le publicase. În afară de aceasta el avea deja în arsenalul său poetic impresii și imagini adunate din îndelungații ani de dăscălie la țară, care nu îmbrăcaseră încă o formă artistică. În pofida muncii istovitoare din cadrul Legației și al unor greutăți de ordin material, furîndu-și din orele de odihnă și sacrificîndu-și sănătatea și așa destul de subredă, Iordan Iovkov îmbogățește, la București, tezaurul literaturii bulgare cu trei volume de povestiri — *Ultima bucurie* (notăm că numai două-trei din bucățile cuprinse aici nu sînt scrise la noi în țară), *Legende din Stara Planina* și *Nopti la hanul din Antimovo*, publicate treptat la Sofia.

Iovkov este scriitorul ale cărui rădăcini sînt împlîntate adînc în atmosfera, pămîntul și viața satului bulgar. De aici își trage seva, de aici îi izvorăște inspirația. El însuși mărturisește că a trăit 30 de ani la țară. „În acest răstimp, spune el, eu m-am format și mi-am creat o anumită atitudine față de viață, față de oameni. Din această perioadă am toate emoțiile și trăirile cele mai puternice, de atunci dăinuie toată experiența mea de viață și toate imaginile mele — întregul univers în care trăiesc.” Acest univers palpită puternic în toată opera sa. Ori de cîte ori Iovkov a încercat să iasă

¹ Această problemă este dezbătută pe larg în : Laura Baz-Fotiade, *Locul lui Iordan Iovkov în relațiile literare româno-bulgare din secolul al XX-lea*, revista *Studii de literatură universală*, vol. III, București, 1961 p. 237—255.

din granițele lui, să descrie oameni și fapte produse de imaginația sa, ele și-au pierdut forța autenticității, vigoarea sugestivă, iar măiestria artistică s-a diminuat. Un caz tipic în această privință este romanul *Moșia de lângă hotar*, în care încearcă să contureze evenimentele din timpul răscoalei bulgare din septembrie 1923. Dar este știut faptul că în anul respectiv Iovkov nu era în Bulgaria, ci la București și deci n-a luat parte la răscoală, n-a fost martor ocular pentru a avea imaginea clară a evenimentului, ca să-l treacă prin prisma trăirilor sale și să-l redea cu tăria autenticității.

La el fuziunea dintre creator și imaginea satului bulgar este indisolubilă. Rămânând credincios acestei imagini, el se înrudește cu contemporanul său Elin Pelin, iar generațiilor viitoare de scriitori le lasă o tradiție bogată, pe care aceștia o vor dezvolta pe o treaptă superioară de viziuni, mesaje și mijloace artistice, ilustrând noua atmosferă din satul socialist bulgar, întâlnită în opera lui Stoian Daskov, Andrei Guleașki și alții.

În cele trei cărți scrise la București ni se dezvăluie noi fațete ale creației iovkoviene. În volumul *Ultima bucurie* se simte în surdina ecoul războiului; apoi această temă dispare complet, cedînd locul atmosferei satului din perioada antebelică — *Nopti la hanul din Antimovo* sau alunecă și mai mult în timp în *Legende din Stara Planina* (tradusă în românește în anul 1966 și apărută în volum separat la Editura pentru literatură universală). În ele Iovkov reînvie viața bulgară din epoca renașterii — după cum observă acad. Petăr Dinekov — în cele mai dramatice manifestări ale ei, cu personaje și caractere puternice, animate de sentimente și pasiuni excepționale, într-un cadru de asemenea neobișnuit și romantic (vremurile de restriște ale cîrdjaliilor, cu atrocitățile și samovolnicile din timpul robiei, otomane, cu romantismul haiducesc și răscoalele populare, cu natura montană frumoasă, dar în același timp nespus de sălbatică).

Scriitorul se adresează trecutului nu pentru că aparține în întregime lui. Pornind de la el tinde către contemporaneitate, creează adevăruri valabile și azi. Slăvește trecutul nu pentru că ar fi fost desăvîrșit, ci alege doar acele raze luminoase, acele caractere tari, care s-au opus răului și au înălțat demnitatea umană; Iovkov le reînvie pentru a sădi în noile generații de cititori calități morale, trăsături

de caracter veșnic valabile și care împing spiritul uman spre perfecțiune și înălțare.

Pornind de la acest crez, Iovkov zămislește o lume a binelui, o lume a principiilor etice, o lume a moralei, dar n-o caută într-un univers iluzoriu, creat de fantezia sa poetică, ci o caută și o găsește în viața concretă, cotidiană, a omului simplu, a poporului bulgar în mijlocul căruia s-a născut și a trăit.

De pildă în nuvela *Secerătorul*, în povestirile *Străinul*, *Albena*, *Serafim* și altele se simte influența idealismului etic al lui Lev Tolstoi. Însă la Iovkov există ceva înălțător, căci eroii săi nu-s niște bogătași, făcând acte de filantropie, ci scriitorul ne uimește cu modestia și noblețea faptelor unor eroi, pe care poate viața i-a aruncat la periferia ei. Astfel este Serafim din povestirea cu același nume, un bătrîn sărman, bolnav și zdrențaros, care, după ce muncește toată vara ca să-și cumpere o haină mai călduroasă pentru iarnă, întâlnind-o pe Pavlina, la fel de bătută de soartă, dar și cu bărbatul bolnav, îi dă ei toți banii și gestul este făcut fără emfază, fără socoteli mercantile, ca un imperativ al modului său de a gândi.

În aceeași lumină nobilă este învăluit Kolio, căruțașul cel tuciu-riu din povestirea *Ploaie de vară*. El o salvează pe Paraskevița, care, cuprinsă de disperare, încercase să se înece.

Iovkov, ca un mare realist, privește omul cu toate contradicțiile sale. În el forțele binelui se înfruntă cu cele ale răului. Eroii lui nu sînt nici îngeri, dar nici demoni. Rali îl pradă pe tatăl său, dar în cele din urmă îi cere iertare. Dafin, într-un moment de nesăbuiță, comite o crimă ; apoi găsește forțe să-și răscumpere greșeala și să se întoarcă iar în mijlocul oamenilor ; Sarandovița este ispititor de frumoasă, dar în anumite ipostaze se manifestă spiritul său mercantil etc. În tot acest conglomerat de bine și rău, Iovkov pledează pentru încrederea față de om, căci fiecare, mai devreme sau mai târziu, va găsi puteri și mijloace pentru răscumpărarea păcatului, redobîndirea personalității și stima semenilor săi.

Citind cu atenție povestirile lui Iordan Iovkov observăm că sînt pătrunse de o profundă compasiune față de suferințele oamenilor. Revelatoare în această privință sînt : *Pe sîrma de telegraf*, *Străinul*, *Pribeagul*, *În timpul ciumei*, *Serafim*, *Capete de viteji* și altele. De

aceea eroii lui sînt tăcuți, păstrînd în sufletul lor o taină. Vorbesc rar și puțin, ca oamenii care au îndurat multe în viață. Nu este o particularitate a unuia sau a altuia dintre eroi : este o viziune unitară asupra felului de a fi al omului obișnuit să tacă, apăsător de nevoi, adunînd într-însul durere, ură și nădejde, așteptînd ziua la care au visat generații. Sînt oameni simpli, de obicei țărani săraci, chinuți și exploatați de orînduirea nedreaptă în care au trăit.

Dar Iovkov are și un ideal de dreptate și înălțare spirituală. Acesta e visătorul, purtătorul mesajului ; îl întruchipează bătrînul meșter Sali Iașar, care visează să facă o faptă măreață, să lase o urmă în viața sa, să fie pomenit de generații de-a rîndul ; visul i se împlinește prin „cîntecul roșilor“. La fel de visători sînt și bătrînii Gheno și Mosco din *Noapți la hanul din Antimovo*, moș Sterio din *Frații Senebir*, ori Moș Rusi din *Capete de viteji*.

Întîlnim însă și alt tip de eroi, în înfățișarea cărora există ceva mareț și excepțional. De obicei ei nu vorbesc, ci acționează. Iovkov îi prezintă ca oameni tineri și frumoși, dar în același timp maiestruși și aspri. Nu întîmplător subliniază aceste calități. Un bătrîn i se adresează lui Indje : „Nu te cunosc, dar ascultă ce vreau să-ți spun : ești tînăr, ești frumos, ești voinic. Bine-ar fi să avem un stăpîn ca tine.“ Aceiași frumusețe bărbătească o găsim și la un alt erou iovkovian, Sibil, frumusețe recunoscută chiar de reprezentantul autorității asupritoare turcești, în fața căreia acesta rămîne uimit și e gata să-i comute pedeapsa.

Iovkov s-a închinat întotdeauna în fața bărbăției, eroismului și a frumuseții. Aceste calități fac să pălească trăsăturile negative ale eroului său, care vin în contradicție cu cele pozitive, dar prin aceasta îl fac mai pămîntean, mai real.

Lumea eroilor lui Iordan Iovkov este deosebit de bogată și pitorească, dar în cadrul ei locul central îl ocupă portretele feminine, în jurul cărora gravitează tema dragostei, a frumuseții și perfecțiunii, prezentată prin prisma creatorului. În fiecare ciclu de povestiri întîlnim femei de o frumusețe rară ; în *Cîntecul roșilor* ne întîmpină Șakire, Țvetana, Maria, în *Noapți la hanul din Antimovo* Sarandovița, Albena, în *Inimă de femeie* Anicika și Asie, în *Dacă puteau vorbi* Vasilisa, în *Legende din Stara Planina* — Tiha, Bojura

și Jenda, fiecare din ele cu farmecul frumuseții lor. Iovkov subliniază că frumusețea fizică nu este elementul predominant, ci doar un corolar al bogăției sufletești, al acelei forțe interioare care face să emane sentimente înălțătoare și dă vieții o lumină vie, un sens nobil și trăiri puternice, care-l transformă pe om, făcându-l mai bun, mai înțelept, mai fericit.

În portretele feminine Iovkov reliefează frumusețea, vigoarea, istețimea lor. Iar criticul literar bulgar, prof. Gheorghi Țanev, observă :

„Calitatea cea mai mare este frumusețea — din ea se nasc și celelalte. Ea are o putere care nu se poate măsura cu nici o forță fizică. Frumusețea îi atrage pe toți. Este o desfătare pentru toți, în afară de cei în a căror inimă clocotește invidia. În fața ei (a frumuseții) nimeni nu este indiferent. Devine o forță morală, care nu ține seamă de nici un fel de măsuri și legi în afara ei. Se ridică deasupra binelui și răului ; acest lucru este caracteristic pentru oameni și popoare cu un suflet simplu, curat, primitiv, cunoscut încă din literatura clasică greacă.“

Aceste portrete feminine sînt prezentate într-o atmosferă de romantism, au o formă artistică elevată, care reliefează și mai mult farmecul frumuseții lor. Nu întîmplător Iovkov subliniază că la hanul din Antimovo veneau nu numai drumeți de rînd, ci și boieri, sau chiar pașa cobora „să bea o cafea și s-o vadă pe Sarandovița“. Frumusețea se ridică deasupra păcatului. Exemplu caracteristic este povestirea *Albena*, în care eroina cu același nume este autorul moral al unei crime, atrăgîndu-și oprobiul întregului sat. Oamenii sînt gata s-o omoare cu pietre, dar cu o privire ea-i liniștește și-i împacă, fiindcă ochii ei sînt fermecători, iar autorul adaugă : „Femeia asta-i păcătoasă, dar tare frumoasă“. Eroinele lui Iovkov iubesc cu pasiune și abnegație, trec peste primejdii, prejudecăți și tradiții, calcă chiar moartea în picioare și se jertfesc pentru omul iubit. Astfel este Rada (*Sibil*), Albena sau Bojena din povestirile cu același titlu.

Unii critici bulgari din trecut, situîndu-se pe poziții sociologizante, apreciau greșit povestirile scrise după primul război mondial,

afirmînd că în ele predomină doar o atmosferă patriarhală, idilică, iar autorul lor are vederi apolitice. Nu se poate afirma că Iovkov a fost un luptător. Era mai curînd un visător, un mare scriitor democrat. N-a participat niciodată direct la viața politică, dar asta nu înseamnă că a fost indiferent față de soarta poporului său. Dimpotrivă, prin arta sa, a luat totdeauna poziție față de nedreptate și suferințele omului și a încercat să reflecte frământările sociale prin prisma umanismului său. Drept mărturie stă nuvela *Secerătorul*, unde găsim tabloul luptei sociale din satul Liuleakovo, cu cele două pături antagoniste: bogătașul Vălcean și țăranii sărăciți de el, al căror exponent este Grozdan. Conflictul este puternic, viața satului bulgar se conturează cu întregul arsenal de contradicții și ciocniri sociale. Mai găsim și un învățător socialist, în persoana lui Radulov; deși creionat sumar, el este redat în mod realist și veridic. Cu toate că Iovkov ar fi putut aprofunda acest conflict pentru a crea o amplă panoramă a vieții sociale a timpului, totuși n-o face, situîndu-se pe poziții idealiste. El vede rezolvarea conflictului social printr-o renaștere spirituală a eroilor și împăcarea conflictelor de clasă. După ce Vălcean îi ia în mod obuziv toată averea lui Grozdan și conflictul ajunge la apogeu, deodată toată povestirea capătă alte contururi: idealiste, de împăcare și renaștere spirituală: Vălcean, fiind în pericol de moarte, este salvat de Grozdan, iar acesta, drept recunoștință, îi înapoiază întreaga avere. Cu toate aceste deficiențe, nuvela are și calități artistice — tablourile se succed sugestiv și cu forța autenticității, iar ceea ce Iovkov subliniază cu pregnanță este legătura indisolubilă dintre țăran și pămînt, dragostea cu care îl muncește. Din acest punct de vedere el ne amintește de Ion al lui Liviu Rebreanu.

Analizînd concepțiile scriitorului bulgar, academicianul Petăr Dinekov arată că Iovkov scoate în evidență forțele etice viguroase, ce se ascund în sufletul oamenilor și prin aceasta se manifestă umanismul, dragostea față de om, credința sa în el. Umanismul îi este mărginit de concepția sa despre lume. Această credință a sa ia cîteodată forme netipice, reflectînd concepțiile idealiste ale scriitorului, exprimînd iluziile lui asupra posibilităților de transformare a lumii prin intermediul moralei, cu ajutorul educației. Aceste iluzii sînt

deosebit de clare, mai ales în momentul cînd Iovkov caută să rezolve pe această cale marile conflicte sociale. Ceea ce îl face să idealizeze trecutul cu formele lui perimate, iar în metoda artistică îl împinge spre o oarecare diminuare a realismului.

Dar ceea ce e deosebit de prețios în opera lui Iovkov este tocmai faptul că ne înfățișează oameni simpli, obișnuți, din popor, ce-și iubesc munca, pămîntul și patria. El ni-i înfățișează cu multă dragoste și căldură, descoperind cele mai frumoase calități ale poporului bulgar. Acești oameni simpli sînt purtătorii unor înălțătoare calități etice, ai unui adînc și sincer umanism. Tocmai în aceasta constă credința fără margini a scriitorului în popor, în forțele și viitorul lui.

Iovkov a fost remarcabil și ca scriitor animalier, în volumul *Dacă puteau să vorbească*. Prin acest volum intră în marea familie de scriitori animalieri, înrudindu-se și cu Emil Gîrleanu al nostru. Subtilitatea observațiilor și finețea cu care ambii urmăresc universul spiritual al necuvîntătoarelor se apropie foarte mult. De asemenea și legătura indisolubilă ce se creează între om și animal este redată nuanțat și veridic de ambii scriitori. Dar fiecare dintre ei are o manieră proprie de a pătrunde în labirintul sufletesc al viețuitoarelor, de a le amplasa în tablouri de natură diferite — la Iovkov predomină toamna și iarna, la Gîrleanu — primăvara și vara. Culorile tablourilor sînt diferite la unul și la celălalt, dar forța sugestivă rămîne inegalabilă la ambii creatori.

Deseori ne întrebăm : cum scria Iordan Iovkov ? Ne răspunde însuși scriitorul, într-o mărturisire făcută în februarie 1932 amicului său, profesorul Spiridon Kazandjiev¹, cu care se întâlnea deseori la cafeneaua „Biad“ de pe str. Rakovski din Sofia, unde era locul lui preferat, și despre care afirma : „Acolo e frumos. Această cafenea este al doilea cabinet al meu. Seara, între orele 5—7 este puțină lume și eu stau liniștit, fumez și reflectez asupra lucrărilor

¹ Spiridon Kazandjiev a notat toate discuțiile purtate între ei și le-a publicat în vol. *Întîlniri și discuții cu Iordan Iovkov*, Sofia, 1930.

mele. S-ar putea spune că acolo îmi «scriu» povestirile, iar acasă numai le «transcriu». Eu poate de aceea nu pot să compun la masa mea de birou. Întotdeauna mi s-a părut straniu să compui stînd cu tocul în mînă în fața unei hîrtii albe. Aceasta nu-i artă, ci mai curînd o născocire, o fantezie searbădă. Mie îmi place ca în momentul cînd mă gîndesc la o întîmplare să simt oamenii și viața în jur. De aceea adevăratele mele ore de creație sînt la cafenea : stau singur, mă uit pe fereastră, văd strada unde se desfășoară viața și mă gîndesc la eroii mei, de parcă și ei ar fi undeva pe acolo, în acest tumult al vieții. Astfel devin mai concreți, mai reali și nu vin la mine ca niște fantome, dintr-o lume imaginară.“

De aceea limba folosită de Iordan Iovkov este bogată, cu multe nuanțări, ceea ce îi dă o mare expresivitate. Izvorul său de inspirație este limba vorbită a poporului și folclorul bulgar. Narațiunea din povestirile sale se desfășoară liniștit, el vorbește pe un ton calm, simplu, fără o frază stufoasă, exprimînd idei clare. La fel și eroii săi — oameni simpli — își deapănă cîteodată firul amintirilor de parcă ar face o confesiune în fața propriei lor conștiințe. Ei vorbesc cumpătat, conștienți de adevărurile ce le spun ; de aici se simte emanația unei profunde sincerități, se creează o atmosferă de cordialitate, lipsită de orice formalism și convenționalism. Dialogul la Iovkov are un dublu aspect — cel direct și cel indirect — cînd eroul discută cu propriul său eu, își pune o serie de probleme și cere de la conștiința sa să-i dea răspuns. Se produce acea interiorizare a eroului, cînd el ne apare în esența sa, îi cunoaștem nu forma sa exterioară, ci valoarea lui umană.

Natura este cadrul permanent în întreaga lui creație. Ea ia parte nemijlocită la gesturile și faptele personajelor. Eroii proiectează de multe ori în natură tristețile și bucuriile lor, iar Iovkov descrie natura așa cum o văd personajele sale. Omul se contopește cu natura căreia scriitorul îi atribuie elemente de viață. Așa cum o descrie el, se dovedește a fi nu numai un pictor, dar și un poet îndrăgostit de frumusețile ei. În scrierile lui Iordan Iovkov este vie dragostea de natură, dragostea de glie, dragostea de trecut, dra-

gostea de vitejia străbună. În ele trăiește întregul pământ bulgăresc cu toate datinile lui.

Demn de remarcat este și faptul că Iovkov, întors în patrie în 1927 continuă să se intereseze de țara noastră și caută să facă cunoscute publicului bulgar evenimentele și situația din România, venind zilnic la Direcția presei pentru a citi ziarele românești și a selecta cele mai importante știri.

În afară de informările privitoare la viața culturală și socială din țara noastră, Iordan Iovkov popularizează în Bulgaria și literatura română, traducînd din opera diferiților scriitori români. El însoțește întotdeauna aceste traduceri de scurte note despre scriitorul respectiv și creația sa. Astfel din Mihail Sadoveanu traduce *Necunoscutul*, din Cezar Petrescu povestirile *Întoarcerea eroului* și *Socoteala*, din Al. Brătescu-Voinești *Sărmanul Tric* și *Nicușor*, dar cele mai multe traduceri le face din Gheorghe Brăescu : *Între două surprize*, *Lecția*, *La dentist*, *Profilaxia*, *Alarma*.

Se poate observa faptul că și în domeniul traducerilor Iovkov se orientează tot spre genul scurt.

Aceste traduceri dovedesc încă o dată că scriitorul bulgar cunoștea temeinic limba și literatura română. Prin traducerile sale el popularizează literatura română în Bulgaria. Face cunoscut publicului bulgar nu numai conținutul ei de idei, ci și calitățile artistice ale literaturii noastre, deoarece traducerile sînt făcute cu măiestrie și multă exactitate. Această muncă neobosită dovedește dragostea și importanța ce o acordă scriitorul bulgar literaturii române.

Iordan Iovkov fiind un mare partizan al prieteniei și cunoașterii reciproce dintre poporul român și cel bulgar, se străduiește să popularizeze și succesele obținute de noi în domeniul teatrului și istoriei.

Din articolul său *Ceva despre teatrul din România*, găsit în arhiva scriitorului, reiese că Iovkov era entuziasmat și îndrăgostit de teatrul românesc. În acest articol relatează că în București s-a jucat cu mult succes piesa *Omul cu mîrșoaga* de G. Ciprian, iar

trupa lui Georges Pitoëff din Paris a început repetiția acestei comedii. Montarea, după cum anunță Iovkov, va fi de proporții fantastice, subliniindu-se deopotrivă atât partea comică, cât și cea dramatică a piesei.

În același articol scriitorul bulgar amintește de numărul relativ mare de teatre din București unde, în afară de Teatrul național, mai există și alte teatre particulare, finanțate de stat, cu condiția să joace piese românești.

Iovkov remarcă o altă trăsătură a teatrului românesc: succesele obținute în studierea mijloacelor stilistice. El menționează că pe scenele românești nu se joacă ceva împestrițat, supraîncărcat cu elemente folclorice, ci se promovează fondul și spiritul național. El este entuziasmat de succesul dramaturgiei românești și de actorii ei. Atât la Teatrul Național, cât și la unele teatre particulare, cum ar fi Teatrul Bulandra, se află în repertoriu unele piese care se joacă luni de-a rândul, ca de exemplu: *Titanic vals*, *Mușcata din fereastră* și altele.

Tot în arhiva scriitorului se află un alt articol, intitulat *Istoria românilor*, din care reiese că Iovkov cunoștea opera lui Nicolae Iorga — *Istoria poporului român*, în două volume, editată în limba germană, tradusă apoi în limba română de Otilia T. Enache-Ionescu în cinci volume (1922—1928). El mai cunoștea și o altă operă a lui Nicolae Iorga, *Histoire des Roumains et de leur civilisation*, apărută la Paris în anul 1920, iar a doua ediție la București 1922.

Din toate cele expuse reiese că Iordan Iovkov cunoștea temeinic viața culturală din țara noastră, iar față de noi a nutrit întotdeauna cele mai frumoase sentimente de prietenie și dorință de colaborare. Înainte de a veni la București, Iovkov i se va confesa lui Konstantin Konstantinov: „Știi, eu îi iubesc pe români“. Această mărturisire ne îndreptățește și mai mult să-l apreciem ca un bun prieten al poporului nostru, ca un militant al strîngerii legăturilor dintre țara noastră și vecina de pe malul drept al Dunării — Bulgaria.

În toamna anului 1937 Iordan Iovkov se îmbolnăvește grav și pleacă împreună cu soția sa, Despina Iovkova, în stațiunea balneară

Hisarea pentru a se trata. Într-o noapte avînd o criză puternică, este transportat de urgență la Plovdiv, internat la Spitalul catolic și operat, dar fără rezultat.

El se stinge din viață la 15 octombrie 1937, în vîrstă de numai 57 de ani. Disparația sa timpurie a însemnat o pierdere grea pentru literatura bulgară, căreia i-a îmbogățit tezaurul cu prețioase și variate volume, a căror faimă a trecut repede peste hotare, intrînd în patrimoniul literaturii universale.

Astfel povestirile sale apar în străinătate mai întîi în reviste, ziare sau antologii, în diferite limbi, ca : estonă (1920), polonă (1927), engleză (1930), română (1932), germană (1933), sîrbă (1934) etc ; iar în volum separat apar *Nopti la hanul din Antimovo*, în limba sîrbă (1931) și română (1933), *Secerătorul*, în sîrbă (1933) și un volum de povestiri în limba polonă (1928). După moartea sa, opera lui Iovkov cunoaște o mare popularitate, atît în țările învecinate, cît și în cele mai îndepărtate. Au apărut traduceri în : română, rusă, ungară, sîrbă, polonă, turcă, greacă, germană, franceză, chineză, arabă, finlandeză, japoneză, italiană, spaniolă etc.

În România opera și personalitatea lui Iordan Iovkov sînt semnalate mai întîi de Emanoil Bucuța în revista sa *Boabe de grîu*, în care, chiar din 1930, îl prezintă cititorului român cu prilejul publicării în traducere a unor povestiri din opera sa. În aceste relații Bucuța ne informează că scriitorul bulgar știa românește și citea mult literatura română, mai ales pe Mihail Sadoveanu. De altfel Bucuța îl consideră pe Iovkov un Sadoveanu al Bulgariei.

Tot în această revistă (de la nr. 5 la nr. 10) V. C. Hrisicu publică în anul 1932 traducerea povestirilor din volumul *Nopti la hanul din Antimovo*. Cîteodată și aceste traduceri sînt însoțite de comentarii și prezentări făcute de E. Bucuța. După ce aceste povestiri apar în *Boabe de grîu*, traducătorul V. C. Hrisicu le publică în volum, tipărindu-le în anul 1933.

După 1944 interesul față de Iordan Iovkov crește din nou la noi în țară. În 1964 Atanasie Gospodinov traduce piesa acestuia — *Mi-*

lionarul, fiind difuzată de câteva ori la radio, în interpretarea celor mai buni actori.

De asemenea în anul 1966 apare volumul *Legende din Stara Platină* în tălmăcirea lui Constantin Velichi, însoțită de o prefață semnată de traducător.

Prin forța realismului său, prin vigurosul său talent, prin plasticitatea imaginilor și subtilitatea viziunii artistice, Iordan Iovkov este, neîndoielnic, un scriitor de talie mondială.

LAURA BAZ-FOTIADE

TABEL CRONOLOGIC

1880 La 9 noiembrie se naște Iordan Ștefanov Iovkov în satul Jeravna, regiunea Sliven, într-o familie de țărani, fiind al cincilea din cei șase copii ai lui Ștefan Iovkov și ai Penei Boiceva. Tatăl scriitorului era înzestrat cu o inteligență nativă, foarte întreprinzător, știutor de carte și cu un dezvoltat simț al dreptății. Deseori a luat parte activă la viața socială, fiind cunoscut ca un om cinstit și drept. Mama sa, Pena, femeie simplă, era energică și optimistă și avea darul de a povesti minunat și plastic întâmplări de demult sau peripeții autentice trăite ori auzite de ea, pe care știa să le redea cu o adevărată forță evocatoare. Întreagă această energie latentă a unor caractere tari, purtînd în ele bogăția spirituală a poporului bulgar, a fost transmisă cu prisosință penultimului ei vlăstar — Iordan.

1900 Absolvind liceul la Sofia (școala primară o urmează pînă în clasa a patra în satul natal, cînd se transferă la Kotel), Iordan Iovkov își începe cariera de dascăl de țară — primul sat în care se stabilește fiind Ciflik Musubei (Dolen Izvor).

Împreună cu familia, în anul 1897, se stabilește în satul Ciufutkioi (astăzi Iovkovo).

1902 Se înscrie la Școala de ofițeri de rezervă din Kneajevo — pe atunci o suburbie a Sofiei. După terminarea cursurilor intră student la Facultatea de științe juridice din cadrul Universității din Sofia, pe care n-o termină.

1904 Moare Ștefan Iovkov, tatăl său. Neavînd posibilități materiale, viitorul scriitor este nevoit să se întoarcă din nou la țară, unde își continuă activitatea începută cu cîțiva ani în urmă. Munca în învățămînt începe să-l pasioneze tot mai mult, mai ales că deseori e presărată de o mulțime de greutăți materiale, cărora este nevoit să le facă față, atît la școală cît și în viața sa particulară. Trăind alături de țăranul bulgar, Iovkov îl descoperă treptat cu întreaga sa bogăție sufletească, cu mizeria în care se zbate, îi înțelege suferințele și i le împărtășește întru totul. Țăranul bulgar va deveni eroul central al bogatei sale opere literare.

Dar nu numai simpla observare și înregistrare a vieții sociale l-a născut pe scriitorul Iovkov. Cititul era marea sa pasiune. Urmărea cu deosebit interes viața literară din țară, în cadrul școlii organiza și participa la diferite manifestări culturale, citea literatură bulgară și străină, în original sau în traduceri, ducea dispute aprinse pe teme literare cu colegii săi sau cu criticii vremii, uimindu-i nu numai prin erudiția sa, ci și prin modul realist de a înțelege și interpreta lucrurile. Iovkov avea o fire sensibilă și receptivă. De la marii maeștri ai cuvîntului, bulgari și străini, el a învățat să-și

toarne în tipare proprii universul poetic. Debutul și-l face în domeniul liricii.

1905—1910 Iordan Iovkov începe să scrie versuri. *Soarta* este prima poezie apărută în 1905 în revista *Selska probuda*, condusă de Tanko Bakalov. Treptat versurile sale apar în ziarul *Săznanie*, revista *Novo obștestvo* și revista *Hudojnik*.

1910 Iovkov abandonează poezia pentru a-și dedica întregul său talent prozei. Prima povestire, *Jeluirea ciobanului*, apare în revista *Prosveta*, nr. 6 din 1910. Treptat el publică noi povestiri în revista lui Anton Strașimirov, *Nabliudatel*, în cea a lui Dimităr Podvârzaciov, *Zveno*, și în altele.

1912 Izbucnește primul război balcanic. Ca ofițer-comandant de companie, Iovkov este trimis pe front. Îndeplinește o serie de misiuni militare, participă direct la lupte și, la 18 iunie 1913 este rănit grav și decorat cu „Ordinul vitejiei”. Refăcându-și sănătatea se stabilește la Sofia, unde îl găsim funcționar al Ministerului Afacerilor Interne.

1916 Perioada de acalmie nu durează mult, deoarece în 1914 izbucnește primul război mondial și Iovkov îmbracă din nou uniforma militară. De această dată este trimis grănicer lângă râul Mesta, la granița dintre Grecia și Bulgaria. După zece luni este transferat la Sofia în calitate de ziarist, corespondent militar al ziarului *Voenni izvestia*.

Frontul îi deschide lui Iovkov un alt orizont : țărănul bulgar îi apare într-o ipostază nouă, de soldat. Iovkov îl urmărește îndeaproape, caută să pătrundă în universul lui psihologic, să-i înțeleagă gândurile, să filtreze vicisitudinile războiului prin prisma și viziunea lui. De aici izvorăște puternicul umanism iovkovian impregnat în povestirile sale de război, pe care le publică treptat în ziarul *Voenni izvestia*, în revistele *Narodna Armia* și *Otecestvo*, aducându-i prețuirea unanimă, atât a cititorilor, cât și a criticii literare, ca excelent scriitor „de război“, de o factură cu totul personală. În ele Iovkov nu se oprește asupra detaliilor de pe câmpul de luptă, ci se înclină în fața eroismului, abnegației și măreției soldatului simplu, a țărănului bulgar îmbrăcat în manta militară, privind războiul ca o datorie, ca o muncă pe care trebuie s-o ducă la bun sfârșit. În aceasta constă frumusețea povestirilor lui Iovkov din perioada respectivă, dar și poziția idealistă față de aceste războaie. El nu-și pune întrebarea asupra caracterului lor, n-are atitudine diferențiată față de ele, pentru scriitor războiul este o plagă pentru omenire, care zdrobește fericirea creată cu multă trudă.

1917 În luna octombrie apare primul său volum de *Povestiri* care-i aduce nu numai consacrarea ca scriitor, dar și marele premiu „Ivan Vazov“, conferit de Academia de Științe.

1918 În anul următor repurtează un nou succes cu volumul al doilea de *Povestiri*, care continuă aceeași tematică militară.

1919 Războiul ia sfârșit, iar Iovkov se întoarce la vechea sa ocupație de dascăl, de această dată la Dobrici și Varna, fără a neglija pasiunea scrișului.

1920 La Varna Iovkov încearcă să depășească granițele înguste ale genului scurt și publică nuvela de proporții mai ample, *Secerătorul*. Mai târziu o reface și scoate o a doua ediție în 1930.

1920—1927 Începe perioada bucureșteană, fructuoasă și poate cea mai importantă din întreaga activitate literară a scriitorului. În toamna anului 1920 este numit atașat de presă la Legația bulgară din București. Mai târziu îndeplinește funcția de secretar și translator. În România, Iovkov stă șapte ani — de la 20 septembrie 1920 până la 21 iunie 1927. Față de țara noastră, de cultura poporului român, scriitorul bulgar a manifestat un viu interes. Chiar înainte de a veni la noi, el se interesează îndeaproape de literatura română, de curentele ei literare, de reprezentanții ei de vază. Contemporanii și amicii lui Iovkov mărturisesc că el învăța cu multă sîrguință limba română. Adeseori își nota o serie de cuvinte ce nu le înțelegea și se interesa de sensul lor, de varietatea semnificațiilor și nuanțelor lor. În scurt timp reușește să-și însușească limba, astfel încît traducea toate documentele din bulgărește în românește și din românește în bulgărește, făcea toată corespondența necesară în limba română. Citea în original operele scriitorilor români, urmărea cu atenție evenimentele social-politice și presa vremii. Contemporanul său, Iordan Stratiev — poet bulgar cu care lucra împreună la legație — declară că

Iovkov cunoștea temeinic scriitorii români, îi citea, știa să-i aprecieze și căuta întotdeauna asemănări cu confrății lor de breaslă din țara sa. El arată că Iovkov i-a fost primul îndrumător în literatura română, trezindu-i interesul față de Ion Creangă, pentru frumoasa lui limbă populară. I-a vorbit de piesele lui I.L. Caragiale, în special de comedia *O scrisoare pierdută*, de Liviu Rebreanu, ca de un scriitor deosebit de talentat și era entuziasmat de povestirile simple ale lui Brătescu-Voinești. Dar, dintre toți, se pare că Mihail Sadoveanu era scriitorul cel mai apropiat lui Iovkov, menționează I. Stratiev.

Mai târziu, întors în Bulgaria, el va căuta să popularizeze literatura română, făcând o serie de traduceri din operele celor mai reprezentativi scriitori ai noștri. Față de țara și poporul român Iovkov a nutrit multă simpatie și admirație, militând pentru cunoașterea reciprocă și strânse relații de prietenie.

În cariera sa literară, perioada bucureșteană, s-a dovedit a fi deosebit de fructuoasă. În pofida muncii istovitoare din cadrul legației și a unor greutăți de ordin material, furându-și din orele de odihnă și sacrificându-și sănătatea și așa destul de precară, îmbogățește tezaurul literaturii bulgare cu trei volume de povestiri *Ultima bucurie*, *Legende din Stara Planina* și *Nopti la hanul din Antimovo* — care marchează apogeul creației sale în domeniul prozei. Ele sînt scrise în România și publicate treptat la Sofia.

1926 Apare volumul de povestiri *Ultima bucurie* din care o bună parte sînt scrise în București. Cîțiva

ani mai târziu (1933) publică a doua ediție, purtând un alt titlu — *Cîntetul roșilor*.

- 1927 I. Iovkov se întoarce definitiv în patrie. Tot în același an îi iese de sub tipar volumul *Legende din Stara Planina*, pătrunse de un profund lirism, de o gândire viguroasă, de o etică sobră, ce-și trage seva din tradițiile unui popor înrobite secole de-a rîndul, dar nu îngenunchiat. Legendele oglindesc aspecte din vremurile de restriște ale stăpînirii otomane.
- 1928 Apare cel de al treilea volum de povestiri scrise la București, *Noapți la hanul din Antimovo*, avînd în centru figura celor două hangițe, Vasilka și Sarandovița, prin care autorul exprimă convingerea că în viață acționează forțe etice puternice și că sufletul omului este capabil de o renaștere morală.
- 1930 Întors în țară, Iovkov își încearcă forțele și în domeniul dramaturgiei, scriind patru piese : *Albena*, dramă (1930); *Milionarul*, comedie (1930), tradusă și în limba română de Atanasie Gospodinov în 1960 și difuzată de cîteva ori la radio ; *Boreana*, dramă (1932) și *Un om obișnuit*, dramă (1936). Piese sale s-au jucat ani de-a rîndul cu succes pe scenele teatrelor din Sofia și din provincie. La noi în țară Iovkov este prezentat pentru întâia oară ca scriitor de revista *Boabe de grîn*, în care chiar din 1930 i se publică în traducere unele povestiri. În aceeași revistă (de la nr. 5 la nr. 10) V. C. Hrisicu publică în anul 1932 traducerea povestirilor din volumul *Noapți la hanul din Antimovo*. Uneori aceste povestiri sînt însoțite de comentarii popularizînd perso-

nalitatea și opera lui Iovkov. După ce aceste povestiri apar în *Boabe de grâu*, traducătorul V. C. Hrisicu le tipărește într-un volum separat, în 1933.

1934 Iordan Iovkov se manifestă și ca romancier cu două volume: *Moșia de lângă hotar* și *Aventurile lui Gorolomov*, neterminat, apărut postum în 1938.

1935—1936 Din ultimii săi ani de viață mai amintim două volume de povestiri: *Inimă de femeie* (1935) și *Dacă puteau să vorbească* (1936). Ultimul a constituit o adevărată revelație pentru cititor, Iovkov dezvăluindu-și noi laturi ale talentului său.

1937 În ziarul *Zora* apar o serie de traduceri ale lui Iordan Iovkov din literatura română, însoțite de scurte date despre autorul respectiv; din M. Sadoveanu traduce povestirea *Necunoscutul*, din Cezar Petrescu *Întoarcerea eroului*, din Al. Brătescu-Voinești *Sărmanul Tric* și *Nicușor*, iar din Gheorghe Brăescu *Între două surprize*, *Lecția*, *La dentist*, *Profilaxia*, *Alarma*.

În toamna aceluiași an, marele scriitor bulgar, fiind grav bolnav, se internează la Spitalul catolic din Plovdiv, unde urma să i se facă o operație, care s-a dovedit inefficientă.

Iordan Iovkov moare la 15 octombrie, în vîrstă de numai 57 de ani. Disparația sa timpurie a însemnat o pierdere grea pentru literatura bulgară, căreia i-a îmbogățit tezaurul cu prețioase și variate volume.

- 1938 Ca un omagiu adus scriitorului, numai la un an după moartea sa, editura „Haemus“ îi publică întreaga operă, în 15 volume.
- 1956 Editura „Bălgarski pisatel“ tipărește *Opere complete* de Iordan Iovkov, în 7 volume. De asemenea se editează în volume separate cele mai de seamă din creațiile sale. Ultima ediție de *Opere complete* a apărut în 1970, în 6 volume, sub îngrijirea lui Simeon Sultanov.
- 1960 Atanasie Gospodinov traduce în limba română, piesa lui Iovkov, *Milionarul*, care e difuzată de câteva ori la radio.
- 1966 Apare în traducerea lui Constantin N. Velichi volumul de povestiri *Legende din Stara planina*, însoțit de un cuvânt înainte semnat de traducător.

L. B.-F.

CÎNTECUL ROȚILOR

(1933)

CÎNTECUL ROȚILOR

Faima lui Sali Iașar, vestitul meșter rotar de la Ali Anife, mersese departe. Meșter ca el nu fusese nici-cînd în Ali Anife și cine știe dacă va mai fi vreodată. Prin satele vecine nici vorbă să găsești unul ca el, dar nu găseai nici chiar la oraș, în acel oraș mare, așezat în mijlocul unei cîmpii nemărginite, din care porneau drumuri fără număr, ca razele unui astru, și unde, din alte vremi, cei mai de vază meșteri au fost tot rotarii. Dar se întîmplă uneori. Un har divin îl ridicase pe Sali Iașar deasupra celorlalți. Venise în-tîmplător, așa cum vin prin sate acei vraci vestiți, tămăduitori de grele boli, care scapă pe oameni de la moarte cu iarba fiarelor, cu un vîrf de fier înroșit în foc sau prin cuvinte magice.

Sali Iașar putea, pe bună dreptate, să fie asemuit cu acești oameni. Ca oricare fierar era puternic și spătos, însă de felul lui era blînd, liniștit, dus mereu pe gînduri. Vorbea puțin, dar vorba lui era deschisă, înțeleaptă și măsurată, iar cei care îl ascultau credeau că văd în ochii lui ceva nespus, tăinuit cu grija. Pasămite undeva, în sufletul lui Sali Iașar, se ascundea un alt fierar, care și el călea fierul, dar numai scînteile și văpăile acestui foc ascuns ardeau în ochii lui visători.

Sali Iașar era un om simplu, cu mîinile mereu murdare ; călea fierul și făcea căruțe, dar chipul lui era de înțelept și impunea respect, cît se poate de firesc, chiar celor care nu-l cunoșteau și nu știau ce iscusită-i mîna lui.

Mai avea o deprindere știută de tot satul : în fiecare seară, puțin înaintea amurgului, cînd ceasul arăta pentru alții că este încă devreme, Sali Iașar își lăsa deodată lucrul și închidea atelierul. Ciracii și calfele își spălau în grabă fețele murdare de cărbuni și plecau care încotro. Nici o rugăminte, nici o stăruință nu-l putea convinge pe Sali Iașar să rămînă să termine o treabă, oricît era de mare graba. „O facem, spunea el, se poate și mîine, și mîine e zi de la Dumnezeu.“ Spunea asta cu blîndețe, dar cu tărie — și parcă se topea deodată în altă lume, desprins de tot ce-i pămîntean, uitînd totul, cufundat în strania visare care-i umplea ochii umbriți de sprîncenele stufoase. Arunca o haină pe umerii asudați și pornea spre casă, puțin adus din spate, calm, cu ochii în pămînt. Oamenii care îi ieșeau în cale îl salutau cu cînste și, privindu-l cu mirare, gîndeau că, fără îndoială, o boală rea îi roade inima lui Sali Iașar, că el merge grăbit spre casă nu ca să se odihnească, ci ca să rămînă singur cu gîndurile lui.

De fapt, nimeni nu gusta dulceața odihnei mai bine decît Sali Iașar. Ajuns acasă, se așeza afară, pe bancă, singur, cu privirea pierdută departe în cîmpie. Îi aduceau cafea, fuma țigară după țigară, se odihnea. Trupul își lepăda cu fiori dulci oboseala. Cu gîndurile împrăștiate Sali Iașar se bucura de tot ce-i oferea privirea.

Pe pajiștile înverzite, parte umbrite, parte scăldate în soare, pășteau oile. Cîrduri de gîște albe se întorceau în sat, iar mînjii se desprindeau din herghelie și, nechezînd cu coamele în vînt, se luau la întrecere.

Rîndunelele amărite de luminile albe, pe care amurgul le înghesuia spre cer, zburau ștergînd pămîntul și apoi țîșneau brusc în sus, ca niște săgeți... Cocostîrcii, liniștiți și țănoși, se adunau pe la cuiburi. Sali Iașar îi privea cum își hrănesc puii, cum se trag apoi la o parte, cum își spun ceva în șoaptă. Pe urmă, aruncîndu-și gîtul lung spre spate, — voiau oare să cerceteze cerul și să-l vadă pe Dumnezeu ? — începeau să clămpăne, triumfător și gălăgios, din pliscurile lungi. Iar dincolo de pomii grei de fructe, în care se frîngeau reflexele înserării, se auzea într-un icnet prelung, strigătul Hogeii. Sali Iașar se ridica atunci să-și facă rugăciunea.

Puțin mai tîrziu Sali Iașar ședea iar pe bancă, surprins de neașteptata schimbare a naturii : cîmpul se înnegrise, totul se contura în umbre, iar dincolo de zare, printre negurile nesfîrșite de pulbere, apăruse luna, mare și roșie, ca un disc de fier încins. Se apropia ceasul cînd, abandonînd natura, își întorcea gîndurile spre taina lui. Aveau dreptate oamenii din Ali Anife : ceva îl mistuia pe Sali Iașar și, seară de seară, la ceasul ăsta, îl frămîntau neconținut aceleași gînduri.

Treburile îi mergeau bine. Fierar sărac odinioară, devenise acum meșter vestit și primea comenzi din cele mai îndepărtate ținuturi. Avea de lucru mai mult decît îi trebuia. Sali Iașar nu refuza pe nimeni. Cu cît avea mai mult de lucru, cu cît trebuia să termine mai grabnic, cu atît lucra mai bine. Puteri noi, ne bănuite nici de el, îl întăreau. Muncea atunci cu patimă, uitînd de sine, mîna îi devenea mai sigură, privirea mai precisă. Sub ciocanul lui fierul dobîndea forme desăvîrșite, rod al unei munci atente și migăloase. Dar tocmai acest fel de muncă stă la inima lui Sali Iașar. Din mîinile lui ieșeau căruțe-minuni : ușoare, gata să-și ia zborul, împodobite și grațioase ca niște mirese, pestrițe și încondeiate, adevărate

flori de primăvară. Dar lucrul cel mai minunat erau sunetele pe care le scoteau în mers; osiile lor de fier urzeau o melodie ascunsă. Cum le făcea Sali Iașar, numai Dumnezeu știe, dar căruțele lui nu hurducăiau, nu zdruncinau ca altele. Pe drumurile nesfârșite, ele cântau.

Căruțele cântau pe drumuri și povesteau cum un om poate să fie foarte bogat, dar și foarte nefericit. La ce îi folosea lui Sali Iașar averea? Venise prea târziu. Sus, pe deal, la dreapta drumului regal, acolo unde căruțele în drumul lor de întoarcere de la oraș scot sunetele cele mai melodioase, zac cei doi fii ai lui — doi șoimi. Pe mormintele lor, două pietroaie înalte, cioplite grosolan; buruieni cât omul, iar țărîna-i îndesată de parcă nu s-au săpat acolo nici-odată gropi. Liliacul care înflorește în fiecare primăvară părea sădit acolo de Dumnezeu, de veacuri. „N-o să le duc nimic din tot aurul meu — își spunea Sali Iașar — și nici cu mine n-am să-l iau, când mi-o veni rîndul, acolo, lîngă ei.” Întunericul ascundea cu grijă taina din ochii lui. Înfiorat, privea în pămînt și repeta neconștient în gînd că mai bine era sărac, dar să-i fi trăit cei doi flăcăi, care îi zîmbeau și acum ca atunci, cu ochii lor albaștri, cu obrații rumeni. Ce piepturi de oțel aveau...

Călăuzit de aceste gînduri, Sali Iașar socotea că-i de datoria lui să facă o mare binefacere, o binefacere adevărată și dezinteresată, spre folosul cît mai multor oameni, care să înfrunte multe generații. Bătrîni înțelepți, cu părul alb ca neaua, pe care îi ascultase cîndva șezînd la sfat, numeau asta *sebak*. Îi venea atunci în minte vestita cișmea de la Karalez, făcută de beiful Murad din Sîrnen. Ce cișmea, și la ce loc! Nouăsprezece albi de piatră, cu caldarîm în față, ca în curtea unui han. Din trei șipote curgea gîlgînd apă rece și limpede ca lacrima. De jur-împre-

jur cîmpia cenușie, pămîntul ars și plin de crăpături și. Doamne, ce zăduf ca-n pustie ! Vin aici cirezi de vite, vin și oameni, toți fac un popas la cișmea, cu ochii arzînd de dogoare și buzele uscate de sete. De o parte și de alta a cișmelei e șoseaua albă și orice drumeț care trece pe aici se abate să-și potolească setea. Rareori oamenii spun ceva cu glas tare, dar fiecare poartă în suflet recunoștința față de Dumnezeu și laudă pentru cel ce-a făcut cișmeaua și al cărui nume îl șoptește pentru vecie apa care curge din cele trei șipote.

O astfel de *sebab* vrea să facă și Sali Iașar. Dar nu poți face o cișmea oriunde... Îi trecea prin cap să facă o fîntînă, un pod peste un vad greu de trecut, sau poate un han — să aibă călătorii unde înnopta. Dar toate astea îi păreau lucruri mărunte, chiar necinstite și meschine. Își bate capul și nu știe ce să facă, se simte neputincios ca în fața unei probleme greu de rezolvat. În cele din urmă își dă seama că e timpul să se ducă acasă și se ridică să plece. Luna privea de sus, palidă. În apropiere trece un om și odată cu el merge și umbra lui. E destulă lumină și Sali Iașar poate să vadă că omul poartă o pușcă și recunoaște pe Djapar, paznicul de noapte.

— Bună seara, meștere Sali, — spune Djapar, oprindu-se. Țigara îi luminează buzele.

— Bună seara, Djapar.

— Ce vreme frumoasă !

— Frumoasă. De asta am și rămas mai mult aici.

— Ce lună — glumește Djapar — numai bună de furat cai albi...

Djapar pleacă mai departe. Sali Iașar o ia spre casă, privește petele de lumină care tremură în umbra salcîmilor și se gîndește la același lucru ca-n fiecare seară, pentru că Djapar trece seară de seară pe aici și schimbă cu el o vorbă, două. Djapar asta-i sărac,

dar altfel băiat bun ; cu ani în urmă îi ceruse fata de nevastă, dar ea nu l-a vrut. De atunci a trecut multă vreme, lui Djapar îi plăcea să stea de vorbă cu Sali Iașar, dar moșneagul simțea că această prietenie tănuia o durere ascunsă și că vorbele pe care le rostea Djapar aveau alt înțeles. Privindu-l cum se depărta în întuneric, se gândea că și lui Djapar trecutul îi lăsase un dor nestins, că în sufletul lui ardea și-acum o rană vie, așa cum îi arde țigara în negura nopții.

★

Așa cum îi era obiceiul, Sali Iașar ședea în fiecare seară pe bancă. Dar vântul răcoros care sufla dinspre mare s-a dovedit înșelător. Sali Iașar s-a îmbolnăvit. La început își spunea că nu-i decît o răceală ușoară, era încredințat că se va face bine curînd, calfele lucrau fără încetare și ciocanele loveau ca mai înainte. Dar iată că boala lui Sali Iașar se agravă, calfele nu puteau să lucreze multă vreme singure și ciocanele amuțiră deodată. Tăcerea asta îl înspăimîntă pe Sali Iașar și abia atunci înțelese că e greu bolnav și că s-ar putea să moară. Nu se temea de moarte, pentru că se gândise la toate în viața lui și se pregătise și pentru ea. Dar, ca oricare om, era slab și gândurile lui se întorceau acum cu o forță de neînvins către tot ceea ce îi fusese atît de drag. Nu aștepta nimic altceva, nu dorea nimic mai mult decît să-și revadă o clipă mai devreme unica fiică. O iubea cum își iubise toți copiii, dar ea era frumoasă și semăna leit cu prima lui nevastă. Asta îi aducea aminte de vremurile cînd era sărac, cînd pîinea se cîștiga cu multă trudă. Dar era tînăr, era fericit...

Un om plecase înadins s-o înștiințeze și s-o aducă. Sali Iașar socotea timpul de care are nevoie ca să vină, dar ea nu venea. Trebuia să fi venit încă de ieri,

dar n-a venit nici astăzi, nici chiar acum, deși e noapte târzie. Sali Iașar era un om blajin, îi venea greu să facă cuiva o mustrare, dar acum nu se putea stăpîni, se necăjea, ridica glasul, își învinuia fiica de ingraturdine, de lipsă de recunoștință. De multă agitație și tulburare, peste zi i s-a făcut rău de două ori. L-au stropit cu apă rece ca să-și revină în fire. Slăbit, cu puterile sleite de multă așteptare și speranță, zăcea în pat cu fața în sus, cu capul legat cu o cîrpă albă, cu două jumătăți de lămîie strînse pe tîmple. Jos, pe pămînt, frîntă de osteneală, moțaiia femeia lui.

S-au întors nopțile calde. Ferestrele erau larg deschise, afară se zăreau siluetele negre ale salcîmilor. Printre frunze se strecura lumina albă a lunii. În sat era liniște, nici cîinii nu lătrau. Din vreme în vreme zbură o cucuvea și țipătul ei tînguitor și sinistru sfredelea noaptea ca un strigăt de moarte. Apoi iarăși tăcere, nu se zăreau decît siluetele negre ale crăcilor de salcîm agățate în plasa de argint a lunii și Sali Iașar, oricît își încorda auzul, nu auzea decît zgomote confuze și își da seama că nu e decît sîngele ce-i zvîcnește tare în urechi.

Deodată tresare : se aude o căruță. Hurducăie greu, surd ; urcă dealul, desigur ! Da, uite, o ia în jos pe povîrniș, urmează o clipă de tăcere și în cele din urmă o ia la goană și începe să cînte ! Inima lui Sali Iașar prinde să bată mai tare, se ridică în pat, își încordează auzul : „E Șachire — își spune el — e ea !” Nu-ncăpe nici o îndoială, pentru că tot așa vorbesc în nopte și sunetele de oțel care alunecă sub roți, zboară ca niște păsări albe, se furișează în frunzișul de salcîmi, vin odată cu razele de lună, se opresc la fereastră, aduc cu ele strălucirea ochilor știuți, zîmbetul iubit și spun : „Ea vine !”

Un fior de căldură dulce se urcă-n pieptul lui Sali Iașar. Încearcă să se ridice și lavița trosnește sub el. Bătrîna se trezește.

— Ce este ? — întreabă ea și se uită la el cu teamă.

— Scoală-te. Vine Șachire.

— Șachire ? Vine ? Unde-i ?

— Ascultă ! Auzi căruța...

— Ei, și tu, căruța... Cîte căruțe n-au trecut p-aci!...

Dar ochii lui Sali Iașar ard și cu un semn poruncitor din mîină o face să tacă.

— Auzi ? — repetă el și face semn spre fereastră.

Frunzele salcîmilor se leagănă ușor, razele lunii joacă printre ele ca o dantelă, iar prin fereastra larg deschisă năvălește ca un potop de ploaie caldă clinchetul melodios al roților. Căruța e acum foarte aproape, e limpede că se îndreaptă spre curtea lor, că se oprește. Cai osteniți și asudați fornăie, se aud glasuri bărbătești, printre ele și glasul lui Djapar, și uite, acum... afară... pași, pași sub salcîmi și-n cele din urmă vocea lui Șachire. Bătrîna iese afară în fugă. Două lacrimi se desprind din ochii lui Sali Iașar, formează mici albiile calde pe obrazul lui și picură pe pămînt...

Trecuse o lună, poate chiar mai mult. Sali Iașar se făcuse bine de mult și lucra iarăși la fierărie. N-a murit, pentru că așa cum spunea chiar el, moartea nu vine cînd o aștepti, ci cînd o dorești cel mai puțin. Dar el nu se mai gîndea la asta. Suferințele și durerile sînt date repede uitării cînd sănătatea se reîntoarce.

Fata lui plecase de cîteva zile și acum Sali Iașar, pe aceeași bancă, nu se gîndea decît la ea. Cîtă bucurie îi adusese în casă ! Pînă la venirea ei, casa încăpătoare, ridicată cu gîndul că în ea vor trăi mulți

oameni pe care, ca să oprească privirile curioase, o împrejmuise cu un gard înalt de măracini, era ca un cavou. Totul părea părăsit, peste tot liniște de mormînt. Doar o bătrînă neputincioasă și suferindă se foia de colo-colo ca o vedenie, iar el apărea din vreme în vreme ca un oaspete în propria lui casă. Și iată — acum, o femeie tînără și frumoasă umblă prin odăi, coboară scările alergînd, trece pe sub salcîmi, arsă de soare și mai frumoasă ca oricînd, intră în grădină și se oprește între tufele de trandafiri. De atîtea cîntece și rîsete casa se trezise din adormire. Nu, Dumnezeu poate să-ți dăruiască multe lucruri, dar nici un dar nu-i mai prețios ca frumusețea. Orice spunea Șachire era frumos, orice făcea era bine făcut. Se putea spune chiar că el se lecuise pentru că așa a vrut Șachire. Și dacă ea cerea ceva, totul era cu putință și totul se îndeplinea.

Șachire era ca un copil. Trebuia să se joace, să se distreze. După ce făcuse curățenie în casă și pusese totul în ordine, a început să scotocească prin lăzile vechi de Brașov, acolo unde era ascunsă îmbrăcămintea mamei ei, a primei lui neveste, rochii grele și scumpe din alte vremuri. În fiecare zi se îmbrăca ba cu o rochie, ba cu alta, cochetă, zburdalnică și zvăpăiată, dar, dacă pentru ea totul nu era decît o joacă, Sali Iașar o privea cu inima strînsă, pentru că în mintea lui se trezeau aduceri aminte și imagini din vremuri care nu mai sînt.

Odată, după ce se înzorzonă cu panglici multicolore și cu un snop de fire de aur pe brațe, intră la el și se așeză lîngă fereastră să coasă la gherghef. Atlasul roșu al șalvarilor, croiți în falduri largi, lucea în soare, iar pe găitanele de pe ilicul albastru, care îi strîngea sîinii, scînteiau puzderie de steluțe mărunte, care se topeau în lumina albă a zilei. Parcă niciodată nu fusese atît de frumoasă, cu sprîncenele

încondeiate, subțiri ca niște lipitori, cu fața rotundă și albă, cu ochii încercuiți de gene ca mustățile spicului de grâu atins de tăciune. Lucra la gherghef, tăcea, dar se vedea bine că se gândea la ceva, pentru că zîmbea ca pentru sine. Apoi a privit o clipă prin fereastră, a rupt ața cu dinții, s-a aplecat din nou peste lucrul ei, a zîmbit mai deschis și, fără să se uite la Sali Iașar, l-a întrebat :

— Djapar, ce-i cu el, ce face ?

Sali Iașar tresări. Se gândea că zărise seara, pe lângă casă, țigara aprinsă a lui Djapar.

— Ce poate să facă Djapar — spuse el după o clipă. E bine, e aici...

Zîmbetul dispăruse de pe fața frumoasă a lui Șachire, degetele ei cu unghiile lăcuite zoreau acum mai tare, începuse să îngîne ceva și Sali Iașar nu știa dacă așa era cîntecul sau i se părea lui că vede un cîmp verde, căruțe noi care merg, merg și cîntă, se duc departe, undeva foarte departe...

Multe lucruri își amintea Sali Iașar în legătură cu Șachire. Devenea sensibil și duios și se gândea fără voie la acel ceas cînd fusese bolnav, cînd credea că va muri și cînd auzea căruța care hurducăia și o aducea pe Șachire. Căruța care cînta la lună plină și pe care el nu putea s-o uite niciodată ! Și Sali Iașar trăia atît de intens durerea și bucuria acelui ceas, încît simțea ca atunci, prin ceața lacrimilor, cum ochii i se umezesc.

Într-un înserat de toamnă, una din acele seri cînd soarele e călduț, cînd cerul e foarte albastru și în văzduh plutește plasa diafană țesută din fire argintii a funigielor, Sali Iașar, șezînd pe bancă, zări pe Djapar, care se apropia cu pușca pe umăr. Sali Iașar băgă numaidecît de seamă că Djapar era foarte schimbat. Se bărbierise proaspăt, cu mustăcioara blondă îngrijită și vîrfurile subțiri răsucite în sus,

cu fesul aplecat puțin pe o ureche. Trupeș și lat în spate, pășea mândru, cu nasturii de la cracii pantalonilor descheiați de la gleznă mult în sus. Lui Sali Iașar nu-i plăceau oamenii fuduli. Se încruntă, iar când Djapar ajunse lângă el și-i dădu binețe, îi răspunse, dar nu se uită la el. „Mi se pare — își spunea Sali Iașar — că într-o seară am zărit țigara lui coate goale asta sub salcîmii de lângă gard ; am zărit-o și pe Șachire că intra în curte din partea aceia. O fi stat de vorbă în ascuns cu fata mea !“

— Ce-i, Djapar — întrebă după o scurtă pauză Sali Iașar, încercînd să pară calm — ceva nou ?

— Nou e asta — spuse Djapar sprijinind pușca de perete și pregătindu-se să se așeze — nou e asta, că aseară s-a întors Ceauș Ibriam.

— Ce spui ! se miră Sali Iașar. Parcă ziceau că l-au atacat pe drum, că a fost omorît ?

— Ziceau, da' omu' s-a întors. L-am văzut cu ochii mei.

Era clar că Djapar se pregătea să povestească toată pățania, dar își răsuci mai întîi o țigară, o aprinse și apoi începu să istorisească, încet și cu toate nimerurile cu care omului de la țară îi place să-și împes- trițeze vorba.

— Mă dusei aseară — începu el — la aria lui Kasap Osman. Lătrau cîinii. Ia să văd, mi-am zis eu, ce se petrece acolo. Nu era nimic și atunci m-am așezat pe bolovanul de sub soc să mă hodinesc. Cred că era tîrziu, luceafărul de seară apăruse. Deodată aud : zdronc, zdronc... trecea o căruță. Ciulesc urechea, ascult — era departe, dincolo de cimitir, dar se auzea așa de frumos, cînta, cînta...

Djapar tăcu o clipă și privi înainte îngîndurat.

— Ce să-ți spun, meștere Sali, asta-i meseria, să stai o noapte întreagă și-i așa de lungă, — parcă nu se mai sfîrșește. Mă uit, mai casc gura, doar o trece

timpul mai repede. Cîteodată stau și ascult cum se întorc căruțele. Știi, meștere Sali — căruțe ca ale tale, așa cum le faci tu, nu se găsesc nicăieri : fiecare cu glasul ei, fiecare cîntă în felul ei. Și cum stau și le ascult, îmi zic : uite, asta e a lui Murad, asta a lui Halioglu Eșref, asta a lui Karani... Da' ce ziceam, aseară, cînd aud căruța mi-am zis numaidecît : „Asta-i căruța Ceaușului, nu poate fi alta !“ Așa a fost, după puțin se aud pași desculți, mă uit, apare o feregea¹ neagră, o femeie și după ea niște copii care scîncesc ca niște purceluși, plîng. Am recunoscut-o numaidecît — era nevasta Ceaușului. „Dragii mării, tata vine“, le spunea ea. Și căruța zdroncănea, hurducăia, venea... Drept să-ți zic, meștere Sali —, spuse Djapar cu un oftat, mi s-a făcut de jale și am cam plîns. Ah, mare bucurie, mare sărbătoare a fost aseară în casa Ceaușului !

Înfiorat, Sali Iașar sta cu ochii în pămînt, tăcea și se gîndea. Nu mai scoase o vorbă și Djapar, după ce mai stătu puțin, își luă pușca și dădu să plece.

— Meștere Sali — spuse el — căruțele pe care le faci tu, sînt un adevărat *sebap* pentru oameni. Oricum, e bine cînd te-ntorci seara acasă să-ți iasă cineva nainte !

A auzit sau nu aceste cuvinte, cine poate ști, dar Sali Iașar nu scoase o vorbă și rămase cu gîndurile lui, învăluit în fumul gros de țigară.

A doua zi se duse la fierărie și — rareori i se-nîmpla să facă așa — de trei ori la rînd lăsă ciocanul pe nicovală, încrucișă brațele și, sprijinindu-se de ciocan, rămase multă vreme nemișcat, dus pe gînduri, în timp ce foalele suflau. Prima dată își aminti de cele ce-i povestise Djapar despre întoarcerea

¹ *Feregea* — vâlul cu care femeile musulmane își acopereau odinioară fața.

Ceauşului. A doua oară îşi aduse aminte cum auzise chiar el căruţa cu care venea Şachire şi, ca totdeauna, ochii i se umplură de lacrimi. A treia oară, vedea ca în vis mii şi mii de căruţe care se întorc acasă, care cîntă pe drumuri, iar din căsuţele joase peste care pluteşte fumul şi praful serii, ies femei cu pruncii în braţe, copii mai mari zburdă în jurul lor şi toţi ies să întîmpine căruţele...

Niciodată Sali Iaşar nu fusese atît de tulburat şi de ducuros. „Alah! — şopti el şi duse mîna la frunte — am fost orb, am fost prost! Să fac cişmea, să fac poduri! *Sebap!* Este oare un *sebap* mai mare decît cel pe care-l fac eu acum? Căruţe trebuie să fac, căruţe!”

— Băieţi, strigă, hai, daţi-i înainte!

Ciocanele cădeau pe nicovale, fierul înroşit improşca scînteii şi cu toate că ciracii şi calfele lui Sali Iaşar erau deprinşi să-l vadă lucrînd cu înfrigurare, acum se minunau chiar ei şi îl priveau zîmbind.

În aceeaşi după-amiază Sali Iaşar ieşi din casă şi, cu paşi mari, cu ochii pironiţi în pămînt, aşa cum îi era obiceiul, porni spre căsuţa de la marginea satului în care trăia Djapar. Îl găsi cu mînele suflecate şi mîinile murdare de ulei, cum curăţa puşca. Şi nu puţin se miră Djapar cînd îl văzu pe Sali Iaşar în casa lui. Se zăpăci şi începu să-şi ocărăscă mama, o femeie bătrînă, cu sănătatea slabă, care nu ştia de ce treabă să se apuce mai întîi.

Băură cafea, vorbiră de una, de alta. În cele din urmă, cînd rămaseră singuri, Sali Iaşar, nesigur pe el, alegîndu-şi şi căutîndu-şi cuvintele, spuse cu greutate:

— Djapar, de multe ori m-am gîndit la tine, fiule. Trudeşti şi tu, ai încropit cîte ceva, pe drumuri n-ai rămas... e drept. Dar e meserie şi meserie, tot mai bine să ai şi tu un petec de pămînt, să-l lucrezi, ca

toată lumea. Uite, eu am destul... vreau să te ajut... pentru mine nu e greu. Ia ! — spuse el cu hotărâre, ca să se scuture de sfiala care îl stăpînea, și-i întinse lui Djapar o pungă cu bani.

Dar Djapar nu se grăbi să întindă mîna. De cum începuse să vorbească Sali Iașar, el îl privea, tăcea, dar în ochii lui albaștri rîdea ceva.

— Ia, repetă Sali Iașar. O să mi-i dai înapoi cînd o să poți. Să-ți cumperi pămînt, să-l lucrezi.

Djapar luă punga, însă nu părea deloc convins, dar făcu asta numai de hatîrul lui Sali Iașar. Numără banii ca să se știe că erau de împrumut.

— Hai, și cînd te-nsori — spuse Sali Iașar cu ușurare — îți fac o căruță. Să fii și tu la casa ta.

— N-o să mă însor — spuse Djapar posomorît. Banii îi iau, dacă vrei. Hm... curioasă treabă... parcă voiai să faci o cișmea, meștere Sali...

— Lasă asta ! îl întrerupse Sali Iașar, ridicîndu-se să plece. Nu fac nici o cișmea. Căruțe o să fac, asta-i de-ajuns.

Sali Iașar se întoarse la atelier mulțumit. Nu putea și nici nu vrea să-și dea seama de ce făcuse asta. Dar așa cum se obișnuise încă de cînd fusese bolnav, să se supună dorințelor fiicei sale, la fel și acum credea că îi îndeplinește o dorință. Vedea privirea ei, zîmbetul ei, care îl aprobau.

Sali Iașar lucra neconținut căruțe. Acum ele cîntau mai frumos decît oricînd și Sali Iașar nu le făcea numai ca să-și mulțumească mușteriii, dar pentru că acum era încredințat că face acel mare *seba* la care se gîndise atît de mult.

Nenorocirea care îl lovi două-trei luni mai tîrziu nu-l îndureră prea mult. Îi murise ginerele și Șachire rămase văduvă. Ea se întoarse la Sali Iașar și nimeni nu s-a mirat și n-a condamnat graba cu

care s-a măritat cu Djapar, curînd după moartea bărbatului ei.

Sali Iașar lucra acum la căruța pe care o făgăduise noului său ginere. Totul era gata, venise rîndul să se încerce sunetele pe care trebuia să le scoată căruța, cîntecul pe care trebuiau să-l cînte roțile ei. Taina căruțelor cîntătoare pe care le făcea Sali Iașar era că înăuntru, între roată și baza osiei puneă un disc de oțel și, în micul joc al roții, discul se lovea cînd de roată, cînd de osie și scotea sunete care împreună cu sunetele celorlalte roți formau o adevărată melodie. Totul era foarte simplu și, dacă există în adevăr o taină, ea era în aliajul, dimensiunile și forma discurilor ; și astea le știa numai Sali Iașar.

Sali Iașar se pregătea acum să încerce discurile pentru căruța pe care o făcea pentru Djapar. Cu ciocanul în mîină se oprise înaintea lor și se gîndea la ceva. Sali Iașar era în adevăr un înțelept, văzuse multe, trecuse prin multe, dar un lucru îi era foarte clar : în lumea asta plină de dureri și de nefericire, există cu toate astea ceva frumos, ceva deasupra tuturor — iubirea de oameni. Cu căruța asta o să se întoarcă Djapar seara acasă și Șachire îi va ieși înaintea. Căruța trebuie să cînte ! Și Sali Iașar lovea discurile cu ciocanul, își încorda auzul și, atent, prindea fiecare sunet, verifica fiecare consonanță...

JUDECATA

O trîmbă de praf se învolbură brusc pe maidan, între ruinele unei case pîrjolate de un incendiu. Ca un arbore fantastic apărut deodată din pămînt se înalță drept spre cer. După scurt timp praful se împrăstie și în aerul limpede nu rămaseră decît cîteva fire de paie și două-trei hîrtiuțe, care pluteau lin spre pămînt.

Mustafa Eşref, cunoscut mai mult cu porecla de Tocmacciul¹, ședea în acest răstimp în ceardacul casei, la umbra salcîmilor și, neavînd ce face, se lăsase, așa cum îi era obiceiul, în voia unei adînci contemplări. Îi plăcea să observe lucrurile cele mai mărunte, nu-i scăpase nici trîmba de praf și, dacă s-ar fi petrecut altă dată, cine știe unde l-ar fi dus gîndurile și ce judecată înțeleaptă ar fi tras. Dar acum hîrtiuțele care pluteau în aer ca niște bărcuțe pe valuri, îi aminteau de ceva foarte obișnuit, dar cît se poate de neplăcut : de citația pe care o primise ca martor într-un proces. Tresări, privi fix înainte și apoi, încet, în tăcere, începu să socotească pe degete. Repetă socoteala de două ori și după ce se încredință că ziua cînd se va judeca procesul nu era departe, oftă și trase iarăși din țigară.

¹ Pisălog, mai (unealtă pentru pisat).

Deprins cu singurătatea și liniștea, se temea de orice schimbare, cu atât mai mult de o călătorie. Îl mai chinuia și gândul că o dată ajuns la judecată, judecătorii trebuiau să vină la locul crimei, pe ogor, va da peste o năvală de oameni atât de feluriți și care știau cât de bogat fusese el odinioară, iar acum vor face glume pe seama sărăciei lui. Buna-dispoziție făcuse acum loc amărăciunii, dar, ca orice oriental, deprins să se supună soartei, Tocmacciul încerca să uite această neplăcere și își purta gîndurile în alte părți.

Undeva deasupra se auzea ciripitul deznădăduit al unor păsărele mici și neputincioase. Tocmacciul ridică ochii și se uită la cuiburile de rîndunele lipite pe sub streșini. Privi multă vreme necontenita și grăbita forfotă a păsărelelor și, băgînd de seamă cum din cuiburi apăreau cîte cinci-șase ciocuri căscate care țipau toate deodată, se gîndea mișcat cît este de grea truda mamelor și cît de infinită dragostea lor...

Își întoarse apoi ochii spre curte și privirea lui se desfătă de nuanțele surzătoare ale florilor din grădină, se opri o clipă la stupi — adevărate căciuli uriașe, apoi la albinele care roiau în jurul lor și prin salcîmii înfloriți. Un iz plăcut și dulce de miere îmbiba aerul și din miile de aripioare care fremătau în razele de soare se pritoceau zvonuri melodioase ca dintr-un flaut fermecat. „Măreață și plină de înțelepciune e făptura Domnului” — își spuse el și, trecînd involuntar mîna peste fața și barba albă, făcu semnul de cuvioasă rugăciune al credincioșilor întru Alah.

Sensibilizat acum și înclinat spre suferință, fu cuprins din nou de-aceeași senzație de amărăciune. Îl obseda citația. Începu să socotească iar pe degete și, dorind să se încredințeze încă o dată cînd va fi

ziua fatală, ceru să vadă citația. Puse la o parte țigaretul de filigran prin al cărui ȗmburuș de chihlimbar unduia o coloană subțire de fum și, după o veche deprindere, bătu de cîteva ori din palme și strigă :

— Șachire ! Șachire !

Vocea lui groasă și puțin dogită, încă puternică, răsună departe, în curte, dar nimeni nu apăru. Tocmacciul se uită în dreapta, se uită în stînga, dar nu putu să descopere unde-i era nevasta. De altfel, era destul de greu s-o poată vedea, chiar dacă era acolo, pentru că în fundul grădinii, dincolo de stupii de albine, se grămădeau și se întretaiau fel de fel de garduri de nuiete, șoproane, hambare și grajduri, toate aproape ruinate, înăbușite într-un ocean de soc, de urzici și de cucută, rămășițe jalnice ale frumozelor conace din alte vremuri, prin care mișunau atunci argații, grăjdarii și vînătorii ; turcoaice în șalvari de mătase se plimbau printre tufele de trandafiri în ungherele mai ascunse din grădină, iar jos, în fața odăii pentru musafiri, nu trecea zi să nu necheze, legat de un belciug de fier, care și acum tot acolo era, calul arab al unui oaspete...

Strigă a doua, a treia oară, dar, cum nimeni nu-i răspunse, începu să fumeze iarăși și se lăsă furat de gînduri.

Se gîndi cu multă neplăcere că trebuie să apară în fața judecătorilor, dar nu putea să evite asta. Procesul îi era cu totul străin. Două sate vecine — Zagorți și Bistrița — erau în dușmănie pentru hotarele islazului. Vechea ciorovaială se transformase într-un adevărat război și în fiecare vară ciobanii, văcarii și paznicii celor două sate își rupeau coastele, își spărgeau capetele, își închideau vitele, își impuneau amenzi grele pe care, se înțelege, nimeni nu vrea să le plătească. În cele din urmă se întîm-

plă ceva care potoli amîndouă părțile și puse capăt, cel puțin pentru un timp, necontenitelor încăierări : îndată după terminarea războiului, Andrei din Zagorți, om de felul lui tăcut, dar puternic și neînfricat — se spunea că în război fusese plutonier —, surprinsese lîngă hotarul islazului pe Atanas Șchiopul din Bistrița tocmai cînd acesta îi ara ogorul. Șchiopul nu fusese la război și, profitînd de absența lui Andrei și încredințat că un om ca el n-o să se mai întoarcă întreg, îi ara în fiecare an ogorul sau, cum spunea el, își luase înapoi ceea ce, chipurile, îi luase Andrei mai înainte. Scrisorilor lui nu le dădea nici un răspuns, iar pe femeile care-i apăreau în față le alunga cu parul. Dar iată că Andrei s-a întors și l-a surprins tocmai cînd ara fîșia de pămînt furată. Cu toate astea Andrei îl invită cu vorbă blîndă să plece de pe ogorul lui și să mute țăruii acolo unde fuseseră — pe adevăratul lor hotar. Dar Șchiopul nu-i dădu ascultare și se pare că, pentru a arăta că are dreptate, își ieși din fire, începu să suduie și chiar făcu un gest ca să-l lovească pe Andrei. Andrei îi smulse din mîini cazmaua și cu furia oarbă ce-o acumulase în el, cu ușurința crudă cu care oamenii se obișnuiseră în război să ucidă, începu să-l lovească unde-i cădea. Se opri numai cînd își dădu seama că sub loviturile lui zace nu un om, ci un cadavru. Cînd l-au ridicat, Șchiopul mai trăia încă, dar după cîteva zile își dădu sufletul în pieile de oaie proaspăt înjunghiate în care-l înfășuraseră ca să-l tămăduiască. Andrei fu dus în oraș și depus în arest.

Acest proces urma să fie judecat acum. Hotarul dintre ogoarele lui Andrei și Șchiopul era în același timp și hotar între islazurile celor două sate, astfel încît în spatele fiecăreia din părți se afla tot satul. Dar mai mult, dacă se va dovedi că Andrei l-a lovit pe Șchiopul pe propriul său ogor pe care

acesta îl ara, asta putea să-i ușureze vina. Amîndouă părțile erau îngrijorate. Au propus ca martori pe bătrînii cei mai de vază din satele dimprejur. Alegerea căzuse, printre alții, și pe Tocmacciul : odinioară tatăl lui și mai tîrziu chiar el stăpîniseră aceste pămînturi și de aceea putea să arate cît mai exact pe unde trece adevăratul lor hotar.

Tocmacciul cunoștea toată povestea, pentru că veniseră la el trimișii celor două sate — bătrîni și-reți, cu vorba dulce și meșteșugită — care îi cunoșteau caracterul autoritar de odinioară, dar și slăbiciunile și, după ce strecurau cîteva aprecieri lingușitoare și subțiri și povesteau anecdote hazlii din frumoasele vremi de altădată, încercau să-l convingă să le țină partea. Dar pe cît era de generos, pe atît era de trufaș și ușuratec, cădea ușor în cursa bătrînilor vicleni și începea să vorbească cu jar în suflet de trecutul pe care i-l răscoleau. Oricum, era foarte conștient că la judecată nu va putea să spună decît adevărul. Stînd de vorbă cu oaspeții cărora le oferea cafea după cafea, se oprea foarte puțin la subiectul cel mai important pentru ei — islazul și hotarul. Vrajba care împingea pe oameni unii împotriva celorlalți și-i prefăcea în fiare, era pentru el respingătoare. Pentru ce toate astea ? — își spunea acum Tocmacciul. — Pentru avere, pentru pămînt. „Pămînt ! — șopti el și un zîmbet amar se ivi în colțurile gurii, sub barba lui albă. Oamenii sînt lacomi, dar de fapt fiecare avem nevoie doar de un petec de pămînt !“

— Ce vrei, Mustafa ? De ce strigi ?

Tocmacciul ridica ochii : în fața lui, în picioare, la capătul scării, pe care se urcase fără ca el să bage de seamă, sta nevastă-sa cu poalele ridicate, în care strînsese surcele și vreascuri. Era o bătrînă înaltă,

cu fața uscată și osoasă, cu ochii afundați în găvanele negre, și-ntotdeauna umezi.

Ochii ăștia înlăcrimați îl tulburau întotdeauna și el tăcea, părea că uitase ce voia să spună.

— Vrei ceva ? — repetă bătrîna.

— Să-mi aduci portofelul. E acolo, înăuntru, în cutia cu lingurițe. Adu-l, că-mi trebuie !

Și văzînd că bătrîna se pregătea să aprindă focul, strigă în urma ei :

— Fă-mi și-o cafea !

Bătrîna intrase înăuntru și nu-i răspunse. Dar el o auzea cum umblă prin cameră și boscorodește ceva ; două lucruri îi reproșa ea mereu : că fumează mult și că cere la fiecare ceas să-i facă o cafea. Era aspră și necruțătoare pentru că acoperea aceste cheltuieli din banii ei, cîștigați de la găini, care, în orice casă țărănească, sînt socotite bunuri ale femeilor. Dar bătrîna Șachire devenise foarte ciudată și Tocmacciul nu știa niciodată cînd e generoasă și cînd zgîrcită. Trăiau împreună de mai bine de patruzeci de ani și singurul lucru pe care-l putea spune cu certitudine despre ea era că trăise și continua să trăiască nu pentru sine, ci numai pentru copiii ei. Dar de cînd murise Rustem, pe ceilalți îi uitase. Nu se gîndea decît la el. Aveau încă patru fete, toate în viață, și douăzeci de nepoți, băieți și fete, care de care mai frumoși. Îi iubea oare și pe ei ? Se înțelege. Dar le ieșea în întîmpinare și se despărțea de ei cu oarecare nepăsare, fără bucurie ; nici un zîmbet nu-i lumina fața, pentru că în ochii ei nu se uscau niciodată lacrimile pentru Rustem.

Tocmacciul puffai rotocoale groase de fum de țigară și oftă.

Rustem — își depăna el gîndurile — merită în adevăr să fie jelit. Era copt, o frumusețe de bărbat, cu umerii lați și puternici ca un luptător, cutezător

și grozav de dîrz. Dar avea o patimă care l-a dus la pierzanie : era slab cu femeile și... (Tocmacciul își frecă, oarecum neliniștit, fruntea cu mîna) bea mult rachiu pe ascuns. Asta l-a dus la pieire... L-au adus acasă cu căruța, zdrobit în bătaie, schilodit ca un cîine. Greu putea fi răpus omul ăsta, dar se pare că au fost mulți. N-a spus nici un nume, nu s-a plîns, n-a gemut. Scrișnea din dinți, în tăcere, cu ochii injectați, ca o fiară rănită. Așa a murit. Avea un suflet aprig...

Bătrîna apăru surprinzător de îmbunată, îi dădu portofelul și puse în fața lui o ceașcă mare cu cafea. Pe urmă se trase la o parte, se uită cu ochii înălțărați și așteaptă să vadă ce-o să facă omul ei. Tocmacciul deschise portofelul jerpelit din piele verde, scoase tot felul de hîrtii împăturite de mai multe ori, le cercetă una cîte una și în cele din urmă găsi ceea ce căuta — citația. Pe dosul ei însemnase cu propria-i mînă ziua cînd se va judeca procesul.

— Azi e miercuri — spuse el, — mai sînt patru zile. Luni trebuie să fiu la Zagorți.

— Zago... Zagor-ți ! La ce spun acum așa, Mustafa ?

— Aidîn bei. Numele de altădată nu mai sînt.

— Alah ! — strigă bătrîna și în ochii ei umezi li-cări o scînteie de ură. Toate s-au întors pe dos. Ce-o să faci acolo, Mustafa ?

Tocmacciul o lămuri foarte pe scurt și strînse hîr-tiile în portofel.

— De data asta trebuie să fac atîta drum pentru procesul altora — adăugă el.

— E, dacă-i pentru asta, să nu te duci ! — spuse ea cu poftă de gîlceavă.

— Nu se poate, trebuie !

— Spune, barem, că vrei să te plimbi. Zici că nu se poate...

— Nu se poate, îți zic. Dacă nu merg, mă ia cu jandarmii.

— N-o să te ia nimeni. Să faci bine să stai acasă.

Tocmaciul făcu exasperat un gest din mână și luă cafeaua. Cufundat în gânduri nu băgase de seamă nici cînd a intrat bătrîna în casă și nici cît a stat acolo. Dar observă că după ce coborîse cîteva trepte, ea se întoarse, intră numai cît să-l vadă și, înfuriată, îi aruncă, cu răutate scrîșnită, cîteva cuvinte care căzură grele ca bolovanii :

— Vezi bine c-ai să mergi ! Știu eu de ce vrei să mergi, boșorog bătrîn ! Să-ți fie rușine ! Nu vezi ce barbă albă ai...

Întoarse spatele și coborî pe scară. Tocmaciul se uită după ea foarte nedumerit, apoi zîmbi. Deodată totul îi deveni limpede. Gelozia supraviețuiește deseori celei mai puternice iubiri și poate tortura pe oameni pînă la adînci bătrînețe.

Șachire avea multă tinere de minte și voia numai să-i arunce o vorbă, așa cum făcuse de altfel de multe ori, despre femeia pentru care avusese o patimă în anii tinereții. De Maria vrea să-i vorbească ea, de vestita Maria din Aidîn bei. „Ce femeie smintită ! — gîndea Tocmaciul zîmbind. Crede că vreau să merg acolo nu pentru judecată, ci pentru aia !” De fapt el o uitase de mult, așa cum uitase și multe alte femei. „Șachire n-are minte !” — își spunea el, da din cap și zîmbea.

Vremea se răcorise. Peste drum, unde era cafe-neaua lui Sarî Iani, pomii plini de rod și casele își întindeau umbrele lungi de-a curmezișul uliței. Sarî Iani ieșise afară în mînci albe și în capul gol, stropea cu o pîlnie locul din fața cafenelei, mătura și deodată prin golurile negre ale ferestrelor se auzi o muzică : gramofonul lui Sarî Iani ca în fiecare seară cînta.

Tocmacciul își încordă auzul, dar ceea ce cânta gramofonul nu-i plăcea, poate pentru că nici nu înțelegea. Voi să-și răsucescă o altă țigară, dar odată, supunându-se fără să-și dea seama acelei puteri lăuntrice și irezistibile cu care vechile deprinderi acționează la un anumit ceas, lăsa țigara nerăsucită, se ridică și porni spre casă cu pași repezi, nepotriviți cu vârsta lui. Înainte de a intra, se opri o clipă și iscodi încet în dreapta și-n stînga : bătrîna nu era acolo. Atunci intră, deschise un dulap vechi, cotrobăi prin boarfe și scoase o sticlă mare și neagră. Mîinile îi tremurau, dopul pocni și aerul se îmbibă de un miros plăcut de rachiu tare și iute ca ardeiul. Tocmacciul mai trase o dată cu ochiul și ridică sticla.

Cînd se întoarse la locul lui, mîinile îi tremurau încă și răsucea cu greu țigara. Se simțea vesel, cu sufletul ușor, o amorțeală dulce urca prin vine și-l moleșea. Dar totodată gîndul lui stăruia la Rustem, se simțea vinovat și atît de jalnic pentru că-l acuzase de aceeași patimă pe care o avusese și el : se învățase să bea : încă de pe vremea chefurilor din tinerețe, cu felurite tîrfe, prin bostănării și potcovării, nu se putuse dezvăța și se osîndea, se disprețuia, se simțea nevolnic și umil. „Ce să mă fac, fiule — își spunea el, vrînd parcă să se justifice față de Rustem, a cărui imagine nu se desprindea din închipuirea lui —, ce să mă fac, am îmbătrînit și m-am prostit !”

În ciuda căințelor sincere el se mai duse de cîteva ori la dulap și bău din sticlă cu aceeași sete, cu aceeași voluptate aprigă și cu aceeași groază de păcatul împotriva căruia se simțea neputincios să lupte.

Cînd se întoarse pentru ultima oară la locul său din cerdac, se așeză foarte liniștit, mîinile nu-i mai tremurau, nu se mai căia, nici prin cap nu-i mai trecea de Rustem. Dimpotrivă, niciodată nu-i fusese

1

aşa de bine ; era vesel, se simţea tânăr şi viaţa era atît de frumoasă ! Şi ce gînduri nu-i treceau prin cap ; sufletul lui era frămîntat de o bucurie fără pricină, era gata să cînte, în ciuda anilor. Deodată tresări şi începu să asculte : cînta iar gramofonul, dar parcă acum nu mai era maşina caraghioasă a lui Sarî Iani, cu furca în spate şi pîlnia de tinichea. Era o muzică nouă, minunat de frumoasă. Melodia şi ritmul aduceau ceva ce-i era cunoscut de mult, ceva ce fusese auzit de mii de ori, dar cu toate astea era şi acum ciudat de frumos !

O durere dulce îi strînse inima şi cum de cîteva ceasuri nu se gîndise la nimic altceva decît la trecut, acest trecut îi apărură drag ca niciodată, cu atîta claritate de parcă toate s-ar fi petrecut ieri. De fapt nu-şi aducea aminte în această clipă de nimic precis. Dar melodia pătimaşă, trilurile curgătoare ale clarinetului, ritmul viu şi plin de viaţă, curmat de loviturile de tamburine şi de geamparale îi trezeau frînturi de amintiri limpezi, dulci-arzătoare, de-o clipă. Vedeă laolaltă femeii tinere în şalvari de atlas care cîntau cîntece vechi şi frumoase, din alte vremi şi în mijlocul lor, o dansatoare pe jumătate goală îşi frîngea trupul fraged într-un dans ameţitor şi pătimaş. Deodată, în imaginaţia lui apărea altceva şi într-o clipă îşi vedeă propria-i imagine, cu atîta limpezime, cum n-o vedeă decît în vis : călare pe un cal arab în spume, cu coama fluturînd în vînt, ţinînd un şoim dresat în mîna stîngă. În jurul lui treceau în galop prietenii însoţiţi de-o haită întreagă de copoi şi ogari. Înaintea lor se întindea cîmpia netedă, nemărginită...

Cînd celelalte instrumente tăceau şi numai clarinetul unduia cîntecul de jale, în ochii lui se conturau lanuri de grîu în pîrg, cîmpuri întinse de maci şi o femeie mîndră ca o regină, stăpîină atotputernică şi

autoritară, a cărei sete nestăpînită de viață ascundea în ea castitatea pămîntului virgin, iar dragostea — puritatea unei virtuți. Era Maria. Dar melodia tînguitoare a clarinetului se topea în pași îndrăciți de dans, imaginea contemplată dispărea o dată cu loviturile de tamburină și în fața ochilor îi apăreau iar femeile care cîntau și dansatoarea aproape goală din mijlocul lor...

— Mustafa ! strigă cineva din curte. Mustafa !

Tocmacciul ridică ochii în sus.

— Mustafa ! strigă de jos femeia lui. Ce faci, măi, omule ! Vițelul suge iar la vacă. Vino jos, vino repede și dă-l încolo !

Tocmacciul coborî în curte. Soarele era în amurg. Porumbeii și rîndunelele se rînduiseră sub streșini, găinile săltau pe crăcile pomilor în rod în căutarea unui loc tihnit de înnoptat. În boarea serii suflul înmiresmat al salcîmilor devenise mai pătrunzător, cerul la asfințit era roșu ca sîngele.

Cu pașii nu prea siguri Tocmacciul se îndreptă spre poartă, îngîndurat și concentrat ; uitase unde și pentru ce era trimis, învăluit în aceeași ceață dulceagă îmbibată de amintiri duioase.

Luni în zori Tocmacciul pleca la locul judecății. Pînă curînd nepăsător față de această vrajbă străină, acum era destul de îngrijorat ; țărani din Bistrița i-au spus că unul din ucigașii lui Rustem, dacă nu chiar cel principal, era, ziceau ei, Andrei — același Andrei pe care urmau să-l judece azi. Era oare adevărat sau o clewetire croită cu tîlc ca să-l întărească împotriva lui Andrei și să-l cîștige astfel de partea lor ? Se gîndise toată noaptea și se gîndea și acum la asta, pentru că era adevărat că la timpul său — au trecut de-atunci douăzeci de ani — ucigașii lui Rus-

tem au rămas nedescoperiți, nu pentru că ar fi fost cu neputință să fie căutați, ci pentru că omorul trebuia să fie înăbușit în ura de rasă, atât de aprigă în acea etapă și pentru că mai era încă nevoie de țapi ispășitori pentru starea de robie care nu fusese încă dată uitării. Tocmacciul știa prea bine toate astea și de aceea și-a înăbușit durerea din suflet și a tăcut.

Toate astea îi treceau acum prin minte, dar gândurile lui nu erau în stare să-l convingă și nu făceau decît să-l apropie mai mult de amintirea lui Rustem. Așezat pe capră în fața lui, mîna caili nepotul său, un băiețandru de șaptesprezece ani, voinic, cu umeri lați, care purta și el același nume ca răposatul Rustem și-i semăna în toate. Aceste gânduri îl întristau și mai mult pe moșneag, neliniștit că marea asemănare putea să-i hărăzească aceeași soartă.

Căruța șerpua printre lanurile înalte de grâu ca pe o uliță îngustă, dar Tocmacciul nu ridică deloc capul să se bucure de cîntecul monoton și tînguitor Rustem arătă cu biciul ; în apropiere, jos, în vale, se zărea o mare mulțime de oameni, un adevărat sobor de țărani, dar nu se vedeau deloc femei, caili erau deshămați și legați de căruțe sau lăsați să pască în voie. Tocmacciul își dădu numaidecît seama că aici se adunaseră aproape toți bărbații din Bistrița și Zagorți, veniți la judecată.

Îi ceru lui Rustem să tragă căruța mai la o parte și, în timp ce flăcăul cobora să deshame caili, el rămase în căruță. Sosirea lui nu rămase însă neobservată și fu înconjurat de mulți țărani, venind din toate părțile, aceiași bătrîni care fuseseră și la el acasă. Cu aceeași atenție fățarnică și cu aceeași vorbă dulce și meșteșugită i-au dat binețe, l-au întrebat de sănătate, de o sumedenie de lucruri mă-

runte, după toată rînduiala solemnă și plină de nuanțe pe care obiceiurile din anii de demult o statorniciseră. Se înțelege, după ce s-au schimbat binețe de o parte și de alta, s-a vorbit și de alte lucruri. În acest răstimp părțile se iscodeau, socotind că e mai bine să vorbească de lucruri lipsite de însemnătate. Profitînd de această situație Tocmacciul putea să se țină la o parte de vrăjbele lor și să tacă.

Din timp în timp își arunca privirea asupra mulțimilor din jur. Pe bătrîni îi cunoștea, celor mai tineri încerca să le afle, după trăsăturile feței, neamul. Toți erau voinici și puternici, arși de soare, cu cămași albe, schimbate pentru duminica de ieri, curate încă. Sub mîneci apăreau brațe vînjoase și păroase. Era ceva aspru și dîrz în această forță fizică sortită să răstoarne brazdele, forță călită în muncă aspră și neconținută, cu care erau deprinși și în mijlocul căreia trăiau. Trîndăvia dintr-o zi de lucru era pentru ei ceva nefiresc, și cu toate că nu curiozitatea, ci o treabă de seamă îi mînase aici, nu puteau totuși să stea liniștiți. Strînși în pîlcuri, unii vorbeau tare, se agitau, iar alții, așezați pe vine, ciopleau bețe cu briceagul și ascultau cu mare luare-aminte ce vorbeau ceilalți. Se vorbea, se înțelege, de islaz și de hotar, despre cine are dreptate și cine nu. Deseori vacarmul creștea și pe ici, pe colo, oamenii aveau de furcă să despartă pe cei care se luau la harță și se încăierau.

După aceste ciocniri vijelioase urma o liniște pașnică, dovezi de bunăvoință curgeau de o parte și de alta. În aceste răgazuri, deseori răsuna glasul unui țaran bine zidit și curățel îmbrăcat, cu cizme, cu fața ciupită de vîrsat. Era Grozdan, primarul, care îi ocăra pe cei turbulenți sau îi sfătuia părintește să se potolească. Dar se pare că îl preocupa și altceva, pentru că se urca numaidecît pe movilița din

apropiere, de unde se vedea drumul care venea de la oraș. Se mai aflau acolo câțiva țărani și percep-torul, care se uita mereu la ceas. Dar drumul rămânea pustiu, judecătorii întârziiau.

Din altă parte, mergînd pe drum agale, se apropia o căruță în care zăcea un om înfofolit în velințe și perne. S-a aflat numaidecît că era Saafet Mola din Sîrnen, și el martor, bolnav pe moarte, dar care, dată fiind importanța procesului, cei interesați fă-cuseră totul ca să-l aducă. Venirea lui a avut darul să trezească buna dispoziție. Mulțimea — orice mul-țime își schimbă ușor starea de spirit — se-nveseli numaidecît, se făceau glume, toți rîdeau. Tocmacciul întoarse capul și întîlni privirea înfrigurată și pier-dută a lui Saafet Mola, cu fața suptă și palidă ca de mort. Inima i se frînse de durere și Tocmacciul simți o cruntă umilință pentru bolnav, dar și pentru el însuși. Nu spuse nimic, se uita pe sub sprîncenele încruntate la cei care făceau haz și în clipa aceea simți o neînfricăta ură împotriva acestor oameni răi și cruzi care, în lăcomia lor de pămînt, mereu în goană după avere și înstărire, nu se cruță nici pe sine, nici pe ceilalți, nu lasă nici măcar un om bol-nav să-și dea sufletul în pace. Nu se temuse el fără rost ca să vină aici. Îi trecea prin cap să refuze de-punerea mărturiei, sau să spună judecătorilor, de pildă, că nu știe nimic, că nu-și aduce aminte de nimic.

Atenția tuturor fu atrasă în altă parte și, îm-preună cu ceilalți, Tocmacciul se uita într-acolo : dinspre oraș se apropia o căruță în care ședea, în-tre doi jandarmi, un țăran. „Îl aduc pe Andrei ! Pe Andrei !“ — strigară mai multe voci. Cînd se apro-piară, Tocmacciul, care nu înceta să se uite la țăran, văzu că acesta era un om nu prea tînăr, cu umerii atît de lați, că brațele care îi atîrnau puțin mai de-

parte de corp păreau scurte, fruntea îi era îngustă, iar fălcile enorme. Schița din cap, abia vizibil, un salut către cei care îl cunoșteau, dar fața îi rămânea nemișcată și ochii lui vorbeau de un mare necaz. Privirea lui se opri și asupra Tocmaciului, iluminați parcă de o surpriză. Tocmaciul tresări, mâinile începură să-i tremure, avea senzația că se sufocă și că văzuse cândva pe acest om, că îl cunoștea bine. În acea clipă un glas se ridică în el : „Uite-l ! E ucigașul lui Rustem !“

Tocmaciul se liniști numaidecât și nu se mai miră deloc de aceste lucruri neașteptate care în ultima vreme se grămădeau unul după altul. Veneau din voia Domnului. Își aducea bine aminte de locul pe unde trecea adevăratul hotar. Își dădea tot atât de bine seama — ogorul era sub ochii lui — că mărturia lui nu va fi în folosul lui Andrei. Se va vedea și se va dovedi că nu Șchiopul îi arase ogorul, ci dimpotrivă, că el arase ogorul Șchiopului. Iată cum — își spunea Tocmaciul — adevărul iese la lumină, mai devreme sau mai târziu : așa a fost să fie, ca el, cu propria lui gură, să pronunțe condamnarea celui care îi omorâse fiul. Poate tot voia Domnului era că Saafet Mola, aflat pe patul morții, consimțise și găsisese forțe să vină până aici. Tocmaciul nu se mai gîndea acum la nimic, nu se mai frămînta, aștepta clipa cînd va fi chemat să spună ceea ce știa : adevărul.

Auzea cum oamenii spuneau că au venit judecătorii. Într-adevăr, îi vedea cum se opriseră lîngă movilă și stau de vorbă cu Grozdan. Erau trei, dar atenția lui se concentrase asupra lui Andrei, și cum în acea clipă el se ridicase în picioare și se uita stăruitor într-un anumit punct, ar fi vrut să înțeleagă ce caută sau pe cine așteaptă. În clipa următoare o căruță începu să hurducăie, trasă de o pere-

che de cai negri, care și-au înfipt cu putere copitele în pământ, și Tocmacciul vedea cum un moșneag încerca să potolească armăsarii asudați și-nfricoșați și o femeie tânără, care se sprijinea cu amîndouă mîinile de ladă, cobora din căruța. În clipa cînd puse piciorul pe pământ, una din cosițe se agăță de căruța, iar cealaltă, lungă și groasă ca un șarpe, îi căzu peste umăr pînă la mijloc. Smucită înapoi, se încovoiasă ca un arc, spre a se feri de roată, și încerca cu amîndouă mîinile să-și desprindă părul. Era întoarsă cu fața spre mulțime și în această poziție împlătoare sîinii ei împungeau tare înainte, trupul ei luase forme ispititoare. Două brațe albe și puternice apăreau goale sub mînecele care se ridicaseră pînă la umăr. Se îmbujorase toată de sfială. Fața ei părea și mai frumoasă sub părul care-i căzuse peste ochi. Avea ochi negri, un zîmbet plin de gingașie și dinți albi ca laptele.

Totul durase numai cîteva clipe, dar multe priviri șirete și pline de subînțeleșuri au schimbat și tineri și bătrîni. Tocmacciul privea aiurit. În prima clipă, cînd văzu femeia, se minună așa de tare, încît pe buzele lui se opri involuntar un nume pe care abia se reținu să nu-l strige în gura mare : Maria ! Desigur, nu putea să fie ea, bătrîna și de multă vreme răposata Maria, dar asemănarea era atît de izbitoare, că el, fără a întreba cine e și de unde vine femeia aceasta, o privea tot mai stăruitor și nu-și putea rupe ochii de la ea.

Sătenii se strînseră în jurul judecătorilor și Tocmacciul rămase singur. Ca din pământ apăru lîngă el un țăran înalt, cu cămașa descheiată la piept, fără brîu, desculț, cu cracii poturilor¹ lungi de atingeau

¹ *Poturi* — pantaloni largi în partea de sus și strînși pe pulpă, împodobiți cu găetane.

pământul. Îl privea pe Tocmacciul drept în ochi și zîmbea.

— Ce zici, agă, halal să-i fie ! spuse el cu voce mică și făcu șiret cu ochiul spre femeia care cobora din căruță.

Tocmacciul nu răspunse și tresări fără voia lui, parcă o muscă plicticoasă i se așezase pe frunte. Danail ăsta era un mare caraghios. Un răzvrătit statornic, trecuse la credința protestantă numai ca să se ridice împotriva pravoslavniciei biserici ; nu lucra nimic și-și risipise bruma de avere ca să arate lumii că fratele său l-a tras pe sfoară la împărțirea moștenirii părintești. Era dușmanul tuturor foști și viitori primari, nega autoritatea statului și lua credința în derîdere. Cum prin trecerea lui la protestantism cunoscuse *Evanghelia* și *Vechiul Testament*, își împestrița vorba cu citate rostite pe un ton profetic. Toți îl socoteau drept un trăsnet și asta-i da dreptul să arunce oamenilor în obraz tot ce-i trecea prin cap.

— Halal să-i fie, hai ? O cunoști ? E fata Mariei, măi, agă, Maria — barem pe ea o cunoști bine. Ha-ha-ha ! Ai cunoscut-o, tu ! „Avram intră în cort și-o cunosc pe Sara“ — așa stă scris în cărțile sfinte.

Danail devenea de-a dreptul nesuferit. Tocmacciul îl privi în ochi, distrat, încercînd să înțeleagă ce spune. Danail repetă în șoaptă :

— N-ai recunoscut-o, am zis. E fata Mariei.

— Așa ! răspunse Tocmacciul încercînd să fie cît mai calm și nepăsător. Ia te uită... meștere Danail, tinerii cresc repede, greu îi mai recunoști.

— E măritată cu Andrei, continuă Danail, a venit să-l vadă. Și mă-sa era frumoasă, dar fiică-sa nu-i mai prejos...

Și el și Tocmacciul se uitau în urma tinerei femei cum își potrivea broboada pe cap, cum mergea spre Andrei, care sta în picioare între cei doi jandarmi. Multele priviri străine o tulburau, dar mergea dreaptă, cu pasul ușor și mersul lin, în stare să scoată din minți pe oricare bărbat. Întîlnirea a fost simplă, întîlnire reținută și sfioasă a oamenilor de la țară, mai cu seamă atunci cînd nu sînt singuri. Își strînseră mîinile și ea se opri la doi pași de bărbatul ei, tăcută, cu ochii înlăcrimați și un zîmbet silit.

Danail oftă. Devenise deodată oarecum mai serios și spuse :

— Frumoasă e, nimic de zis. Dar ascultă-mă, agă, frumusețea asta-i plină de primejdii. Nu-mi trebuie așa ceva. Cine s-a încurcat a avut de tras. Să-ți spun — coborî el vocea — femeia asta a fost pricina morții lui Rustem. L-au omorît pentru te miri ce, săracu' om...

Tocmacciul tresări străpuns de o durere ascuțită : niciodată taina în jurul uciderii fiului său nu apăruse la lumina zilei mai limpede ca acum. Dar totul n-a durat decît o clipă. Nu se mai gîndea la asta, nu răspunse nimic lui Danail mai cu seamă că se cărase tot atît de neașteptat cum apăruse și, uitîndu-și melancolia de-o clipă, propovăduia pe undeva. Tocmacciul nu mai asculta nimic, nu-l interesa ce se petrece în jurul lui. Se uita la tînăra femeie și fiecare mișcare a ei, fiecare trăsătură, orice amănunt, oricît de neînsemnat, îi readucea în memorie lucruri bine cunoscute. Picuri de foc îi pîrjoleau sufletul și-i trezeau senzații dulci, dogoritoare. Cînd tînăra femeie își acoperi fața cu mîna, ca să-și ascundă lacrimile, pentru că fiori fierbinți îi zguduiau tot pieptul — abia atunci Tocmacciul oftă adînc și simți cum ochii i se umezesc.

Tot ceea ce se petrecu mai târziu îi părea să fie un vis. Merse și se plecă înaintea Hogeii și jură să spună adevărul; asculta iar ce spuneau judecătorii, dar nu înțelegea mai nimic. În cele din urmă veni și rîndul lui. Înainte de a fi chemat în față, întoarse capul și se uită înapoi: aproape de căruța cu cai negri lîngă care acum nu mai era nimeni, sta femeia și se uita spre ei. Era prea departe ca să-i vadă bine fața și să înțeleagă la cine se uită. Dar Tocmacciul văzu limpede ochii pe care nu o dată îi privise și pe care-i cunoștea atît de bine. În aceea clipă, în sufletul lui începu să jeluiască melodia tînguitoare a clarinetului și revedea lanurile de grâu în pîrg, cîmpurile de maci roșii și o femeie, frumoasă și autoritară — femeia care îl privea cu căutătura ochilor ei negri. Ochi care trădau dorință, ochi care implorau, din care picurau lacrimi amare...

Din această clipă Tocmacciul se liniști. Redevenise stăpîn pe sine. Își auzi numele strigat, răspunse și apărură înaintea judecătorilor. A urmat interogatoriul formal, la care a răspuns clar, stăpîn pe sine. În cele din urmă, uitîndu-se la el pe sub ochelari, unul din judecători îi spuse :

— Să ne arăți acum pe unde trece adevăratul hotar.

Tocmacciul răspunse că înainte de a face asta e bine ca toți să urce sus, acolo unde stă înfipt în pămînt bolovanul cel mare. Judecătorul a consimțit și toți porniră într-acolo.

Deși trecuse de șaptezeci de ani, Tocmacciul o luase cu cîțiva pași înaintea celorlalți, strîngîndu-și brîul mai tare. Umerii largi îl făceau să pară puțin adus din spate, ochii pironiți în pămînt se tupilau sub sprîncenele dese, fața lui sluită de nasul mare și butucănos era acoperită de barba albă, pieptănată

și tunsă după ritualul poruncit de șarif¹. Nimic nu amintea de bogăția lui de odinioară: dulama de bumbac era cârpită la coate cu petice mari, șalvării din satin ieftin, roșu, erau plini de pete verzui, conducii și-i încălțase pe picioarele goale. Cu toate acestea întreaga lui făptură sugera noblete și demnitate, putere și măreție, a căror strălucire nu se stinsese încă. Țăranii care mergeau în urma lui se uitau la el și simțeau fiori de respect și teamă.

Sus, pe înălțime, Tocmacciul se opri lângă piatra de care vorbise. Era o piatră apărută parcă din senin, acoperită cu licheni și înfiptă în pământ. Partea de deasupra era netedă și lată ca o placă. Tocmacciul se oprise lângă ea și, ostenit de urcuș, gâfâia greu.

— Locurile astea, începu el după ce se odihni nițel — ca să-și tragă duhul și glasul lui gros și calm se revărsa sonor peste câmpie — locurile astea le cunosc așa cum îmi cunosc ograda de acasă. Odinioară au fost ale lui tată-meu, le-am stăpînit și eu, ani mulți. Le știu bine. Știu și hotarul, numai că atunci pământul parcă era mai întins, oamenii nu se certau pentru hotare, nu puneau semne. Se înregistrau în Kiutiuk Ketabu — registrele imperiale, dar astea acu' nu mai sînt aici...

Se opri o clipă, își trase sufletul și continuă:

— Pe vremea ceia oamenii respectau legea. Să vă mai zic ceva: mergeau la vînătoare. Cînd ajungeau la locurile astea, cînd vedeau bolovanul ăsta, opreau caii, nu făceau un pas mai departe. Dacă ogarul înhăța iepurele la numai un pas de aici, dincolo de hotar, nimeni nu cuteza să-l ia. Era prins pe o pășune străină și nu era al nostru. Așa zicea legea.

¹ Șarif — prinț (la arabi), considerat descendentul lui Alah pe pământ.

Un țăran dintre cei care se grămădeau acolo tuși, altul rîse destul de tare. Judecătorul întoarse capul, se uită în jur și spuse Tocmacciului :

— Bine. Pornește de aici și mergi drept pe hotar !

Tocmacciul se întoarse într-o parte și se uită cu luare-aminte, apoi în altă parte și pe urmă în alta. Apoi, așezîndu-se cu fața la miază-zi și fixîndu-și privirea într-un punct, puse mîinile la spate și porni drept înainte, cu pași mari și egali, așa cum își măsoară țăranii ogoarele.

Uimirea fu atît de mare, că în prima clipă nimeni nu scoase o vorbă. Țăranii se uitau și nu le venea să creadă ochilor, iar pe cei din Bistrița îi cuprinsese deznădejdea. Tocmacciul nu mergea pe adevăratul hotar, nu pe cel pe care ei se așteptau să-l arate, ci pe cu totul altul. Intrase în ȧgorul Șchiopului și mergea pe hotarul tras de Andrei. Dacă l-ar fi învățat Andrei, n-ar fi făcut asta mai bine.

Uimirea bistrițenilor se prefăcuse în vacarm.

— E nebun, turcomanul ăsta ! strigă cineva mînios.

— Uitați-vă la el, uitați-vă unde se duce ! strigă altcineva.

Mai la o parte, cineva rîdea tare, aproape zbierînd :

— Așa, Mustafa ! Ha-ha-ha ! Ia-o ceva mai încolo. Ha-ha-ha !

Era Danail. Treburile mergeau după pofta lui și el era mulțumit.

Vacarmul printre țărani crescuse, dar Tocmacciul pășea cu aceeași siguranță, cu aceiași pași mari, iar în urma lui mergeau aproape de el judecătorii și unul din ei însemna ceva pe o hîrtie. Tocmacciul o luă în jos, spre locul unde erau deshămate căruțele. Acolo era fata Mariei, care se uita la el. După ce trecu mai departe, se întoarse și continuă să-l pri-

vească. Sub privirea ei și a țăranilor care veneau în pîlcuri în urma lui, Tocmacciul mergea mereu înainte, ca un erou smintit, care își expune pieptul miilor de gloanțe. Merse așa pînă îi spuseră să se oprească. Vacarmul încetă pentru o clipă și apoi reîncepu cu mai multă tărie.

Înțelegînd că nu mai au nevoie de el, Tocmacciul porni fără zăbavă spre căruța lui. Trecu prin fața căruței lui Saafet Mola, dar bolnavul nu-l văzu: înfășurat în velințe, zăcea în căruță și ochii lui înfrigurați — doi cărbuni aprinși pe o față de ceară — nu se uitau la Tocmacciu, nici la țărani, ci priveau pironiți și nemișcați în altă parte — spre locul unde se aflau căruțele.

În clipa aceia veniră să-l strige la judecată. Dar Saafet Mola nu putea să umble și l-au dus cu căruță cu tot. Fie că boala îi întunecase mințile, fie că avea încredere nemărginită în Tocmacciul, sau poate pentru alte cauze, trecu și el cu căruța pe aceeași linie pe care mersese cu puțin înainte Tocmacciul.

★

Așezat în căruță, Tocmacciul era acum departe de locul judecății și vacarmul țăranilor furioși se stinge în urma lui ca bîzîitul unul stup de albine.

Era cuprins ca de friguri, ochii îi scînteiau, era vesel, își simțea sufletul ușor. Dar în același timp simțea undeva adînc în suflet o durere surdă, nedefinită, o greutate îl apăsa pe creier și mintea lui nu se putea opri la nici un gînd precis. Ceva însă se strecura limpede în conștiința lui: setea, o sete infernală și irezistibilă, mîinile și întregul lui corp tremurau, înaintea ochilor lui mijeau mereu dulapul de acasă, în care ascunsese sticla cu rachiu. Cu nes-

pusă voluptate Tocmacciul își închipuia cum o să ducă sticla la gură, cum o să bea, să bea...

Rustem întoarse capul și, martor la tot ce se petrecuse cu puțin înainte, se uita la bunicul său, cu un zîmbet șiret. Privirea stăruitoare și zeflemitoare îl cam supăra pe Tocmacciul :

— Vezi-ți de cai, haimana ce ești ! Mîna, am zăbovit cam mult.

O clipă mai târziu, după o nouă revărsare de bucurie fără pricină, strigă la Rustem :

— Ia cîntă ceva, Rustem ! Să cînți ceva frumos.

Fără să aștepte răspunsul băiatului, care nu întorsese nici măcar capul, Tocmacciul privi spre întinsul nesfîrșit al cîmpiei. Acum ochii lui se opriră la o căruță ; după ce trecuse de culmea dealului, dincolo de care fusese judecata, mergea încet, așa de încet de părea că stă pe loc. Unul din cai era alb, celălalt negru — carevasăzică, era căruța lui Saafet Mola. „Trebuia să stau de vorbă cu el — își spuse Tocmacciul — doar mi-i prieten, pe deasupra e și bolnav.“ Și-i porunci lui Rustem să mîne într-acolo.

Tocmacciul nu întâlnise de multă vreme pe Saafet Mola și involuntar căuta în minte cuvintele ce vroia să-i spună. Binețile și întrebările de sănătate trec ușor, ca o lecție învățată pe de rost. Dar iată că bolnavul îl va întreba numaidecît : „De ce-ai făcut asta ? Oare ăsta-i hotarul, hotarul cel adevărat ?“ Și întrebarea asta pe care o puneă chiar el în gura lui Saafet Mola îl tulbura. Căută în gînd explicațiile pe care trebuia să le dea, se simțea foarte încurcat și parcă abia acum și-ar fi dat seama de cele întîmplate. „Alah ! Alah ! gemu el. Ce-am făcut eu !“

Se aplecă și privi înainte : căruța lui Saafet Mola era încă departe. „Sînt un păcătos — își spunea

Tocmacciul, cuprins de ură împotriva propriei sale ființe, — beau rachiu, îmi calc jurământul, mint... Mint, mint ca cel din urmă țigan!“ Dar după ce înșiră cele mai grele invinuiți ce-și putea aduce, se necăji deodată, simțea nevoia să se apere, să se justifice. Înainte de toate îl apucă ciuda pe Saafet Mola, pe care îl socotea acum cel mai înverșunat dușman. „Ei, bine — îi răspundea Tocmacciul în gând — eu sînt rău, nu păcătos... Dar tu? N-ai arătat și tu același hotar?“ Tresări, se gîndi o clipă și prin capul lui trecu o cîmplită bănuială. „Oare și el?“ — se întrebă Tocmacciul. Își reaminti cum trecuse pe lîngă căruța lui Saafet Mola, privirea din ochii lui înfrigurați. Acum îi era foarte limpede că ochii aceia stinși, departe de tot ce era în jur, priveau fix într-o direcție — spre locul unde stau deshamate căruțele, acolo unde era ea — fiica Mariei !

Pe femeia asta o vedea clar și Tocmacciul. Înaltă, bine făcută, sta singură lîngă căruța și se uita la el cînd mergea peste hotar. Clarinetul răsună din nou în inima lui și el o văzu pe ea, pe cealaltă Marie. Inima lui se înmuie de duioșie, aceeași bucurie îl stăpînea și acum. Nu simțea nici o remușcare, nu socotea că făcuse un păcat, ba chiar găsea că procedase foarte bine și că așa a trebuit să fie.

Se apropiaseră de căruța lui Saafat Mola și abia acum Tocmacciul putu să vadă că nu mergea, ci sta pe loc. Numai căruțașul coborîse și dregea ceva. Era speriat și îngrijorat.

— Ce face Mola? — strigă Tocmacciul voios.

Omul nu răspunse. Întinse mîna și ridică velința : Saafet Mola zăcea pe spate, cu fața galbenă ca ceara, cu ochii închiși și mîinile țepene pe piept. Murise.

Dar buzele învinețite și puțin căscate schițau un zîmbet ciudat, plin de afecțiune și supremă fericire. Tocmacciul urmărea aiurit acest zîmbet care îi dezvăluia acum un adevăr cumplit și crud.

Coborî din căruță și, întorcîndu-se cu fața spre răsărit, acolo unde își vor lua zborul umbrele morților în ziua învierii lor, își suflecă mînele și se pregăti de rugăciune.

VISĂTORUL

Ferindu-se de soare, în capul gol și în papuci, Boianov, dirigintele oficiului poștal, făcu mai întâi câțiva pași de-a lungul prispei, apoi coborî în ogradă și începu să se plimbe sub umbra salcîmilor, agale, cu mîinile la spate. Cei patru pași pe care osînditul îi repetă în celulă de sute de ori pe zi. Micul oficiu poștal de graniță ocupa o aripă în hanul satului, pe care patronul îl botezase cu numele pașnic de „Gazdă internațională”. Oricum, clădirea zugrăvită de curînd în alb și verde avea o înfățișare foarte plăcută.

Odată ajuns la capătul hanului Boianov n-avea răbdare să stea prea mult acolo și, expunîndu-și chelia, care licărea scurt în soare, ca o oglindă, se ducea să arunce o privire în cîrciumă. Dar decepția nu întîrzia, pentru că în fața ochilor îi apăreau aceleași lucruri văzute de mii de ori : la tejghea, în dosul unei baricade de sticle pline cu băuturi de culori diferite, sta Alexi, patronul „Gazdei internaționale”, care își răsfoia catastifele, treabă pe care acum n-o făcea cu fața surîzătoare și dulceagă cu care își primea oaspeții. Era posomorît, aproape furios, pentru că primele pagini din catastif îi cereau să respingă orice acord internațional, să treacă,

cu alte cuvinte, la starea de război. Poate din cauza acestei proaste dispoziții puținii clienți din han tăceau și ei. Boianov se foi prin cârciumă fără să scoată o vorbă și fără să-i adreseze nimeni un cuvânt; încercă să se așeze la o masă, dar peste grămezile de coji de pepene și de semințe se așezaseră roiuri de muște, iar lumina fierbinte, care pătrundea prin fereastră, îl plesni peste obraz. După ce rămase o clipă distrat și obosit, cu ochii la peretele din față, de unde îi zâmbea, ca întotdeauna, chipul unei femei tinere, lipit pe reclama unei fabrici de bere, Boianov ieși afară în culmea dezvoltării. Trecu iar prin umbra salcîmilor, se urcă din nou pe prispă și parcă obosit de calea lungă ce făcuse, se lăsă greu pe pernele moi de pe bancă. Cît cuprindea cu privirea vedea doar cîmpul ars de soare, uscat, întretăiat de drumuri prăfuite, de pe care vîntul ridica din cînd în cînd trîmbe de colb. Arșița insuportabilă îl moleșise de-a binelea, simțea o greutate pe creier și, învins de-o lene cumplită, zăcea cu un gol în cap, absent, apatic, cu sufletul împovărat de o durere surdă, nedeslușită.

Uneori țăcănitul aparatului îl făcea să tresară, sarea brusc de pe scaun, se tîra pînă la oficiu, dar toată energia se topea deodată și, zărind prin fereastră pe factorul Anghel, care se întorcea, îl aștepta ca să-i dea banda desfășurată și apoi începea să se plimbe iarăși, tembel, pe prispă sau la umbra salcîmilor, sau — așa cum făcea de cele mai multe ori — se culca pe bancă. Nu simțea nici o muștrare de cuget pentru că nu avea mai nimic de făcut la oficiu și puțină treabă care se mai găsea, o făcea factorul, prompt, cu o ambiție abia ascunsă. În adevăr, situația asta îi da prilejul să fie încrezut, dar Boianov îl trata cu dispreț pentru că îl socotea

năîng și cît se pōate de nesuferit. Însurat de curînd, era atît de bănuitor și de gelos, încît își înclua nevasta în casă înainte de a veni la lucru. „Un zezzec ! Își spunea Boianov cu revoltă. Trebuie să fie slută și sașie de vreme ce-i așa de gelos !” Dar părerile lui despre factor și soția lui se opreau aici și pleoapele grele se lăsau ușor în jos.

Cam așa trecea ziua. Seara însă totul era altfel : Arșița se potolea, atmosfera devenea transparentă și moale, boarea răcoroasă mîngîia obrazii, biciuia sîngele. Boianov nu-și mai ferea chelia de soare și, fie că ședea pe bancă, fie că se plimba prin ogradă, nu mai era atît de leneș și de molîu. Creierul se înviora, începea să trăiască, să gîndească și mai cu seamă să viseze. Își trăise toată tinerețea făcînd de serviciu zi și noapte lîngă aparat, trecuse prin multe nevoi și neplăceri ; mărturie erau pieptul lui supt și silueta încovoiată înainte de vreme. Simțea acum o sete înfrigurată și nestinsă de a trăi, îi treceau prin minte toate plăcerile pe care nu le cunoscuse, toată voluptatea pe care n-o gustase. Încetul cu încetul în sufletul lui se-nvolburau dorințe neînfrîinate, o poftă năprasnică de a iubi, de a avea o femeie, dorințe resimțite de toți bărbații singurateci. Pașii lui Boianov se-nviorau, privirea lui cădea în extaz, ochii îi ardeau cu înfrigurare. Din această clipă închipuirea era captivată și fascinată de imaginea obsedantă a unei femei pe care o cunoștea atît de bine. Era Marusia, fiica lui Ostap Petrenko, un cazac care se stabilise într-un sat la cîțiva kilometri de aici. În fiecare zi de sărbătoare Marusia venea la oficiu singură, pe jos. Umbrela ei roșie se legăna în depărtare și strălucea pe ogoare ca o uriașă floare de mac. Ajungea puțin ostenită și îmbujorată de soarele cald, dar veselă, vioaie, schimba cu Boianov cîteva vorbe, atît cît să se odihnească, apoi

ceră un toc și cerneală, se așeza la o masă sub salcîmi și scria scrisori. Scria multe. Deseori scria două, chiar trei ore fără să se oprească. După ce termina, Marusia arunca scrisorile în cutie și continua conversația cu Boianov, rîdea mult și ochii ei albaștri îl priveau cu încredere. Avea părul blond, era înaltă și bine zidită. Boianov se simțea în voia lui, vorbea mult, ea făcea haz de ruseasca lui, și ochii îi stăruiau tot mai des pe sînii rotunzi și coapsele puternice ale Marusiei. În cele din urmă ea pleca și Boianov vedea cu tristețe cum umbrela roșie se afunda și dispărea undeva printre ogoare. Chipul ei stăruia îndelung în imaginația lui și adormea tîrziu, în miez de noapte. Se învinovăța de nehotărîre și de stîngăcie, imagina mii de șiretlicuri și viclenii care i-ar asigura, fără îndoială, o reușită deplină dacă s-ar servi de ele. Se decidea să fie mai îndrăzneț și mai agresiv și, odată cu intențiile cele mai idilice — să-și ofere mîna Marusiei, să locuiască împreună în sat, să se îmbrace chiar în rubașcă și să-și lase barbă ca un adevărat cazac. Croia în gîndul lui și alte planuri mai primejdioase, mai riscante: uneori lua hotărîrea să iasă într-o zi de sărbătoare pe ogoarele de la marginea satului, să aștepte pînă apare umbrela roșie a Marusiei și să-i iasă în cale. La vremea cea oamenii nu prea ieșeau la cîmp. Dar chiar a doua zi, odată cu lumina soarelui, toate aceste planuri, se evaporau, n-avea nici îndrăzneala, nici dorința să le pună în aplicare, mai cu seamă că observase că Marusia e o fată voinică și curajoasă și umbrela ei, în ciuda pînzei de mătase, are mînerul foarte tare.

Afară de vizitele Marusiei, nu lipseau și alte mici distracții. Îi plăcea să urmărească și să privească cu luare aminte călătorii care treceau și poposeau pentru un timp mai lung sau mai scurt la han. Vara treceau

destul de mulți. Satul era chiar pe linia de frontieră, exista chiar un punct de trecere. Aici era drumul principal și cel mai frecventat spre Constanța. Treceau căruțe, trăsură și briști, uneori chiar automobile. Pe acest drum lucrau mult doi tătari, surugii cunoscuți în tot ținutul. Erau atât de diferiți unul de altul și cu deprinderi atât de ciudate, încât dădeau prilejul unor conversații foarte hazlii. Amândoi aveau același nume — Iahia, dar unuia toți îi ziceau Kara Iahia, pentru că era foarte negricios și mîna numai cai negri, în timp ce celălalt — Ac Iahia mîna numai albi. Brișca lui Kara Iahia era simplă și neacoperită, dar surugiul care să mîne caii așa de iute și cu atîta cruzime ca el, mai rar. Sosea și pornea ca o vijelie și mîrtoagele lui chinuite, cînd mergeau în galop, cînd în trap forțat, dînd mereu din coadă, nu ca să se apere de muște, ci pentru că biciul crudului lor stăpîn le sfichiuia des pe spinare. Nici ploaia, nici noroiul, nici vremea oricît de rea, nu-l potoleau pe acest diavol negru. Era prețuit cu osebite pentru iuteala cu care gonea și de aceea călătoreau cu el mai cu seamă negustori și oameni care aveau treburi importante și urgente.

Ac Iahia, dimpotrivă, era un om calm, potolit, căruia nu-i lipsea chiar o oarecare distincție. Brișca, la fel și caii lui, nu păreau să fie făcuți ca să-i aducă neapărat un câștig, ci mai degrabă pentru mulțumirea lui personală, ca să-i satisfacă pasiunea pentru sport. Înhamă întotdeauna trei cai, tustrei curați și albi ca lebedele, bine hrăniți, liniștiți, răzgîiați chiar de grija delicată cu care erau tratați. Se apropiau de han cu pași măsurați, egali, învăluți în nori de praf, în sunetele clopoștelor legați de coame. Cînd apăreau în fața hanului, cei care se aflau din întâmplare acolo se opreau să admire aceste frumoase animale, cu coarnezle superbe, înzorzonate cu salbe și pan-

glici multicolore. Brișca lui Ac Iahia era chiar confortabilă și elegantă : era acoperită și căptușită pe dinăuntru cu catifea roșie, iar pe pereții laterali atârneau mici oglinjoare rotunde, foarte necesare pentru că în brișca lui călătoreau mai mult femei.

Sosirea trăsurii cu cai albi era o adevărată sărbătoare pentru Boianov. Era destul s-o zărească de la distanță și se grăbea să-și pună singurul guler de gumilastic pe care îl avea, să se pieptene cu grijă, să-și potrivească hainele. Și avea de ce s-o face. Îndată ce brișca se oprea, Ac Iahia se da jos și deschidea perdeluțele de piele care acopereau cele două portiere. Apoi coborau una după alta, turcoaice tinere cu feregele de mătase, care le acopereau de la pîntec pînă deasupra frunții, dar descoperite atît cît să se poată vedea fețele albe și rotunde, sprîncenele încondeiate, ochii șireți și buzele roșii ca bujorul. Soseau de obicei spre prînz, intrau drept în grădină, se așezau sub salcîmi și mîncău împovărînd mesele cu tot soiul de merinde. Într-o clipă le năpădeau găinile, unele îndrăznețe din cale afară, altele sperioase. Dar cîinii lui Alexi, Kina și Ursulică, primul mic și negru, celălalt mare și galben, legau numai-decît o mare prietenie cu oaspeții. Chiar și animalele făceau deosebire între călători, pentru că în timp ce negustorii lui Kara Iahia, sub povara grijilor lor, discutau și mîncău fără să dea cea mai mică atenție cîinilor, care îi implorau din ochi și nu încetau să dea din coadă spre pîine, se simțeau acum în largul lor : găinile se fugăreau prin busuioc după o fărîmă de pîine, iar Kina și Ursulică prindeau în bot, cu lăcomie, bucățile aruncate de degetele cu unghii lăcuite ale turcoaicelor. Tinerele femei stîrnite de curiozitatea cu care erau privite, surprinse de farmecul pe care îl căpătau în acest colț sălbatic de țară, deveneau tot mai vioaie, ciripeau ca niște păsărele,

rîdeau, iar cele mai frumoase dintre ele, care erau și cele mai îndrăznețe, îl priveau insinuant pe Boianov, care ședea pe prispă și se uita la ele cu nepăsare prefăcută.

Din păcate totul dura un ceas, cel mult un ceas și jumătate. Banda veselă se urca în brișcă, mîna aspră a lui Ac Iahia încheia iarăși perdelele de piele, se urca pe capră și caii albi porneau tot atît de frumoși și impunători, parcă mai mîndri de încărcătura scumpă pe care o duceau. Ultimele glasuri și rîsete vesele se pierdeau în zgomotul roților și al clopoțeilor, dar Boianov nu înceta să privească în urma briștii. Sprîncenele încondeiate și ochii sculptori de sub ele îl obsedau multă vreme. Făcea cale întoarsă cu un oftat adînc, scăpat involuntar din piept și se trîntea pe bancă. Spre seară venea Topuzov, șeful vămii. Amîndoi vorbeau îndelung despre călătorii care abia plecaseră.

Nimeni nu știa de ce în ultima vreme Marusia nu mai venea și Boianov, care pierduse ultima speranță de a vedea umbrela roșie legănîndu-se peste holde, începuse să urmărească numai pe călători. Întîmpina cu nepăsare, dacă nu chiar cu ură, pe Kara Iahia și clienții lui. Dar era destul să apară brișca cu caii albi și inima începea să-i bată de bucurie. Presimțiri calde și nedesluite îl înfiorau. Dar nu întotdeauna așteptările îi aduceau o bucurie. Deseori, din brișca lui Ac Iahia, în loc de turcoaice tinere cu sprîncenele încondeiate, coborau femei bătrîne, tătăroaice slute, cu fețe gălbejite și ochii lunguiți, alteori un bolnav zăcea într-o căruță acoperit pînă peste cap cu perne și velințe. Nu puteai ști dacă-i femeie sau bărbat. Dar Boianov se resemna repede și aștepta cu răbdare să treacă cele trei sau patru zile pînă cînd brișca lui Ac Iahia se va arăta iarăși.

Odată, întins pe bancă și pierdut în visare, auzi în spate clinchetul clopoțelilor atît de cunoscut și dorit. Sări ca ars și întoarse capul : în fața hanului oprise brișca cu caii albi. Ciudată treabă : altă dată o descoperea îndată ce se ivea pe deal, privea cum lăsa în urmă unul după altul stîlpul de telegraf pînă cînd o lua la vale, ca să apară apoi numaidecît în fața hanului. Acum însă n-o observase. Mai mult chiar, Ac Iahia, care venea întotdeauna cu multă exactitate, întîrziase acum peste măsură. Boianov ar fi vrut să meargă să-și schimbe haina, dar nu-și putea lua ochii de la birje. Coborîră trei oameni : o femeie mai trecută, plinuță, îmbrăcată în negru, un bărbat înalt, cam de-o vîrstă cu ea, dar uscat, cu fața palidă și suferindă și în cele din urmă o fată tînără, de vreo optsprezece ani, îmbrăcată toată în alb, fără pălărie ; pe cap un voal albastru închis îi acoperea părul, lăsînd să atîrne colțurile lungi. Că domnișoara era nespus de frumoasă și de zveltă, Boianov văzuse de la prima ochire, dar ceea ce îl preocupa mai cu seamă era zburdălnicia ei plină de veselie și de voie-bună. Bărbatul cel înalt și femeia discutau ceva foarte important, așa se părea, pentru că amîndoi erau îngrijorați și gesticulau mult. Fata o lua repede înainte, apoi se întorcea spre ei, scăpa o vorbă-două, dar bătrînii n-o ascultau și, fără a-și întrerupe conversația, îi aruncau cîte o privire cînd dojenitoare, cînd zîmbitoare, așa cum fac părinții cu copiii nebnateci. Se așezară în grădină, sub salcîmi. „Ce frumos e aici !” — strigă fata, apoi dădu o raită prin toată curtea, rupse cîteva flori, încîlci firele de busuioc într-atîta că mirosul plăcut ajunsese pînă la nările lui Boianov. Apoi fugări găinile și în cîteva clipe reuși să lege prietenie cu Ursulica și Kina, care nu se mai despărțeau de ea, erau mereu pe urmele ei. Abia acum îl observă pe Boianov, îl

fixă o clipă, în ochii ei străfulgeră o licărire diavolească, apoi se întoarse cu spatele și începu să se joace cu cîinii. Dar după o clipă se întoarse iar cu fața la el și, văzîndu-l cum o fixa cu înfrigurare, spuse cu multă simplitate : „Bună seara“. Boianov tresări, se zăpăci, se lăsă inutil pe un picior, apoi pe celălalt, încercă să spună ceva, dar ea se și întorsese cu spatele la el. Zîmbi stupid, mofluz. Crezu o clipă că umerii rotunzi ai fetei săltau ușor convulsionați. „Ce față minunată !“ — își spuse Boianov cu zîmbetul încremenit pe buze.

Veni și Ac Iahia și, din cele spuse de el, Boianov înțelese că ceasul fiind trecut de șase, el se îndoaia că vor putea să mai treacă granița. Oricum, insista el, trebuie încercat și dacă nu vor fi lăsați, atunci se vor întoarce să petreacă noaptea aici. S-au urcat în brișcă și-au plecat. Boianov se năpustise în camera lui și însoțea cu privirea trăsura care se îndepărta. „De nu i-ar lăsa ! De nu i-ar lăsa !“ — repeta el agitat, cuprins de neliniște și bucurie. Vedea și-acum fața frumoasă a domnișoarei care îl privea. „Bună seara ! Bună seara ! repeta el ca scos din minți, făcînd temenele caraghioase în fața peretelui. Bună seara, domnișoară ! Bună seara !“

S-au întors. Boianov îi întâmpină, își pusese gulerul, hainele cele noi, își pieptănase părul cu grijă. L-au întrebat dacă pot trimite o telegramă. I-a servit cu mare zel. Acum știa cum îi cheamă, de unde sînt și unde merg. După cîteva clipe se așezară, sub salcîmi, în jurul unei mese rotunde și începură să stea de vorbă ca vechi prieteni.

— Care va să zică, — sînteți aici de doi ani, spunea domnul cel înalt al cărui nume era Lozev. De doi ani în pustietatea asta, în acest Diarbekir. Cam mult. Și mi se pare, domnule Boianov, că și dumneata,

ca mine, nu stai prea bine cu sănătatea. Poate ai malarie ?

— A, nu. N-am nimic, sînt sănătos. Dar ştiţi, mîncarea proastă, viaţa sedentară...

— Ei, da, da...

— Dar familia dumitale, domnule Boianov, îl întreabă cu aceeaşi compasiune doamna, — e în oraş, nu-i aşa ? Cîţi copii ai ?

— Nu sînt însurat, doamnă, sînt holtei !

Şi fără a se jena deloc, Boianov se uită la domnişoară şi zîmbi cu indulgenţă, vrînd parcă să-i spună : „Cît sînt uneori de orbi şi de stupizi bătrînii, nu-i aşa ?“

Domnişoara Vera făcu un semn din cap şi zîmbi şi ea.

— Vai, mamă ! strigă ea. Nu vezi că domnul Boianov e un bărbat tînăr ?

Expresia feţei ei era plină de seriozitate, dar ochii ei, care alunecau pe întreaga siluetă a lui Boianov şi vedeau bine prin pălărie că e complet chel, — chicoteau şăgalnic, în ascuns. Doamna Lozeva se scuză, spunînd că oricînd poţi să greşeşti.

— Ei, da, da... — spuse, oarecum încurcat, domnul Lozev.

Au cinat împreună. Boianov reuşi să se scuture de jenă şi, cuprins parcă de febră, vorbea fără încetare. Le povestea unde îşi începuse cariera şi în ce oraşe lucrase, s-a întins cam mult arătîndu-le cum se certase cu un şef mare, care de-atunci îl urmăreşte mereu cu răzbunarea şi din cauza lui se află acum în satul ăsta izolat şi sălbatec. Uitase să mănînce, dar nu înceta o clipă să trîncănească. Uneori întîlnea privirea domnişoarei Vera, care se oprea asupra lui tot atît de iscoditoare şi oarecum plină de uimire ; pe buzele ei juca acelaşi zîmbet abia perceptibil. Înviorat de atenţia ei, Boianov continua cu palavrele lui nesfîrşite. Bătrînii — era evident că încetaseră de mult

să-l mai asculte — îl aprobau dînd din cînd în cînd din cap. „Ei, da, da !” — repeta deoseori domnul Lozev.

Au terminat cina și abia acum și-au dat seama că în jur era lumină multă. Răsărise luna. Pe hainele lor și pe pămînt salcîmii aruncau umbre negre, împetrișate cu pete mici, ca niște monede de aur, care tremurau ușor. Era o noapte caldă, liniștită care chema cu o forță irezistibilă afară, în natură. Au decis să facă o plimbare și, abia după ce ieșiră din sat, în ochii lor apăru farmecul nespus al nopților cu lună pe întinderea nesfîrșită a cîmpiei. Orizontul era invizibil, contururi grele și masive de munți nu împiedicau privirea, nu se vedeau păduri și nici copaci răzleți. De jur-împrejur singurătate surdă, albicioasă ; deasupra lor se întindea cîmpia fără de sfîrșit a cerului, care la acest ceas de seară nu-și arăta decît stelele mari și discul alb și luminos al lunii. Era atîta liniște, încît orice sunet, oricît de mic, răzbătea fragmentar și clar : se auzeau clopoței, dar turmele rămîneau ascunse undeva în întuneric ; un pitpalac își vestea prezența, un cal necheza și apoi se auzea tot așa de clar cum fornăie. Undeva în noapte, care încărcate cu snopi grei scîrțîiau strident și neîntrerupt. Deodată glasuri tinerești începură să cînte o melodie tătarască, tînguitoare și pătimașă.

Domnișoara Vera era foarte veselă. Ba o lua înaintea grupului, alerga singură și rochia ei albă lucea ca zăpada ; părea că absorbise toate razele lunii ; ba se întorcea înapoi, se oprea și admira cerul și atunci Boianov îi putea vedea bine și fața și ochii extaziați în care se revărsau razele lunii, coroana neagră a părului și capetele voalului care fluturau sub umerii ei ca niște aripioare. Dumnezeuule ! Oare de unde-i venise fericirea asta, era oare treaz sau visa un vis înșelător ? Îl înfierbînta o dorință pă-

timașă : să alerge împreună cu ea, să zburde la braț cu ea, și când se oprea și privea o stea, să fie aproape de ea, privirea lui să se reverse în privirea ei și odată cu ea să se înalțe spre cer ca o rugă, ca un prinos de recunoștință față de Dumnezeu, ca un cântec de triumf ! Toate astea îi treceau în acea clipă prin minte ; dar îi lipsea îndrăzneala și, apoi, respectul față de bătrâni... Oricum, niciodată nu fusese într-o stare de spirit așa de bună și, cu privirea încremenită la silueta zveltă a fetei care plutea în lumina lunii ca o viziune albă, vorbea fără șir, neostenit. Dacă undeva se auzea un lătrat de câine, începea să vorbească despre păstorit, un pitpalac — vorbea de vânătoare, iar dacă domnișoara Vera pronunța un nume de stea — predă o lecție de astronomie. Deși era cu totul străin de aceste teme, era convins că tot ceea ce spune este interesant și mai frumos ca niciodată. Îl încuraja mai cu seamă atitudinea domnișoarei Vera, care îl asculta, uneori îi răspundea chiar. Odată, când erau aproape unul de altul, a avut senzația că ea l-a luat de braț, foarte intim, chiar dacă totul nu durase mai mult de-o clipă.

Lui Boianov nici prin cap nu-i trecea că această minunată plimbare va avea totuși un sfârșit. Dar iată, pe neașteptate, doamna Lozeva se plînsese că a obosit și că simte fiori reci. S-au întors numai-decît la han și urîndu-și noapte bună au intrat fiecare în odaia lui — Boianov nu se grăbea să aprindă lumina, nici să se dezbrace sau să se culce. Rămăsese în picioare, în mijlocul odăii, așa cum intrase, buimac, copleșit, amețit parcă după un vis ciudat. Nu-l despărțea decît un perete de odaia în care era Vera. Boianov își încorda auzul, doar-doar o prinde un zgomot oricît de mic. Deodată se auzi strigătul de spaimă al doamnei Lozeva, apoi Vera care rîdea tare, înveselită și, în zgomotul și pașii iuți care nu

puteau să fie decît ai ei, un obiect de sticlă căzu în tîndări. Bătrîna începu să strige iarăşi, şi mai speriată, mai alarmată. Fără a mai sta pe gînduri, Boianov ţîşni afară din cameră. În faţa lui sta Vera, care rîdea !

— A, domnule Boianov... vă rog, veniţi ! În cameră la noi a intrat ceva... şi zboară...

Boianov pătrunse înăuntru cu mult curaj.

— Vai, Dumnezeu, ce tare m-am speriat — spunea doamna Lozeva palidă. Uitaţi-vă, domnule Boianov ; Vera, ţine lampa mai aproape ! Aici, uitaţi-vă, domnule Boianov... aici, după perdea. Vera, nu te apropia prea mult.

Boianov ridică puţin perdeaua şi se uită spre partea de sus a ferestrei. Nu se vedea nimic. Atunci scutură perdeaua cu putere. Deodată o umbră neagră se lovi de geam, sări în lături şi dispăru fără zgomot.

— Uite-l ! strigă Vera. Un liliac ! Era un liliac !

Într-adevăr, era un liliac. Se roti de cîteva ori sus, aproape de tavan, şi se izbi iarăşi de geam. Boianov se urcă pe masă. Vera ţinea lampa. Se auzi un ţipăt ascuţit ca un chiţait de şoarece.

— L-am prins ! strigă Boianov coborînd de pe masă.

— Vai, domnule Boianov, nu vă e frică ? strigă doamna Lozeva uitîndu-se la aripile solzoase care se arătau de sub degetele lui Boianov. Dumnezeu, parcă ar fi un şoarece. Vera, dă-te la o parte, ţi-am spus odată ! Vai, domnule Boianov, cum de nu vă e teamă !

— De ce să-mi fie teamă. Cîţi am prins eu...

Deodată Boianov gemu uşor. Liliacul îl muşcase, dar el nu-i dădu drumul şi nici nu lăasă să se vadă că îl doare. Dar Vera băgase de seamă că se cam schimbase la faţă.

— V-a muşcat ?

— O, nu, foarte ușor.

Încercă să imobilizeze liliacul în așa fel ca să nu-l mai poată atinge cu dinții lui ascuțiți. O șuviță de sânge se prelingea pe deget.

— Sânge ! strigă Vera. V-a mușcat rău.

— Rău ? se alarmă doamna Lozeva. Să văd, domnule Boianov.

— Nu-i nimic. Un fleac. Nu vă alarmați, vă rog.

Boianov zîmbea cu nepăsare și-și ascundea mîna. Femeile insistau să vadă rana.

— Stați să vă pansez, strigă Vera și puse lampa pe masă.

— Da, Vera, o îndemnă doamna Lozeva. În valiză avem tot ce trebuie. Nu se poate, domnule Boianov, asta-i rană, nu glumă.

Băgară liliacul într-o cutie goală și Boianov, vrînd-nevrînd trebui să întindă mîna ca să-l panseze Vera. De fapt nimic nu putea fi mai plăcut pentru el și cînd fata, cu o mare îndemînare, dobîndită desigur prin spitale, puse vată pe rană și apoi înfășură în jurul degetului o fașă, luată Dumnezeu știe de unde, Boianov se înfioră de voluptate din cap pînă-n picioare ; urmărea fiecare mișcare a degetelor ei fine, cu vîrfurile roz.

Veni și domnul Lozev. Rămăsese jos, cu Ac Iahia. Povestea cu liliacul spusă de toți, în același timp, o ascultă cu un zîmbet blajin și înțeleghător.

— Liliacul nu e un animal rău. Aduce fericire.

Și domnul Lozev le povesti superstiția pînă la un punct lipsită de omenie că, dacă tai un liliac, dar nu cu cuțitul, ci cu un ban de aur, și-i coși capul în pernă, îți va aduce fără îndoială fericirea.

— Auziți, domnule Boianov ? strigă Vera. Să faceți așa. Veți fi fericiți.

— Atunci, luați-l dumneavoastră, domnișoară...

— Nu, nu vreau. Dumneavoastră să faceți așa.

Zîmbetul și vocea ei insistau să spună că el, Boianov, este omul care are cel mai mult nevoie de fericire. Își urară din nou „noapte bună“ și se despărțiră. Boianov luă cutia cu liliacul și intră în odaia lui. Dar nu adormi decât în zori.

A doua zi își luă rămas bun de la oaspeți. După ce toți se urcară în brișcă și caii albi care își încordaseră grumazul ca un arc porniră, Vera scoase capul pe fereastră, se întoarse spre el și în zgomotul roților și al clopoștelor, o auzi spunând :

— Păstrați liliacul ! O să vă aducă fericire !

Boianov nu putu să răspundă, pentru că brișca era departe, iar la fereastră nu mai era nimeni. Rămase pironit locului, zîmbind mereu și privind în urma trăsurii care se îndepărtă tot mai mult și se pierdu la cotitura drumului, printre pomii plini de rod și casele de la punctul de frontieră. Abia acum zîmbetul pieri de pe fața lui ; Boianov lăsă ochii în pământ și rămase dus pe gânduri. Fericit și vesel numai cu o clipă înainte, se simți deodată zdrobit, mortificat, sub apăsarea unei groaznice dureri, care îi îndolia sufletul și-i destrăma încheieturile. Un lucru îi era foarte limpede : acum era mai singur și mai nefericit ca înainte.

Totul nu fusese decât o clipă trecătoare. În mintea lui renășteau deodată, limpede și viu, toate întîmbar neîndoielnic și se întîmplase nu altora, ci lui, Boian Boianov, omul care primise de la oameni numai picioare în spate, omul pe care toți îl socoteau că nu-i în stare să atragă atenția nici chiar celei din urmă femei. Și iată — apăruse ea, Vera, cea mai frumoasă și mai fermecătoare dintre toate femeile ! Înviorat, cu capul sus, plin de mândrie, Boianov porni spre oficiul poștal. Pe prispă întîlni pe Anghel și, spre uimirea factorului, veșnic încruntat, stătu de

vorba cu el, cu multă prietenie. Dar Boianov n-avea astîmpăr și coborî în ogradă. Îndață ce-l văzură, Ursulică și Kina o luară la fugă, pentru că de cele mai multe ori îi gonia, aruncînd în ei cu pietre, pentru pacostele pe care le făceau în bucătărie. De data asta Boianov îi chemă cu multă duioșie și, spre a le cîștiga încrederea, intră în casă și le aduse pîine. Cei doi cîini dădeau din coadă și după fiecare îmbucătură îl priveau drept în ochi, vrînd parcă să-i spună : „Da, tot așa ne dădea și ea pîine !” astfel de cuvinte părea că se aud de pretutindeni, din grădina unde ea culesese flori, din salcîmii sub care șezuse, de pe scările și din prispa prin care trecuse. „Ea a fost aici” —, cînta totul împrejur ; și totul zîmbea așa cum zîmbea și Boianov. Începu să se plimbe, ca întotdeauna, înainte și înapoi, sub umbra salcîmilor. La fiecare doi-trei pași se oprea și ducea la buze degetul legat. Nu că l-ar fi durut — o, nu ! Săruta locul care fusese atins de degetele ei cu vîrfurile roz. Oare n-ar fi fost bine să se oprească și să strige din tot pieptul :

„Eu, Boian Boianov, sînt omul cel mai fericit !”

Din această clipă nu-și mai putea ține degetul legat decît la distanță de celelalte și drept înainte. Să vadă toată lumea, să-l întrebe toți ce i s-a întîmplat, ca să le poată povesti ! Povestea asta nu-i o poveste oarecare, așa cum și-ar putea închipui unii. În adevăr, spre seară, cînd Topuzov a venit în sat și a văzut degetul legat al lui Boianov, primele lui cuvinte au fost : „Ce, te-ai tăiat, Boiancio ?” — „Cîtuși de puțin !” Își luă prietenul de braț, îl duse sub umbra salcîmilor și-i povesti, din fir a păr, întîmplarea cu liliacul. Cum Topuzov era un ascultător plin de răbdare și în inima lui milostivă trezeau ecouri durerile străine, Boianov repetă povestea, și i-o spuse și pen-

tru a treia oară, descoperind și adăugînd mereu noi amănunte.

Seara intră în odaia lui tot așa de agitat și de vesel. Liliacul care fusese pus într-un vas de sticlă gol, dintr-un element galvanic Leclancher, ostent de zadarnicile încercări de a se elibera, își lăsase în jos aripile și, resemnat cu soarta ce-i fusese hărăzită, sta liniștit ; dințișorii descoperți care își arătau albeața sub botul ascuțit, păreau că schițează un zîmbet. Și Boianov zîmbea, așa cum zîmbise în tot cursul zilei, cuprins de o nețărmurită simpatie și recunoștință pentru această mică lighioană. „Amice — îi șopti el — tu ești cauza celor întîmplate. Tu mi-ai adus fericirea. Dar stai : încă multe lucruri se vor mai întîmpla !“ Îi trecu prin cap ca, drept recompensă, să-l lase în libertate, dar numaidecît își aminti cuvintele Verei : „Păstrați liliacul ! O să vă aducă fericire !“ Nu, n-o să-i dea drumul. O să încerce să-l hrănească, ca să-l poată păstra viu — oare puține animale sînt domesticite ? Să doarmă nu putea. Afară era aceeași noapte clară, cu lună, ca cea care trecuse. Ieși să hoinărească puțin pe cîmp.

Zilele care au urmat au fost tot așa de fierbinți, monotone și plicticoase ca celelalte. De pe banca pe care ședea pe prispă, Boianov observa cum pe ogoare snopii se împutinau tot mai mult, miriștile degajate se contopeau în poienile îngălbenite și întreaga cîmpie, uscată, prăfuită, începuse să semene cu un pustiu. Țăranii lucrau la arii ; la oficiu nu mai venea aproape nimeni. Singura variație în această totală încremenire erau, ca pînă acuma, călătorii. Lui Kara Iahia și negustorilor lui, Boianov nu le da nici o atenție, nu-l mai interesau nici frumoasele turcoaice din brișca lui Ac Iahia. Dar brișca și caii albi îi deveniseră nespuse de dragi și nu-și putea stăpîni emoția cînd îi vedea. Era încredințat că au fost

creați și existau numai pentru Vera, de aceea erau așa de frumoși, pentru ea cântau clopoțelii lor. Ac Iahia devenise cel mai apropiat prieten al lui Boianov, îi plăcea să stea de vorbă cu acest om bun și cumsecade, ori de câte ori trecea pe la oficiu. Despre ce oare nu vorbeau, dar cel mai mult își aminteau de călătorii de odinioară, atât de aproape de inima lui Boianov. Amabil cu toată lumea, Ac Iahia lăsa să se creadă că își aduce bine aminte de toți, deși de multe lucruri nu-și mai aducea nimic aminte.

Dar Boianov nu putea să vorbească de altceva. Rana de la deget se vindecase de mult, dar el nu scotea încă pansamentul și continua să povestească întâmplarea cu liliacul. Deseori, când prietenii lui se înfierbîntau în alte conversații, își arăta deodată degetul și spunea :

— Ciudat animal e liliacul. Cred că are otravă în dinți, uite, de atîta vreme, rana nu s-a lecut încă !

Și începea să depene povestea care acum era atît de cunoscută de toți. Mulți făceau glume și-l întăritau să povestească despre liliac, numai ca să aibă un prilej de a se distra. Fără a-și da seama că se face haz pe seama lui, le spunea povestea — pentru a cîtea oară ? Dar permanenta repetare a acelorași lucruri începea să-i irite și o dată, agentul veterinar, supărat pentru că pierdea la table, îi strigă :

— Termină odată cu liliacul tău ! Am auzit. Nu vezi cum te-ai uscat — ai devenit un adevărat liliac !

— Zi mai bine : o bufniță — adăugă ofițerul de grăniceri.

Toți făcură haz. Boianov se simți ofensat. Începu să fie mai precaut și să se izoleze. Și chiar dacă nu-l lăsau să povestească despre lucrurile care îl preocupau atît de mult, în schimb nimeni nu-l putea împiedica să se gîndească la ele. Așa și făcea. Își

amîntea toate împrejurările, revedea cele mai mici amănunte, în fiecare gest sau cuvînt al Verei descoperea un sens aparte, căuta să se convingă că tot ceea ce se întîmplase nu fusese lipsit de importanță și nici nu va rămîne fără urmări. Dimpotrivă, partea cea mai frumoasă va începe de acum înainte. „Păstrați liliacul ! O să vă aducă fericire !” Care ar putea să fie sensul acestor cuvinte, dacă nu o adevărată destăinuire, o explicație discretă ? De ce să nu creadă că dacă ea nu-l iubește încă atît de puternic pe cît o iubește el, nu este totuși nepăsătoare și că, în timp... Da, tot ce-i frumos abia acum începe !

Furat de visurile sale Boianov își deforma pe ne-simțite aducerile aminte, le altera sensul, exagera și inventa. Treptat, din tot ceea ce se petrecuse în realitate și din cele imaginate, el plămădi un amestec ciudat, o minciună dulceagă, în care credea sau încerca să creadă, cu atît mai mult cu cît Topuzov lua în serios, ca mai-nainte, mărturisirile lui, fără a descoperi în ele vreo contradicție.

Uneori, după ce stătuse la taclale cu Ac Iahia, se întorcea la oficiu înveselit și zîmbitor.

— Ești vesel azi, Boiancio — îi spunea Topuzov.

— Da, răspundea el cu oarecare modestie. Mi-au trimis salutări. Ai noștri sînt cu toții bine. Ac Iahia i-a văzut la Constanța.

Ai noștri — se înțelege, erau Vera și părinții ei. Dar Ac Iahia nici nu-i văzuse și nici de ei nu auzise. Altă dată Boianov părea foarte îngrijorat.

— Nu stăm prea bine, îi spunea el lui Topuzov și ofta. Vera e cam suferindă.

— Nu te mai frămînta atîta, îl consola bunul Topuzov, oameni sîntem, ne mai îmbolnăvim... O să-i treacă.

Boianov se consola în adevăr. Chiar a doua zi, cînd Topuzov îl întreba ca de obicei : „Ce faci Boiancio, cum te simți ?” — el îi răspundea :

— Îți pot răspunde în trei cuvinte : Vera¹ (el sublinia acest cuvînt), speranță și dragoste !

Purtarea lui se schimbase. Era plin de încredere, mai demn, ca omul care înțelege situația în care se află și în raport cu aceasta își dozează fiecare gest. Marusia începuse să vină iar în fiecare duminică, era mai înfloritoare și mai frumoasă ca oricînd, dar, oricît l-ar fi ispitit, avea față de ea o atitudine rezervată și rece. O tentație, cît de ascunsă, ar fi fost o jignire adusă omului cîstit a cărui inimă aparține altei femei. Marusia observase schimbarea și, privindu-l mirată, se plîngea că n-a primit încă scrisorile pe care le așteaptă de multă vreme. Boianov știa că era logodită.

— Vă înțeleg, domnișoară. Știu, e greu. Și eu aștept astfel de scrisori.

— Cum, domnule Boianov, sînteți logodit ?

— Păi... cam așa ceva.

Nu voia să lungească vorba, cu toate că Marusia devenise foarte curioasă și-l privea tot mai mirată, cu ochii ei albaștri. Se făcuse, vezi bine, foarte frumoasă.

Zilele treceau. Din vreme în vreme trecea brișca cu caii albi și Boianov o întîmpina și o privea plecînd, cu o bucurie tot mai mare. I se părea că merge și se întoarce nu ca să transporte călători, ci numai ca să treacă prin fața lui și-apoi să meargă acolo unde era ea. Socotea asta ca un serviciu obligatoriu și necesar, pînă cînd, în cele din urmă, va veni și ziua cînd ea se va întoarce odată cu călătorii, cărora le aparținea înainte de toate. Stăbilise chiar ziua, o aștepta, se înfiora la gîndul că fericirea este aproape,

¹ În limba bulgară înseamnă credință.

devenise nerăbdător. Spre seară, când vremea era mai răcoroasă, se așeza pe banca de pe prispă. Printre ramurile salcîmilor licăreau stelele, în aerul călduț zburau bondarii, se izbeau de pomi și cădeau la pământ ca picurii de ploaie. Umbre zburau prin apropiere, băteau din aripi lin, prudent și fără zgomot. Erau lilieci ! Ba apăreau pentru o clipă în lumină, ba își schimbau brusc direcția și se pierdeau în întuneric. Boianov zîmbește. Nu-i mai urmărește, dar prezența lor îl bucură, presimte rețeaua nevăzută pe care o țes în jurul lui, rețea de meditații și visuri dulci. La ce oare nu se gîndea el atunci, oare ce nu-și reamintea, ce scene nu luau contur în imaginația lui înfierbîntată ! O vedea pe Vera, sta de vorbă cu ea, citea scrisorile scrise de ea și pe aceeași cale făcătoare de minuni se ducea apoi la ea și privea peste umărul ei când citea scrisorile primite de la el. În cele din urmă se vedea stînd în picioare în fața aparatului, desfășurînd cu mâini tremurătoare, surprins, tulburat, banda și citind : „*Pornesc. Așteaptă-mă la frontieră. Vera.*“ La frontieră ! Va fi acolo, se-nțelege, chiar mult mai devreme decît trebuie. Iată, acum se ivește brișca cu caii albi, clopoței cîntă, la fereștruiță apare o față zîmbitoare, o mîna mică și albă flutură o batistă. Urmează prima întîlnire — conversație mereu întreruptă, tulburătoare, despre chinuitoarea despărțire, despre nesfîrșit de lungă așteptare. Topuzov, care și el este aici, nu-și poate reține lacrimile. Ac Iahia șade pe capră și zîmbește satisfăcut și plin de mîndrie că le-a adus fericirea.

Amîndoi se urcă în brișcă și pornesc spre sat. Boianov vrea să fie văzut de toată lumea, să se mîndrească, să-și plimbe fericirea pretutindeni. Totul ia o întorsătură nouă : intrarea în sat se prefăce într-o primire triumfală. Pe amîndouă părțile șoselei se adunase mulțime mare, valuri dese și pitorești, fără

sfârșit. Toți se uită la el și — se înțelege — și la ea, care este alături, frumoasă, radiind de bucurie și de fericire. Dar cine a spus că sînt în brișcă ? Sînt într-o caleașcă mare și descoperită, așa cum se vede în unele tablouri, iar caii sînt albi, dar mai frumoși, mai mîndri, mai fuduli. Boianov se uită la toți ca la niște frați, le face plecăciuni, zîmbește. Aude bine pe cineva spunînd : „Asta e Boian Boianov, șeful... nu ! directorul poștelor... nu, nu ! E Boian Boianov, ministrul poștelor și telegrafului, care se însoară cu domnișoara Vera Lozeva.“ Toți repetă în cor. Printre ei observă o față încruntată, furioasă, răutăcioasă — e Anghel — factorul poștal ! El nu se bucură, fața lui s-a înnegrit de răutate și invidie. Iată-l și pe agentul veterinar, și pe ofițerul de grăniceri cu fața ciupită de vărsat. „Îl vezi ce uscat e — spunea veterinarul arătînd spre Boianov —, un adevărat liliac !“ „Zi mai bine bufniță !“ răspundea ofițerul și amîndoi se pun pe un rîs sarcastic. „Mîna ! strigă Boianov către surugiu, clocotind de ciudă. Mîna mai repede ! Intră în ei ! Strivește-i, calcă-i, ucide-i !...“

Boianov se-nfuriase atît de tare, încît se ridicase inconștient în picioare, dar își veni numaidecît în fire. Noaptea caldă și lumina lunii care se strecura în fire albe printre frunzele salcîmilor, îl împingea irezistibil afară, în mijlocul naturii. Smulge pălăria din cuier și începe să alerge pe cîmpie. Și așa cum făcuse nu o dată, trece pe același drum pe care trecuse odinioară cu Vera, se oprește acolo unde se oprișeră, își reamintește fiecare întîmplare, fiecare cuvînt spus de ea. Captivat tot mai mult de imaginație, nu mai vede nimic decît imaginea albă a unei femei în lumina lunii, zîmbitoare, ispititoare. Cu privirea halucinantă, Boianov nu umblă, el aleargă peste cîmpie ca sîcșos din minți.

Tîrziu, după miczul nopții se întoarce în odaie și se trîntește pe pat. Dar este prea agitat și prea os-tenit ca să poată adormi. În cameră e întuneric, dar prin cadrul negru al ferestrei se vede reflexul albăstrui al nopții cu lună, un fascicol de lumină străpunge pieziș întunericul și odată cu el năvălește beția amețitoare a nopții de vară. Boianov închide ochii, încearcă să adoarmă, dar simte cum inima îi bate repede, dorințele trezite îi aprind sîngele, îl ard cu vîlvătăi de foc. Imaginea zîmbitoare a Verei dispare brusc și în locul ei apare Marusia, mare, puternică, cu privirea senzuală uitîndu-se ca prin ceață. Îl cuprinde cu brațele puternice, se freacă de el, suflul ei fierbinte îl frige...

Liniștea l-a părăsit pe Boianov pentru totdeauna. Noptile lui erau nopți de veghe, cu visuri absurde, întrerupte de groaznice coșmaruri, iar zilele treceau într-o continuă visare, ca un delir. Și fără asta el nu era prea sănătos, dar acum slăbise și mai mult, fața lui se gălbejise, se subțiasse. Numai ochii lui ardeau, mereu neliniștiți. Începuse să se izoleze, să evite lumea, era distrat și vorbea numai prostii. Cei care îl ascultau schimbau priviri și-și făceau semne că nu-i în toate mințile. Starea lui se înrăutăți odată cu venirea toamnei și a timpului rece. Începuse să tușească tare. Ajunsese o ruină. Topuzov încerca totul ca să-l convingă să ceară un concediu și să meargă la oraș, la un doctor. Să intre chiar într-un spital pînă se face bine. Chiar și în cruntatul Anghel îi spuse într-o zi același lucru, pe același ton trufăș și pretențios cu care oamenii mari se adresează copiilor.

Nu se socotea prea bolnav și găsea că neliniștea celorlalți era exagerată. Dar și grija pentru sănătatea lui îl preocupa prea puțin, nu-l mai interesau nici obligațiile de serviciu pe care le trecuse în în-

tregime lui Anghel. Nu trăia decît cu visurile lui, urmărea brișca cu caii albi, aștepta, spera. Liliacul murise de mult, dar el făcuse întocmai cum îi povestise domnul Lozev și cînd, seara, punea capul pe pernă, știa că înăuntru este cusut un talisman făcător de minuni.

Zilele se scurgeau una după alta, vremea se strică pe neașteptate, nori grei se tîrau dinspre nord, începuse să plouă. Boianov tușea tot mai tare, slăbise mult și căzu la pat. Abia dacă avea puteri să se ridice și să iasă afară să iscodească drumurile și să vadă dacă nu apare o brișcă. Dar noroiul și vremea rea opriseră circulația. Uneori mai apărea Kara Iahia, dar nu oprea la han, gonea caii negri prin lapoviță, negru, încruntat, întruchipare sinistră a vremii proaste, a nefericirii, a unui destin rău și necruțător. Zguduit de fiorii reci pe care-i simțea în timp ce se uita la Kara Iahia, Boianov se întoarse în odaie și se culcă. Ploaia lovea în geamuri, vîntul suiera printre crengile salcîmilor. Ca întotdeauna, Boianov nu se socotea nici acum serios bolnav. Zăcea în pat mulțumit că-i singur, că nimeni nu-l tulbură și nu-l necăjește. Cu ochii înfrigurați, dogorîtori, pironiți într-un punct fix, se gîndea — visa brișca cea minunată, cu caii albi, care îi va aduce fericirea.

ULTIMA BUCURIE

I

Tîrgul creştea şi se înnoia repede. Dar mai erau încă multe străzi cu căsuţe liniştite, rămase din bătrîni, pitite în frunzişul des al viţei de vie şi al pomilor în rod, înconjurată de ziduri înalte de cetate, cu porţi grele, monumentale, pe ale căror scînduri înnegrite perechi de îndrăgostiţi îşi săpaseră iniţialele.

Mai erau aici şi tipuri străvechi de oameni prea bine cunoscuţi, încremeniţi sub colbul vremii ; fără ei şi fără vechile case aproape ruinate oraşul şi-ar fi schimbat de mult înfăţişarea. Dacă podgoriile şi grădinile din Gaziboba, dacă barăcile de la iarmaroc, dealurile şi cîmpia, dădeau coloritul şi caracteristica peisajului său, neşters în amintirea celor care s-au născut aici, figurile pitoreşti împrumutau în schimb oraşului patina vieţii lui interioare. Ele formau elementul indispensabil atît de mişcător şi drag al legăturii între generaţii. Amintirile multor generaţii se împleteau cu numele lor şi nimeni nu-şi putea aduce aminte de tinereţe fără a aminti de ei. În adevăr, în clipele de nostalgie răscolitoare, ce-şi puteau spune doi oameni din acest oraş care se întîlneau, din întîmplare, pe alte meleaguri ? Despre ce-ar fi putut ei să-şi vorbească ? Despre vişinii înfloriţi şi pajiştile înverzite din jurul chioşcurilor de la Gaziboba,

de larma și veselia de la iarmaroc, de plimbările pe șoseaua pietruită și de cîte alte lucruri încă... Cu ochii sclipind de tulburare ci se vor întreba numaidecît : „Ți-aduci aminte de moș Slavi ? Dar de Racio Sam-sarul ? Dar de Liuțcan, de Liuțcan ?” Aceste nume puține făceau să reînvie cu o limpezime surprinzătoare tot farmecul acelor bune vremuri de odinioară.

Acești favoriți ai mulțimilor, monumente vii ale trecutului, nu erau deloc puțini. Dimpotrivă, ei formau o galerie numeroasă și pestriță. Pe primul loc se afla moș Slavi. Bătrînul nu era în toate mințile, dar nu supăra pe nimeni. Liniștit și nevătămător, avea mania grandoarei. Purta întotdeauna aceeași îmbrăcăminte uzată și de modă veche — poturi cenușii și o aba, — dar era curat și îngrijit, mergea pe stradă țănoș, dîndu-și aere, cu pieptul împodobit cu tot felul de tinichele colorate, de bucăți de metal și clopoței, care, așa cum îi plăcea să spună, erau ordine și medalii. Fața lui aspră și întunecată nu cunoștea zîmbetul, fruntea lui, veșnic sub povara grijilor și a frămîntărilor, nu se descrețea niciodată. Uneori, vara, cînd arșița era mare, moș Slavi intra în cafeneaua lui Acica. Privea drept înainte, nu saluta pe nimeni, se așeza în colțul cel mai retras și, fără a scoate o vorbă, cerea cu un gest scurt și imperativ o cafea. Apoi își scotea pălăria, își lăsa capul pe piept, cădea în extaz cu privirea fixă în podea și ofta, ofta cu atîta putere, încît atrăgea atenția tuturor.

— Ce ai, moș Slave ? îl întrebau oamenii.

— Ce am ? Ce n-am ! Capul îmi arde, oameni buni ! Ce vreme e acum ? Vremea secerișului. O sută douăzeci de mii de secerători am angajat la moșie. O sută douăzeci de mii ! Cer pîine, cer apă, cer bani. Capul îmi arde de griji, așa să știți, îmi arde !

Era întotdeauna foarte ocupat, n-avea timp de pierdut, sorbea zgomotos din ceaşca de cafea, se ridica şi ieşea în zornăitul expresiv al numeroaselor medalii.

— Pst ! Miau ! strigă în urma lui un puşti.

Miorlăiturile astea îl scoteau din fire pe atât de blîndul moş Slavi. Atunci uita de toate, de durerile de cap pe care i le pricinuia moşia, de demnitatea lui imperială şi, clocotind de mînie, neînduplecat, puneă pe fugă pe diavolul mic şi desculţ. Dar acum împeliţatul nu mai era singur, se adunase o gaşcă întreagă, toţi răi, neînfricaţi şi fără pic de ruşine, pentru că în faţa primejdiei îşi puneau toată speranţa în picioarele goale şi dispăreau ca fumul, ca să apară numaidecît după colţul străzii. Războiul se întetea, poziţiile cădeau şi gaşca îşi transfera cartierul general la periferia oraşului. „Pst ! Miau !“ se auzea dintr-o parte ; ameninţări mînioase de cealaltă. Pietrele azvîrlite se întretaiau în aer în cercuri mari. Lupta dura cu ceasurile. O sută douăzeci de mii de secerători rămîneau fără prînz şi fără cină ; dar puteau să rabde, pentru că erau tot atât de aievea ca medaliile care împodobeau pieptul lui moş Slavi.

O altă figură, nu mai puţin cunoscută în oraş, era Racio Samsarul. Dar dacă moş Slavi era nebun, Racio era în schimb cu totul normal : era un tînăr capabil şi foarte inteligent. Dar cine putea să spună dacă de vină erau cărţile citite, sau cumplita lui sărăcie, sau poate aşa i-a fost ursita, dar nici o meserie nu se lipea de el. O aşchie desprinsă din vesela şi fără griji boemă a marilor oraşe, căzută întîmplător aici. Jerpelit, şi zburlit ca un ţigan, cu o faţă deschisă şi îndrăzneată, în care sticleau doi ochi mici şi vii, cu umerii laţi, robust, ştia de toate, citise multe cărţi, vorbea întotdeauna cu însufleţire. Cuvintele lui pline de spirit şi de nuanţe înţepau sarcastic cu paradoxurile lor, scînteii ascunse sub cenuşă. Avea o sensibilitate

rafinată și îndrăzneă să spună fără șovăire lucrurilor pe nume. Toți localnicii cunoșteau păcatele care apăsau conștiința bogătașilor din oraș; le cunoșteau, dar preferau să le treacă sub tăcere și, dacă îi întâlneau, se grăbeau să-i salute cu tot respectul. Racio nu scăpa prilejul să le spună adevăruri amare și, oricât încercau să le ia drept glume, ochii lor se lăsau în jos și pe fețele bine hrănite și mulțumite apărea o umbră de vinovăție, de jenă și de tulburare.

Dar nimeni nu-l ura și nu încerca să se răzbune. Dimpotrivă, toți îl tratau cu stimă și cu simpatie deschisă, ba chiar cu respectul pe care îl impune teama. Oamenii, dându-și seama că el poate totuși să muncească, dar că nu are mijloacele necesare, strângeau bani, i-au deschis odată o librărie, altădată o prăvălie, i-au găsit chiar un loc de funcționar. Racio intra un timp în rîndul oamenilor cumsecade și devenea mai uman. Dar totul nu dura decît puțină vreme. Înainte de a-și roade coatele noului costum, părăsea lucrul și o lua de la început, cu vechile deprinderi, lipsit de orice griji și liber ca pasărea cerului. Cafenelele răsunau de elocvența sa zgomotoasă și nu se sfia să arunce în obrazul binefăcătorilor de ieri cuvinte care usturau ca loviturile de bici. Uneori lucrurile nu se terminau prea bine. Dar Racio accepta lupta cu mult curaj, oricît era de mare disproporția de forțe, și reușea s-o scoată la capăt destul de onorabil; dar zgîrieturile și rănilor de pe fața lui deveneau tot mai numeroase și hainele se jerpeliseră în așa hal, că începeau să semene cu un steag vechi expus într-un muzeu.

Binefăcătorii îl lăsau pentru un timp în plata Domnului și-i tolerau smintelile așa cum este tolerat copilul rău și incorijibil. Cu isprăvile lui, Racio devenise cu timpul teroarea orașului. Să ne închipuim că se dădea un spectacol. Piesa era la actul doi sau trei

și în clipele de mare patetism, cînd profesorii și profesoarele din oraș își desfășurau tot talentul vrînd să-i egaleze pe Coquelin¹ sau pe Sarah Bernard², ușa salonului se deschidea cu un trosnet asurzitor, cineva intra și începea să facă cu glas tare observații asupra jocului actorilor sau își plasa replicile printre replicile lor. Era Racio, care venea la teatru cel din urmă, beat criță.

Nimeni nu încerca să-l gonească, pentru că vacarmul ar fi cuprins întreaga sală. Îl lăsau în pace și spectacolul se desfășura așa : cîteva personaje pe scenă și un personaj la parter — Racio, îndeplinind rolul corului din tragedia antică greacă.

Un om cu faimă în oraș era și Krîstan măcelarul, dar gloria lui era de natură mai dubioasă. Mătăhălos și puternic, cu ochii bulbucați și mustățile răsucite haiducește, era atît de puternic, încît singur, fără cel mai mic ajutor, fără scule, frînghie sau ciomag, prindea bivolul de coarne, îl doboră la pămînt, îi sucea gîtul și-l înjunghia ca pe un ied. Cel puțin o dată, uneori chiar de două ori pe săptămîină, Krîstan se îmbăta turtă și provoca pe stradă tot felul de scene pitorești. S-ar fi putut crede că omul acesta atît de puternic și înrăit de meseria lui crudă și nemiloasă e capabil să comită la beție acte de violență groaznice. Nimic din toate astea. Krîstan făcea, e adevărat, mare tărăboi, umbla din cîrciumă în cîrciumă cu lăutarii după el și le lipea pe frunte bani de argint, zbiera cît îl ținea gura, purta amenințător paltonul aruncat pe umăr, dar tot tărăboiul se termina doar cu nenumărate sticle și pahare sparte. Ca să-și arate forța, ridica scaunele cu dinții. Cine avea de îndurat multe în urma acestor orgii, era propria lui nevastă. După ce se întorcea acasă, îi trăgea, cu sau fără pri-

¹ Actor francez (1841—1909).

² Tragediană franceză (1844—1923).

cină, o sfântă de bătaie, mai cu seamă pentru că nu putea să-i facă copii ; o gonea din casă, apoi se încuia singur și dormea buștean o noapte și toată ziua următoare. În acest timp, Krîstanița, cu fața zgîriată, ciufulită și plină de vînătăi, se ducea să se plîngă ba la primărie, ba la mama ei, sau se trîntea în buruienile din grădină, unde își smulgea părul și se văita ca o lupoaică rănită.

Destule nume de soiul lui moș Slavi, Racio Sam-sarul sau Krîstan Măcelarul pot fi amintite. Dar dacă ei, în pofida înfățișării lor hilare, erau unii compătimiți, alții judecați cu asprime sau dezaprobați, orașul avea în schimb un om unic în felul lui. Era destul să se pronunțe numele lui și fețele cele mai întunecate sau pornite pe sfadă se înseninau și se înveseleau. Era Liuțcan — unicul vînzător de flori al orașului.

II

Era ceva foarte ciudat și original, un amestec de comic și de serios, în caracterul și chiar în înfățișarea lui Liuțcan, figura cea mai populară a orașului. Omul acesta blînd și simplu trăia în neconținută euforie a unui triumf imaginar, într-o continuă desfătare, pe care nici o cauză aparentă nu le putea justifica. Avea un suflet de pasăre, înaripat, inofensiv și lipsit de orice griji, fericit că respiră aerul proaspăt, că se încălzește la razele blînde ale soarelui. Starea de spirit în care trăia neîncetat îi determinase și ocupația lui de toate zilele. Vindea flori, dar numai primăvara și vara. Orașul nu avea o seră încălzită și iarna trebuia să-și schimbe meseria, cu multă neplăcere și în silă, cu alta mai puțin frumoasă și onorabilă : vindea semințe, alune și arahide. În treaba asta

punea prea puțină osîrdie și de fiecare dată ieșea în pagubă. Inima lui delicată și moale nu rezista farmecului fetelor și întotdeauna le da mai mult decît trebuia. Și așa se ruina. Dar pagubele materiale nu erau în stare să tulbure liniștea și fericirea supremă din sufletul lui, pentru că Liuțcan era și poet. Toți cunoșteau celebra lui poezie „Liuțcan arde în vîlvătai de foc” — un adevărat poem. De fapt nu erau cunoscute decît puține strofe, pentru că Liuțcan amîna editarea întregii creații pînă ce va primi sprijinul, care, spunea el, i-a fost promis dintr-un loc foarte înalt.

Sufletul lui luminos și entuziast era creat să fie un refugiu pentru dragoste. Într-adevăr, ca orice poet, era îndrăgostit la nebunie de Tzvetana, fata cea mai frumoasă din oraș. Era odrasla unuia din moșierii de frunte din regiune. După o străveche tradiție, respectată și acum de familiile bogate, Tzvetana urma școala la „Robert College” de la Constantinopol, dar își petrecea vacanțele aici. Era frumoasă, brună, cu ochi negri, visători, de căprioară, cu o aluniță mare pe obraz. Poate că în oraș erau fete mai frumoase ca ea. Dar ceea ce le lipsea lor, și toți vedeau că Tzvetanei nu-i lipsește, era grația firească, demnitatea și noblețea rafinată pe care o sugera întreaga ei făptură. Nu avea prietene, toți o socoteau înfumurată și mîndră, o bîrfeau. Dar, prieten sau dușman, tînăr sau bătrîn, toți își opreau privirile la fata care părea că nu vede pe nimeni, mergea agale, închisă în sine, absentă la tot ceea ce se petrecea în jur — izolarea mîndră și inaccesibilă a prințesei adusă de peste țări și mări.

Liuțcan nu-și ascundea sentimentele și, ușuratec și gură spartă cum era vorba de dragostea sa pre-tutindeni și tuturor. Se înțelege, oamenii glumeau și rîdeau. De fapt dragostea lui Liuțcan era partea

cealaltă a medaliei unei alte dragoste, reală și serioasă. Pentru că nu era taină pentru nimeni că de Tzvetana era îndrăgostit tînărul inginer al orașului, dar, de ce oare? nu reușea măcar atîta cît aștepta, nici el, nici ceilalți. S-a păstrat pînă astăzi un document al acestei povești cunoscută de toată lumea. Inginerul întocmea atunci planul general de sistematizare a orașului. Și cînd totul era gata și trebuiau fixate denumirile străzilor, el aduse cu bună știință o modificare la proiectul oficial : strada pe care locuia Tzvetana primi numele ei. Și mult după această întîmplare, după ce și romanul inginerului avu un sfîrșit fericit, planul întocmit de el trebuia executat în continuare. Vina fusese descoperită, dar povestea asta preocupase odinioară așa de mult întregul oraș, încît sentimentele inginerului au fost înțelese și nimeni n-a înlăturat noul nume al străzii. Și astăzi ea poartă numele care are pentru străini un răsunset atît de ciudat : „Tzvetana“.

Inginerul era cel mai bun prieten și protector al lui Liuțcan. El îi oferea și micul capital care îi era necesar pentru comerțul lui, îi dăruia unele haine din garderoba sa, pălării tari și redingote puțin cam roase, e adevărat, dar care se potriveau minunat de bine pe silueta slabă și delicată a lui Liuțcan. Dar tocmăi această îmbrăcăminte îl făcuse foarte popular. Pe de altă parte, cu toate că își petrecea timpul aplecat asupra unor desene și calcule matematice seci, tînărul inginer nu era străin de literatură și de artă. Este adevărat că nimeni n-ar putea să spună de ce — pentru el, — cel mai mare poet al tuturor timpurilor era Leopardi. Inginerul avea o mare slăbiciune pentru poezia lui sumbră și melancolică. Numele poetului îi era permanent pe buze, deseori recita din versurile lui. De fapt era un tînăr plin de viață, spiritual și vesel și un bărbat frumos. Se înțelege, influența pe

care o exercita asupra lui Liuțcan cuprindea și acest domeniu. Se vorbea în oraș că inginerul nu este tocmai străin de celebra creație, poemul vîlvătăilor de foc.

Într-un alt domeniu însă, influența și prietenia lui pentru Liuțcan au avut urmări pozitive și mai folositoare. L-a introdus în știința complicată și rafinată a florilor, cu semnificația simbolică a culorilor lor. Îl învățase o sumedenie de expresii alegorice care trebuiau spuse, chiar dacă nimeni nu le auzea, ori de cîte ori oferea flori spre vînzare. Era un joc plăcut, sentimental, creat de imaginația unor vremuri trecute, romantice, ridicat pe culmile perfecțiunii în zilele cînd cavalerii nobili și viteji abandonau pentru scurtă vreme aventurile eroice și bătăliile, aruncau armura și zalele, îmbrăcau haine de mătase, se împodobeau cu pene de struț și făceau curte cu galanterie și strălucire în vastele săli ale castelelor. Retetele gata ticluite ale științei cu care se pot deschide inimile inginerul le găsisse poate într-un roman de mult uitat, poate în tomurile prăfuite ale unei enciclopedii. Dar de această știință avea nevoie Liuțcan. Și, grație dragostei entuziaste și înnăscute pe care o avea pentru meseria lui și pentru flori, el învăță atît de bine lecțiile inginerului, le aplică și le dezvoltă cu atîta măiestrie, încît comerțul lui începu să prospere, iar popularitatea lui atinse culmea.

Nici Liuțcan și nimeni din oraș n-ar fi putut să descifreze planul șiret și tainic pe care inginerul îl imaginase. Naivul, simplul și prostănacul florar putea să spună orice fără ca să i se dea o atenție oricît de mică, pentru că toți erau deprinși să se distreze și să glumească cu el. Dar iată că, deodată, vorba lui devenise, cel puțin cînd își vindea florile, inteligentă, interesantă și plăcută. Cuvintele lui dobîndeau sens. Prin alegoria poetică, elegantă, care mergea la inimă, Liuțcan începuse să aplice știința graiului florilor.

Succesul a fost enorm. Chiar Tzvetana, care pînă acum nu asculta pălăvrăgeala smintitului poet, începuse să mediteze asupra cuvintelor lui. Dar uimirea ei n-a durat prea mult. Foarte curînd ea a înțeles că altcineva făcea, prin gura naivului vînzător, mărturisiri îndrăznețe și pățimășe. Dar jocul era prea nevinovat și ea n-ar fi vrut să jignească pe nici unul din ei. Era chiar foarte amuzant : acești doi oameni, atît de diferiți, se contopeau într-o singură imagine, într-un singur om, care trebuia să fie pentru ea misteriosul erou al romanului, ca în *Cyrano de Bergerac*.

În fiecare seară, cînd soarele apunea și umbra plopilor tăia strada de-a curmezișul, Tzvetana sta la fereastră și citea. De după colțul cel mai apropiat al străzii apărea Liuțcan. Acum umbla cu capul gol, își lăsase pălăria tare pentru că era prea cald, pentru că își pieptănase lîns părul strălucitor ca pana corbului. Fața lui negricioasă iradia fericire, pleoapele de obicei lăsate ușor în jos, împrumutau feței lui un aer meditativ și absent. Era fericit, ca-ntotdeauna, tablaua atîrnată de gît era plină de flori, lalelele, zambilele și garoafele abia culese străluceau parcă mai viu pe fondul negru al redingotei. În fiecare seară, fie că vindea sau nu flori în altă parte, trebuia fără doar și poate să treacă pe aici.

Tzvetana îl zărește și zîmbește. Deasupra dinților ei albi ca zăpada tresare o aluniță neagră. Ce-i va spune acum Liuțcan sau — mai exact — ce-i va spune celălalt prin gura lui ? Liuțcan se oprește sub fereastră, salută, ia un buchet de zambile roz, și cu o galanterie care trădează nu atît abilitate, ci mai degrabă un antrenament îndelungat, face o plecăciune adîncă și-l oferă Tzvetanei.

— Zambile, spune el declamatoriu. Bucuros din toată inima !

Asta nu era decît semnificația simbolică și adăugă numaidecît ceea ce era mai important, în graiul florilor :

— Sînt fericit și dragostea îmi dă speranțe !

Se înțelege, lui Liuțcan nici prin cap nu-i trece să dea acestor cuvinte ceva mai mult decît sensul comun pe care-l au în propriul lui dicționar despre semnificația simbolică a florilor. Dar Tzvetana înțelege totul. Pentru că abia ieri îi oferise un alt buchetel cu cuvintele :

— Margarete de cîmp. Inimă deschisă. Dragostea mea e curată !

Tzvetana rîde și acum, ia cu mîna albă zambilele roz și le apropie de obraz, ochii ei scot scînteii, buzele prind culoare. E așa de frumoasă cu alunița neagră pe obraz ! Liuțcan o privește insistent și soarbe totul din ochi, dar nu numai pentru el : orice amănunt asupra stării ei de spirit, a privirii ei, rochia ei, cuvintele pe care le va spune, el va trebui să le țină minte. Pentru că inginerul se și plimba acum pe șosea, unde trebuiau să se întâlnească și, ca întotdeauna, să stea de vorbă pînă seara tîrziu.

Așa se întîmpla în fiecare zi de lucru. Orașul fremăta de activitate. Străzile erau blocate de căruțe, toate prăvăliile erau deschise, în jurul mărfurilor expuse în stradă se înghesuiau mulțimile de țărani. Oamenii se grăbeau în toate sensurile, atît de preocupați de grijile lor, încît nu aveau nici măcar timp să se salute, să se oprească, uneori schimbau de la distanță cîte o vorbă, aproape strigînd din mers. În toiul acestei forfote în care zornăiau banii, se făceau tocmeli zgomotoase, mărfurile treceau dintr-o mînă în alta — apariția neașteptată a lui Liuțcan era o adevărată ciudățenie. Mergea agale și solemn în mijlocul străzii, tablaua de la piept era plină de flori, zîmbea satisfăcut. Nimeni

n-avea de gînd să cumpere, dar nici Liuțcan nu-i îndemna. Părea că treaba lui nu este să vîndă flori, ci numai să le plimbe peste tot locul — litanie inspirată pentru trumoasa și însoarta zi, pentru dragoste și tinerețe.

III

Cu totul altfel era orașul în zilele de sărbătoare. Intervenea acea schimbare care putea fi văzută numai într-un oraș de provincie. Totul dobîndea o înfățișare nouă — și oamenii, și orașul. Potcovari și fierari care, ieri încă, negri de funingine, loveau nicovala cu baroasele; harabagii și lemnari care foiau ca niște fantome în halate albe prin atelierile prăfuite, în zgomotul asurzitor al fierăstraielei și strungurilor; cizilari, croitori și șelari care nu-și ridicau ochii de pe ac; vînzători și geambași care alergau agitați prin piețe și maidane: toți acești oameni preocupați de grijile și muncile lor grele apăreau acum în veșminte noi, calmi și mulțumiți, cu o licărire deosebită în ochi, cu fața zîmbitoare și veselă. Și orașul părea mai altfel. Pe caldarîmul de piatră nu mai zdrăgăneau căruțele țăranilor, marta fusese ridicată, străzile erau pustii și nenumăratele prăvălii și ateliere, cu obloanele lăsate și porțile încuiate, erau mute și grave ca stăpînii lor care se încorsetau în haine noi, încheindu-și astăzi toți nasturii. Totul era în sărbătoare. Și soarele părea mai luminos, cerul mai albastru, iar dangătul solemn al clopotelor împrăstia o nespus de diafană bucurie.

După obicei, hainele noi erau scoase din scrinuri, prînzurile erau mai îmbelșugate și durau pînă tîrziu, în mare veselie, cu vinuri minunate și oaspeți

care deveneau parcă mai dragi. Din zori pînă spre seară orașul părea aproape pustiu. Dar cînd amurgul se lăsa, toți, ca la un semn, ieșeau din case.

Obișnuiau să se plimbe pe șosea, în afara târgului. Plecau de acasă toți, cu mic cu mare, însoțiți de oaspeții care prînziseră la ei. Era o forfotă continuă, mergeau în grupuri mai mari sau mai mici, se mișcau încet și greoi, unul după altul. Moșierii și negustorii bogați, deprinși cu tabieturile din zilele de lucru, se sufocau cu gîtul strîns în gulere tari și în haine noi, nu se simțeau în largul lor și călcau pe caldarîm cu stîngăcie. Nevestele lor arborau în schimb, o ținută mai gravă și solemnă și călcau mai sigur. Trufașe și înțepate, aceste doamne erau înzorzonate din cap pînă-n picioare cu podoabe și haine scumpe, dar pălăriile, penele și costumele erau o adevărată trecere în revistă a modei din diferite epoci trecute.

Dar asta nu le tulbura cîtuși de puțin și, cum oglinzile de acasă, slugi credincioase și supuse, reușeau să ascundă o mare parte de adevăr, ele nu vedeau decît ridicolul și defectele vecinilor. Nici una din ele nu-și pierdea cumpătul și, de la înălțimea superiorității sale, arunca din cînd în cînd, la dreapta și la stînga, priviri disprețuitoare și ironice. Fete la vîrsta adolescenței mergeau, modeste și cuminiți, ca puii în jurul cloștii supărate. Nimeni nu putea spune că rochiile lor aveau defecte pentru că tinerețea și frumusețea primăvăratecă le estompau.

Dar locul de frunte revenea tineretului prin strălucirea și fastul arborat, prin galanteria curtenitoare și lipsa oricărui conformism rigid. Calfe, negustori tineri, copiiști, funcționari mai mari sau mai mici, formau grupuri compacte, veseli, exuberanți și sprinteni ca armăsarii nerăbdători să intre în cursă. Ce colorit și ce croială extravagantă și bizară aveau

hainele și podoabele pe care le etalau cu ostentație : pantofi galbeni cu șireturi legate în ciucuri mari, pantaloni suflecați, ca să se vadă ciorapii de mătase, lanțuri de aur cu capetele vârîte în cele două buzunare ale vestei, care de cele mai multe ori era „fantaisie“, iar pantalonii neapărat pepit. Îndemnarea cu care își învîrteau între degete bastoanele putea să provoace invidia celui mai talentat florentist.

Sărbătoarea era pentru Liuțcan ziua cea mai aducătoare de cîștig. Apărea foarte devreme la locul lui obișnuit, lîngă podul cel mare de la marginea orașului, botezat de poeții locului „Puntea suspinelor“, peste care trebuiau să treacă neapărat cei ce mergeau să se plimbe pe șoseaua pietruită. Liuțcan era aici, întotdeauna cu tablaua arhiplină de flori. Tineretul nu-și începea plimbarea înainte de a-și cumpăra măcar o floare. Cum era floarea, care era semnificația ei simbolică și care era graiul ei — de asta depindeau multe. Aceste dificultăți nu le putea rezolva decît Liuțcan. Cînd, după multe ezitări alegeau floarea care spunea cel mai mult, o puneau la butonieră — era un semn convențional, o declarație deschisă, o provocare îndrăzneată, și treceau podul cu o hotărîre fermă.

Aproape tot orașul e aici. Soarele coboară acum pe vîrfurile pomilor grei de rod din vii și în curînd va apune. Poienele capătă ca prin farmec o culoare mai verzuie. Numeroasele pîlcuri sînt într-un continuu du-te-vino pe șosea, într-un amestec de haine de culoare închisă și deschisă, iar umbrelele doamnelor strălucesc ca niște buchete de flori albe, albastre și roșii. Tzvetana apărea întotdeauna ultima. Îmbrăcămintea pe care o purta acum nu era cu nimic deosebită de cea din oricare altă zi. Cu toate acestea, prezența ei fu numaidecît remarcată. Mer-

gea singură în contra mulțimilor care fac mereu cale întoarsă și, deși mii de ochi o fixau, ea părea că nu vede pe nimeni. Dacă cineva o saluta, răspundea, fața i se lumina dintr-o dată și alunița neagră de pe obraz da zîmbetului ei un farmec cuceritor. Se înțelege, în urmă-i femeile începeau s-o bîrfească pentru mîndria și izolarea ei, dar tinerii, care fiecare din ei purta la butonieră o floare, ca un stindard, uitau cel puțin în clipa asta semnificația ei simbolică, uitau chiar și îndrăzneala lor deșu-cheată. Priveau cu insistență fata frumoasă, focul indecent din ochii lor se stingeau, iar sufletele lor cădeau sub povara unei ciudate nostalgii după ceva inaccesibil și atît de îndepărtat.

— De ce nu se decid ? spuneau unii văzîndu-l pe inginer, care saluta pe Tzvetana cu o plecăciune adîncă și-și scotea pălăria cu un gest larg. De ce nu se iau ? Sînt așa de potriviți !

Discipolul lui Leopardi este și el tot singur, dichisit, cu pardesiul pe braț, în cealaltă mînă ține un baston. Pare îngîndurat și trist, dar se pare că nu-i prea sincer pentru că, de fapt, se bucură de o bună dispoziție și de o sănătate excelentă.

Un nou val de curiozitate pune mulțimea în mișcare, se schimbă zîmbete și priviri semnificative cînd, după cîteva clipe, inginerul pornește în direcție opusă. Și parcă din întîmplare, la douăzeci de pași de el, merge Liučan, care nu prea se pricepe să se prefacă. E vizibil că se pregătește cu oarecare solemnitate să facă o ispravă, își poartă tablaua ca pentru chetă. Mulți nu se pot abține și întorc capul. Inginerul întîlnește iarăși pe Tzvetana și o salută pentru a doua oară, tot așa de curtenitor. Nimic mai mult nu se întîmplă, dar puțin în urmă se întîmplă totuși ceva : cu o plecăciune exagerată,

În capul gol și numai zîmbet, Liuțcan oprește pe domnișoara și caută printre flori. Toți văd cum îi oferă o floare și îi spune ceva cu atîta veselie, că Tzvetana zîmbește încă multă vreme după ce Liuțcan a ajuns departe.

— Liuțcane, Liuțcane ! încep să-l tachineze cei de lîngă el. E ceva aici, Liuțcane !

— Asta ne privește pe noi ! răspunde Liuțcan și din coada ochiului își caută prietenul, care a trecut înainte, lovind cu bastonul și privind fix în pămînt.

Soarele a apus de mult și în amurgul incendiar apar ca un zid crenelat contururile negre ale pomilor din vii. Peste cîmpie se lasă întunericul, turmele de oi, care acum se întorc acasă, se pierd în poienele întunecate. Numai tălăngile sună melodios în noapte, cu sunetele lor felurite. Șoseaua rămîne pustie, furticarul de oameni se întoarce în oraș, iar cei întîrzi-ați trebuie să facă loc turmelor de vite care apar deodată învăluite în nori de praf. Trăsurile sosesc una după alta și vizitii credincioși vanității lor profesionale mîna, cu chiote și sudălmii, caii osteniți și încărcati cu gherdane grele, de care atîrnă clopoțeli. La acest ceas curioșii pot să se oprească o clipă și să privească serviciul de seară al lui Stavri, lampagiul : cu o îndemînare uimitoare, în cîteva clipe, își sprijină scara de stîlp, urcă două-trei trepte, aprinde lampa, schimbă sticla cu alta curată, pregătită dinainte, potrivește flacăra și, aruncîndu-și scara pe umăr, aleargă la alt felinar. O dată cu flăcările palide ale felinarelor care mijeau rînd pe rînd, ici-colo, pe străzile întunecate ale tîrgului, în infinitul cosmic începea să clipească tremurător, unul după altul, argintul viu al stelelor. Cădea întunericul.

IV

Dar șoseaua nu rămânea chiar pustie. Tinerii continuau să se plimbe pînă seara târziu. În capul gol, cu fețele alintate de boarea înserării, cu părul vîlvoi căzut pe frunte, cu ochii înflăcărați în care se frîngeau razele roșietice ale lunii, tinerii coborau în jos pe șosea și cîntau romane de dragoste ru-sești. După întîlnirile și privirile schimbate în cursul zilei, după graiul simbolic al florilor prinse la reverul hainei, muzica asta sfîșietoare era șansa unică și fără de speranță pentru o declarație de dragoste într-o seară de sărbătoare.

Bătrînii respectabili umpleau, între timp, împreună cu familiile lor sala „Union“. Era singura berărie și totodată sala de teatru cea mai spațioasă din oraș. Numeroasele mese erau toate ocupate. Dar cei din sală nu s-au putut vedea multă vreme, pentru că cele două lămpi cu acetilenă, foarte la modă atunci, fuseseră coborîte jos și nu se lăsau deloc aprinse, cu toate încercările disperate ale personalului. În cele din urmă, cu ajutorul tuturor mecanicilor și fierarilor din oraș, lămpile s-au aprins, o lumină orbitoare s-a împrăștiat în sală, chelnerii trăgeau triumfători de frînghii și lampadarele capricioase se ridicau încet și solemn peste capetele mulțimii care jubila. Veselia reținută pînă acum se dezlănțuia subit, comenzile curgeau din toate părțile. Femeilor li se servea limonadă colorată, iar bărbaților bere. Dar după al doilea pahar băutura le părea fără gust și după o scurtă tocmeală cu nevestele care se răzgîiau și-i amenințau cu degetul, venerabilii soți lăsau gluma la o parte și comandau rachiu și o gustare variată și foarte iute, ca la provincie. Femeile protestează neconținut, dar foarte curînd renunță și ele la limonadă pentru bere. Veselia

crește, conversația devine mai liberă, o larmă surdă și confuză umple sala. Cei mai în vîrstă discută cu aprindere, se contrazic, iar fetele se simt mai în largul lor. Nu mai privesc cu sfială și numai înaintea ca pînă acum, ci își așază scaunele ca să poată vedea în toate părțile. Așa se întîmplă aproape la toate mesele. Se schimbă priviri și zîmbete, în-suflețirea crește și toți simt nevoia de ceva care întîrzie, de ce oare? Unii, mai nerăbdători, se uită tot mai des spre ușa de intrare.

— O, Liuțcane! Aici! Aici! — strigă deodată cineva și un glas puternic de bas străpunge sala ca o trompetă.

Toți întorc capul: intră Liuțcan. Se grăbește ridicînd cu amîndouă mîinile tablaua plină acum cu alte flori. Lumina împrăștiată de lămpi se revarsă generos peste florile albe și roșii. Daliile, liliacul și garoafele strălucesc viu și zîmbesc proaspete, frumoase, învăluite încă în rouă și în răcoarea nopții.

În sală strigăte și larmă mare. Toți îl vor pe Liuțcan, bat în mese, dau din mîini.

— Aici, Liuțcane, aici! tună iar glasul de bas.

Liuțcan stă în loc și nu știe încotro să meargă mai întîi. Unii se ridică de la locurile lor, îl asal-tează și îl trag spre mesele lor, alții încearcă să-l readucă la masa lor și uneori, fără menajamente, îl trag de cozile redingotei.

Liuțcan nu se supără. Dimpotrivă, atenția deosebită îl măgulește mult. N-a pus în gură o picătură de vin, dar larma, veselia și rîsetele îl amețesc. E poet și inspirația creatoare îl cuprinde numaidecît: Niciodată nu era atît de plin de fantezie, de amuzant, niciodată nu-și aplica cu atîta succes vestita sa ști-ință despre flori ca în acele clipe.

Se cumpără flori la toate mesele. Se cumpără nu atît pentru ele, cît mai cu seamă ca să se rîdă din

toată inima de expresiile neașteptate, care stîrneau rîsul, cu care Liuțcan oferea fiecare fir, orații rostite pe un ton profetic :

— Un trandafir ! Alb ! Dragoste cu suspine.

Sau :

— O panseluță, galbenă ! Despărțire. De ce sînt atît de departe de tine ?

Și toți acești soți și soții atît de virtuoși, dar ale căror inimi s-au răcit de mult, mai în glumă, mai în serios, devin sentimentali, își oferă flori unul altuia și repetă, nu fără emoție, cuvintele lui Liuțcan. Chiar și inima lui Krîstan Măcelarul s-a înmuiat. Se ridică în picioare, ține în mină o floare mare, roșie, și o oferă credincioasei sale neveste.

— Bujor ? Înseamnă flacăra — repetă el cuvintele spuse de Liuțcan. Și înfigîndu-l în părul nevestei lui, care s-a zăpăcit de tot, adaugă cu duioșie : Mor după tine !

Dar această spovedanie înflăcărată este atît de puțin sinceră, încît toți dimprejur izbucnesc într-un rîs homeric.

Cu cei tineri, Liuțcan este mai atent și mai sincer. E la curent cu toate istorioarele de dragoste din tîrg și, dintr-o privire, își dă seama de situație, prinde ochiadele și zîmbetele care se încrucișează. Acum e la masa lui Keranov, șeful oficiului poștal. Alături de el stă Ivanca, fiica lui, fată frumoasă, cu ochi negri. Liuțcan știe că biata fată este sub teroarea cumplită a mamei ei. Dar acum Ivanca se așezase așa ca să se poată uita, pe furate, la adoratorul ei, fercheșul secretar al judecătoriei. În timp ce comesenii schimbă între ei flori și rîd de glumele galante pe care Liuțcan le împrăștie cu dărnicie, el oferă Ivancăi un buchețel de violete și-i șoptește în contul secretarului :

— Violete ! Dragoste tănuită. Fii înțeleaptă !

O garoafă albă, care simbolizează puritatea, Liuțcan o oferă Irinei, fiica bogatului negustor Dragnev. Dar nu întâmplător. Cu toată împotrivirea părinților, orgolioși și îndărătnici, Pantev, un flăcău sărac, dar frumos, virtuos al vioarei, avusese îndrăzneala să-și ridice ochii la ea. Liuțcan oferind Irinei garoafa albă, îi șoptește cât se poate de potrivit :

— Simțămintele mele sînt curate !

Dar, dirijor cu experiență, nu apleacă urechea numai la tonurile agreabile și duioase pe care le emană strunele acestor inimi îndrăgostite. Nu se mulțumește să încurajeze, să calmeze și să dezmiere. E capabil să facă și un reproș aspru cînd acesta se impune. Uite-o pe zurlia și vorbăreața Sica Ștefanova, care se lasă înadins curtată de Vîlcio, croitorul, numai ca să-l irite pe Damianov, iubitul ei. Mai departe, la altă masă, iubitul înșelat își freacă degetele în păr, golește pahar după pahar, privește întunecat în jur și cîntă : „Îți amintești !” Toți știau că va urma un plîns isteric. De aceea Liuțcan îi oferă Sicăi o narcisă albă și îi șoptește aspru, aproape supărat :

— Narcisă. Rece ca gheața. N-ai inimă !

Tablăua lui Liuțcan se golește repede. Mulți se supără și-i fac reproșuri că i-a uitat.

— Liuțcane ! tună cu dispreț glasul de bas. Liuțcan arde în vîlvătăi de foc. Po-e-m !

Asta e Vartolomei Vardev, secretarul Arhiepiscopiei și prim bas în corul bisericii. Nici el n-a primit flori și acum vrea să se răzbune.

Florile și mai cu seamă alegoriile lui Liuțcan au provocat în cea mai mare măsură buna dispoziție a sălii. Multe sticle cu rachiu și multă bere s-a băut în timp ce se comentau semnificațiile simbolice ale florilor. Dar localnicii nu întreceau niciodată măsura. Era aproape ora zece, așadar timpul de mers

acasă. Unul după altul se ridicau să plece, cu atât mai mult că măcelarul Krîstan, beat turtă, se pregătea să ridice masa cu dinții, iar nevasta lui, cu bujorul în păr, încerca să-l potolească și-l ocăra supărată. La altă masă, Racio Samsarul pornise o filipică zdrobitoare împotriva întregii omeniri.

Liutcan nu plecă numaidecît și asta a fost o mare greșală. Pentru că tocmai în aceste clipe trubadurii îndrăgostiți se întorceau de la plimbările lor sentimentale de pe șosea și năvăleau în sală ca hunii. Cu Liutcan nu se purtau prea atent. Cum tablaua lui era goală și nu mai putea să le dea flori, îl rugau sau îl forțau să-și declame poemul, îl sîcîiau și făceau glume din cele mai răutăcioase.

Răzgîiat de marea atenție cu care fusese înconjurat pînă atunci, Liutcan dorea să fie mîndru și îngăduitor cu tinerii ăștia, dar rezerva lui nu-i potolea, ci îi întărita mai rău. Cuprinși de frenezie, îl trăgeau de poalele redingotei, loveau cu pumnii în pălăria lui tare și i-o afundau pînă la urechi sau o trînteau la pămînt ca pe o căciulă, ca să afle, chipurile, dacă mîine e zi de lucru sau sărbătoare. Treaba mergea pînă la ceartă, din care, se înțelege, păgubașul ieșea tot Liutcan: umilit, cu lacrimi în ochi, reușea să se zmulgă din mîinile celor care îl torturau, cu pălăria tare boțită și cu redingota despicată la spate ca o coadă de rîndunică, ferfenițită.

Liutcan era singur pe lume și locuia la patronul unui restaurant, moș Rusi, care avea grijă de el în zilele grele de iarnă, cînd comerțul cu arahide nu-i aducea decît pagubă. În schimb Liutcan îi făcea moșneagului unele mici servicii și, cu florile rămase nevîndute în zilele de lucru împodobeau mesele din restaurant. Moș Rusi își examina ca de obicei catastiful la ora cînd Liutcan se întorcea acasă

și, dintr-o privire a înțeles toată nenorocirea cu pălăria tare și redingota.

— De câte ori ți-am zis, — îi spuse el cu blîndețe — să nu te pui cu haimanalele alea.

În restaurant era și Mitiu Karacolev, un cunoscut vînat, care îi aducea lui moș Rusi vînatul împușcat. Mitiu e un om cumsecade, mic de statură, în-desat și păros ca un urs. Natura îl înzestrase cu o voce puternică, vorbea tare, părea că se ceartă mereu cu cineva, și cînd își striga cîinele în pădure, oamenii jurau că se auzea la zece kilometri.

În timp ce Liuțcan își povestea pățaniile, Mitiu asculta distrat și era limpede că nu înțelegea mai nimic. Tocmai se întorsese de la vînătoare, în sufletul lui adiau încă prospețimea cîmpiei și în ochii lui stăruia și acum întinderea nesfîrșită și verde a lanurilor de grîu. Adusese cu el trei iepuri care atîrnau alături și povestea cum i-a împușcat.

— Lasă-i pe derbedei ăștia, îl întrerupse el pe Liuțcan. Ascultă mai departe... Și... se întoarce iepurele. Ceacalul după el, l-a mirosit și a luat-o pe urmele lui. Mi-am zis eu : „Ești tu bătrîn, dar pe Ceacal al meu n-o să-l înșeli“...

Mitiu își depăna poveștile vînătorești cu multă pasiune. Nu se mulțumea să descrie în amănunt toate peripețiile, dar imita chiar unele scene : cum sta, cum se pregătea și cum se pitula. În același timp imita uimitor lătratul cîinelui, cu toate nuanțele, cînd iepurele era departe sau cînd se apropia. Uita de sine și ridica glasul atît de tare, că sergentul de la postul din apropiere se uita prin fereastră să vadă ce se petrece acolo. Dar și Liuțcan își uitase amărăciunea. Și el, și moș Rusi ascultau cu gura căscată caraghioasele povești vînătorești și zîmbeau șiret.

S-a decretat mobilizarea. Cel puțin pentru Liuțcan, care habar n-avea ce este politica, vestea venise ca ceva cu totul neașteptat. În prima zi nu s-a întâmplat nimic neobișnuit. Clopotele bisericilor băteau prelung, ca alarma care vestește un incendiu, oamenii se grămădeau în cafenele, prin piețe, gesticulînd agitați și comentînd știrile. Din vreme în vreme își făcea apariția Pencio, toboșarul primăriei, și loviturile seci ale tobei strîngeau mulțimile în pîlcuri dese, care apoi se împrăștiau repede. Atelierele își închideau porțile, funcționarii își părăseau birourile. Toți se grăbeau să se aprovizioneze și agitația nu înceta pîna seara tîrziu. Era o forfotă neconținută. Mulțimea își păstra calmul, dar, firește, oamenii erau îngrijorați.

A doua zi se întâmplă însă ceva neobișnuit. De prin sate veneau rezerviștii. Străzile orașului erau tixite de căruțe încărcate cu bărbați tineri și voi-nici. Păreau că merg la nuntă. Erau împodobiți cu flori și floricele de porumb, fluturau steaguri, cimpoaiele înțepau auzul. Strigăte nebune sfredeleau văzduhul, unii cîntau și vacarmul deslănțuit scotea din minți caii asudați și înspumați, împodobiți și ei cu năframe albe. Întrecerile dintre căruțe, pline de riscuri, au continuat multă vreme pe străzile tîrgului și în jurul cîrciumilor unde butoaiile cu vin se goleau repede. Ciocneau și goleau paharele după obiceiul din străbuni, trecîndu-le peste coamele cailor.

În cele din urmă căruțele fură lăsate în curțile hanurilor ; rezerviștii se strîngeau în piețe și porneau spre gară. Părea o procesiune dezordonată, dar sugestivă și plină de forță. Tobe mari ropoteau, cimpoaiele țipau strident, drapele multicolore se le-

găneau cînd într-o parte, cînd în alta, mulțimile mergeau tot înainte. Strigătele și vacarmul nu încetau o clipă. Mergeau în rînd oameni de toate categoriile sociale, în porturi din cele mai pestrițe. Treceau țărani din Glavanet cu ilicuri roșii și mînci albe, scunzi, dar îndesați și cu fese late ca trunchiurile grele retezate din pădure; treceau și coloniști de la Babadag, înalți cu fața aspră, întunecată, cu căciuli pătrate, mari cît o baniță, cu poturi negri ca norii de ploaie; treceau la urmă și ciobani din Kotel și Jerayna, strînși în pantaloni de abă, în ochii cărora licărea întinderea nesfîrșită a cîmpiei, cu brîie late de piele, în care stau înfipte fluierile de care nu se despărțeau niciodată. Ce putere nevăzută scosese din minți pe acești oameni pașnici și harnici? Pe toate fețele se citea o voință dîrză, ochii ardeau ca flăcările, gîtlejul lor nu răgușea strigînd.

Locuitorii tîrgului se alăturau și îngroșau astfel mulțimile. Liuțcan era și el aici. Pleca și el, încălțat cu opinci și jambiere albe, dar cu nelipsita și oficiala lui redingotă, care îi dădea un aer nespus de caraghios.

— Uitați-vă la Liuțcan! se striga la tot pasul. Și tu, măi, Liuțcane?

— Și eu, vezi bine, răspundea Liuțcan cu îngîmfare. Ce, eu nu sînt bărbat?

Chiar și tinerele haimanale care se distrau jucîndu-se cu gambeta lui, nu îndrăzneau să facă glume, mai cu seamă pentru că alături de Liuțcan mergea, ca turbat, Mitiu Karacolev. De multă vreme jurase el să-i pedepsească pe dușmanii lui.

— Să mi-i arăți — îi spunea el lui Liuțcan, — să vezi cum jupoi eu pielea de pe ei.

Dar altceva preocupa inima sensibilă a lui Liuțcan. De la negustorie își luase rămas bun pentru totdeauna. Predase lui moș Rusi și tablaua și dato-

riile. În vederea despărțirii de cei dragi la gară, bărbații se împodobiseră cu flori, flori multe, câte nu văzuse niciodată nici chiar Liuțcan. Credincios deprinderilor și pasiunii sale firești, el nu vedea și nu urmărea decît florile. Cei care le-au cules n-au investit nimic mai mult decît gestul simplu de a culege. Dar el, el, Liuțcan, vedea mult mai departe. Pentru el tîlcul era în semnificația lor simbolică, descoperea sensul ascuns al fiecărei flori, al fiecărei culori. Cunoștea pe oameni, știa care sînt raporturile dintre ei. Logodnic sau soț, amant fericit sau respins, fiu unic la părinți, tînăr abia însurat sau singuratic — în florile care le împodobeau piepturile, Liuțcan citea destinul lor. Culorile vii și pestrițe vorbeau, plîngeau cu deznădejde, implorau sau binecuvîntau pentru el — simfonie complicată și duioasă pe care numai el putea s-o înțeleagă. Pentru el aici se afla tot sensul acestei zile și al acestor întîmplări. Totul îl umplea de o nespusă bucurie, îl înduioșa, îl ametea ca vinul tare.

Mulțimea ajunsese la gară. Trenul era gata de plecare și locomotiva, un monstru, împodobită cu verdeată, pufăia improșcînd aburii albi. Rezerviștii de la țară, pe care puține rude și prieteni veniseră să-i conducă, umpluseră trenul, atît înăuntru, cît și afară, pe platforme și pe acoperișurile vagoanelor. O adevărată mare de oameni inundase peronul și împrejurimile gării. Conversații scurte, strigăte, plîsete, mii de sfaturi se auzeau la tot pasul.

Liuțcan și Mitiu Karacolev făceau ultimii pași pe peron.

— Liuțcan ! strigă o voce gingașe de femeie.

Amîndoi întoarseră capul. Era Tzvetana.

— Și tu pleci la război ? continuă ea.

Liuțcan n-a fost puțin mirat cînd alături de Tzvetana și de părinții ei văzu pe inginerul cel tînăr încorsetat în uniforma de ofițer.

— Amice — spuse inginerul, — ne ducem de-a dreptul în vîlvătaie de foc !

Liutcan nu răspunse la această glumă, dar citea semnificația simbolică a florilor pe care inginerul le ținea în mînă, se minuna tot mai tare și își spunea : „Ia te uită, și eu care n-am știut nimic. S-a logodit !“

— Liutcane, continuă Tzvetana cu veselie, mi-ai dat de atîtea ori flori, acum să-ți dau și eu. Te rog, ia ! Și-i întinse un buchetel de micșunele galbene.

— „Despărțire !“ își spuse Liutcan.

— Ia, repetă Tzvetana, zîmbi și alunița neagră îi juca șiret pe obraz. Înțelege ce înseamnă asta. Drum bun și noroc !

Clopotul gării începuse să sune și Liutcan mai mult împins de Mitiu Karacolev, începu să alerge, împreună cu mulți alții, spre tren. Coatele puternice ale vîntătorului îi făcură loc lîngă fereastră, de unde puteau vedea peronul. Trenul nu pleca încă, se sta de vorbă de pe peron și din vagoane. La o fereastră atîrnau mustațile gălbui ale lui Krîstan Măcelarul, iar sub fereastră, nevasta lui, cu ochii plînși, chircită, își ștergea ochii cu batista. Pe neașteptate pe peron apăru și moș Slavi, semeț, cu aerul lui imperial, împodobit cu nenumăratele medalii.

— A ! Capul îmi arde ! spunea el și arăta cu degetul miile de bărbați. Uitați-vă la ei ! Sînt o sută douăzeci de mii. Pe toți îi angajez la moșie ! Ce vreme e ?... Vine secerișul, vine !

Nimeni nu-i da atenție. Dar de pe acoperișul unui vagon Racio Samsarul îl auzi și rămase pe gînduri. Poate era singurul care a înțeles sensul de tragică proorocie pe care le dobîndeau cuvintele în gura acelui nebun.

Clopotul sună pentru ultima oară. Într-un vifor de urale, trenul porni încet, greoi.

VI

Pe șoseaua care duce de la Lozengrad la Bunarhisar o coloană de soldați înaintează. E un sfârșit de octombrie rece. Plouă. Vîntul împrășcă peste cîmpie o burniță mărunță, care se lasă de sus ca un păienjeniș umed și lipicios. De jur-împrejur pîclă deasă, în mijlocul căreia abia se zărește cîmpul ca un mic spațiu circular. Furnicarul negru de oameni și de căruțe înaintează în mijlocul acestui spațiu care se deplasează o dată cu coloana și se tîrăște încet, ca un șarpe. Ici-colo se formează pîlcuri compacte, care apoi se împrăștie, lăsînd între ele goluri mari. Nimeni nu strigă, peste tot s-a lăsat tăcerea. Carul greu care trage coloana nu mai scîrțîie, nici caii nu nechează. Dinspre răsărit se aud rare bubuituri de tun, seci și surde. Pare că cerul se despică în două și se năruie. Coloana își continuă drumul agale, în liniște, cu cele două extremități pierdute în haosul negru al pîclei. Pare o procesiune începută la facerea lumii, care se va sfîrși o dată cu ea. Sub cerul mohorît și trist, umbrele sinistre se înșiră una după alta, desprinse parcă dintr-o lume de fantasmă.

Dar totul se schimbă deodată. Coloana se oprește. Siluetele negre se răspîndesc de o parte și de alta a șoselei. Unii soldați se trîntesc la pămînt frînți de osteneală, cu capul pe ranițe, iar alții dau o fugă prin desișuri și într-o clipă numeroase focuri încep să pîlpîie de la un capăt la altul al coloanei. Suflul de gheață al pîclei parcă încremenește. Fumul alb ca laptele se ridică în sus, în coloane subțiri, flăcări aramii strălucesc îmbietor și împrăștie o căldură plăcută. Nesfîrșita coloană, atît de liniștită și tăcută, prinde glas și cîmpul răsună de larmă zgomoasă.

Ca întotdeauna, începe cursa inevitabilă a focurilor. În cele din urmă toți trebură să acorde locul întâi unui foc imens ca un incendiu, care lumina puternic undeva, la capătul coloanei. Fum nu ieșea, dar vîlvătaile uriașe își înfigeau limbile în cerul întunecat. Cîțiva oameni făcuseră cerc în jurul focului și își încălzeau mîinile de la distanță. Un glas de tunet scotea strigăte de bucurie și triumf.

Din partea opusă a șoselei apare un biciclist, poate un curier de la comandament, tîrîndu-și cu greutate bicicleta afundată în noroi. Curg glume răutăcioase pentru pasărea cu aripile frînte. Dar soldatul înfruntă situația cu răbdare și-și continuă drumul admirînd focul cel mare. S-a apropiat și flăcările îl îmbrățișează cu o căldură moale. Glasul cel puternic și plăcut răsună iarăși printre soldați. Biciclistul tresare și se uită insistent.

— Varto ! strigă el cu fața iluminată, Vartolomei Vardev !

Basul tace brusc. Soldații care fac cerc în jurul focului lasă brațele în jos și iscodesc pe necunoscut.

— A ! strigă basul, Vîlcio ! Bine-ai venit, mă ! Ce-ai pățit ! Săracu' de tine ! Bietul căluț, a pus-o de mămăligă...

— Mă, da' toți ăștia-s de pe la noi ! spuse Vîlcio.

E acolo și Vartolomei, și Krîstan Măcelarul și Mitru Karacolev care tocmai ieșea din tufiș ca un strigoi al pădurilor, păros și fioros, cărînd pe umeri un snop uriaș de crăci uscate. Aruncă totul în foc, își ridică cu mîna mustățile pleoștite și zguduie bucuros mîna oaspetelui.

— Ce faci, mă ? îl întrebă Vîlcio. O să distrugi pădurea.

— Ei, și ! n-am semănat-o eu ! îi răspunde Mitru.

Dar timpul e scurt. L-au coplesit pe Vîlcio cu tot felul de întrebări, pentru că făcea serviciul la comandamentul diviziei și putea să le spună ceva nou.

— Nou e, începe Vîlcio autoritar, nou e că turcii fug și se concentrează la Ceataldja. Azi-mîine, cade Odrinul.

— Parcă a și căzut ! se aude vocea lui Krîstan. Ieri ne-au felicitat pentru asta și am strigat chiar „ura“.

— N_u-i adevărat. S-a auzit și la noi, dar n-a fost adevărat.

— Atunci ce-i adevărat ? se înfurie Mitiu Karacolev. Adevărat e, na, că o să crăpăm de foame. O pîine la două zile. Și ce pîine, doi dumicați și gata !

— Pîine puțină, spune Vartolomei și suspină. Și tutun deloc !

— Tutun o să avem, încercă Vîlcio să-l potolească. La divizie au sosit pachete. Și pentru regimentul vostru. Și scrisori.

— Da' tutun e ?

— Unde-i Racio ? întrebă Vîlcio uitîndu-se în jur. Nu-l văd.

— Cine ? Samsaru' ? Uite-l. Le ține o cuvîntare.

Puțin la o parte, mulți soldați se adunaseră grămadă. Printre ei abia se putea zări fața neagră și inspirată, ca întotdeauna, a lui Racio. Înfierbîntat, cu gesturi vii, povestea ceva.

— Tot într-o vorbă o ține, adăugă Krîstan. E om cu carte. Vîlcio, nu ne-ai spus de la cine sînt pachetele. Cine le-a trimis ?

— De la cetățeni, vezi bine. O să le împartă, azi-mîine.

— Tutun e ? insistă Vartolomei.

Cineva lovește ușor pe Vîlcio în cot. El se întoarce și rămîne cu gura căscată : un necunoscut se apropiase de el, îmbrăcat parcă în batjocură în uni-

formă de soldat. Mantaua era nemăsurat de mare, mînecele îi cădeau peste mîini, cartuşierele atîrnau, gamela se bălăbănea la picioarele lui ca traista unui cerşetor. Dar lucrul care apărea ca o ciudăţenie la această stranie arătare era crucea destul de mare, din lemn, cusută pe chipiu, deasupra frunţii. Sub cruce şi sub chipiu se ghemuia o faţă suptă şi palidă. Ochii seci şi afundaţi în găvanele negre, căpătau la reflexele focului, o slabă licărire de viaţă. Pleoapele căzute în jos dădeau ochilor un aer blînd şi visător. Dintr-odată Vîlcio recunoscuse această fiinţă atît de ciudată.

— Liuţcan ! strigă el cu uimire. Tu ! Nu te-am recunoscut. Care va să zică şi tu eşti aici. Atunci e sigur că ocupăm Țarigradul !

Vartolomei arată din ochi, lui Vîlcio, crucea de pe chipiul lui Liuţcan, îi făcu un semn viclean cu ochiul şi spuse :

— Liuţcan, spune-i ! Cucerim Țarigradul, da sau ba !

Chipul lui Liuţcan deveni deodată solemn şi plin de încredere.

— Țarigradul e al nostru, începuse el. Crucea o să învingă semiluna. O să învingă. Prea sfînta cruce şi pravoslavnică credinţă e cu noi. Dumnezeu nu-i ajută pe cei care n-au primit botezul. Vedeţi ? I-am făcut praf şi pulbere. Cu ce credeţi ? Cu crucea. Şi Țarul Constantin mergea la război, dar nu ştia — o să învingă sau nu. Deodată îi apărură pe cer o cruce şi nişte cuvinte de foc : „Cu semnul ăsta vom învinge“. În cruce e puterea. Să ții crucea sus şi să nu te temi !...

Liuţcan spuse totul repede şi cu înflăcărare, ca o lecţie învăţată pe de rost. Vartolomei zîmbea sub mustaţă şi făcea semne viclene din coada ochiului lui Vîlcio, care nu ştia ce să creadă şi se uita ba la

Liutcan, ha la crucea de lemn de pe chipiu. Cuvintele războinice nu se potriveau deloc cu înfățișarea lui slăbănoagă. Sub această mască străină apărea același chip naiv și blând, al aceluiași Liutcan care în vremurile bune vindea flori, tălmăcea semnificația lor simbolică și vorbea despre dragostea sa și a altora. Dar acum chipul ăsta se schimbase groaznic și pe el se citea o oboseală extremă și o suferință cumplită. Gata să glumească pe socoteala lui Liutcan, așa cum glumeau toți cu el, Vîlcio se căi, i se făcu milă și începu, imitînd cu seriozitate tonul vocii lui Liutcan :

— E drept, Liutcane. Crucea o să învingă. Tu ce faci ? Ranița e cam grea, ai ?

— Nu-i grea, se auzi Mitiu Karacolev. Îi merge bine lui Liutcan, e sănătos. Duce el și două ranițe, de n-ar fi noroiul ăsta. Și pîine... mai multă.

— Și tutun, adăugă amărît Vartolomei. Tutun ne-au trimis ?

— Mai cu seamă tutun. Pachete pentru soldați, țigări pentru ofițeri.

— Ei, Dumnezeuule, asta vreau ! tună glasul de bas al lui Vartolomei. Tutun să-mi dai și p-ormă ce-o fi să fie !

— Mai sînt și alte lucruri.

— Și alte lucruri ? Ce ?

— Cadouri. Ciorapi, cămăși, flanele, mănuși. Lucrate de domnișoarele din oraș. Pentru eroii de pe front.

— Liutcane, auzi ? strigă Vartolomei. Cred că Tzvetana ți-a trimis ceva. Ții în taină, drace ! Vîlcio, așa-i că Tzvetana i-a trimis ceva ? Da, știu eu. Cu toate că s-a logodit cu inginerul. Dragoste veche. Nu-i așa, Vîlcio ?

— Sigur, așa e, rîse Vîlcio.

— E... Știam ! Asta-i dragoste, Liuțcan arde în vîlvătăi de foc ! Po-em !

— Varto ! strigă Karacolev și arată cu pumnul atît de sugestiv și fără echivoc, încît cîntărețul tăcu brusc, uitîndu-se vinovat ba la dreapta, ba la stînga.

Spre capul coloanei soldații începuseră să se ridice, își așezau ranițele pe umeri și se adunau pe șosea. „Drepti !“ se auzi, în apropiere, comanda. Vîlcio și prietenii întrerupseră conversația și cum nu mai aveau ce să-și spună, și-au strîns în grabă mîinile și s-au despărțit cu afecțiunea sentimentală și sinceră cu care se despart toți pe cîmpul de luptă, pentru că ei nu știu dacă se vor mai revedea vreodată. Coloana își relua mersul pe șosea. Numeroasele focuri rămîneau în urmă, se stingeau unul cîte unul, și ultimele coloane de fum dispăreau și se topeau în ceață. Furnicarul de oameni și căruțe începe să se scurgă iarăși prin cercul neprietenos și lipsit de viață al cîmpului. Siluetele încovoiate pășeau încet, în liniște, bălăbănindu-se de oboseală, cu pași nesiguri, prin noroiul lunecos. Deasupra cerul era tot așa de mohorît și dezolant, prin zidul de ceață apăsător ploua mereu, o ploaie rece, mărunță și deasă ca o plasă de păianjen.

Curînd începe să se întunece. Cercul de pe cele două părți ale șoselei devine tot mai îngust, ploaia se întetește, întunericul cade parcă deodată din toate părțile. În cîteva clipe numai, totul a fost înghițit de beznă. Înaintea coloanei se zăresc luminile unui imens incendiu — arde un sat. E un foc cu totul neobișnuit. Nu se văd flăcări, nici vîrtejuri de scînteii. Casele ard pe dinăuntru, contururile lor se pierd și în beznă nu apar decît ferestrele puternic luminate. Soldații privesc fără vrere priveliștea feerică. Oboseala se așază ca o negură peste cu-

noașterea lor, ochii sînt gata să vadă lucruri ciudate : au senzația că aceste case nu ard, ci sînt luminate de mii de candelabre, că orchestrele cîntă, că oamenii dansează într-un dezmaț satanic și smintit.

Lumina puternică le ia vederea și noaptea pare și mai neagră. Glodul e gros și lunecos și ostașii cad la tot pasul. Pretutindeni oamenii strigă, se văicăresc și blestemă. Companiile se amestecaseră între ele. Soldații înaintează în pîlcuri izolate. Liuțcan și Mitiu Karacolev merg unul lîngă altul. Drumul greu, ploaia și noroiul îl scot din minți pe Karacolev, care se înfurie și ocărește într-una, dar — vechi vînător — vede totul ca ziua și-l previne pe Liuțcan ori de cîte ori apare un pericol : „Atenție ! strigă el din cînd în cînd. Mocirlă !” Sau : „Stai ! Hîrtoape ! Dă mîna !” Liuțcan e frînt de oboseală, tace și strîngîndu-și ultimele forțe umblă ca un somnambul. Departe, în fața lor licărește același incendiu. Deși pare aproape, încă n-au ajuns la el ; de jur-împrejur aceeași beznă, iar ploaia clipocește surd și monoton. „Compania a cincea ! strigă un glas desnădăjduit. Compania a cincea !” „Aici, compania a cincea !”, răspunde cineva. Pe toată întinderea drumului răsună și se repetă ca un ecou numele companiilor. Coloana, mare și ordonată pînă mai adineauri, se destrămase și orbecăia prin noapte ca o pasăre rătăcită.

VII

Se luminează de ziuă. Vremea se îndreaptă, ploaia se oprește. Dar pădurea prin care se deplasează coloana e încă udă și rece, arborii lăcrimează picături de ploaie. Ici-colo, printre spărturile din nori, se ivește

cerul, soarele pîlpîie pe crestele aurii ale pădurii, dar jos, unde pămîntul e veşnic umed, acoperit cu vreascuri şi frunze uscate, nu pătrunde nici o rază de soare. Drumul e nesuferit de greu. Ostaşii, cu feţele supte, cu ochii încercănaţi, cu buzele pungă şi privirile mohorîte, îşi reţin cu greu mînia în nesfîrşitele labirinturi care îi sufocă, îi strîng în chingi de fier. Pădurea rămîne acum în urmă. Dincolo de desişurile scunde şi zdrenţuite privirea cuprinde întinderile nesfîrşite, soarele, spaţiul... Ies la loc deschis. Încă un pas şi altă surpriză : în apropiere se conturează oraşul, alb şi frumos.

E Strandja — un oraşel de munte. Oraşul n-are nimic neobişnuit sau demn de remarcat, dar marşul nesfîrşit prin păduri şi munţi, în ploaie şi nori, suferinţele necontenite le împietrisesă inimile. Peste tot aceiaşi oameni, cu feţe supte, arşi de soare şi de vînt, urîţi, care îşi pierduseră aproape înfăţişarea omenească. Măsura timpului fusese uitată, trecutul la fel, suferinţele şi durerile păreau eterne. Înaintea acestor oameni, rupti de lume şi de viaţă, apărea mirajul : un oraş, case de locuit. Căsuţe frumoase, albe, cu ferestrele sclipind în soare, cu grădini şi biserici. Totul făgăduia confortul nesperat, curăţenia, belşugul, căminuri calde. S-a sunat repausul, care niciodată n-a venit la un moment mai bun. Ostaşii se aşază pe pămînt sleiţi, cu ochii ţintă la oraş.

Într-acolo se uită şi Liuţcan. Dar boala lui se agravează. Culcat pe o rîină, cu mîinile înfipite în buzunare, se ghemuie în gulerul ridicat al mantalei şi nu se poate încălzi. Hainele lui sînt ude şi pline de noroi ; chipiul boţit, cu crucea de lemn în frunte i se-nfundase pînă la urechi şi sub el faţa galbenă ca ceara e acum parcă mai mică. Ochii îi ard, din

cînd în cînd se chircește și începe să tremure din tot corpul.

— Scoate-ți mantaua ! îi spune Karacolev. E udă. Ține frig. N-ai teamă ! O să-ți treacă. Ai răcit. Să intrăm în oraș, să vezi cum te vindec eu ! Mănînci ceva ?

Liutcan refuză și începe să tremure mai tare. Asta nu-i place vîntătorului. Să fii cît de bolnav, spunea el, dacă mănînci nu-i nici o primejdie. Dar Liutcan nu vrea să pună nimic în gură.

— De m-ar fi apucat pe mine boala ! se mînie Karacolev. Sau pe ăla, zăpăcitul de Vartolomei. Taman bun de friguri ! Da' vezi unde-a picat !

De jur-împrejur larmă veselă. Scurtul popas, soarele călduț, cîțiva dumicați de pîne înfulecați în grabă, apropierea de oraș — totul făcuse o ade-vărată minune. Soldații capătă curaj și, dezbră-cîndu-și mantalele ude își arată trupurile zdravene și puternice. Toți s-au înviorat, sînt veseli. Sufेरințele, marșurile necontenite de zi și noapte, cum-plita oboseală cînd ultimele puteri te-au părăsit și simți cum bîntuie în juru-ți suflul de gheață al morții — totul se uită, parcă nici n-ar fi fost cîndva. Printre acești oameni puternici și căliți Liutcan se simte mai slab și mai neputincios. E încredințat că nu poate face un pas mai mult.

Se răsucește în loc și-și caută din ochi camarazii. Racio Samsaru reușise să adune în jurul lui mulți ascultători. Răscrăcărat, cu țigara în gură, vînjos și zvelt, convins de superioritatea minții lui față de toți cei care îl asculta, comentează cu voce tare ultimele știri :

— Să nu credeți, băieți ! Pace n-o să avem. Au trimis turcii un emisar, să ceară pace, da' nu sînt sinceri. Osman-pașa vrea să ne înșele, să cîștige timp ca să sape tranșee la Ceataldja și să-și așeze

tunurile. Ascultați ce vă zic, n-o să fie pace. Ba mai degrabă o să fie bătălie cum n-a mai fost.

Vartolomei nu-și poate lua ochii de la oraș.

— Fir-ar a dracului ! tună el cu glasul lui de bas. Că e un munte Strandja — știam. Da' că e și un oraș Strandja — nici prin cap nu-mi trecea. Ia te uita — asta-i Strandja. Și câte biserici : una, două, trei. Un-te uiți, cruce. Oameni cu frica lui Dumnezeu. Liuțcane, când ți-or vedea crucea de pe chipiu o să-nceapă să se închine la tine cu plecaciuni adânci ca în biserică.

Pentru Liuțcan răspunde Karacoley, dar în așa chip că Vartolomei amuțește de îndată și se duce să asculte discursul lui Racio.

În apropiere apare un pîlc mare de călăreți veniți se pare pe alt drum. Era comandantul diviziei. Clopotele tuturor bisericilor din oraș încep să bată. Soldații se ridică. Coloana intră pe șosea și pornește spre oraș. În ritmul cadentat și înviorător al marșului totul reîntră în ordine, fiecare se află la locul lui, ia pasul și în curînd mulțimea fără număr intră pe străzi, în ordine, puternică și înviorată, legănînd amenințător peste capete pădurea de baionete care sclipesc în soare.

La început orașul părea părăsit. Străzile sînt pustii, ici-colo oameni privesc de la ferestre cu teamă și curiozitate. Dar în apropiere, acolo unde gardurile se îndepărtează și formează o piață vastă, se aude o larmă zgomotoasă și confuză. Capul coloanei și ascuțișul baionetelor se pierd în masa neagră a mulțimii de bărbați, femei și copii. Se aud urale, strigăte izolate, conversații scurte și grăbite. Zgomotul îi atrage puternic, irezistibil, tulburător și soldații pășesc, în tactul muzicii care răzbate de departe, demni și mîndri, provocînd chiar propria lor uimire. Transfigurat, cu aceeași față suptă,

dar inspirată, brăzdată de şuviţe subţiri de sudoare, merge Liuţcan şi bate pasul pe caldarâm atît de voiniceşte, că Mitiu Karacolev, înveselit de propriul său mers şi-nfăţişare nu se poate abţine să nu-l privească din coada ochiului şi să nu zîmbească.

Sînt acum în chiar mijlocul mulţimii. Mii de chipuri, zîmbitoare şi vesele, mii de ochi care îi fixează, urale, flori cad din toate părţile descriind arcuri multicolore. Flori ! Numai Liuţcan se uită la ele, nu vede decît flori. Culorile vii rîd sclipind în soare, vorbesc triumfătoare în graiul lor tainic şi duios, pe care numai el îl poate înţelege. O emoţie puternică îl sugrumă, lacrimi îi umezesc ochii. Nu vrea flori pentru el. Şi nu reuşeşte să prindă nici-una. Dar cît de mult dorea să le alinte cu privirea, să audă murmurul duios în şoapta lor. Flori ! Flori ! Mii şi mii de flori, albe, roşii, felurite !

Puhoiul de oameni e aşa de năvalnic, că nu se mai poate merge. Un torent de oameni care se înghesuie unii în alţii, pretutindenii ochi înfierbîntaţi de bucuria clipei, guri căscate care strigă. Pe deasupra acestor siluete atît de felurite se înalţă statura uriaşă a unui bărbat în capul gol, cu o barbă mare, neagră. Toţi strigă, apoi se potolesc ca să recapete puteri. Omul înalt, cu barbă neagră, se uită înainte, halucinant ca într-un coşmar şi zbiară cît îl ţine gura „ura“. Cineva îl trage de cot şi încearcă să-i spună ceva, dar el n-aude nimic şi continuă să zbiere :

— Văzutu-l-ai, fîrtate ? Văzutu-l-ai ? — spuse cineva arătînd cu degetul un soldat.

— Măi, flăcăi ! spune altul, încremenit de bucurie. Măi, flăcăi, el îi ţaru, mă ? El ?

Mulţimile încep să se rărească, dar în faţa caselor mai stau încă mulţi oameni şi iată, dintr-o

poartă apare o fată grațioasă și zveltă. Poartă încă rochița scurtă de la vârsta fermecătoare a adolescenței. Chipul ei e slăbuț și rumen, părul negru ca smoala, iar sub sprâncenele arcuite ard doi ochi mari, negri. Ține în mână o floare mare, albă, zîmbește, se uită o clipă împrejur, apoi începe să alerge după coloană.

— *Mon capitaine ! Mon capitaine !* — strigă ea spre un ofițer călare. *Mon capitaine !*

Vocea ei cristalină este o melodie suavă.

— *Mon capitaine !* strigă ea încă o dată și, înclinată că n-a fost auzită, se oprește în loc cu obrazii mai roșii, cu ochii umezi.

Liutcan și Karacolev mășăluiesc în rînd cu ea. Își dau seama că fata e o străină, dar înțeleg ce vrea să spună.

— Domnule sublocotenent ! strigă Liutcan, ca să fie amabil. Domnule sublocotenent !

Ochii frumoși ai fetei se opresc o clipă la Liutcan. La început surprindere, apoi teamă și în cele din urmă o compătimire neascunsă îi învăluie fața. Gîndindu-se desigur că toți acești oameni sînt la fel de meritoși, că printre ei trebuie să fie unii care suferă mai mult, ea aleargă drept spre Liutcan și-i oferă floarea.

— Nu ! Pentru tine, pentru tine ! spune cu accentul ei străin. Pentru tine, soldat !

Liutcan se oprește încurcat și surprins. Dar el nu uită vechea galanterie și face o plecăciune adîncă și grațioasă care surprinde pe domnișoară, în timp ce chipul lui ciudat îi provoacă un amestec de uimire și de spaimă. Îl privește încă o dată, zîmbește iarăși și, ușoară ca o căprioară se pierde undeva în urmă.

Privirea lui Liutcan nu se dezlipește de floare. Este o superbă crizantemă albă, cu petale delicate

și curate ca neaua. Un fior de duioșie, de afecțiune caldă și tulburătoare învăluie sufletul nevinovat al lui Liuțcan. Întreaga lume de odinioară îi apare în ochii minții. Se uită la floarea minunată care după sărbătoarea plină de bucurie a verii aducea cu sine melancolia dulce a toamnei. Cât de cunoscute îi sînt toate astea ! Îl năpădește puzderia de fraze alese, scoase din știința florilor. Își prinde crizantema la piept, zîmbește, spune plin de bucurie și de durere :

— Crizantemă albă. Un semn de adio ! Cea din urmă dragoste !

VIII

Pîna spre seară Liuțcan putu să meargă laolaltă cu ceilalți fără să rămîna în urmă. Părea că se-mbătase : vorbea toate prostiile, rîdea de te miri ce, făcea tot felul de trăznăi. O dată chiar, profitînd de atenția pe care toată compania i-o arăta în timpul repausului, se urcă pe o căruță și de acolo, de sus, propovădui inspirat și înflăcărat ca întotdeauna victoria crucii asupra semilunii. Soldații făcură mare haz. Nu se mai îndoiau că nu-i în toate mințile și nu-i dau nici o ascultare. Îi distra înfățișarea acestui om mărunț la trup și grozav de slăbănog, care astăzi era de o vioiciune în contrast total cu puterile lui și își purta cu aceeași neînduplecată credință crucea de lemn de pe chipiu. Iar acum se împodobise și cu o floare albă.

Toate astea nu durară decît o zi sau mai exact numai cîteva ceasuri. În dimineața următoare, cînd se trezi pe pămîntul gol unde dormise puțin, Liuțcan simți o nesfîrșită slăbiciune, ca niciodată. Capul îi cădea greu, picioarele îi tremurau, febra revenise.

Dar schimbarea cea mai ciudată, chiar pentru el, era tristețea neînțeleasă, mocnită și dulce ca o durere fizică, ce-i învăluia sufletul. Se potolise, nu mai vorbea, evita chiar și privirile camarazilor săi. Suferințele lui erau acum mai mari, dar le suporta cu resemnare, nu se plîngea nimănui, nu ofta. Se părea chiar că nu mai suferă: pacea se așternuse pe fața lui, sub pleoapele roșii și umflate ochii priveau halucinant, uneori zîmbea, iar cei care mergeau alături de el îl auzeau șoptind ceva, încet, nedeslușit.

Marșul continua și niciodată suferințele și durerile n-au fost atît de mari, de cumplite. Trupele se afundau tot mai mult în pădurile Strandjei. Sălbatic, pustii și neprimitoare erau aceste păduri! Drumuri nu erau, poduri nu făcuse nimeni. Numai poteci care se întrerupeau și se pierdeau în desișuri, tot atît de neașteptat precum apăruseră. Tunurile și căruțele cu muniții se afundau pe neașteptate în desimea de nepătruns a codrului. Securile lucrau din plin să deschidă drumuri. Se pomeneau deseori în fața unor viroage sau rîpe abrupte și caii osteniți de moarte se opreau. În jurul fiecărui tun se strîngeau soldați, călăreții plesneau din bice și zbierau, caii se încordau din răspuțeri, se lăsau în genunchi pe picioarele din față, se ridicau și reușeau cu mare greutate să urnească cu cîtiva pași încărcătura grea. Apoi goneau năprasnic pe pînă în jos, nici frînghiile și nici frînele nu-i mai puteau opri și nu o dată capetele lor strivite rămîneau sub roțile grele.

Situația infanteriștilor nu era mai bună. Ploua mereu, pădurea era muiată, șuvoaiele de apă deveniseră adevărate torente tulburi și învolburate peste care trebuiau să treacă. Puterile îi părăseau chiar pe cei mai rezistenți. Repaus nu primeau și

sfârșitul acestui marș chinuitor nu se vedea. De jur-împrejur aceleași păduri mute, blestemate, parcă vrăjite. Zilele erau neguroase și reci, nopțile negre, fără lună și stele, luminate din vreme în vreme de licăririle înșingurate ale unor focuri îndepărtate.

Căruțele intendentei n-au putut să învingă torențele și drumurile distruse, au rămas în urmă, iar soldații nu mai primeau rațiile. În jur nici urmă de așezare omenească. Îi ajunsese ce era mai rău — foamea. Nu mai aveau nici o fărîmă de pîine și de cîteva zile doar un știulete de porumb crud sau copt la repezeală era singura hrană devorată cu lacomie, de care nu toți făceau rost. Fețele lor se alungiseră, privirile erau întunecate și crude, în sufletul lor se strîngea un ropot surd de mînie. Ordinea, camaraderia, omenia cea mai elementară, totul fusese înăbușit de instinctul brutal și feroce. În fiecare din ei, oricît de blînd era, apăruse fiara.

Nesfîrșita coloană se strecura prin codru ca un șarpe uriaș, cu puterile sleite, cu mișcări lenese, arătîndu-și ici-colo vertebrele. Toti se mișcau în dezordine, împrăstiați, în luminisuri nu apăreau decît pîlcuri răzlete. Crucea de lemn de pe chipiu și crizantema albă, stranie apariție în acel imens dezastru, era un semn că în grupa aceea se afla Liuțcan. În fruntea ei era Racio Samsaru. Merge lăluu, cu pași mari, îniurînd și hulind întreaga omenire. În urma lui se bălăbăne Vartolomei, care acum pare mai înalt, pentru că în fiecare zi se subțiază tot mai mult. Știe să îndure mai mult decît ceilalți și de aceea în glasul lui răgusit mai răzbate uneori o vorbă veselă, blajină. Aici e și Kristan, și Mitiu Karacolev. Amîndoi își păstrează încă forțele, dar tac, privind înainte cu ochi de fiară. Între ei, uneori puțin în urmă, merge Liuțcan. Este mai prăpădit decît oricînd, dar fericirea supremă pe care o tănuia în el

crescuse, și-acum e mai vie : ochii lui ard cu mai multă înfrigurare, zîmbește uneori și șoptește ceva, încet, doar pentru sine.

Crizantema albă, ofilită, stă și acum la pieptul lui, dar nu mai trece neobservată. Deseori glume din cele mai triviale, o vorbă aruncată și înjurături murdare îl trezesc pe Liuțcan din visarea lui fascinantă. Se înțelege, intervenția lui Karacolev pune lucrurile la punct. Dar odată se întâmplă ca Liuțcan să rămîna singur. Doi ostași se bătuseră pentru un știulete de porumb, amîndoi cuprinși de furie animalică. Erau ca lupii flămînzi. Liuțcan se apropie involuntar și se uită la ei. Unul din soldați o luase la fugă. Deodată Liuțcan se pomeni față în față cu cel care fusese învins și jefuit de știuletele său. Ce fioros și desfigurat de ciudă era chipul lui ! Privirea tulbure și sălbatică se oprise pe zîmbetul inconștient de pe fața lui Liuțcan, și se lăsa apoi în jos, înrăită, pe crizantema albă.

— Ce rînjești așa, mă ! Și floarea asta...

Înainte ca Liuțcan să-și dea seama ce va urma, soldatul îi smulge din piept crizantema, o aruncă la pămînt și începe s-o strivească cu bocancii.

— Stai ! Te rog... nu. Stai, ce faci... De ce...

Fața crispată de ciudă a soldatului se întoarce iar spre el. Urmă o înjurătură din cele mai murdare.

— Oamenii mor de foame și el s-a înzorzonat cu flori.

Liuțcan se uită jos. Din crizantemă n-a mai rămas nimic. Se uită apoi în urma soldatului. Ochii i se umplu de lacrimi.

— Ce se petrece aici ? Întrebă Karacolev care tocmai se întoarce.

— Floarea... mi-a călcat-o în picioare. Nu i-am făcut nimic... el... a călcat-o ! Și Liuțcan începe să plîngă așa cum plîngea odinioară cînd oameni răi

îi trînteau pălăria tare de pămînt și-l trăgeau de poalele redingotei. Oricine în locul lui Karacolev s-ar fi topit de rîs. Dar vînătorul îl cunoștea prea bine pe Liuțcan și pe deasupra îi era tare foame și de aceea se înrăise și el.

— Arată-mi-l ! Spune-mi cine-i ăla ! zbiera el.

Dar soldatul e departe și Liuțcan nu era omul care să-l poată descoperi printre miile de siluete, toate la fel.

Această purtare grosolană îl jigni pe Liuțcan pînă în adîncul sufletului. Nu era în stare să urască pe cineva și de aceea începuse să se teamă de oameni și să-i evite. Plin de amărăciune, neputincios și lipsit de apărare, simțea cum se stinge de durere, el, omul cel mai nefericit și năpăstuit din lumea asta. Nu înțelegea cum ajunsese aici și unde se ducea. Pînă de curînd, războiul îl pasiona, își amintea și înțelegea cum începuse sărbătoarea zgomotoasă, de neuitat, cînd din toate părțile curgeau torente de flori, sclipeau în soare, vorbeau în graiul lor tainic și minunat. Totul era așa de vesel și de frumos ! Dar războiul pe care abia acum îl vedea, era nemilostiv și cumplit și ceea ce era mai important, era ceva confuz și fără nici o justificare. Avea senzația că un duh rău și dușmănos îl răpise și-l tîra împotriva voinței lui. Nu se putea împotrivi și mergea acolo unde mergeau toți. Un lucru îi era foarte limpede : trecutul. Viața pașnică și inofensivă, munca de toate zilele, pentru care nu-i trebuia decît o vreme frumoasă, însorită și o tabla cu flori. Viața asta reînvia acum cu amintirile ei, îi stăpînea toate gândurile, iar imaginile care se conturau înaintea ochilor îi provocau acea supremă și stranie fericire, pe care suferințele și durerile n-o puteau întuneca. Părea un somnambul care umbla netulburat pe marginea unui abis.

Oare ce nu-și amintea, cîte lucruri nu căpătau viață în fantezia lui... Se vedea din nou în tîrgușorul lor, plin de sănătate, dichisit, în redingota neagră, cu părul lins și pomădat, fericit cu dragostea lui, inspirat de cuvintele profetice pe care i le șopteau florile proaspete și înmiresmate de pe tablaua lui. Deseori își amintea și de crizantema albă strivită cu atîta cruzime în noroi de un soldat rău. Își aducea aminte și de fata frumoasă care i-o oferise, dar trăsăturile feței ei se estompau și dispăreau și în locul lor apărea mai limpede și mai strălucitor chipul Tzvetanei. Îi oferea aceeași crizantemă și se simțea cuprins de o nostalgie și de o resemnare pe care i-o provoca albul imaculat al florii.

— Domnișoară, spuse el cu tristețe, luați, vă rog. O crizantemă albă. Un semn de adio. Cea din urmă dragoste !

Fața frumoasă a Tzvetanei, cu alunița neagră pe obraz, nu zîmbește nici acum. Sub genele lungi ochii ei negri îl privesc îndelung și trist. Îl cuprinde o jale nespusă, plină de durere, pentru propria-i ființă, el care a uitat de mult căldura unei mîngîieri materne sau duioșia de soră, avea senzația că îi cade capul pe genunchi și cu glasul înecat în lacrimi spune :

— Sînt bolnav. O să mor... foarte curînd.

Marșul continua, pădurile din Strandja erau fără de sfîrșit. În cele din urmă ajunseră la un loc despre care se spunea că este punctul final al acestui marș chinuitor. Prin apropiere se afla un sat părăsit, al cărui nume ar fi rămas altădată necunoscut, dar acum era pe toate buzele : Sofas ! Sofas ! nume de morgă sinistră și atotcuprinzătoare, pe care nimeni n-o presimțea încă. Ca din pămînt răsare o tabără întinsă. Vremea e călduță, pe cerul limpede apare cornul palid al lunii. Dar stelele de pe cer

sînt mai puține decît punctele luminoase ale focurilor de lîngă corturi. Uriașă masă de oameni, care se strecurase cu ultimele forțe din văile Strandjei, se odihnea, oamenii erau veseli, mulțumiți, aproape fericiți. A doua zi veni năpasta cea mare. Holera.

Liutcan zăcea toată ziua în cort. Nu mai era în stare să facă un pas. Vremea frumoasă, soarele și vîntul cald ți învăluiau sufletul în aceeași nespusă și supremă fericire. Se pierdea în amintiri, visa, zîmbea. Pe aceste meleaguri domnea, pare-se, primăvara eternă. Și dacă oboseala nu l-ar fi răpus și ar fi putut să meargă pe undeva pe aproape, în pădure, lîngă fiecare tufă ar fi găsit, fără îndoială, micșunele.

De jur-împrejur bîntuia moartea, năprasnică și nemiloasă. Nu era moartea pe care ochii o întîmpină în luptă fără să clipească. Nu era moartea care vine într-o clipă o dată cu șuieratul șoptit al glonțelului sau cu sclipirea orbitoare a șrapnelei. Moartea asta părea mai puțin cumplită, pentru că era știută și așteptată în clipe de exaltare și de uitare. Aici bîntuia acum o altă moarte — invizibilă, perfidă și neînduplecată. Pe cine va răpune, pe cine va cruța? Își îndrepta degetul amenințător spre toți, pe toți îi învăluia în suflul ei de gheață, apăsătoare, crudă, triumfătoare și nesătulă.

La fiecare pas apăreau morminte noi. Bolnavii erau izolați în pădure în tabere sinistre, unde în fiecare dimineață cei care mai rezistau încă, se tîrau cîtiva pași ca să se îndepărteze de cadavre. Alții, cuprinși de o totală și neagră resemnare, rămîneau la locul lor așteptînd să-și dea sufletul alături de cadavrele neîngropate. Războiul părea uitat cu totul, nimeni nu ura pe dușman, de altfel nimeni nu se mai gîndea la el. Înghesuită în unghiul îngust dintre cele două mări, redusă la tăcere în corturi și tranșee, în sate și păduri, marea armată se chircea

În dureri, gema, se împutîna, se topea. Dar vremea era mereu frumoasă, sufla același vînt călduț, îmbietor, soarele sudului iradia strălucitor și tandru. Și peste această imagine plutea o duhoare respingătoare și otrăvită, suflul sinistru al morții.

Cei mai curajoși și mai nepăsători își pierduseră și ei cumpătul. Racio Samsaru', al cărui nărav spre răzvrătire nu se pleca nici chiar înaintea celor mai grele năpaste, acum nu mai înjura, nu mai ocăra și nu mai protesta, vorbea încet. Nu de teamă. O nedumerire și o smerenie plină de amărăciune se citea pe fața lui suptă și ofilită. Ținea în mînă o cărțuție mică, legată în piele, pe care o citea neconținut și, arătînd cu degetul spre valea mută a groazei, plină de muribunzi și de cei care și ei își așteptau moartea, spunea :

— Război ! Război n-a fost la Eski Polos, n-a fost la Kolibi și nici la Ciongora. Uite-l aici, cumplit, necruțător ! Nu există pe tot pămîntul o năpastă mai mare. Ce am crezut noi cînd am pornit ? Credeam că mergem la nuntă. Dar Dumnezeu pune deseori proorociriile în gura unor oameni simpli și săraci cu duhul și-i face clarvăzători. Vă aduceți aminte ce ne spunea moș Slavi la gară ? „Îi vedeți — spunea el de noi — sînt o sută de mii. Îi iau pe toți la moșie. Ce vreme e, a ? E timpul secerișului, vine secerișul !” Uite, secerișul a venit. În fața atîtor snopi, așa de mulți, s-ar înfiora și secerătorul cel mai nesătul !

Nu toți înțelegeau ce spune. Dar Racio vorbea într-una, ca pentru sine. Apoi deschidea cărțuția legată și începea să citească tare :

— Și m-am uitat, și am văzut un cal mîrșav, și pe el un călăreț și numele lui era moartea ; și iadul venea în urma lor, și i-a fost dat putere peste a patra parte a lumii, să treacă prin foc și sabie, prin

foamete și molimă, și pradă fiarelor pământului...

În apropiere ședeau Vartolomei, Krîstan și Karacolev. Cu ochii holbați de spaimă, îl ascultau pe Samsar cu multă băgare de seamă. Liuțcan, întins sub cort, asculta și el, dar se vedea bine că nu înțelege nimic. Imediat după solemna proorocire a lui Racio, strigă cu multă naivitate și din toată inima :

— Ce vreme frumoasă ! Dacă și la noi era așa, aveam flori și iarna !...

Racio Samsaru' se uită la el, zîmbi, dar nu spuse nimic.

Pînă tîrziu în noapte Vartolomei a psalmodiat cîntece bisericești. Dimineața l-au scos din tabără pe targă. Ținea ochii închiși, capul căzut se bălăbănea cînd într-o parte, cînd în cealaltă. După două zile și Racio Samsaru' a fost scos din tabără în același fel. Fiecare companie pierduse jumătate din efectiv. Moartea făcea ravagii, jertfele erau fără număr.

Liuțcan zăcea în cort. Cu puterile sleite, îndobîtocit de dureri și suferințe, fața lui exprima aceeași ciudată și supremă fericire ; privea visător, zîmbea. Iar noaptea dormea somnul sfinților prea fericiți. Visa cîmpii întinse acoperite cu flori uriașe, fantastice, în mii de culori și de nuanțe, exalînd miresme amețitoare, încălzite de un soare dulce, legănate ușor de adierea zefirului...

IX

De două zile dura asaltul asupra fortificațiilor de la Ceataldja. Compania lui Liuțcan se adăpostise în șanțul unei șosele. Avea o misiune de sprijin. Unitățile de șoc erau în apropiere și dinspre partea aceea răzbătea un vacarm nemaipomenit : împușcături, rafale de mitraliere, explozii surde de bombe. Lîngă șosea se înălța un stejar uriaș. Vîforul de

gloanțe care trecea peste capetele lor lovea în crăcile dure ca fierul, le jupuia coaja, doboră ramuri și frunze. Comandantul companiei se pitise după trunchiul gros și se uita prudent înainte. Soldații nu vorbeau, nici nu înaintau. Cu fețele palide și încordate stau culcați pe burtă, lipiți de pământ, chipiurile lor se înșirau într-o linie dreaptă. Printre ele se zărea unul cu o cruce de lemn în frunte. Era Liuțcan. Părea calm și privea absent înainte.

Nimeni n-ar fi crezut că o să scape cu viață din tabăra sinistră de la Sofas. Se simțea foarte rău și, după ce l-au scos pe Racio Samsarul pe targă, credea că acum îi vine rîndul lui. Era așa de slab că, dacă încerca să se ridice, picioarele începeau să-i tremure, genunchii i se îndoiau și neavînd încotro, trebuia să se așeze iar. Dar atacul începu brusc și puternica agitație care îi cuprinsese pe toți trezi în Liuțcan forțe nebănuite. La plecare plutonierul separă pe bolnavi de cei sănătoși. Mereu necăjit, gata să vadă pretutindeni numai fățarnicie și minciună, tresări involuntar văzînd chipul jalnic și bolnăvicios al lui Liuțcan. „Ești sănătos?” îl întrebă el. „Sînt, să trăiți, domnule plutonier!” răspunse Liuțcan, numai pentru că acest răspuns îi venise pe buze, iar nu cel adevărat, „deloc”, unicele răspunsuri pe care le da la toate întrebările acestor șefi aspri și încruntați.

De altfel îi era totuna dacă va rămîne în tabără sau va merge mai departe. Era bolnav — asta simțea bine, dar și altceva îi apăsa sufletul și-i întuneca mintea. La tot ceea ce se întîmpla în jurul lui privea cu o nepăsare tîmpă, încremenită. Singura rază de lumină care îi încălzea conștiința și-l trezea la realitate erau aducerile aminte. Numai aceste gânduri puteau să fie reținute de memoria lui, numai ele puteau să aprindă o flacără în privirea lui

stînsă, să aducă un zîmbet pe buzele lui palide și învinete. Mergea mecanic odată cu ceilalți, făcea mecanic tot ceea ce făceau ei. Uneori își venea oarecum în fire, grenadele care explodau în apropiere îl trezeau din amorțeală, acum își da seama de cele ce se întîmplă împrejur. „Uite, turcu’, își spunea el înveselit, nu vrea să-și dea împărăția cu una cu două. Țin-te bine!“... Dar cădea din nou în visare, se reîntorcea la amintirile lui statornice și, uitîndu-se la șrapnele cum se înșirau în aer albe ca laptele, ghemuri cu miez de foc, avea senzația că vede niște flori ciudate care ba dispăreau, ba înfloreau în aer.

Zăcea în șanțul șoselei și se uita drept înainte. Ceața se ridicase brusc. Apăruseră contururile sinistre ale forturilor de la Ceataldja. Pe poienile pustii și mohorîte nu se vedea nici tipenie de om. Dar, după fiecare movilă și după fiecare deal, străfulgerau scurte sclipiri roșiatice — trăgeau bateriile camuflate. Bubuiturile tunurilor nu se auzeau pentru că totul se contopea într-un vacarm infernal, neînterupt. Vacarmul creștea cu fiecare clipă. Din uriașul stejar se scuturau tot mai des frunze și așchii... Bubuiturile, trosniturile, şuieratul grenadelor, tăcănitul sinistru al mitralierelor nu-l mai speriau pe Liuțcan, ci îi provocau o veselie ciudată. Urmărea străfulgerările roșiatice care sclipeau pe toată linia orizontului, se bucura cînd erau multe, ar fi vrut chiar să facă glume pe propria sa socoteală. „E-e! — strigă el încet. Liuțcan arde în vîlvătai de foc. Po-em!“

Și începea să urmărească cu mai multă atenție sclipirile roșiatice. Apăreau cînd izolate, cînd puzderie, se încrucișau, se luau la întrecere. Totul era minunat de frumos! Părea că o mîină nevăzută risipea nebunește cu dărnicie în toate părțile flori

roșii ca focul. „Lalele ! își spunea Liuțcan. Lalele roșii. Dragoste, numai dragoste !“

Sări brusc pentru că observase cam târziu că ceilalți soldați porniseră și trebuia să-i ajungă din urmă. Comandantul companiei nu mai sta pitit după trunchiul stejarului, ci mergea departe, înaintea companiei, și învârtea viguros sabia. Soldații înaintează printre tufișuri, frunzișul uscat foșnește sub bocancii lor, șuierături subțiri săgetează aerul, din când în când plesnete puternice se sparg pe pământ sau printre crăcile pomilor. Erau la marginea pădurii și începeau acum să iasă în câmp deschis. În zare apăreau din nou contururile întunecate ale forțurilor și în spatele lor sclipeau neconținut fulgere roșii.

Liuțcan se uită într-acolo. Gîndul la lalelele roșii i se furișă din nou în minte. „Dragoste !“ șoptește el, dar simte deodată o izbitură puternică în piept, vede negru înaintea ochilor, se clatină, scapă pușca din mînă și, cu brațele întinse înainte, cade la pământ. Unii soldați l-au văzut, alții nu. Toți alergau înainte, treceau repede mai departe.

Trecuse vreme multă. Către seară, cei care porniseră la atac s-au retras. Liuțcan zăcea în aceeași poziție în care căzuse. Fața lui era palidă, dar senină, pămîntul sub el era roșu de sînge. Soldații care treceau pe lîngă el îl credeau mort. Încet și ostenit, deschide ochii. Nu-l doare nimic, dar mîinile și picioarele sînt țepe, ceva îl apasă și n-are forțe să facă nici o mișcare. „Sînt rănit“ își dă el seama și sîngele care îi udase hainele și pămîntul de sub el îl înspăimîntă. Oare nimeni nu-l vede, nimeni nu-l ia de aici ? De ce nu vin sanitarii să-l panseze ? Ar vrea să strige, dar de pe buzele lui nu iese decît un sunet slab și înecat.

Obosit de sfortărea ce făcuse, lasă ploapele în jos și nu mai face nici o mișcare. Nu-l doare nimic. E așa de bine să stea culcat aici, e cald și somnul îl cuprinde. Simte chiar un fel de bucurie. Cineva se uită la el, îi spune ceva foarte frumos, îi zâmbește. A ! E Tzvetana. Stă la fereastră cu o carte pe genunchi, plopilor își întind umbra lungă de-a curmezișul străzii. Se oprește în fața ferestrei, tablaua e plină de flori. Alege o crizantemă albă, mare și o oferă Tzvetanei. Suferă, suferă nespus de mult în această clipă. Lacrimi îi năpădesc ochii. „Domnișoară — abia poate el să șoptească — luați. Crizantemă albă. Un semn de adio. E cea din urmă dragoste !“

Ar vrea să spună multe, dar gâtul i se usucă, buzele ard, corpul e greu și se-nfioară de dureri cumplite. Deschide iarăși ochii încet și greu. Lângă el — o tufă scundă, dar lui îi pare nemăsurat de mare și de înaltă. Acum totul s-a liniștit. Bubuiturile au încetat. O ceață transparentă, alb-lăptoasă, ascunde cerul. Unde se află ? De ce-i aici, ce se întâmplă cu el ? O sete sălbatică îi arde buzele — de-ar avea o picătură, doar o picătură de apă ! Face iarăși o încercare să se ridice, dar mii de cuțite îi străpung pieptul, geme surd și se lasă iar la pământ. Durerile îl înțepă acum prin tot corpul. Nimeni nu-l ajută... și o să moară. Spaima îl cuprinde. Năpăstuit și nefericit o viață întreagă, îl răpune o jale aprigă pentru propriul său destin. Dar în ochii minții lui, peste care durerile aștern acum o beză neagră, apare deodată, ca o lumină sclipitoare, o imagine nespus de dragă. În cea din urmă scînteiere a conștiinței, strîngîndu-și ultimele forțe, el strigă : „Mamă ! Măicuța mea !“ Dar geamătul surd și amar se stinge în noapte fără ecou.

Tăcerea plină de încordare se frînge într-o scurtă pauză, apoi, dinspre măgura din față, unde se contura fondul întunecat al pădurii, străbătura glasuri de groază. Mai întîi țipete jalnice și stridente, ca scîncetele sugarilor, apoi glasurile se întăriră și se contopiră ; unele plîngeau, altele rîdeau.

O haită de șacali urla.

[.]

Se făcuse zi. Vremea era nespus de frumoasă. Curat de neguri, cerul zîmbea încîntător și albastru. Soarele răsărise, un vînt călduț și delicat ca o alinare sufla dinspre miazăzi. Împrejur pustiu și liniște. Liuțcan zăcea în același loc și în aceeași poziție. Nimic nu arăta că în trupul acesta nemișcat și țeapăn pîlpîia încă o scînteiere de viață. Dar iată că pleoapele grele tremură ușor, se deschid apoi se închid încet și greu. În cele din urmă se ridică încet și lasă să se vadă ochii — privirea tulbure și rătăcită, goală. Se uită așa multă vreme și nu poate să înțeleagă nici unde se află, nici ce se întîmplă cu el. Nu-l doare nimic, n-are nici o dorință, nimic nu-i trebuie. Din timp în timp un cerc de fier îi strînge tîmplele, privirea se înceteșează și nu mai vede nimic. Are senzația că timpul trece nespus de încet, că secunde sînt nesfîrșit de lungi. Deschide iar ochii. Tufa cea scundă e tot acolo, în fața lui ; se uită la ea, dar nu poate să-nțeleagă deloc de ce-i pomul ăsta așa de mare și fantastic. I-au trebuit multe efortări ca să înțeleagă pînă la urmă că pomul nu-i un pom, ci o tufă obișnuită.

Dar altceva îi atrage atenția. Lîngă tufă e ceva alb, ceva care ba apare, ba dispare. Ce-ar putea să fie asta ? Două cercuri uriașe, unul mare, alb, iar înăuntru, în mijlocul lui altul mai mic și galben. Cercurile stau în aer, se leagănă, din ele se

desprinde ceva, ca un zîmbet. Treptat se micșorează și devin tot mai micuțe, se conturează mai precis, mai clar. Ce-o mai fi și asta !

Era un fir de mușetel alb, o micuță floare care se legăna în bătaia vîntului, se ridica în sus, apoi își arăta coroana privirilor lui Liuțcan. În cele din urmă a înțeles și privirea lui a rămas nemișcată. Și iată, ca prin minune fața lui se înviorază, o bucurie dulce și inspirată îi netezește cutele de pe obraji, alungă umbrele. În privirea stinsă sclipește o scînteie slabă, buzele încearcă să schițeze un zîmbet. O mîna încearcă să arate ceva. Degetele se mișcă ușor. Cu sforțări chinuitoare și desnădăjduite caută spre floarea care rîde, legănată ușor de vînt...

X

Cîteva zile mai tîziu la Ceataldja stăruia liniștea și pacea. Armistițiul fusese încheiat și numeroase stegulețe indicau linia de demarcație dintre cele două țări. Pe întinsele poiene cuprinse între aceste stegulețe și locul unde se desfășurase năprasnica dramă a războiului, zăceau cadavre fără număr. Acum erau strînse și înmormîntate. Agenții sanitari se agitau în toate părțile ca niște furnici harnice și grijulii. Doi călăreți se duceau cînd la o groapă, cînd la alta. Era colonelul medic, însoțit de un ofițer tînăr. Colonelul dăduse ordinele și acum se întorcea în cazemată. Vremea frumoasă, gîndul la o masă bună, armistițiul care punea capăt cumplitudinii măcel și înlătura orice primejdie, îi provocau bună dispoziție. Rangul înalt îi da dreptul să judece totul cu autoritate și rațiune.

— Observă, tinere — îngâna el, trăgînd de cuvinte —, observă bine poziția acestor cadavre. Pe fața lor e scris clar ce se petrecea în sufletul lor în ultima clipă. Da, este interesant că...

Trecură întîmplător pe lîngă cadavrul lui Liutcan.

— Îl vezi pe ăsta, continuă coloneolul. Uită-te la fața lui, la brațele întinse înainte. Dacă s-ar putea scula ar porni vijelios împotriva dușmanului...

Tînărul asculta, atît cît îl obliga gradul. Își fixase privirea pe fața stinsă, lipsită de viață, pe privirea țeapănă, pe surprinzătoarea duiosie care înghețase pe fața lui. Urmări direcția privirii, urmări brațul întins și ochii lui se opriră pe florica albă legănată ușor de vînt. Opri calul și se uită încă o dată la cadavru.

„Sărmanul ! își spuse el. În clipa lui cea de pe urmă vroia să rupă floarea !“

MOȘ DAVID

Singurul lucru din odaia celor trei grăniceri de la punctul de graniță de la Ali Anife, o încăpere săracăcioasă și goală, așa cum sînt toate cazărmile, asupra căruia privirea se oprea cu oarecare curiozitate, erau cele cinci sau șase săbii vechi, așezate în colțul de lîngă cămin. Aceste săbii nu erau ale grănicerilor. „Spadele” lor, cum le ziceau ei, de altă construcție și mai mici — jucării de copii în comparație cu cele mari, atîrnau de perete alături de mantale și carabine. Săbiile cele mari de lîngă cămin zăceau acolo de mult timp, încă de pe vremea ocupației rusești, și avuseseră cîndva o folosință. Într-adevăr, privind aceste teci ruginite, grele, drepte, nemăsurat de lungi, destinate unor uriași, aceste mînere de culoarea pielei de șarpe, apărute de plăcuțe de aramă lucioasă, pe care nu le puteau ține decît mîini mari și puternice, nu era greu de imaginat că cei care purtaseră aceste săbii erau oameni din alte vremuri.

Așa erau grănicerii de altădată de la Ali Anife. Bătrînii își aminteau de statura lor puternică, năluci călărind pe cai iuți ca viforul. Le făcea mare plăcere să stea la taclale despre acești călăreți viteji, cu mustața răsucită și chipiul pe sprînceană,

fuduli în uniforme cenușii, aidoma celor de acum, care dădeau multă bătaie de cap unora. Lor le veneau însă mai bine galoanele verzi, pentru că atunci pădurile Deliormanului și câmpiile dobrogene erau mai verzi. Dar vremile se schimbaseră și, odată cu ele, oamenii și slujba lor. Grănicerii de azi de la Ali Anife, cei mai mulți din ei, erau oameni domoli și cumsecade. Nu mai patrulau pe graniță, ca înaintașii lor, nu aveau ciocniri sângeroase cu căraușii, cu contrabandiștii și cu fugarii politici. Acum treaba lor era să se ocupe de călători, să le controleze bagajele, să cîntărească și să asigure tranzitul mărfurilor peste graniță, să facă, într-un cuvînt, mereu și mereu aceleași formalități de trecere a frontierei. În restul timpului erau liberi, trebuiau să se ocupe numai de ei înșiși, de hrana lor și fiecare își trecea vremea cu tabieturile și preferințele personale. Umblau de cele mai multe ori fără centuri, în capul gol, cu creionul la ureche, ca niște copiști. Mai deseori luau lingura ca să guste mîncarea de pe foc, decît puneau mîna pe sabie sau pe pușcă.

Unul din ei era Milan. Înalt și slab, cu sprîncene și mustați roșietice, cu cearcane mari și vinete în jurul ochilor. Era blînd și tăcut, fața lui palidă, aproape străvezie, inspira o melancolie ciudată ori de cîte ori privirea lui îmbrățișa întinderile nemărginite ale câmpiei. Întreținea la oraș o familie numeroasă, era cel mai nevoiaș dintre toți, avea multe griji pe cap, dar nu se plîngea niciodată.

Celălalt grănicer pedestru, Teohari, era o fire cu totul opusă lui Milan. Dacă o treabă avea nevoie de un imbold, de un mecanism care s-o stimuleze, s-o susțină, acest arc nu era nici bătrînul șef al vămii, nici secretarul — leneș și distrat, ci Teohari. Vioi și sprinten, cu părul negru și des care se ridica

drept deasupra frunții, ca o perie, cu ochii negri și strălucitori, cu fața oacheșă și ciupită de vărsat, era prezent peste tot, îndemna pe ceilalți, făcea ordine, era mereu vesel și nu-i tăcea gura. Călătorii care treceau pentru prima oară prin acest punct, dacă mai păstrau o amintire despre această vamă, era mai cu seamă fața și glumele lui Teohari. Cei care din întâmplare treceau a doua oară, găseau aici un vechi și bun prieten.

Al treilea grănicer era moș David, unicul grănicer călare al vămii. Săbiile mari ale cavaleriștilor, care zăceau lângă căminul din odaia lor, nu erau un simplu obiect de muzeu. Ele făceau legătura vie cu trecutul vămii, tănuiau amintiri din viața și tinerețea lui moș David. Pentru că el își începuse slujba în vremurile tulburi și războinice când carabinele se descărcau deseori pe potecile care duceau spre graniță : și era singurul supraviețuitor dintre toți acei oameni, cutezători și vajnici, la picioarele cărora au zăngănit aceste săbii lungi. Totodată înfățișarea lui amintea figura de epopee a unui opîlceneț¹ : față aspră, ochi ageri sub sprîncene dese, mustați mari și răsucite, argintate de trecerea anilor. Avea o statură puțin peste măsura de mijloc, era zdravăn, îndesat, se cam îngrășase. Dar chiar la vârsta lui își păstrase vigoarea și numai o infirmitate fizică dobîndită în timpul serviciului îl pironise la o muncă mai ușoară și mai puțin primejdioasă. Treaba lui la vamă era să meargă de două ori pe săptămîină în oraș ca să ducă și aducă poșta. De aici îi ieșise și porecla — moș David Poșta.

În multe privințe trecutul apărea viu o dată cu moș David. Înainte de orice, calul lui : era un animal

¹ *Opîlceneț* — voluntar bulgar în războiul ruso-româno-turc din 1877.

superb, cum astăzi rareori se poate vedea. În forța și în proporțiile lui era ceva din alte vremi, cu totul neobișnuit și de vastă întindere, care invoca alte dimensiuni, ca săbiile mari de cavalerie de la vamă. Părea un cal din basme, calul viteazului din *O mie și una de nopți* sau calul lui *Făt-Frumos din lacrimă*. Chiar și culoarea părului lui era cu totul neobișnuită : albastru-cenușiu precum culoarea miezului de fier, presărat cu picuri negre, mici și dese ; negre erau și coama, coada și picioarele de la genunchi în jos. Animalul nu avea membrele subțiri și nervozitatea senzitivă a cailor arabi. Dimpotrivă, era masiv, cu mușchi vînjoși și picioare ca niște stâlpi, cu fese late și rotunde ca un butoi. Asta nu-l împiedica să fie ușor și sprinten și, dacă-i lipsea eleganța, în schimb fiecare mișcare a lui trăda o forță neîmblînzită și un elan turbat. Cal de stepă, sălbatic, el nu avea grumazul arcuit ca gîtul lebedei cum au caii de circ, ci un grumaz scurt și gros ca un trunchi, acoperit de o coamă răvășită, căzută peste frunte și ochi. Avea mai degrabă înfățișarea unui leu. Ochii negri ca bezna, în care mistuia un foc nestins, priveau mereu spre zări necunoscute ; urechile erau neconținut de veghe, nările se contractau și se dilatau într-o pulsație continuă.

Nu era taină pentru nimeni cît de mult își iubea moș David calul. Spunea că nu are pe nimeni pe acest pămînt și singurul lucru care i-a rămas pe lumea asta e calul. Cheltuia totul pentru el. Ovăz îi dădea mai mult decît trebuia și, ca să nu i se acrească, ovăzul îl schimba cu orz, iar orzul cu grîu curat. Cînd calul sta în grajd, îi împletea coada și coama în cosițe subțiri, iar cînd se pregăteau de drum îl țesăla și-l curăța de-i lucea părul ca mătasea, apoi îi despletea coama și coada. Atunci ele curgeau în valuri crețe ca niște cosițe de fată. Ici-

colo pe coamă și la rădăcina cozii lăsa nedesfăcute câteva coșite mici, pe care numai moș David știe să le îndeplinească măiestru, strecurînd printre ele panglicuțe roșii, ca să ferească animalul de deochi.

Fiecare plecare a lui moș David la oraș era un mare eveniment, o priveliște în adevăr rară. Era un ritual complicat, lung și foarte solemn, pe care nu-l lăsa să-i scape nici Teohari, nici melancolicul Milan, nici călătorii aflați înîmplător acolo. De-seori chiar șeful vămii scotea capul pe fereastră ca să privească. Fire din barba albă îi acopereau buzele, ochelarii negri îi ascundeau ochii, iar cele două cute verticale dintre sprîncenele încruntate, capul aplecat într-un fel caracteristic, toată ținuta lui, arătau că urmărește și observă totul, fiind în același timp absorbit de alte preocupări, cu totul personale.

În acest timp călul lui moș David, înșeuat și strîns în chingi, e scos afară, în fața vămii și legat de stîlpul înalt ca un catarg, în vârful căruia flutură drapelul tricolor. De la răsăritul soarelui n-a trecut prea multă vreme. O ceață transparentă plutește încă peste cîmpie, roua licărește și acum prin poienile înverzite. Calul este nerăbdător și agitat, se răsucesce în toate părțile, își ia avînt de plecare și bate-n loc smucind căpăstrul. Apoi se oprește, se opintește pe picioarele puternice, pe care vinele se umflă gata să plesnească, ridică brusc capul, ciulește urechile scrutînd cîmpia. Rămîne o clipă cu respirația oprită și privirea i se întunecă de năprasnica durere pe care o acumulase și care-i pîrjolește sufletul. Vede alți cai păsînd în libertate prin poiene, dă ușor din cap, se pare că aude ceva și începe să necheze zguduindu-și întreg trupul uriaș. Încearcă iar să scape de căpăstru, se învîrte pe loc, adulmecă pămîntul și fornăie ridicînd praful sub

picioare, bate pământul sub copitele grele și-și vîntură coama de leu, zburliță.

Iar moș David, nepăsător în aparență, dar cu inima plină de mîndrie văzînd mulțimea de oameni care se opriseră și-i privea calul, intră și iese din clădirea vămii, se întoarce iarăși la cal, îi strînge curelele, încearcă scările, potrivește șaua. Calul își dă urechile pe spate și încearcă să-l muște, dar moș David nu-i dă nici o atenție, pentru că știe că nu-i decît o glumă, pentru că animalul îl prinde de tunică numai cu vîrfurile buzelor. Moș David trece fără teamă pe la spatele calului, dar întotdeauna îl lasă să înțeleagă că-i acolo, strigîndu-i ceva, cu glas tare.

Cu cît se apropia timpul de plecare, cu atît calul se agita mai mult. În cele din urmă, după ce agăța desaga cu poștă, moș David dezlega calul, strîngea căpastrul și punea un picior pe scară fără a uita să-și facă repede și cu gesturi scurte semnul crucii. Teohari sta înaintea calului și-l ținea. Moș David încăleca și sălta pe scări, o dată, de două ori, apoi se așeza bine în șa, făcea un semn din ochi și Teohari dădea drumul calului. Atunci avea loc cea mai interesantă priveliște, care se repeta de fiecare dată : simțindu-se liber, calul, uriaș și puternic, se avînta brusc înainte de parcă ar fi vrut să zboare. Chingile gemeau, copitele împrôșcau în toate părțile țărîna. Dar mîna puternică a lui moș David strîngea dîrlogii și calul oprit brusc, dar încă neîmblînzit, se lăsa ușor pe cele patru picioare ca pe arcuri, coada atîngea pământul, grumazul se zbîrcea în cute, cu gura întredeschisă și ochii gata să-i sară din găvane. Neputînd să învingă dîrlogii, să se avînte înainte, începea să se azvîrle, turbat, în părți, pe cele patru picioare, de două ori într-o parte, apoi se întorcea și făcea două salturi în cea-

laltă parte. Aceste salturi nebune păreau un joc ciudat de carusel, dar privitorii uluiți și înfiorați făceau involuntar un pas înapoi. Moș David ședea în șa cu sprâncenele puțin încruntate, dar calm, nici un mușchi nu tresărea pe fața lui. După alți câțiva pași dezordonati, calul, tot așa de vijelios și-nfierbîntat, intra în șosea și pornea în galop, ușor și lin.

O greutate se lua de pe inimile celor prezenți, iar cei mai curioși, cuprinși de mare admirație, priveau acum spatele lat al lui moș David. Chipiul lui descria o linie unduioasă, în lături se zărea coama răsfirată de vînt a calului și, în rotocoalele albe de praf potcoavele scoteau sclipiri neașteptate.

— Toarce, toarce! striga Teohari admirînd mer-sul elegant al calului. Să stai cu el patru ore în oraș? Și ce buiestraș — să dormi pe spinarea lui, nu alta!

— Pe un cal ca ăsta se doarme cam greu, spune un călător.

— Adormi și te trezești sub copitele lui, adaugă altul.

Teohari și călătorii rîd și intră în vamă. Milan se mai uită cîtăva vreme în urma lui moș David, apoi peste privirea lui se lasă ceața și, cu ochii pier-duți în gol, cade pe gînduri. Pe urmă ochii lui se opresc îndelung peste cîmpie și, ca-n fiecare zi, aceeași melancolie stăruitoare se așterne ca o umbră peste fața lui gălbejită și suferindă.

Moș David se întorcea din oraș chiar a doua zi. De obicei nu i se întîmpla nimic rău pe drum, nu se-ntorcea prea obosit. Dar întotdeauna venea cam indispus, acru, cu aerul îngîmfat și fudul al omului care a făcut o treabă importantă. Nu prea avea chef de taclale, împărțea, zgîrcit la vorbă, lucrurile pe care le cumpărase la oraș pentru grăniceri sau le adusese de la rude. Apoi se ocupa de cal. Dar nici

grănicerii nu se grăbeau să-l descoasă, întâi pentru că îi cunoșteau năravurile și apoi pentru că la acea vreme erau prea ocupați. Într-adevăr, prin Ali Anife treceau puțini călători, dar chiar dacă nu treceau, grănicerii tot trebuiau să-i aștepte; și-apoi în vamă locuia șeful și secretarul, care îi aveau neconținut sub ochi. Grănicerii erau foarte atenți cu șeful lor, nu pentru că s-ar fi temut de el, ci pentru că le inspira involuntar, lor și celor care îl cunoșteau, multă stimă. Șeful vămii, Moșneagul, cum îi spuneau toți, era un bărbat mult mai trecut chiar decât moș David, cu o barbă mare, împrăștiată din abundență pe piept, unul din acei funcționari cinstiți și foarte statornici, pentru care slujba, legea și omul formau un tot inseparabil. Blîndețea, vîrsta înaintată și reumatismul de care suferea, îl constrîngeau să-și petreacă cea mai mare parte din timp la masa de lucru sau în odaia lui. Dar zilnic, pe înserate, un om cu totul nou, pentru că acum pentru prima dată în zi își scotea ochelarii de pe nas și-și acoperea capul cu o pălărie, cu aceeași înfățișare mărețată și solemnă pe care i-o da barba albă, ieșea din casă și sprijinindu-se greoi în baston și tușind ușor, se ducea să se plimbe în sat. O dată cu el, sau poate mai tîrziu, ieșea și secretarul.

Atunci, drapelul care fluturase toată ziua pe prăjina înaltă cît un catarg, era coborît în semn că birourile sînt închise și călătorii nu pot să mai treacă frontiera. Grănicerii rămîneau singuri. Nu oboseala, ci mai degrabă ușurarea pe care o resimțeau că nu mai sînt sub ochii șefilor îi predispunea subit la trîndăveală și-i înveselea. Ieșeau afară și se așezau la umbră, în fața vămii. Soarele se lăsa spre asfințit. Înaintea lor se întindea cîmpia scaldată în lumină, verde și nemărginită. În acele vremuri

se mai găseau acolo pământuri peste care plugul nu trecuse încă. De o parte și de alta o frontierei se întindeau poiene cu iarbă deasă și buruieni înalte, în care vitele dispăreau cu totul, cu o puzderie de flori înalte și mlădioase de coada mielului, cu vîrfurile galbene sclipind în soare ca niște sulite.

Grănicerii deveneau foarte guralivi, făceau cafele, închinau păhărele cu rachiu. Sprîncenele încruntate ale lui moș David se destindeau și, sub vîrfurile mustăților lui răsucite se zărea, abia — abia, un zîmbet ca un colț de soare strecurat printr-o spărtură de nori. Începea apoi să flecărească și le povestea cu multe amănunte despre ultimul lui drum la oraș; îi înșira pe toți cei pe care-i văzuse, noutățile pe care le auzise, descria pe îndelete toate întîmpările mărunte, lipsite de orice importanță, care se întîmplă zi de zi și se uită repede, fără să lase urmă, dar care satisfăceau curiozitatea grănicerilor pentru că trăiau într-o completă izolare. Cînd inima i se-nmuia peste măsură, le spunea o sumedenie de nimicuri despre cei dragi de la oraș. Le povestea, de pildă, cum cei doi copii ai lui Milan, cei mai mici, ținînd pe mămica lor, unul de o mîna celălalt de alta, tocmai veniseră la han să-l vadă. Moș David povestea, cu multă duioșie, care-i încălzea inima aspră și dură, despre fiul cel mic, de patru ani, al lui Milan, îi imita vocea și întrebările pe care i le pusese, repeta întocmai cuvintele lui, cu cîtă insistență i-a cerut să-l urce pe spinarea calului cel mare. Sensibil de felul lui, un fior de căldură i se urca în suflet și Milan zîmbea, simțind cum ceața i se lasă peste ochi....

Soarele apusese pe nesimțite. Cîmpia se întune-case, dar coloritul galben al tufelor de coada mie-

lului tăia cu linii aurii, subțiri, întunericul ce învăluia verdeța. Părea că în seara liniștită, înainte ca stelele să-și struncească pîlpîirile, cîmpia fusese împînzită de mii de lumînări cu flăcările privind spre cer în prag de rugăciune...

Liniștea care se lăsa pe întinderile nesfîrșite coborîse și în sufletele celor trei grăniceri. Clipele nu mai alergau, viața nu mai era așa de trepidantă, un crîmpei din veșnicie se deschidea în ochii lor și-i cotropea. Se simțeau mai aproape unul de altul, mai buni, legați de o veche prietenie, dar și de altceva ce nu poate fi spus în vorbe. Această senzație îi stăpînea un minut sau două. Taina se desăvîrșea în cîmpie: întunericul care căzuse deodată stinsese puzderia luminițelor de aur. Grănicerii au revenit la buna lor dispoziție și, puțin mai tîrziu, la lumina argintie a lunii, dacă Teohari nu cînta un cîntec turcesc tărăgănat și pătimaș, atunci moș David își povestea una din nemaipomenitele lui aventuri din codrii Deliormanului. Cel mai atent îl asculta Milan; și după ce auzea întîmplările primejdioase prin care trecuse moș David, în închipuirea lui apăreau săbiile cele lungi care zăceau lîngă cămin și se părea că abia acum găsea un răspuns la toate gîndurile care îi treceau prin cap cînd se uita la ele.

Așa se scurgea, așa se scursesese multă vreme traiul celor trei grăniceri de vamă de la Ali Anife. Dar iată că s-a întîmplat ceva nou și neașteptat, care a tulburat mersul neschimbător și uniform al vieții lor.

II

La frontieră nu erau singuri. Lîngă vamă erau și alte birouri care își aveau sediul în vreo zece case mai mici sau mai mari, cu grădini în jurul lor, cu

o pădurice de salcîmi rotundă și verde în coasta lor. O potecă ducea, prin ierburile înalte, de la vamă la căsuța cea mai apropiată, în care locuia agentul veterinar. Era singur, creștea cîrduri mari de găini și porumbei, avea și cîteva stupi cu albine, printre care se foia mereu în soare, în capul gol, cu mînci albe. Ceva mai încolo, printre ierburi, mînea căsuța cu ziduri albe a sublocotenentului și lîngă ea postul de frontieră pe lîngă care se aflau încă vreo cîteva clădiri, în care trăiau vreo zece ostași și plutonierul major Rafailov, o namilă de om cu mustăți negre și stufoase și cu glas de tunet. Foarte aproape, la cel mult zece pași de postul bulgăresc, de partea cealaltă, era pichetul românesc și ceva mai la o parte vama românească.

Peste toate aceste căsuțe fluturau toată ziua steaguri, zidurile lor albe scînteiau îmbietor în soare, în grădini florile rîdeau cu culorile lor vii, cineva cînta pe undeva, iar printr-o fereastră deschisă se auzea un gramofon. Dacă n-ar fi apărut din cînd în cînd patrule înarmate pe poteca albă de-a lungul graniței, dacă n-ar fi fost cele două sentinele stînd față în față cu baionetele sclipind în soare, s-ar fi putut crede că o zi de sărbătoare veșnică domnește peste aceste locuri minunate.

Fie că erau străini, fie că erau rude, toți se cunoșteau foarte bine. Iată de ce, foarte curioși, vorbeau între ei că zilele astea trebuie să vină nevasta lui Rafailov ca să petreacă aici vacanța de vară împreună cu copiii. Într-adevăr, într-o bună dimineată, puțin după răsăritul soarelui, pe lîngă căsuța subofiterului apărură pentru o clipă, apoi intră iarăși în casă, o femeie legată la cap cu o basma albă. Pe urmă ieși din casă un băiețel de vreo nouă-zece ani, tuns scurt de-i lucea capul în soare. Zburdă prin buruieni, apoi apărură deodată chiar pe linia de frontieră, între

cele două sentinele care se uitau la el zîmbind. Glasul puternic al lui Rafailov tună din căsuță și băiatul se întoarce înapoi. Se pierdu iarăși pe undeva și după cîteva clipe răsări ca din pămînt în fața vămii, ronțaind dintr-un codru de pîne și căscînd gura la o trăsură care se oprise acolo. Teohari, care în momentul acela cotrobăia în bagajele călătorilor, se opri din treabă și se uită la el : în fața brună cu poameții proeminenți, în ochii negri, lunguieti, care priveau zîmbind șiret, recunoscu numaidecît pe Rafailov. Teohari începu să rîdă și spuse :

— Așa ! Ați și sosit ? A venit și mama ta ? Cum te cheamă ?

Copilul se rușină, se aplecă și începu să facă cu piciorul desculț cercuri pe nisip. Mușcă iar din pîne, zîmbi cu ochii lunguieti, dar nu spuse nimic.

— Spune, mă, cum te cheamă ? repetă Teohari.

— Kosta, răspunse băiatul cu o voce răgușită și groasă și Teohari începu iar să rîdă, pentru că și în voce îl auzi tot pe tata-său. Avea impresia că în fața lui sta un Rafailov în miniatură.

— Ei, coșcarule, rîdea Teohari, ești leit tat-tu !

Trebuia ca și Milan și moș David să se încredințeze cît de bine seamănă fiul cu tatăl. Dar Kosta nu putu să suporte ochii care îl cercetau cu atîta luare-aminte, întoarse spatele și o șterse spre post cu codrul de pîne în mînă.

Curiozitatea grănicerilor de a vedea de aproape pe cei nou veniți fu curînd satisfăcută. O văzură și pe nevasta lui Rafailov. Spre surprinderea tuturor, era o femeie tînără, plinuță și frumușică foc. Părea cumva obosită, șleampătă și cam neîngrijită. Avea trei copii și se vedea că grijile pentru ei și treburile casei le ducea cu greu. Dar cea mai mare bătaie de cap. i-o dădea Kosta. Cînd majorul era acasă, Kosta, pedepsit și comandat militărește se astîmpăra, neavînd

încotro și înghițindu-și lacrimile o dată cu mîncarea, se apuca să se joace cu surioara lui, de trei ani. Dar majorul pleca deseori să-și facă tura pe linia de graniță. Porumbeii agentului sanitar zburătăceau în stoli mari peste acoperișul casei, speriați de Kosta. Era primul semn că tata nu-i acasă și că poate să-și facă de cap. Hoinărea prin poienile din jur acoperite de buruieni înalte, trecea nestingherit dintr-o țară în alta, rătăcea cu ceasurile. Apoi, cu picioarele zgîriate, cu buzele învinețite de afine, apărea deodată în fața vămii, se oprea în prag și se hlizea la Teohari. Pe urmă se ducea iar în cîmpie, se ascundea în iarba înaltă și, neștiut de nimeni, urmărea de la distanță, îndelung și cu multă admirație, fiecare mișcare pe care o făcea calul lui moș David.

În apropierea posturilor, dincolo de păduricea de salcîmi, era un puț adînc, secat, care fusese părăsit pentru că nu dădea apă. Nevasta lui Rafailov se temea mult de acest puț, cu toate că știa că este acoperit cu scînduri și grinzi. Pe deasupra, treburile casei și copiii o scoteau din minți și nu știa cum să iasă la liman singură. Ieșea deseori din casă, își făcea mîinile streășină la ochi și se uita în toate părțile ca să descopere printre buruienile înalte capul gol al lui Kosta. Dacă-l descoperea, făcea cîțiva pași înainte și începea să strige cît o ținea gura : „Kosta !” Dar Kosta nu răspundea nici la prima, nici la a doua, nici la a treia chemare. În cele din urmă se oprea în loc, dar, dîndu-și seama că nu se întîmplase nimic, îl strigau numai, întorcea spatele și capul lui gol se legăna iar printre vîrfurile buruienilor.

— Kosta ! striga ea atunci și mai tare și începea să plîngă. Kosta !

Dar Kosta nu răspundea nici acum.

— Kosta ! izbucnea nevasta lui Rafailov și, dez-nădăjduită și plină de ciudă, începea să blesteme :

Kosta ! Să nu rămână os din tine ! Să crăpi, auzi ? Înghiți-te-ar mormîntul să te înghită ! Dumnezeu, mai bine făceam un bolovan, decît un copil ca tine, vîrcolac împelițat ! zbiera ea cu glasul înecat în lacrimi și intra în casă.

Uneori încerca să-l prindă pe fugar chiar de la început. Grănicerii priveau deseori din vamă cum Kosta alerga cît îl țineau picioarele, iar în urma lui — mama. Dar goana nu ținea mult pentru că Rafailița, găfîind ostenită, se oprea.

— Lua-te-ar ciuma să te ia ! Să crăpi, să scap odată de tine.

Kosta îi făcea cu pumnii în ciudă și o necăjea și mai tare :

— Nu poți, nu poți, nu poți... — și rîdea.

— Rîde-ai în cosciug să rîzi — striga Rafailița. Uite aici să te îngrop ! arăta ea pămîntul.

Așa îl blestema mereu. Îl blestema cu mult necaz, cu ură, parcă ar fi vrut în adevăr să se întîmple așa cum cereau blestemele ei. Funcționarii de la vamă o ascultau, se uitau la micul drac împelițat și făceau haz. Dar devenise limpede pentru toți că aceste blesteme, nevinovate în felul lor, pentru că în cel mai rău caz nu erau decît reflexul unor deprinderi, îl supărau grozav pe moș David. Cînd o auzea pe Rafailița blestemînd își ieșea din fire, intra în casă, să se ascundă undeva, să nu mai audă, dar ieșea numai decît afară și începea să se plimbe supărat și agitat.

— Ce zgrițuroaică, spunea el printre dinți, cum îl mai blestemă ! De ce-l blestemi, mai bine trage-i o sfîntă de bătaie, că de bătaie nu moare nimeni !

După ce Rafailița intra în casă, moș David se așeza pe bancă, își scotea tabachera și-și răsucea o țigară cu mîinile tremurînd de tulburare.

Lucrurile astea se repetau aproape în fiecare zi, moș David se irita tot mai mult, se purta brutal cu grănicerii și cu călătorii. Odată, când Rafailița se întâmplă să fie mai aproape, o luă la rost.

— Ce tot zbieri așa, bre ? strigă el. Ce-s blestemele astea ? Ce vrei de la el, e un copil ! Trage-i o bătaie dacă poți, dar nu-l mai blestema !

Rafailița se roși ca un bujor, lăsă ochii în jos și plecă, fără să scoată o vorbă. Câteva zile mai târziu Rafailov se întoarce din misiunea pe care o îndeplinise pe linia de frontieră, intră în camera grănicerilor, mormăi un „bună ziua“ pe care nimeni nu-l auzi și, după ce-și supse mustațile groase, începu :

— Tu, moș David, asta... ce-ai zis familiei mele...

Deodată ridică tonul și cu glas de tunet începu să strige :

— Cu ce drept, te întreb, cu ce drept ? Să mă jig-nești ! Să-mi terfelești onoarea ! Tu... cine ești tu, ce ești tu ? Tu o să dai ordine în casa mea, tu o să mă înveți cum să-mi cresc copilul ? Să știi, dom-nul meu — că eu...

Înfuriat, încruntat, dădea din mâini și se apropia tot mai mult de moș David. Într-o clipă Milan și Teohari au sărit de la locurile lor și s-au așezat în fața lui gata să-i despartă, pentru că știau bine ce fel de om e moș David și știau tot atât de bine ce se poate întâmpla când două pietre ascuțite se ciocnesc. Mare minunăție, de data asta moș David rămase foarte calm. În timp ce majorul striga și da din mâini amenințător, el nu făcu decât să se miște puțin pe patul pe care sedea, își scoase papucii, își ridică picioarele și se așeză în pat turcește, apoi începu să-l asculte pe major, dînd din cap și zîmbind cu multă amărăciune și părere de rău. Îl așteptă să se potolească. În cele din urmă, când îi veni și lui rîndul

să spună ceva, explică împăciuitor, cu blîndețe, cum se întîmplaseră lucrurile. Acest fel de a proceda nu sta în obiceiurile lui moș David, dar așa se întîmplă. Chiar Rafailov, deși avea încă poftă de ceartă, neîntîmpinînd rezistență, îndulci tonul și începu să vorbească și el mai moale.

De la această întîmplare, Teohari îl tachina deseori pe moș David spunîndu-i că se temuse de major. Moș David îl privea în tăcere, își fixa asupra lui privirea, care în ultima vreme era mereu distrată și tristă și fără să zîmbească cu acel zîmbet subțire, care mai înainte apărea sub mustățile lui albe, clătina din cap și consimțea, chipurile, că așa e. De fapt moș David nu se speriasse deloc, pentru că puțini erau cei care ar fi putut să-l sperie. Adevărul e că înainte încă de această întîmplare, de cearta cu Rafailov, căzuse într-o stare de spirit nouă. Blestemele Rafailitei nu-l mai supărau, nu-l mai iritau. Părea că nu le mai aude, nu le mai dădea nici o atenție. Se resemnase și, ca orice întîmplare mărunță și lipsită de importanță, trecuse și asta și fusese dată uitării. Cel puțin așa credea Teohari, așa crezuse în primul moment și Milan.

Dar moș David nu se liniștise. El nu făcuse decît să-și tăinuiască în suflet durerea, durere molcomă, fără izbucnirile furioase care îi erau atît de caracteristice, dar tocmai de aceea ea era mai intensă, deși abia perceptibilă. Cel puțin Teohari nu observa nimic. Dar Milan, cu inima lui blajină și deprins, ca toți oamenii suferinzi, să se autocontroleze și să se compare cu ceilalți spre a-și verifica nenumăratele boli care de cele mai multe ori existau doar în închipuirea lui, observase că ceva anormal se întîmplă cu moș David. Moș David se schimbase, nu mai era cel dinainte. Un vierme pătrunsese în omul acesta vîrtos și tare ca un stejar și-l rodea în tăcere.

Milan începuse să-l urmărească, să-și verifice prevederile și presupunerile. Într-adevăr, deseori vedea cum moș David, șezînd turcește pe pat, se uita prin fereastră sau privea înainte, tăcea cu ceasurile, dus pe gânduri și fuma. Asta i se întîmpla uneori și mai înainte. Dar acum aceste tăceri nesfîrșite moș David le întrerupea cu cîte un oftat greu, fără măcar să se ferească de ceilalți, apoi scotea tabachera, își făcea altă țigară și se lăsa iarăși pradă gândurilor. Uneori Milan îl întreba cîte ceva. Moș David întorcea capul, se uita la el cu o privire rătăcită, goală și Milan trebuia să repete întrebarea ca să fie înțeles și astfel să primească un răspuns. Era limpede că gândurile lui, ferecate undeva în adîncimea sufletului, reușeau cu greu să fie date la iveală.

Că se întîmpla ceva rău cu moș David se vedea și din aceea că începuse să nu mai doarmă nopțile sau, dacă dormea, se trezea deseori în delir. Și Milan avea insomnii și nu o dată îl auzise pe moș David cum se întorcea cînd pe o parte, cînd pe alta ; sau dacă ațipea, mormăia ceva nedeslușit. O dată auzi în întuneric un scrișnet de dinți prelung, sălbatic. Moș David își păstrase încă toți dinții și, ascultîndu-l cum scrișnește, cu sunete înecate, ieșite cu multă trudă în somn, Milan credea că bătrînul visează desigur cum se luptă cu Atiș Pehlivanul, faimosul bandit cu care el, așa le povestise odată, se bătuse cîndva pe viață și pe moarte. Dar cu cît era mai atent la delirul lui moș David, cu atît Milan se încredința mai mult că aceste sunete înecate, aceste cuvinte nedeslușite însoțite de gemete și suspine, nu corespund întotdeauna viselor războinice pe care presupunea că bătrînul le are în somn. Erau mai degrabă pătrunse de durere, de suferință și de tristețe, decît de mînie și furie crudă.

Într-o noapte Milan se trezi și deschise deodată ochii. Avea senzația că nu dormise. Își dădu seama că se întâmplase ceva care l-a trezit. Își încordă auzul. Teohari dormea sforăind ca întotdeauna. În cameră era aproape lumină. Prin cadrul ferestrelor fără perdele apărea lumina lunii, intensă, alb-lăptoasă și tăcută. Lumina argintie pătrundea înăuntru, curma pieziș întunecimea cu dîre albastrii și cădea pe podea conturînd pătrate vii în umbra neagră. Era atîta liniște, încît Milan își auzea bătaile inimii. „Auzi cum îți bate inima, nu prea stai bine cu sănătatea“ — își aminti el cum îi spusese odată cineva, neputîndu-se izbăvi nici măcar în aceste clipe de neconținută lui manie de a se autoanaliza. Dar în aceeași clipă patul lui moș David începuse să scîrîie și Milan își încordă auzul : moș David se întoarse greoi pe partea cealaltă, oftă și începu iarăși să vorbească ceva. Nu, nu erau amintiri din bătăliile și aventurile moșnegului. Șoptea ceva, încet, aproape duios, se ruga, implora pe cineva, se plîngea poate, dar în vorbele nedeslușite, în glasul atît de schimbat și de străin, era o suferință adîncă. Deodată, bătrînul începu să se agite iar, se întoarse, se trînti în pat pe spate și oftă foarte tare. Milan îl auzea cum spunea foarte clar și tare : „Mămico ! ajunge ! ajunge !“ Milan se înfioră : cîtă jale, cîtă durere erau în aceste cuvinte ! Ce puteau ele să însemne ? Milan se ridică în coate și se uită spre patul lui moș David : în amurgul clarului de lună i se zărea părul alb și fața ; dormea, dar era gălbejit, cu fața cadaverică și chinuită.

Fără îndoială, ceva se frînge și se năruie în sufletul lui moș David. Milan nu-și dădea seama de unde vin aceste suferințe și ar fi vrut să-i aline într-un fel durerea, dar cum nu îndrăznea să-l întrebe nimic, se simțea tot mai legat de el. Devenise mai atent. Teohari, ca întotdeauna, nu observa nimic. Odată

auzise însă întâmplător pe moș David cum delira și-i spuse chiar în dimineața următoare :

— Moșulică, te-am auzit azi-noapte cum vorbeai în somn. Cine vorbește în somn stă de vorbă cu morții. Nu stai bine, moșule !

Milan și moș David făcură haz. Milan știa mai multe, dar nu se hotăra să-i spună lui Teohari. Încerca chiar să-și ascundă compasiunea pentru moș David ca să nu-l facă bănuitor.

În cele din urmă se întâmplă ceva ce nici Milan, nici altcineva, nu putea prevedea : inima lui moș David se răcise și față de calul lui. Înainte bucuria și mândria de a avea acest cal frumos îi licărea în ochi și-i ilumina fața. Atunci moș David trăia numai pentru calul lui. Dar acum nu mai era așa.

Într-o seară Milan, așa cum făcea deseori, însoți pe moș David, care ieșea să-și aducă de la păscut calul. Milan se opri se lângă grajd și se uita la moș David, care venea înecat pînă la brîu în iarbă, iar alături de el, cu capul ridicat și coama răsfirată în jos, mergea calul cel mare. Dar și calul și omul păreau mici, pentru că în jur se întindea la nesfîrșit cîmpia luminoasă, cu miriștile aurite în bătaia soarelui, netedă și curată, presărată cu piramide dese de snopi de grîu și clăi de fîn. La apus, printre norii transparenti, amurgul se topea într-un ocean de vîlvătăi și de jăratec.

Moș David legă calul în fața grajdului, așeză în fața lui copaia cu uruială și făcu cîțiva pași înapoi. Milan sta lângă el și privea calul. Nu-l vedea pentru prima oară. Cu toate astea se uita la el aiurit, înmărmurit. De luni de zile calul rămînea în timpul nopții afară, în iarba luxuriantă a cîmpiei, unde îl uda roua dimineții și-l încălzeau primele raze de soare. Se rotunjise încă, dar nu era gras ; părul lui cenușiu stropit cu puncte negre și dese, era neted și

lucios ca granitul lustruit. Picioarele erau de la genunchi în jos negre ca smoala ; neagră și întunecată era și masa grea și densă a coamei și cozii lui. Toate mișcările lui sugerau o forță năprasnică și neîmblânzită, o frumusețe sălbatică și plină de mândrie. Fricos din fire, Milan se uita la cal ca la o nălucă frumoasă, dar înspăimântătoare, ivită din câmpiile nemărginite. Era plin de admirație, dar și de teamă nedeslușită. Și moș David se uita la cal, dar în tăcere, netezindu-și cu mîna mustățile albe și lungi. Apoi își lăsă ochii în pămînt, rămase cîteva clipe îngîndurat și spuse :

— Mă gîndesc... să m-apuc să-l vînd...

— Să-l vinzi ! De ce ? întrebă Milan surprins.

— M-am săturat de el. E greu să îngrijești un cal ca ăsta. Am îmbătrînit și nu pot să mă mai țin de el.

În această mărturisire făcută de moș David, că a îmbătrînit și că nu mai are puteri, Milan recunoscuse durerea ascunsă și tăcută pe care moșneagul o purta de cîtăva vreme în suflet. Tăcu. Calul încetă pentru o clipă să rumege, ridicase capul și, așa cum făcea deseori, privea în depărtări și adulmeca ; razele roșietice ale apusului pîlpîiau în ochii lui, pe spinarea lui de granit șerpuiau sclipiri arămii. Părea că din nesfîrșitele depărtări asculta nostalgic o chemare necunoscută oamenilor și străină voinței lor.

— O să faci bine — spuse în cele din urmă Milan, privind mereu calul cu aceeași teamă nedeslușită. Să-ți iei alt cal, mai blînd, mai astîmpărat. Pe ăsta vinde-l. Așa cum e acum, o să iei un preț bun.

— Nici vorbă, consimți moș David. Peste vreo zece zile, îl scot la tîrg. Îl vînd.

Moș David nu spuse nimic mai mult, nici în seara aceea, nici mai tîrziu. Ședea pe pat ca mai înainte, se uita pe fereastră și tăcea. Milan își da seama că la alte lucruri, străine de viața de toate zilele, se gîn-

dea moș David, dar nu putea să priceapă la ce anume și să facă o legătură clară și bine definită între diferitele lui presupuneri. Odată, după ce tăcuse îndelung, așa cum îi era obiceiul, moș David îi spuse :

— Ce viață ducem noi aici ! zi-i, mai bine, pușcărie, zi-i pustietate. Vine o sărbătoare, o zi sfântă, n-avem o biserică să intri și ca tot omu' să-ți faci cruce și să aprinzi o lumânare. Avem și noi rude, avem morții noștri, dar cum să le faci pomenirea, unde să le dai o liturghie...

III

Nenorocirile vin întotdeauna când nu le aștepți. Într-o bună zi la Ali Anife se răspîndise zvonul că în sat se va deschide un oficiu de poștă și telegraf. O mare bucurie cuprinse pe toți funcționarii de la graniță. Chipurile sîrma care trebuia să vină din lumea frumoasă și îndepărtată la care ei nu puteau decît să viseze, trebuia să le schimbe viața și să-i scutească de plictiseala de moarte și de monotonia traiului lor de toate zilele. Singurul care nu se bucură fu moș David. Pentru el știrea venea ca o lovitură nouă și crudă. El știa, ceilalți o spusese și ei, că odată deschis noul oficiu, un curier de stat o să transporte poșta. Așadar, de bătrînul, de moș David și de calul lui nu vor mai avea nevoie.

Moș David nu se lăsă în prada disperării. Dacă suferința care venea dinlăuntru, din sufletul lui, și pe care numai el o știa, putea să-l înfrîngă și să-l zdruncine, primejdia care venea din afară și o vedea și el, dar și ceilalți, nu-l tulbura, nu-l înfricoșa. Mai degrabă se supăra, dar se abținea și nu-și arăta necazul. Fu cuprins de liniștea, de curajul și de asprimea de spirit care îl stăpîniseră în zilele când a tre-

buit să țină piept gloanțelor și curselor viclene pe care i le întindeau tâlharii în codrii Deliormanului. Când i se vorbea de noul oficiu poștal, își ridica cu amîndouă mîinile mustățile răsucite și rîdea. Făcea glume pe socoteala nefericitului care va fi curier și va duce poșta cu o brișcă trasă de o mîrtoagă albă, ca cele cu care tătarii merg la tîrg să-și vîndă harbujii. Altădată spunea, cu resemnare prefăcută, că venise de altfel timpul să-și părăsească slujba și să-și vadă de bătrînețe.

Reveni la calul său. Să-l vîndă, ferească Dumnezeu, nici vorbă nu putea să fie. Dimpotrivă, fie pentru că animalul devenise iarăși totul pentru el, fie pentru că era plin de necaz și voia să arate că este mai bun decît toți curierii poștali din lume, începu să se ocupe de cal cu mai multă grijă și-i dădea mai mult ovăz. Dar acum, în grijile lui pentru cal nu mai era duioșia de altă dată, nu-i mai arăta aceeași atenție blîndă ; în adevăr, îl îngrijea bine, dar cu oarecare asprime, izbucnea deseori pentru te miri ce, lovea calul cu pumnii sau îi dădea picioare în burtă. Dar caii sînt animalele cele mai sensibile și, afară de tratamentul său, nervozitatea și izbucnirile lui moș David treceau asupra calului. Și înainte calul era năvălaș, agitat și năvalnic, dar acum ieșea din grajd ca un zmeu, turbat, înfierbîntat și greu de stăpînit. Aspru și prea preocupat de gîndurile lui, și asta-i asigura o cutezanță firească, moș David nu dădea mare atenție pornirilor năvălașe ale calului și mîna lui puternică reușea să-l domolească. Dar schimbările suferite de cal, nervozitatea și răutatea sălbatică tot mai mare pe care el părea că nu le bagă în seamă, săreau în ochii celorlalți. Milan observase primul aceasta și spaima pe care i-o insufla întotdeauna calul lui moș David crescuse încă.

Ca mai înainte, fiecare plecare la oraș a lui moș David strîngea lume multă. Bătrînul își recăpătase mîndria și înfățișarea voinicească de altădată. Se foia în jurul calului, potrivea pe ici pe colo cîte ceva și deseori, cînd se întîmpla să treacă pe la spatele calului, nu mai spunea nimic, ca altădată. Uneori calul, auzind pașii lui grei, tresărea, se închircea așteptînd parcă o lovitură neașteptată și deodată ridica piciorul din spate, potcoava licărea scurt în aer și urma o lovitură atît de puternică, încît un om atins n-ar fi scăpat cu viață. Moș David nu-i rămînea dator și numaidecît vîrfurile ascuțite ale cizmei se înfigeau în coastele calului. Animalul fornăia, se învîrtea în loc și devenea, din minut în minut, mai agitat. Nu o dată se întîmpla ca animalul, liniștit pentru o clipă, să-și întoarcă mult capul înapoi, apoi își aținea ochii injectați, acoperiți de coama răvășită care-i cădea peste frunte, și se uita la moș David foarte atent, hoștește, cu o căutătură rea, din care nu lipsea premeditarea, firească în ochii unui om, dar nu și ai unui animal.

Cînd Teohari dădea drumul căpăstrului și moș David pornea, se repetau aceleași salturi nebunești, dar acum ele nu mai aminteau, ca altădată, de dansul grațios pe care îl admirau cu atîta plăcere grănicerii și călătorii; acum calul se arunca turbat înainte și-ntr-o rînă, încerca să plece capul și să-l zvîrle pe călăreț din șa, își împleticea picioarele unul în altul, își încorda toată puterea ca să rupă dîrlogii, să muște zăbalele și să se avînte în voie. Orice alt călăreț s-ar fi speriat. Dar moș David ședea dîrz în șa, căci nu venise timpul ca ochiul lui să tresară și să se sperie. Pintenii se înfigeau în coastele calului, șipul ascuțit al zăbalelor îi sfîșia gura întredeschisă și animalul se domolea vrînd-nevrînd, intra în drum și pornea în galop întins și lin. Moș David își pune

atunci mîna în șold și chipiul strîmb pe cap începea să salte în aer.

— Călărește ca un cazac, spunea Teohari privind în urma lui moș David.

Dar alte gînduri îl preocupau și adăuga cu îngrijorare :

— Frumos cal, nimic de zis, foarte frumos ; dar cum întoarce capul și cum se uită... asta nu-mi place. Cînd calul întoarce capul și se uită înapoi, să fugi de el...

La aceste cuvinte Milan, care și el se uita în urma lui moș David și se gîndea la copiii săi, răsuflă ușurat. La fiecare plecare a lui moș David era cuprins de o alarmă nedeslușită, care lua proporții.

Noul oficiu telegrafic era în construcție, într-un ritm nebănuit de rapid. Stîlpii de telegraf se înșirau unul după altul prin cîmpie, sîrmele se întindeau, lucrătorii își mutau locul de muncă tot mai aproape și în Ali Anife nu trecuse încă febra curiozității, cînd primii stîlpi de telegraf au apărut la orizont, dinspre apus. Coborau, ca niște călători, unul după altul, spre vale, de-a lungul drumului. O nouă schimbare subită se întîmplă atunci în moș David. Și mai înainte, cînd venea de la oraș, toți se întrebau dacă n-a băut : acum semnele beției apăreau foarte clar. Mai mult chiar, începuse să bea fără a se feri, chiar și în zilele de odihnă. Îl cuprindeau atunci accese de mare sinceritate și făcea mărturisiri pe care mai tîrziu le tăgăduia. Așa, o dată, ajuns la cișmeaua din Karalez, descălecăse ca orice călător care trece prin această cîmpie lipsită de apă, unde nu există decît această cișmea, și-și adăpa calul ; dar pe cînd încerca să încalece, calul l-a tîrît după el, nu s-a putut menține și a căzut.

— Noroc că nu mi-a rămas piciorul în scara șăii, povestea el. Dar lasă asta, se întorsese înapoi, spre mine, și vrea să mă calce în picioare...

Era mai lesne de crezut că, așa cum fac toți caii speriați, și calul lui moș David și-a schimbat brusc direcția, dar că s-ar fi întors înapoi, ca să-l strivească cu copitele... Milan știa însă lupta ascunsă care se ducea între moș David și calul său și de aceea era dispus să creadă orice. A putut să prindă calul numai pentru că dîrlogii se încurcaseră în picioarele lui.

— Dîrlogii au fost tari — făcea haz, nepăsător, moș David, care se înveselise, — au fost așa de tari că l-a strîns bine și i-a încremenit capul în pămînt. Ochii îi săriseră din cap ca la o șopîrlă strivită sub talpă. Îl învăț eu minte, să mai încerce o dată să mă zvîrle...

Pentru moș David întîmplarea era mărunță ; nu trăda nici cea mai mică urmă de tulburare, de teamă. Din zi în zi devenea mai neînfocat și mai încrezător. Era vizibil că bea mult ; cu toate astea întinerise, se mai rotunjise puțin, fața lui prinsese culoare, mustățile răsucite priveau țepene în sus. Pasul lui devenise mai ferm, mai greu. Găsise printre lucrurile vechi o pereche de pîteni, rămasă din bătrîni, pe care îi fixase la cizme și zăngănitul lor tremurător unduia prelung în jurul vămii.

Devenise lăudăros, vorbea tot mai des de trecut și de lupta lui cu Atiș Pehlivanul. Uneori se ducea la cămin, lua una din săbiile cele mari, se uita la ea zîmbind, apoi o scotea din teacă și lama ei ruginită zăngănea în aer. Răscrăcărat, încălțat cu cizme înalte cu pîteni de modă veche, învîrtea peste cap sabia lungă, cu fața iluminată de o mare însuflețire ; mustățile lui albe împungeau în sus și ridurile dese din

colțul ochilor descriau un zîmbet viclean, răutăcios și vesel.

Mulți începeau să se plîngă, spuneau că Moș David devenise bătăran. Se certa cu călătorii, contrazicea pe secretar, mîrîia chiar împotriva Moșneagului. Cu Rafailov se certa iar, se-ncăierară chiar. Iar într-o seară, abia se întunecase, prin apropiere se auzi un strigăt, tălăngile oilor sunau, două glasuri se încăierau și se topeau în beznă ; în tăcerea care urmă se auziră lovituri surde, una, două, trei... Tălăngile începură să clinchene mai repede și turma se îndepărtă. O dată cu ea, un glas bătrînesc, înecat în lacrimi, se stinse în întuneric.

— I-am zis de atîtea ori — spunea moș David, care se întorcea găfîind și ostenit, — i-am zis : nu te mai băga aici, du-te în altă parte, cîmpul e mare... Nu ! Nu i-a intrat în cap ! N-ați acu iarbă, s-o ții minte cît o să trăiești...

Moș David îl bătuse în seara ceia pe moș Petre Goreșnicul, bătrînul cioban, care n-avea decît vina că, vrînd să găsească, pentru turma lui, o iarbă mai bună, dădea uneori tîrcoale pe lîngă vamă.

Nici chiar acum Milan nu îndrăznea să-i spună nimic lui moș David, dar nu-i plăcea cum se schimbaseră, cum devenise în ultimul timp. Nepăsarea și mulțumirea de sine pe care le trăda ceafa lui zdravă și roșie, asprimea și grosolănia lui plină de îngîmfare erau respingătoare, îl întristau. Își amintea de blîndețea subită, de bunătatea și smerenia bătrînească care îl năpădiseră pe moș David cînd asculta blestemele Rafailiței ; revedea contemplările lui ne sfîrșite, durerile pe care le tănuia în suflet, visele agitate, delirul și strigătul acela cumplit și jalnic, plin de durere, a cărui semnificație nu putea încă s-o deslușească : „Măicuță ! ajunge ! ajunge !” Acest moș David nu mai exista. În fața lui se afla un om

cu inima aspră, irascibil, îndărătnic și neînduplecat. Dar cel mai mare rău era că se îmbăta mereu, răspîndind pe unde trecea un miros neplăcut de rachiu.

Dar Milan era slab de înger și, cînd erau împreună, sta de vorbă și rîdea cu moș David. Gîndurile triste și amare îl năpădeau numai cînd moș David pleca la oraș. O dată, uitîndu-se în urma lui și privind calul mare, cenușiu, care, învăluit în praf și în lumina soarelui dispărea undeva pe ulițele satului, Milan zări în apropiere pe Petre Goreșnicul. Înconjurat de dulăii lui, cu pieptul desfăcut și o cață lungă în mîină, bătrînul se apropiase pe nesimțite de vamă. Turma păștea prin apropiere și boarea care sufla în dimineța asta timpurie purta miresme de iarbă și țărîină umedă.

— 'neața ! Șefu-i aici ? întrebă Goreșnicul, trăgînd în același timp cu ochiul prin ușa deschisă a biroului ; și, zărindu-l pe șef, îl lăsă baltă pe Milan, își sprijini cața de perete, își scoase căciula și intra.

— Bună 'neața ! Am venit, domnu șef, ce mai tura-vura, am venit să mă plîng...

— Milane, se auzi glasul blînd al Moșneagului, închide ușa și poți să-ți vezi de treabă.

Milan închise ușa, ar fi vrut să tragă cu urechea, dar nu putea să audă nimic, pentru că Goreșnicul, împotriva obiceiului, vorbea acum încet. Rămase înăuntru destul de multă vreme și, așa cum se părea, Moșneagul îl învitase să se așeze mai aproape, pentru că și vocea lui era neclară, părea că se aude de departe.

Goreșnicul ieși în cele din urmă și, după ce-și luă cața și-și puse căciula pe cap se uită la Milan : ochii albaștri ai bătrînului erau acum mai liniștiți. Milan porni împreună cu el.

— I-am zis tot... spuse Goreșnicul, trăgîndu-se puțin la o parte și scoțîndu-și punga de piele ca să-și

răsucescă o țigară ; tot ; domnu șef, zic eu, așa și pe dincolo... Cum așa, dacă-i grănicer, ce, n-o fi Dumnezeu ? Să mă bată pe mine, om bătrîn !

— Care va să zică, i-ai spus tot ?

— Tot. Da'ascultă-mă, Milancio, eu nu sînt om rău, nu-mi place să mă iau la harță, dar cu moș David nu merge altfel. Om rău, bețiv. Așa îl știu de cînd era flăcău... Cum să nu-l știu, îl cunosc eu bine, de asta nu mă iubește și nu mă lasă să viu pe-acilea. Știi ceva ? Goreștnicul coborîse tonul. N-a fugit de bine din satul lui. Și acolo tot așa, dă-i cu băutura, dă-i cu certurile, dă-i cu caii ; a intrat o dată în cîrciumă cu cal cu tot. Avea o nevestică — tînră, frumoasă — a băgat-o în mormînt. Mamă-sa, bătrîna, n-a avut o soartă mai bună, s-a stins după ea. Soacră cu noră nu prea trăiesc bine, dar ele se aveau bine. Cumsecade femeiușcă era nevasta lui.

Goreștnicul tăcu, scăpără din cremene. Un miros plăcut de iască se împrășteie împrejur.

— Hm... — continua el și zîmbi — cînd aud cum Rafailița îl blestemă pe Kosta, parcă aud pe mama lui David. Și ea îl blestema tot așa, la fel...

— Îl blestema ! spuse în șoaptă Milan, oarecum uimit.

— Îl blestema... și încă cum. Și acasă, și în biserică, și la cimitir, pe mormîntul nevestii.

Goreștnicul tăcu îngîndurat, apoi adăugă :

— Nu știu, oameni sîntem, nimeni nu știe ce-l așteaptă, numai Dumnezeu știe ce ne e scris ; dar, să-ți spun, Milane, blestemul de mamă e ceva rău, blestemul mamei te ajunge !

Porni, cu pași mari, sprijinindu-se în cața lui cea înaltă. Dulăii se luară după el.

Milan rămase singur și, îngîndurat, se duse în fața vămii. Își vedea de treabă, sta de vorbă cu Teohari, dar ori de cîte ori era liber și rămînea singur, se

plimba prin fața vămii mereu îngîndurat, cu ochii în pămînt. Seara tîrziu se ducea iarăși acolo, trecea ba prin fața ferestrelor luminate, ba se ascundea în întuneric. După ce se culcă, adormi foarte tîrziu. Abia adormise și tresări în somn; visa că aude copite grele, care alcargă repede, se părea că umbra uriașă a calului lui moș David cădea peste ferestrele odăii. Milan își ascultă bătăile inimii, se ridică în coate și văzu patul lui moș David gol. Abia acum își dădu seama că el e în oraș. Afară vîntul legăna ramurile întunecate ale pomilor plini de roade și umbrele lor se strecurau prin ferestrele luminate de lună.

IV

În cele din urmă, oficiul telegrafic din Ali Anifc fu gata. În una din odăile hanului, denumit și „Gazda internațională”, a fost instalat aparatul, mese, tejele, sîrma care cobora din deal trecea printre case și intra pe fereastră chiar în odaia asta. Totul era gata: deasupra ușii o inscripție împodobită cu emblema cunoscută — două trompete încrucișate — iar afară agățată în perete o cutie verde pe care scria „Poșta”. Prin ușa deschisă putea fi văzut șeful oficiului, care ședea în fața aparatului. Se auzeau tăcănături cînd mai repezi, cînd mai rare; pe coridor se foia un aprod în uniformă.

Toate acestea le povestise Teohari în cele mai mici amănunte. Fusesse în sat și, cum se părea, trăsesse nițeluș la măsea. Spunea chiar că noul curier a și fost numit, că va începe să ducă poșta și că dacă mîine moș David va mai pleca la oraș, va fi pentru ultima oară. Moș David ascultase știrea stînd pe iarbă în fața vămii, cu o sticlă de rachiu lîngă el.

Zîmbetul nu-i dispăru de pe buze, dar simțea că ceva se rupe în el, un fior fierbinte îi străbătu tot corpul. Își coborî pentru o clipă ochii în pământ și se lăsă copleșit de gânduri ; apoi ridică puțin capul, își supse mustațile de haiduc și rîse sec, forțat, nefiresc. Teohari ar fi vrut să mai spună cîte ceva despre oficiu, dar moș David întinse mîna spre el, într-o încercare de a-i astupa gura, și zise :

— Lasă astea ; hai să bem, cîine ! Și rîse iar sec, mecanic.

Îl cuprinse apoi o veselie frenetică și stranie ; nu vorbea mult, dar orice ar fi spus Teohari, el rîdea ; bea rachiul ca apa, cu sete năprasnică și nestăvilită. Milan se plimba prin apropiere, tăcea și se gîndea.

Nimeni n-ar fi putut spune cu certitudine dacă noaptea asta moș David a dormit sau nu. Mai tîrziu, cînd Milan și Teohari scormoneau prin amintiri, amîndoi spuneau că l-au auzit cum își făcea de lucru prin grajd, intra și ieșea mereu din odaie. Chiar Teohari recunoaște că nu s-ar fi trezit dacă moș David nu s-ar fi împiedicat de una din săbiile cele mari, făcînd astfel mult zgomot. Dimineața, cînd se trezira, el era în picioare, gata de drum ; ochii îi erau roșii și mersul cam nesigur.

La ora plecării scoase calul afară. Călătorii care se sculasera cu noaptea-n cap și se opriseră în fața vămii, Teohari și Milan, secretarul, Moșneagul, și cîțiva ostași din post, toți priveau un spectacol uluitor. Calul mare și cenușiu, cu picioarele negre și coama neagră ieșise pe poarta întunecată a grajdului nechezînd și dînd nervos din coadă. Moș David se opintea din tot corpul ca să-l poată stăpîni. Calul nu putea să stea locului liniștit nici o clipă ; fiecare vîna și fiecare mușchi din corpul lui enorm era încordat și tremura. Privea aprig spre întinsul nemărginit al cîmpiei, acum cenușie și umbrită sub cerul

înnourat, nările lui palpitau și trăgeau adânc aerul proaspăt, necheza, sforăia și izbea pământul cu copita grea ca un baros. Moș David se necăjea și, ca să îmblânzească animalul, trăgea de căpăstru cu amîndouă mîinile, cu atîta forță, încît calul dădea înapoi, gata să cadă, sau îl lovea cu piciorul în burtă ; calul se înfiora, începea să tremure, ochii îi ardeau, sub pleoape îi apăruseră firișoare de sînge.

Teohari se așezase și acum înaintea calului în timp ce moș David se pregătea să-l încalece. Calul era agitat și, așa cum se întîmpla și altădată, întoarse capul și-și fixă privirea în moș David, apoi readuse capul la loc, își aplecă urechile spre spate, așteptînd o nouă lovitură. Pentru prima oară moș David nu reușea să încalece deodată ; puse din nou piciorul în scară, își luă avînt și căzu pe șa, cu toată greutatea și după multă sfortare. Teohari lăsă căpăstrul. Calul se avîntă înainte, dar nici moș David nu încerca să-l oprească, ci-l lăsase s-o ia într-un galop turbat încă de la pornire. Toți se uitau înfiorați și așteptau să se întîmple nenorocirea, cu atît mai mult cu cît moș David se legăna cînd într-o parte, cînd în cealaltă ; dar moș David nu căzu ; se auzeau izbiturile grele ale copitelor și calul se îndepărta tot mai mult.

Moș David intră în sat în acest iureș turbat, trecu pe lîngă noul oficiu poștal fără a întoarce capul într-acolo, dispăru undeva în vale și după cîteva clipe apăru pe drumul de pe deal. Calul galopa mereu, trecea ca o săgeată prin spațiile dintre stîlpii de telegraf, și cei care priveau credeau că moș David se ducea la oraș, dar stîlpii de telegraf alergau în sens opus spre sat. În cele din urmă calul a trecut peste deal și a dispărut ; la întorsura drumului nu se mai vedeau decît stîlpii de telegraf.

Abia acum Milan și Teohari încetară să se mai uite, cu senzația că stau acolo de multă vreme și că plecarea lui moș David durase de data asta mai mult decât oricând. Se priviră drept în ochi și în clipa aceea același gând le-a trecut prin cap. Teohari era chiar gata să spună ceva, dar Milan pornise și privea în pământ cu atîta încordare, iar fața lui se întristase așa de mult, încît Teohari nu mai spuse nimic.

În tot timpul cît lucrase acolo, moș David sosea din oraș cu o precizie nedeazămințită, la care ținea mult și cu care se mîndrea : exact la ora unsprezece înaintea prînzului ; nu întîrzia și nu se grăbea să plece nici măcar cu un minut mai devreme. Oamenii puteau să-și potrivească ceasurile după sosirea lui. A doua zi Milan începu să se uite mult mai devreme spre dealul de la asfințit și, cînd se apropia ora unsprezece, se opri locului în așteptare. Venise lîngă el și Teohari. Se uitau și așteptau să apară în zare, în orice clipă, cunoscuta siluetă a călărețului. Aveau senzația că timpul trece prea încet. Nimeni nu apărea pe drum.

Teohari scoase ceasul.

— Unsprezece fără un sfert, spuse el, de pe deal pînă aici face zece minute. Mai sînt cinci minute.

Se pregătea să-și pună ceasul în buzunar și strigă, în cor cu Milan :

— A ! Uite-l !

Pe coama dealului se ivi deodată, în cîteva salturi line și crescînd repede, silueta uriașă a calului. Îi cuprinsese îndoiala : nu era calul lui moș David ! Dar ce se întîmpla acolo ? Calul nu venea în galopul lui uniform, obișnuit, ci zbura din toate puterile. De sub copite se ridicau nori de praf, se înclina în dreapta sau în stînga după curbele făcute de drum, lăsînd în urmă un stîlp de telegraf, al doilea, al treilea, și zbura în jos turbat.

Alarmați și îngroziți, cei doi grăniceri coborîră de pe prispă și făcură cîtiva pași înainte, ca să vadă mai bine. Drumul care trecea prin sat se pierdea printre casele și gardurile înalte; dar acolo, în sat, se vedea un nor de praf, se auzeau strigăte și larmă mare. Milan și Teohari priveau cu ochii ațintiți la drumul care ieșea din sat venind spre vamă. Deodată se auzi un tropot greu de copite, o coamă fîlfîia în vînt și calul apăru deodată gonind năpraznic către vamă. Dar fără călăreț! Pe o rîină a calului atîrna și se tîra pe pămînt o matahală grea și neagră...

Grănicerii au înțeles numaidecît totul și s-au înfiorat, aveau senzația că nesfîrșita cîmpie se despicasă în două și se legăna sub picioarele lor. În aceeași clipă ajunse și calul, trecu pe lîngă ei și, făcînd o curbă scurtă, se opri ca ținuit la locul unde se oprea întotdeauna. Șaua era răsturnată, pe una din părți atîrna un picior înfipt în scară iar jos la pămînt atîrna trupul desfigurat și însîngerat al lui moș David. Calul era tot o sudoare; slăbise și se subțiasă într-o singură zi. Respira greu, coada îi căzuse și lăsa să se vadă picioarele roșii de sînge; fornăia din adîncul plămînilor.

Sublocotenentul, agentul sanitar, Rafailov și cîtiva ostași veneau în goană spre vamă, speriați și îngroziți. La una din ferestrele deschise apăru capul alb al Moșneagului. Fața lui părea liniștită, barba albă i se răsfirea pe piept. Se uita pe deasupra ochelarilor, cuta piezișă îi apăruse iar între sprîncene, dar în privirea lui nu era nici uimire, nici surprindere: se părea că vede acum ceea ce aștepta de mult să se întîmple.

PE VALEA MESTEI

ESCHI ARAP

La gurile fluviului Mesta mai sînt și astăzi cîteva sate locuite de negri. O veche legendă spune că un oarecare Husein Pașa stăpînea pe aceste locuri moșii întinse. Muncitorii și slugile lui erau pomaci¹ din munții Rodopi, dar acești munteni nu puteau suporta arșița și malaria din ținuturile Kara Su. Unii mureau, alții își luau lumea în cap și fugeau. Atunci pașa a adus aici negri. Moșiile nu mai există astăzi, dar urmașii negrilor au rămas. Locuiesc în căsuțe scunde și cenușii, pitite printre smochini și tufe de tuia². Peste zidurile de chirpici cresc cactuși cu flori galbene și roșii. În timpul verii arșița este insuportabilă, înăbușitoare și nici un vînt, oricît de slab, nu leagănă trestiile din bălți. Dar cîmpia e plină de rod. Bivoli uriași trag plugurile, în urma lor merg plugarii la fel de negri ca și ei. Cei tineri sînt uneori chiar frumoși: trupurile lor zdravene și bine zidite, cu brațe și picioare vînjoase, par turnate în bronz negru. Sînt oameni cumsecade, naivi și blînzi. Vorba lor e plină de voie bună, un zîmbet nevinovat, ca de copil, le luminează fața, lăsînd să se vadă un șirag de dinți albi ca neaua.

¹ *Pomac* — bulgar de religie musulmană.

² *Tuia* — arborele vieții.

Pichetul de grăniceri își avea sediul într-un conac părăsit. Clădirea mare și veche păstrase amintirile și toate tainele Orientului: streășini late, ferestre și cerdacuri închise cu zăbrele de fier, ziduri cotropite de hamei, de iederă și de glicină. De jur-împrejur ziduri de piatră înalte, ca de cetate.

Moșia era destul de departe de sate, dar cu toate acestea, vecinii noștri negri veneau uneori la noi. De cele mai multe ori veneau doi, Eschi Arap și Tata-Tita.

Eschi Arap era negrul cel mai bătrîn, singurul care nu se născuse aici, ci în Sudan. „La noi — îmi povestea el la prima noastră întîlnire — avem și vînători călare. Dar ei nu merg să vîneze fiare, ci copii. Dau tîrcoale satelor și dacă un copil iese din sat îl răpesc și-l vînd.” Așa fusese răpit și Eschi Arap. Avea pe vremea aceea 14 ani și de aceea i-au rămas în amintire destule lucruri despre țara lui.

Tata-Tita n-avea nimic comun cu personajele lui Bernard Shaw. Era un mulatru tînăr și frumos. Numele lui adevărat era Șevchet. Servise în armata turcă ca gornist. Ostașii se distrau cerîndu-i să le zică din gornă semnalele militare turcești. Tata-Tita nu-i refuza niciodată. Dar el fluiera semnalele din buze, mereu același ta-ta-ti-ta. De aici îi venise și porecla. Nu avea nici o îndeletnicire precisă și nu lucra nimic. Ani de-a rîndul condusesese un bac care, în schimbul unei taxe mici, transporta căruțele și călătorii peste apă. Astfel Tata-Tita ajunsese să cunoască Kara Su și pădurile dinprejur tot așa de bine ca lighioanele din ele. Era sprinten, viclean, bea mult și făcea, în taină, contrabandă.

Eschi Arap venea la post întotdeauna cu o mică cerere — să-și scutească yitele de corvoadă sau să obțină o autorizație ca să-și taie lemne în pădurea

de lângă graniță. Dar niciodată nu cerea de-a dreptul. Întotdeauna începea cu aceeași conversație :

— *Comendar efendi*¹, îmi spunea el, mereu citești și fumezi, fumezi și citești ! Ți-e tare dor de țară, de locul unde te-ai născut !

— Se înțelege, Aptula, mi-e dor. Ție nu ți-e dor de Sudan ?

— Mi-e dor, cum să nu-mi fie.

— Nu vrei să mergi acolo ?

— Eh, vreau eu. E *Vatan*², te trage la ea. Da' e foarte departe, *comendar efendi*. Șase luni de drum. Trebuie să am șapte pasavanturi³, trec prin șapte împărății : Stambul, Izmir, Mașar...

Numără pe degete și înșiră câteva nume care nu erau nicidecum împărății și cine știe dacă reprezentau ceva. Încredințat că toate astea mă vor ului și mă vor da gata, zîmbea în cele din urmă satisfăcut, blajin. Eschi Arap era foarte bătrîn, avea o față respingătoare și groaznică : pielea neagră ca smoala, buzele negre, negru era chiar și albul din ochii lui. Doar dinții erau albi și numai zîmbetul îi împrumuta ceva omenesc.

— E și mări, continua el. Trebuie să trec și peste mări.

După o pauză scurtă, mă întrebă cu totul neașteptat și cu multă naivitate :

— *Comendar efendi*, ești om învățat, e adevărat că în mare sînt șerpi uriași care opresc chiar și corăbiile ?

De aici înainte schimbăm repede temele conversației noastre.

În cele din urmă pleacă satisfăcut și vesel, pentru că în mîna lui neagră ține un bilet alb prin care îl

¹ *Efendi* — domnule (turc.).

² *Vatan* — patrie (arab.).

³ *Pasavant* — pașaport.

autorizam să taie, cîte vrea, lemne de-a lungul graniței. Dar odată ieșit afară soldații nu-l lasă să plece așa ușor, fac glume și rîd cu el.

Venea astfel deseori la post. Venea și Tata-Tita. Dar el venea, ca vulpea care dă tîrcoale la cotețul cu găini, prudent și pe tăcute. Îl zăream cum apărea deodată printre soldați, fără a fi băgat de seamă cînd a venit și cînd pleacă. De la o vreme am observat că se legase o strînsă prietenie între subofițerul meu, Eschi Arap și Tata-Tita. Cred că observasem asta cam tîrziu. Tata-Tita evita să dea ochii cu mine, dar dacă mă întîlnea, mă privea cu viclenie și neîncredere. Am înțeles că puneau la cale ceva care trebuia ascuns de mine.

Odaia subofițerului era mai retrasă, undeva la catul de jos. Într-o seară, trecînd prin fața ei, mi-am aruncat privirea pe fereastră. Înăuntru erau cei trei prieteni : subofițerul, Eschi Arap și Tata-Tita. Focul ardea în cămin, pe masă, în fața lor, pahare și o sticlă cu rachiu. Subofițerul, un flăcău tînar, destul de inteligent, era din Banderma. Vorbea turcește mai bine decît un turc. Acum vorbea de Africa. Se pare că citise și pe Livingstone¹, și pe Brehm² și pe Main Reid³. De multe lucruri vorbeau : de pădurile tropicale înecate în liane, în care mișunau șerpi și fiare sălbatice, de pustiuri și de miraje care duc la pierzanie caravanele rătăcite, de palmierii din oaze, de răcnetul cumplit al leilor într-un apus de soare. Le descria apoi pe îndelete micile colibe făcute din bețe de bambus. Oamenii de acolo sînt toți negri, dar trăiesc liberi și fără griji, înflăcărați și pătimași în dragoste, cruzi și neînduplecați la răzbunare și în luptă. Știu să se veselească : beau vinul

¹ Explorator englez al Africii (1813—1873).

² Ornitolog german (1787—1864).

³ Scriitor englez (1818—1883).

în coji de nucă de cocos, muzica lor adoarme șerpui și face să clocotească sîngele femeilor care dansează aproape goale, cu șiraguri de mărgele și monede vechi, care le zângăne pe brațe și pe sîni.

La aceste din urmă cuvinte Tata-Tita scoase un răcnet, ridică paharul și fluieră semnalul de atac. Era semnalul convențional că venise timpul de băut. Semnalele astea Tata-Tita le da foarte des. Bea cu voluptate, ridică sticla să vadă ce-a mai rămas la fund, conversația nu-l prea interesa. Dar bătrînul Eschi Arap asculta uluit și înfiorat de emoție. Repeta mereu :

— Așa e, așa... *ceauș*¹ *efendi*. Mi-aduc aminte. E-he !

Și începea să cînte ceva, cu glasul surd și gutural. Le-am interzis să se mai întîlnească. Boala bătrînului negru făcuse progrese. Din cauza bătrîneții mintea îi cam slăbise și acum nu mai vorbea decît de Sudan și de tinerețea lui. Vorbea fără șir, cuvintele lui erau lipsite de sens. Mîinile și fălcile începuseră să-i tremure, în ochii lui ardea o privire rătăcită, halucinantă. Nevasta lui venise la mine să se plîngă. Era o bătrînă rea și arțăgoasă. Mă ruga să-i interzic subofițerului și lui Șevchet să se mai întîlnească cu moșul ei. Ei l-au scos din minți. Înainte era om bun, cumpănit și blînd. Acum o ocărăște mereu, o amenință că o să vîndă toate lucrurile și o să plece în Sudan. Nu mai mănîncă nimic și nu poate să doarmă, iar dacă adoarme începe să ocărască în somn într-o limbă sălbatică și de neînțeles. Bătrîna plîngea.

L-am chemat pe Eschi Arap la post. Se întîmplă ca de data asta să fie în toate mințile. Am încercat să-l conving.

¹ Ceauș — comandant (arab.).

— *Comendar efendi* — mi-a răspuns el cu o resemnare tristă, — copiii mei au murit toți, sînt bătrîn, acasă mă ocărăște baba mereu. Nu mai pot, vreau să plec. Omul unde s-a născut, acolo-i e locul.

Îmi spuse apoi următoarea poveste :

— Sultanul Suleiman — e mult de-atunci — a văzut o păsărică. Cînta atît de frumos ! A poruncit să fie prinsă și pusă într-o colivie de aur. Ei, era sultan — și s-a făcut așa cum poruncise. Dar păsărica nu mai cînta. Amuțise. Clătina din cap și spunea : numai : „*Vatan ! Vatan !*“ S-a miluit sultanul și a poruncit să-i dea drumul. A zburat păsărica din colivia de aur și s-a așezat pe un mărăcine care nu făcea două parale. Și a început să cînte iar. Da' acolo — în cuibul ei.

În aceeași seară, tîrziu, mă întorceam din inspecția pe care o făcusem de-a lungul graniței. În sat era liniște, casele dispăreau sub cupolele negre ale smochinilor. O singură fereastră rotundă lumina în întuneric, ca un ochi galben. Se auzeau dintr-acolo sunete surde și rare ca picurile de ploaie care lovesc în burlan. Acolo era casa lui Eschi Arap. M-am apropiat și am oprit calul. Înăuntru cineva lovea în tarabucă¹ și cînta : vocea era răgușită și neputincioasă, se auzeau sunete surde și guturale. Cînta Eschi Arap. Am ascultat mai întîi o melodie liniștită și tăgănată, care revenea mereu, plină de afecțiune caldă, de lacrimi și de amintiri. Apoi loviturile de tarabucă se accelerară și melodia trecu în ritm de dans vesel și săltăreț. După tarabucă se auzeau lovituri sonore de geamparale.

Apoi o voce rea și ascuțită, de femeie :

— Taci o dată ! Taci, boșorog blestemat ! Ai, Alah, Alah !

¹ *Tarabuca* — vechi instrument oriental, asemănător cu tamburina, de forma unei tobe cu pielea întinsă numai pe o parte.

Cîntecul se întrerupse. Eschi Arap răspunse ceva, dar ce, n-am auzit.

— *Vatan! Vatan!* strigă femeia cu disperare. Toată ziua *Vatan* și iar *Vatan!* Ți-ai pierdut mințile, omule, să-ți fie rușine!

Trecu puțin timp și loviturile de tarabucă se auziră iarăși. Aceeași melodie tărăgănată la început, apoi sunete surde și guturale, pătrunse de duioșie, de dragoste și de durere fără speranță...

Eschi Arap trăia cu viziunea nostalgică a Sudanului.

PE VALEA MESTEI

Am petrecut cîteva luni în satul Z, unde era un post de graniță. Ca pretutindeni pe valea fluviului Mesta, și aici locuitorii cultivau numai tutun. Odiñoară se ocupau mult și cu creșterea vitelor. Nenumărate turme de boi, capre, vite și herghelii de cai cutreierau vastele pășuni de pe cîmpiile de la Sarî-Şaban și pădurile din delta Mestei.

Noile vremuri făceau viața din zi în zi mai grea și de aceea simplitatea idilică din trecut și bunăstarea de odinioară apăreau mai frumoase și mai nostalgice. Pe tema aceasta stam deseori de vorbă cu Hagi Ibrahim, omul cel mai bogat din sat și gazda noastră. Numai în aceste conversații moșneagul, altminteri flegmatic și calm, devenea mai vorbăreț, mai emotiv. Urme și monumente ale bunelor vremi de altădată puteau fi văzute pretutindeni, chiar la moșia gazdei noastre. Clădirea era înaltă și spațioasă, dar multe încăperi fuseseră lăsate neterminate și fără tavan, ca să servească drept uscătorii. Aici, în una din aceste încăperi, printre salbele de tutun și prăjinile pe care atîrnau frunzele de tutun puse la uscat, era muzeul domestic al lui Hagi Ibrahim.

Toate lucrurile strânse acolo nu mai serveau la nimic, dar fiecare din ele păstra o amintire dragă. Se aflau acolo căldări, vase de aramă, cațe, toiage de păstori și genți, chimire de piele, șăi cu scări de fier late, hamuri împodobite cu ciucuri mulți de ibrișin roșu, pieptare cu dinți mari de porci mistreți, încovoiați în formă de semilună. Apoi cuțite, cartușe de alamă, bice de herghelii, lungi de câțiva metri. În inventarul acesta de vechituri săreau în ochi câteva salbe complete de clopoței.

Slăbiciunea păstorilor pentru acest soi de podoabe mi-era cunoscută, dar ceea ce vedeam aici era ceva cu totul nou și deosebit. Clopoțeii erau de două feluri : din tuci și din fier. Începînd cu cei mai mici, urmau apoi alții de aceeași formă, dar din ce în ce mai mari. O salbă avea douăsprezece mărimi. Cele de fier erau mai mari, semănau cu potcapurile preoțești, iar celelalte aveau mărimi de necrezut — cît un ceaun. Se pare că în trecut forța fizică avea alte dimensiuni. Cînd vizităm muzeele ne întrebăm întotdeauna ce fel de oameni au trăit în trecut încît să poată învîrți săbiile uriașe de altădată și să îndure teribila greutate a armurilor de fier. Fără îndoială că și animalele care purtaseră acești clopoței erau mai altfel.

Dar originalitatea clopoțeilor nu era numai în mărimea lor. Dacă Hagi Ibrahim, furat de povestirile lui, atingea unul, în tăcerea din încăpere începeau să zvonească sunete vrăjite, trezite ca dintr-un somn adînc. Era graiul care vorbea despre trecut. Fără îndoială că numai marea dragoste pentru felul de viață de odinioară, primitivă, dar plină de farmec, putea să transforme uneltele domestice și meșteșugul simplu al fierarilor din Sarî-Saban și Cavala într-o adevărată artă. Pentru că și măiestria lucrului, și aliajul metalelor ascundeau o taină a lor și sunetele

diferite ale clopoștelor dintre-o salbă erau în perfectă armonie cu legile gamei muzicale. Numai o mână pricepută putea să armonizeze aceste sunete într-o melodie complicată și frumoasă.

Tocmai asta îi povesteam lui Hagi Ibrahim. Îi spuneam că sînt oameni care merg din oraș în oraș și cu astfel de sunete, ca ale lui, cîntă diferite cîntece și cîștigă bani. Dar moșneagul nu m-a înțeles sau poate nu voia să mă înțeleagă. Într-adevăr, această muzică excentrică ar putea să fie foarte distractivă pe scena unui cabaret, dar ce este ea pe lîngă clopoștii turmelor care hălăduiesc în libertate, această minunată simfonie a nopților de vară pe care n-o cunosc decît locuitorii nemărginitelor cîmpii! De muzica aceasta își aducea aminte Hagi Ibrahim și nu-i venea să creadă că și astăzi ar putea să existe, pe undeva, ceva aidoma.

Creșterea vitelor, îndeletnicirea de altădată, dispăruse. Dar natura nu se schimbase, nimic nu împiedica reluarea acestei îndeletniciri. După ce trece prin porțile formate de piscurile Inje Kîz și Karpuz Tepe, Mesta iese în cîmpie. Fluviul larg și liniștit este inima care dă viață cîmpiei de la Sarî Șaban. Iarna aici e blîndă, zăpadă nu cade deloc și, odată cu căldura primăverii, pămîntul umed începe să muștească o vegetație luxuriantă. O iarbă deasă și grasă acoperă livezile, trestii înalte se leagănă peste apele bălților, codrul din deltă — întinsul și tainicul Kodgea-Orman — se colorează în verde închis și se înalță în fața cîmpiei ca un zid.

Este o adevărată pădure tropicală. Arborii bătrîni și uriași nu apar așa cum sînt. Din pămînt se ridică în sus desigur de lăstare, mii de plante agățătoare se încolăcesc în jurul lor: hamei, butași, licheni, viță sălbatică și cîte încă. Aceste corzi vii merg puzderie în toate direcțiile, se încrucișează și

se împletesc unele în altele, acoperă tot spațiul sub bolțile formate de ramuri, se ridică pînă în vârful arborilor, de unde lasă în jos șuvoaie dese de frunziș, povară străină pe trunchiul lor. Codrul întreg înfășurat în această țesătură haotică dobîndește contururi noi, fantastice, se contopește într-o masă de verdeață deasă, de nepătruns, peste care se poate trece numai prin coridoarele înguste croite cu securea de pădurari. Pe ici, pe colo, apare o poiană formată în urma unor vechi incendii. Numai acolo pătrund razele soarelui și numai acolo se poate zări un colț de cer albastru. De jur-împrejur se înalță pereții grei ai hățîșurilor, iar jos, aproape de pămînt, se văd bori negre și ovale, prin care se strecoară șacalii și mistreții.

În timpul zilei tăcerea codrului este adîncă și stranie. Picior de om nu calcă pe aici, dihăniile se ascund la umbră. Cu toate acestea, o viață invizibilă pulsează și închipuirea încearcă involuntar să populeze această pustietate surdă. Iată aici o poieniță izolată, rotundă. Undeva, de pe crestele arborilor, două vrejuri de viță sălbatică se lasă în jos. Atîrnă liber în aer, își împletesc capetele formînd un leagăn. De jur împrejur, în iarba deasă, flori multe, fragede și frumoase, cum nu se pot găsi decît în ungherele cele mai ascunse. Leagănul pădurii se clatină ușor. Oare nu cumva o nimfă s-a legănat aici și iarba înaltă se înfioară ș-acum sub pașii ei ușori ?

Cu totul altfel e cînd suflă vîntul puternic. Codrul se trezește și prinde viață. Pustietatea surdă și tainică, în care stăruise pînă acum liniștea și tăcerea, se cutremură deodată, începe să vuiască cuprinsă de o furie cumplită și dementă. Pare că uraganul nu vine din alte părți, ci se naște chiar aici, în pîntecele codrului.

Dar aici crestele copacilor nu se încovoie și nu se leagănă. Codrul e încins bine cu liane și se clatină întreg, așa cum se leagănă marile corăbii pe bordul cărora se-ntretaie odgoane și ghirlande de stegulețe. Se aude un zgomot surd, confuz : ramuri răsucite și încrucișate trosnesc, mai departe o scorbura părăsită hăuie prelung, o puzderie de lujere uscate, agățate între ramuri, vibrează ca niște strune, crăcile uscate se frâng în două, trîmbe de frunze uscate se înalță în sus. Totul se contopește într-un vacarm îngrozitor : pare un geamăt de durere, un rîs satanic, răcnete, pași grei, grăbiți. Să fie oare cerbul pe care călărește nimfa, ținînd în mînă un șarpe în loc de bici ? Sau poate alunecînd pe craca uscată pe care și-a încolăcit inelele de argint un șarpe amețit de furtună, suieră ?

Vechi superstiții și legende, atît de posibile și de reale cînd te afli în codrul de la Kodgea-Orman ! E o lume de fantasme, cu o viață felurită și anarhică, fără constrîngeri, triumfătoare și îndestulată de belșugul de umezeală și de hrană. Pîntecele roditor al pămîntului îndestulează cu dărnicie viața, vegetația luxuriantă zburdă, crește năvalnic și îneacă totul în verdeața ei. Dar ea nu ia sfîrșit la marginea pădurii : de cele două părți ale codrului de la Kodgea-Orman se întinde cîmpia virgină și tot atît de verde a Sarî-Șabanului.

Truda și eforturile omului devin neputincioase în fața acestor desfătări ale naturii. Primăvara, unicele petice de pămînt arat care apar ici-colo în cîmpie nu sînt decît zgîrieturi ușoare pe trupul vînjos al pămîntului. Apare limpede că unicul fel de viață care nu contrariază natura neîmblînzită și atotputer-nică rămîne creșterea vitelor. Dar turmele mari au

dispărut de mult și în nopțile fierbinți ale sudului nu se mai aude de multă vreme cântecul clopoștelor. Sînt aruncați undeva prin unghere de poduri, ca la moșia lui Hagi Ibrahim. În aceste sunete, mute acum, a fost înmormîntată pe vecie, sub praful anilor, fermecătoarea poezie a acelor vremi mai bune, apuse pentru totdeauna.

OASPEȚI ÎNTÂMPLATORI

Unul din pichetele noastre de grăniceri se numea „Marea Albă”. Se afla chiar pe țărm, într-o casă mică, alături de care era ghereta de scînduri a sentinelei și cîțiva salcîmi strîmbați de vîntul care sufla dinspre mare. În apropiere nu erau nici sate, nici moșii; în spatele postului se întindea cîmpia pustie și nelocuită; spre sud, marea din care țîșnea la suprafață conul uriaș al insulei Tasos.

Postul se afla în imediata apropiere a unui golf mic, care în interior se transforma într-o baltă acoperită de o pădure deasă de trestii. Înainte vreme grănicerii care mergeau să patruleze la gurile lui Kara Su erau nevoiți să facă un ocol ca să ajungă la țărmul mării, ceea ce impunea eforturi și timp pierdut. Acum traversau golful cu o barcă, proprietatea postului, permanent legată de un țăruș înfipt pe mal. Ostașii o botezaseră „Logodnica”, sau o răzgîiau mai ales cu numele de „Fata promisă”. Și barca și numele ciudat aveau povestea lor.

Postul de graniță de la țărmul mării își are părțile lui bune. Hărțuieli cu contrabandiști și dezertori nu prea erau. Din această cauză soldații care patrulau pe țărmul mării nu aveau mersul ușor și vigilența grănicerilor din sectoarele de munte. Acolo pri-

mejdia poate să apară pe neașteptate, la orice pas — aici o singură privire spre mare era destul spre a se ști dacă este ceva suspect. Ostașii mergeau întotdeauna încet și calmi, chiar pe marginea mării, pentru că acolo pământul era mai îndesat și se călca mai bine. Valuri mărunte fremătau ritmic și spuma mării se risipea pe nisip, pînă la picioarele ostașilor, ca o dantelă albă. Marea era întotdeauna încîntătoare, aerul îmbibat de un miros sărat de pește. Cîinii care însoțeau patrula, după ce ieșeau din delta Kara Su, mergeau pe urmele soldaților fără a se depărta de ei, alene și apatic, cu nostalgia codrilor și a dihăniilor sălbatice din ei. Dar și ei erau deprinși cu marea și gata să primească o baie rece pentru o coajă de pîine azvîrlită departe, pe valuri.

Ostașii erau cu mai multă băgare de seamă pe timp de furtună. Se întîmpla deseori ca atunci marea să arunce la țărm o barcă sau chiar o corabie cu pînze. Uneori valurile aruncau la țărm relicvele unui vas naufragiat în larg sau o pradă prețioasă: un butoi cu ulei de cocos sau măsline, o ladă cu lămîi sau portocale. Dar asta se întîmpla rareori. Mai deseori marea înfuriată aducea la mal grinzi, scînduri, frînturi de catarge sau numai o beretă de marinăr. Nu toate obiectele puteau fi de folos, dar oricum, erau examinate pe față și pe dos, fiind deseori prilejul unor discuții filozofice. Oricum, măslinele și portocalele nu erau uitate și credința în dărnicia mării era puternică.

Într-o zi suflau vînturile de la miazăzi și marea era foarte agitată. Nori negri acoperiseră cerul și învăluiau insula Tasos pînă la poalele muntelui. Codrul din delta Kara Su se încovoia în furtună și gema, slab și neputincios, iar norii se călătoreau încet spre nord, fără fulgere. Dar haosul năpraznic și vuietul năvalnic al furtunii se dezlănțuiseră în lar-

gul mării. Întinderea nesfârșită a apei se înfiorase, întunecată, aproape neagră, brăzdată de valuri uriașe care se legănau și se striveau într-o cumplită agonie, se fugăreau c-un hăulit nebun, triumfător, rostogolindu-și coama albă. Lângă țărm marea era galbenă, mîloasă, valurile se rostogoleau unul după altul, se spărgeau de mal cu o furie surdă și se împrăstiau pe plajă cu spume albe, clocotitoare. Stoluri întregi de pescăruși se roteau pe malul mării. Aceste pasări care de obicei scot țipete stridente erau acum tăcute, luptau din greu să se mențină în văzduh, dar vîntul le smulgea și le împrăstia ca pe niște cîrpe sau hîrtiuțe suflate de trîmbele de aer.

Marea fusese înfricoșătoare în ziua aceea. Cu toate acestea, la orizontul ascuns în negură apăruse o corabie cu pînze, singuratică, coajă de nucă neputincioasă în voia valurilor. Pînzele erau coborîte, catarcele se aplecau puternic și, din vreme în vreme, deasupra valurilor apărea cînd pupa, cînd prova corăbiei. Destinul acestor oameni ai mării nu era fără primejdii. Se părea că marea se pregătește să ne trimită darul ei cumplit. Soldații de la toate posturile urmăreau corabia, o pîndeau ca vînătorii care au întins capcana și așteaptă. Ieșisem să inspectez posturile și eram încredințat că nenorocirea vine. Dar orele treceau și corabia nu se apropia de țărm, ci dimpotrivă, reușea să se îndepărteze tot mai mult în largul mării. Pe vreme furtunoasă salvarea marinarilor nu vine de la țărm, ci este în largul mării.

Mi-am continuat inspecția, dar nu mă resemnam cu gîndul că năprasnica furtună se va potoli, așa deodată, fără urmări. Opream deseori calul și priveam corabia : sta pe loc și se lupta cu înverșunare cu furtuna deslănțuită. Ordonanța care mă însoțea începuse să facă glume nelalocul lor.

— Domnule sublocotenent, spunea el hlizindu-se șiret, mai că azi n-o să mîncăm măsline. Dracu' ăsta împelițat o să ne scape !

Aproape de „Marea Albă” am întîlnit o patrulă care se întorcea la postul ei din față. Unul din soldați se numea Pantelei. Era un flăcău vesel, cu mintea trează, dar printr-un joc ciudat al mușchilor feței părea întotdeauna supărat și mahmur, vorbea răstit și tare, părea tot timpul că se ceartă. Acum Pantelei sta în fața mea, mai posomorît, mai ostenit și amețit de vînt.

— Ce-i pe la „Marea Albă”, Pantelei ?

— Toate bune, domnule sublocotenent... Numai că afacerea aia...

Cunoșteam slăbiciunea lui pentru acest cuvînt, nu l-am întrerupt și nici n-am zîmbit.

— Acolo, domnule sublocotenent... ăia, de la „Marea Albă” au prins de dimineață doi oameni, un logodnic și o logodnică...

Vîntul răpise vorbele lui Pantelei, le auzeam undeva alături, în văzduh. Totul îmi părea minunat, dar de necrezut.

— Chiar așa, domnule sublocotenent, repetă Pantelei, logodnic și logodnică.

Se apropie și-mi povesti toată întîmplarea. Ea era grecoaică din Tasos, iar logodnicul vorbea bine bulgărește și dădea asigurări că e bulgar de la Cavala. Tatăl fetei nu-și dăduse consimțămîntul la logodnă și atunci au fugit cu o barcă socotind să iasă la debarcaderul de la Keremetli, iar de acolo să plece la Sarî-Şaban. Dar furtuna le aruncase barca dincoace de graniță. Au scos-o la țarm, nevătămată.

M-am grăbit să merg la „Marea Albă” și, cînd am ajuns, am găsit soldații orînduiți să mă întîmpine. N-am ascultat pînă la capăt raportul sergentului major și am intrat înăuntru, în post. În fața mea erau

logodnicul și logodnica. Ceea ce-mi vedeau ochii era cu totul neașteptat. Ea era tânără și frumoasă, chiar foarte frumoasă. Îmbrăcată într-o rochie simplă, albastru-închis, legată cu o broboadă roșu-aprins, care îi acoperea părul negru-albăstrui. Poate de aceea fața ei rotundă părea mai albă; ochii ei negri și luminoși zîmbeau. Era ceva copilăresc în privirea ei blîndă și plină de bunătate. Logodnicul era mai trecut, de vreo patruzeci de ani. Se numea Teodosi și era pescar. Întreaga lui făptură îi trăda meseria: era înalt, bine zidit, cu pieptul lat, puternic, cu trăsăturile tipice rasei — un nas de uliu, bărbia mult ieșită înainte, mustați subțiri. Purta o scurtă și o șapcă de piele lăsată puțin pe ceafă, iar pe frunte îi cădeau smocuri de păr negru și creț.

Nu era un Făt-Frumos. Era unul din acei oameni pe care natura i-a înzestrat cu o mare forță fizică, care își cunosc bine meseria, muncesc mult, beau mult, deseori își ies din fire, devin brutali, dar sînt plăcuți, originali și plini de cutezanță. Femeile își pierd ușor capul după acest gen de bărbați.

N-am aflat nimic nou de la ei afară de cele ce știam de la Pantelei. Mi-au arătat o boccea pe care o salvaseră din naufragiu. În ea aveau îmbrăcămintă, zestrea fetei, toate erau boțite și ude. În timp ce logodnica se roșise și-și lăsa sfioasă ochii în pămînt, pescarul era calm, se uita șiret, zeflemitor, puțin obraznic. Era deprins să întîmpine cu tărie loviturile destinului, oricît de grele.

Nu aveam motive să-i bănuim de intenții necinstitute. Veniseră pe teritoriul nostru în urma unei întîmplări nefericite. I-am lăsat liberi și am dat ordin să fie tratați ca oaspeți, nu ca oameni aflați în stare de arest. Atît ei cît și ostașii nu-și puteau ascunde bucuria și ușurarea că totul avea un sfîrșit bun, la care de altfel se și așteptau.

Toți ofițerii de grăniceri trebuiau să petreacă o noapte pe săptămână la unul din posturile din sectorul său. Îmi venise rîndul să înoptez la „Marea Albă” și îmi trimisese acolo din timp ordonanța. Îmi dusesese lucrurile și odaia era pregătită; mă obișnuisem cu viața asta nestatornică. Ordonanța intră în odaie zîmbind încă de la ușă. Știam ce vrea să-mi spună, dar nu aveam chef să stau de vorbă cu el pe o temă atît de intimă.

— Ei, Caline, ce mîncăm diseară ?

Calin se fîstîci deodată, mormăi ceva și nu răspunse.

— Ce-ai gătit ? l-am întrebat.

— Eu nu mai gătesc, domnule sublocotenent... adică... ea gătește acum, domnișoara. De dimineață a gătit pentru soldați, acum gătește pentru ei și pentru noi.

Mi-am aruncat ochii prin cameră. Fusesse măturată și era curată, geamurile șterse, toate lucrurile orînduite cu grijă și gust. Îmi venea acum în minte că și dormitorul ostașilor era mai curat ca de obicei. Aruncasem o privire și în bucătărie — și acolo toate erau în ordine, era curat, iar pe sobă — cîteva cratițe. Calin a înțeles numaidecît la ce mă gîndeam.

— Și aici tot ea a făcut ordine, spuse el, și dincolo. Bună fată. Îndemînată. Și Calin adăugă pe un alt ton, mai serios, de pedagog : E altfel, domnule sublocotenent, cînd o femeie intră în casă. Cu totul altfel.

Se lăsa cînd pe un picior, cînd pe celălalt, zîmbea timid și în privirea lui citeam o întrebare : „O să-mi îngăduiți să vorbim mai mult pe tema asta ?”

Ușa din antreu se deschise, vîntul pătrunse violent și vuietul mării se auzi deodată mai tare, mai limpede. Cineva ieșise afară, dar se întoarse numaidecît și nu reușea să închidă ușa. M-am uitat prin fereastră : era pescarul fugărit de cîini. Hangear se

oprise în prag și lătra cu îndârjire, vîntul îi da urechile peste cap, își ținea coada lungă drept în sus și asta îi dădea un aer mai furios, mai îndârjit.

Din post ieși logodnica. Mergea înainte neînfricăta. Voiam să chem soldații, dar am văzut cum cîinele se potolise și da din coadă. Fata era acum afară, aruncă ceva și cînd se întoarse cuteză chiar să mîngîie fiara cea cumplită. Era de necrezut : Hangear era un cîine rău și crud, se atașa greu de cineva. Și Calin urmărise scena.

— Nici cîinii nu se ating de ea, spuse el.

Mai tîrziu i-am povestit această întîmplare opîlcenețului Adamov. Era un om în vîrstă, avea o mare experiență de viață și-mi plăcea să-i ascult aforismele. Bătrînul marinar îmi răspunse după o pauză destul de lungă și numai după ce pufai mult din lulea.

— Zici... că nu-i nimic, spuse el. Un fleac, dar asta-i mult. Numai copiii și cîinii recunosc cu ușurință pe omul bun și se împrietenesc ușor cu el. Așa-i întotdeauna !

Spre seară m-am dus la gurile fluviului Kara Su. O deosebită curiozitate mă împingea spre locul pe unde veniseră oaspeții noștri întîmplători. Barca fusese trasă departe de țărm și se păstrase bine, mi-am luat cîteva note care-mi erau necesare pentru raport. M-am întors tîrziu. Era greu de închipuit o noapte mai neagră, mai întunecată. Furtuna bîntuia cumplit, marea hăulea în beznă și mai înfricoșător, vremea era umedă și răcoroasă, vîntul zvîrlea picuri mărunți de apă, care biciuiau și înțepau obraji ca alicele. Bezna era adîncă. M-am lăsat supus în seama calului. Multă vreme inteligentul animal mergea șerpuind în voie în toate direcțiile, se avînta înainte ciulind urechile, deseori lăsa capul în jos și

adulmeca, încercînd atent pămîntul sub copite. Deodată calul se opri. Credeam că ne-a ieșit în cale un mistreț sau un șacal, dar brusc, din întuneric, înaintea noastră apăruse o matahală neagră, în spate se zăreau clar contururile unor ziduri și acoperișul unei case. Am recunoscut șoporonul de la „Marea Albă”. Am lăsat calul acolo, am strigat de departe către sentinelă și am pornit spre post.

Abia acum se zăreau ferestrele iluminate ale postului. Dîre lungi de lumină strălucitoare cădeau în curte, dar dincolo de pătratele luminoase de pe pămînt bezna era și mai neagră. În noaptea rece și bătută de vînt nimic nu îmbie și nu atrage mai mult ca fereastra luminată a unei case. M-am apropiat și m-am uitat înăuntru. Am văzut o scenă vrednică de interes. Nu știu cît de mare ar fi fost uimirea celui care, fără a fi prevenit, s-ar fi uitat aici. Cinci-șase ostași, cu vestoanele strînse, încinși cu cartușiere și baionete, cu gambiere albe și înalte — podoabă haiducească și fală a oricărui grănicer — iar în mijlocul lor — fata cea micuță cu părul negru și broboada roșie, mai frumoasă decît luminile strălucitoare ale focului. Alături — puștile așezate în piramidă și peste ele — ranițele. La primul semn fiecare ostaș smulgea o pușcă, gata să facă față oricărei primejdii. Asta-i ceva obișnuit la graniță, dar cu atît mai ciudată apărea aici prezența fetei. Cît despre pescar, bătrînul lup de mare cunoștea din experiență gustul fiecărei misiuni, care ascunde o primejdie și un risc etern. Era, în acest mediu, ca la el acasă. Fusesse cîndva bosman¹ pe un vas comercial. Pescarul se simțea acum printre soldați ca în mijlocul cetei de marinari tineri pe bordul vasului, zîmbea blînd și îngăduitor, se înfierbîntase povestind ceva. Toți erau cu ochii la el și-l ascultau cu mare luare

¹ *Bosman* — grad inferior în marină. .

aminte. Singurul care nu părea atent era Calin. Sta în picioare — ca un om cu multă greutate — cu jambierele cele mai albe, cu șireturile legate în rînduri dese, cu părul pe care îl udase și în care își făcuse o cărare. La astfel de taclale Calin al meu nu-și ceda niciodată locul său de frunte ; dar acum avea să facă față unui adversar puternic și primejdios.

N-am vrut să le stric cheful și am intrat în odaia mea, mergînd în vîrfurile picioarelor. Vuietul furtunii rămăsese afară și conversația se auzea acum mai clar :

— Al șaptelea val e cel mai grozav ! spunea pescarul. Cînd apare, feri în lături ! Al șaptelea val nu știe ce-i îndurarea...

— Care-i al șaptelea val ? întrebă cineva. Există al șaptelea val ?

— Există. Să ieșim mîine pe mal și să-l vezi. Valurile vin întotdeauna cîte șapte, se înșiră unul după altul și acolo marea se potolește încetul cu încetul. Pe urmă vin alte șapte. Mereu așa. De la primul pînă la al patrulea sînt mici, al cincilea — mai mare, al șaselea și mai mare. Dar al șaptelea vine ca un balaur. Atenție, să intri drept în el ! Altfel dă barca peste cap și — hop — cazi la fund ca bologvanul.

— Ia te uită, se auzi iar prima voce. Ia te uită, ce chestii. Dacă-i vorba de apă îmi place s-o văd numai în pahar.

— Da, copii ! continuă pescarul. Grea e meseria noastră. Da' destul — să vorbim acu de lucruri mai vesele. Un fluier, dați-mi repede, un caval ! N-aveți ? Cine-i cîntăreț aici ? Nimeni ? Ia, stați ! strigă el după o scurtă pauză. Am uitat. Da, ea o să ne cînte ! Știe...

Începuse să-i spună ceva nedeslușit, vorbea când duios, când aspru ca o poruncă, îi spunea ceva și în glasul logodnicei nu era un refuz hotărât, ci mai degrabă sfială și rezervă.

— O să ne cînte — se auzi iar pescarul, — trebuie să mă asculte. Doar sînt bărbat ! Acuma ascultați aici, băieți !

Se făcuse liniște. Se auzeau izbiturile surde ale valurilor, vîntul șuiera în horn, sufla prin crăpăturile din ușă, dar înăuntru liniștea era deplină. Ea începuse să cînte cu voce cristalină și plăcută, puțin tremurătoare, nehotărîtă. Era o muzică ciudată, în grai străin și neînțeles. După prima strofă urmă o pauză. Satisfăcut, pescarul traducea plin de mîndrie :

— Un cîntec de la noi : pescarul își cîrpește plasa, își pregătește barca, pleacă pe mare.

După strofa a doua, el traduse :

— Ea spune, femeia spune : mă rog lui Dumnezeu să gonească negura în munte, vîntul în pădure, marea să fie liniștită...

Pe urmă încetă să mai traducă. Începuse să cînte chiar el. Vocea lui groasă, puțin răgușită, dar plăcută și puternică, se alăturase glasului cristalin al fetei, rămînea în urmă cu cîteva măsuri, dar apoi o ajungea din urmă repede și lin, o urmărea și se împletea cu ea. Nu era nevoie să fie tradus acest cîntec simplu, pescăresc. Afară marea hăulea neconținut și-i dezvăluia tot sensul. Cîntecul era despre ea — despre marea minunată și cumplită, mare iubită și atît de blestemată.

Deasupra postului trecea în zbor vuietul turbat al furtunii, geamurile se zguduiau, ușile trosneau, toată casa se legăna și se cutremura. Valuri puternice se spargeau unul după altul de stînci. Se auzeau aproape, parcă undeva sub ferestrele casei. Deodată vocea fetei se înfioră de durere și amuți. Pescarul

continuă încă dar, dîndu-și seama că rămăsese singur, tăcu și el.

— Asta-i ! Zi-i femeie, acu'plînge. Nu-i decît un cîntec, orice s-ar zice. Adevărat, satele de pescari n-au cîmîtire, spune o zicală din popor dar, cine știe. Fiecare cu soarta lui.

Ca adineauri, începu să-i spună iar ceva, cînd alinător, cînd supărat și aspru.

— Așa nu merge ! strigă el. Altu' ! altu' ! Uitați-vă la mine, băieți. Să vedeți și voi ce-i un chef arăbesc.

Începu să cînte, dar nu era o melodie, se auzeau numai sunete surde, guturale, se auzeau și pași de joc. Deodată toți soldații începură să rîdă tare, înveseliți. Se auzi și rîsul cristalin al fetei.

L-am strigat pe Calin. Dincolo, în odaie, se făcuse liniște deplină.

— Cum e ? l-am întrebat după ce așezase mîncarea pe masă. A cîntat logodnica ?

— De cîntat, a cîntat ea, dar a și plîns. Cine știe, poate că în cîntec are ceva de jale. A izbucnit deodată în plîns. Dar el făcea niște giumbușlucuri că ne-am tăvălit de rîs... toți...

— Și ea ?

— Rîdea și ea. Cine nu rîde... E așa de caraghios.

Vedeam că ordonața era nerăbdătoare, trăgea mereu cu urechea să audă ce se petrece dincolo. Îndată după cină l-am lăsat liber. Am fost trezit de cîteva ori în timpul nopții de cîinii care lătrau. Venea patrula de la postul vechi, paturile puștilor loveau greu în pămînt, zăngăneau baionetele pe care soldații le scoteau. „Tot aici sînt ? spunea Pantelei tare și răstit. Ce afacere și asta, ai !“ „Șst — se auzea altul, Pantelei, mai încet !“ Intrau apoi înăuntru și vorbeau mai tare. Nu trecea mult timp și cîinii începeau să latre iar — patrula pleca — dar zgomotul

nu înceta. Afară se spărgeau lemne, zdrăngăneau bidoane, plescăia apa.

Dimineața primul lucru pe care l-am văzut erau o puzderie de rufe de toate felurile și culorile spălate și acum întinse pe frînghie la uscat. Am înțeles de unde venea zgomotul din timpul nopții. Logodnica scotea afară ultimele rufe. Apăruse și Calin, ud de sus și pînă jos, dar cu părul lins cu îngrijire. Pescarul se plimba în fața postului.

— Domnule căpitan, mi se adresa el — ca oricărui marinar îi venea mai ușor să-mi spună așa — am lucrat noaptea asta. E timp și pentru dormit și pentru lucrat. Așa. Să fie spălate rufele băieților. Am fost și eu soldat, știu ce înseamnă să-ți speli singur rufele. Da' spalatu' de femeie-i altceva.

Furtuna se mai potolise. Marea nu se liniștea, dar valurile nu mai erau prea mari. Printre norii zdrențuiți razele soarelui cădeau departe în largul mării și sclipeau pe spuma valurilor. Se zărea conul întreg al insulei Tasos, încins la mijloc ca un inel de un brîu îngust de ceață albă. În spatele postului cîmpia era verde, proaspătă și spălată de ploaie. Rufele întinse fluturau peste casa albă — steaguri multicolore — și pichetul căpătase înfățișarea idilică a unei case de locuit, liniștită și tăcută.

După cîteva ore raportul era gata și pescarul și logodnica lui trebuiau să plece la sediul companiei însoțiți de două sentinele. Calin aducea bagajul și porni împreună cu ei ; își găsise de lucru la companie și vroia să meargă și el acolo. Toți știau că oaspeții vor pleca, dar cu toate astea știrea venise parcă pe neașteptate. Pe potecuța care șerpuia prin cîmpie micul grup de oameni se îndepărta tot mai mult. Prin apropiere; prin talazurile verzi de iarbă, se juca și se zbenguia Hangear, așa cum făcea uneori cînd se avînta în mare. Pescarul și fata au întors

capul de cîteva ori și soldații le făceau de la post semne cu chipiurile. Încă puțin și broboada roșie dispăru după tufișurile dese de smochini. Se părea că o mîna nevăzută răpise postului de graniță dintr-odată bucuria unei zile de sărbătoare. Totul devenise ca mai înainte, prea cunoscut, pustiu, surd și plicticos.

*

Trecuseră cîteva săptămîni. Nu se mai știa nimic de pescar și de logodnica lui, așa cum rămînea pentru noi neștiută soarta multor oameni prinși la graniță și trimiși spre interiorul țării. Cu toate acestea s-au întîmplat unele lucruri legate de acest eveniment. Hangear, care plecase o dată cu oaspeții la companie, s-a pierdut și nu s-a mai întors niciodată. Calin slăbea și ceru insistent să fie transferat la „Marea Albă”. Acolo, printre camarazi, la aer curat, cum spunea el, o să se facă bine. Am consimțit.

Barca fusese adusă în golf, lîngă post. Într-o zi i-am găsit pe soldați strînși în jurul ei. Nu știu de unde or fi găsit vopsea albă, dar scriseseră ceva pe ea. Priceputul scriitor de firme era Calin. Pe una din părțile corpului smolit al bărcii se putea citi „Zoe”, iar pe cealaltă — „Logodnica”. Toți se trăseseră la o parte spre a se obține unghiul și distanța necesară și cu capetele ușor aplecate admirau, ca pe un tablou, frumoasele litere, bucuroși și visători. Își reaminteau și povesteau multe amănunte în legătură cu această întîmplare. Calin nu-i asculta, se apropiase de barcă și dregea unele litere. Mă întrebă pe neașteptate :

— Domnule sublocotenent, cîți kilometri sînt de la țarm pînă la Tasos ?

I-am indicat distanța exactă.

— Tare departe ! spuse el. Când te uiți, zici că-i aproape. Apa minte.

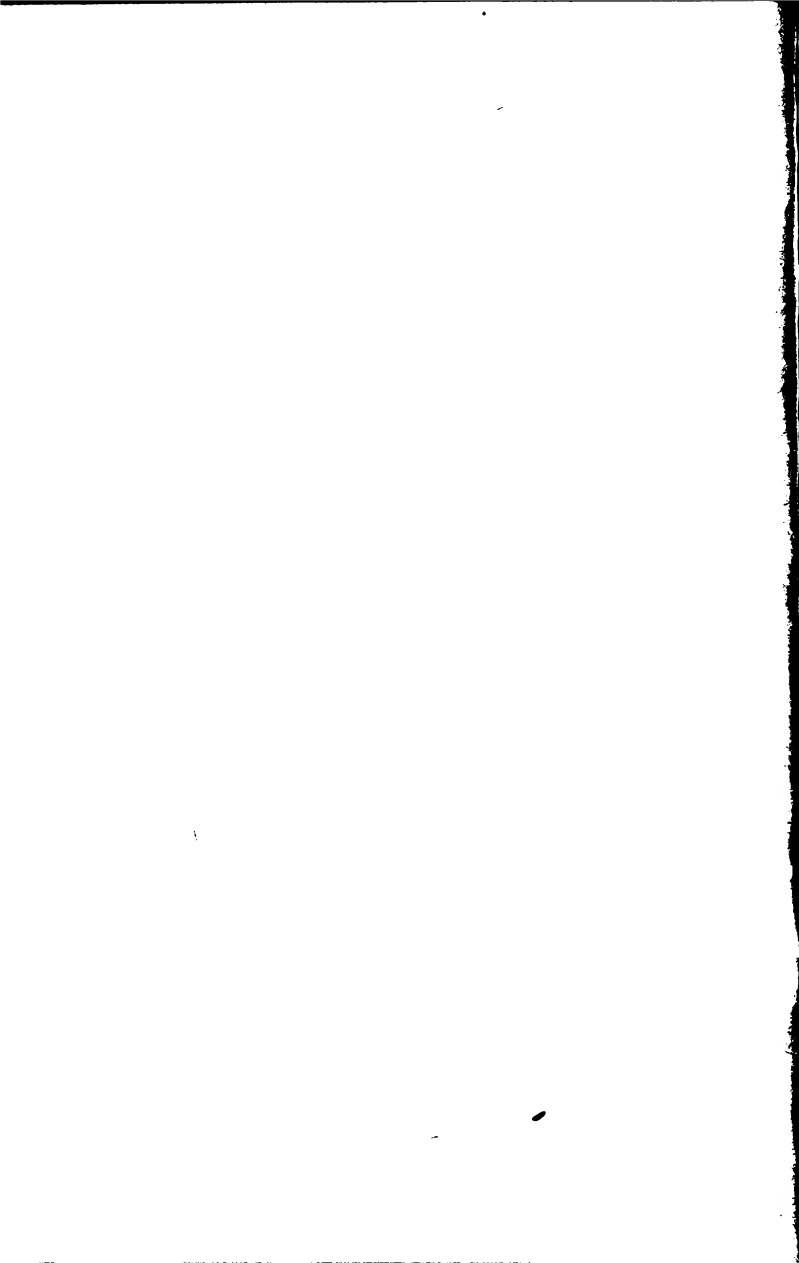
— Așa s-a pierdut Hangear, continuau să discute ostașii. A plecat, poate, cu ei. Tare mult se împrietenise cu logodnica.

— Nici o pagubă, spuse răstit Pantelei. Ce dacă s-a pierdut Hangear. M-am temut că-l pierdem și pe Calin.

Ostașii începură să rîdă, dar Calin nu le dădu nici o atenție, parcă toate astea nu-l priveau pe el. Marea se liniștise. Rece și netedă ca o placă de sticlă, scliffea orbitor în soare. Numai la poalele insulei Tasos marea era întunecată, învăluită într-o beznă verde, ca luciul uleios de apă stătută, pentru că acolo se oglindeau adînc munții înalți ai insulei. Calin privea într-acolo și repeta încet, ca pentru sine :

— Tare departe !

EI AU ÎNVINS

TRANDAFIRII ALBI

Pe înserate, Spas, unul din opîlcentîii care păzeau podul, se așeză afară pe bancă și primul lucru la care i se opriră ochii fu, ca întotdeauna, grădina din față, a lui Gherghilan și zidul de piatră acoperit cu trandafiri albi. Ploaia abia încetase și totul părea acum mai altfel. Trandafirii se cățărau pe zidul care împrejmuia grădina, la cinci-șase metri mai sus de uliță. Sus, acolo unde se termina zidul, începea grădina propriu-zisă. Un nuc mare cu o coroană uriașă, își răsfirea cu dărnicie ramurile și arunca o umbră grea. Sub el, zidul de piatră povîrnit ca o cetate întărită, din vechime, acoperit pînă spre mijloc cu un covor de trandafiri albi, toți în floare. Ocean de flori! Ici strînse în buchete, colo atîrnînd în grei ciorchini. Trandafiri albi, imaculați, scăldați de ploaie, de pe care lăcrimau încă stropii de apă, iar jos pămîntul părea nins de puzderia de petale scuturate.

Totul era atît de minunat! Cu toate grijile care-l împovărau, Spas se tulbură și fața i se luminează de duiosie. Se auzi un tunet. Își ridică ochii spre răsărit: dincolo de acoperișurile roșii ale caselor, în zarea îndepărtată, se mistuia un nor întunecat. Spas se înfioră. Nu acest nor trecător, acum departe, era prevestitor de rele, ci tunetele surde venite de din-

colo de zare, care aduceau așa de bine cu bubuitul tunului, atît de apropiate cînd vuietul se potolea sau cînd vîntul le purta încioace. Acolo era frontul, acolo bălălia nu contenea.

Ulițele satului erau pustii ; dar iată că apare Anghelina, învățătoarea, într-o rochie roșie, un mac într-o poiană, cu fața arsă de soare ca o secerătoare. Ajungînd lîngă Spas, îl privi cu ochii ei ca migdala, zîmbi și îi dădu binețe. Fața lui Spas deveni aspră. O urmări cu privirea. Mergea cu pași ușori și pantofiorii ei lăsau urme albe în praful înmuiat de ploaie.

Învățătoarea trecu podul și, ajungînd sub zidul de piatră, își aruncă privirile în sus. Poate că a strigat ceva, dar Spas n-a auzit nimic și un timp nu zări acolo decît trandafirii albi și fata cu rochie roșie care aștepta privind în sus. Dar iată, lîngă nucă a apărut Gherghilan, a rîs și a început să vorbească cu glasul lui de tunet. A rupt cîțiva trandafiri, i-a făcut buchet și i-a lăsat să cadă în brațele învățătoarei. Ea a prins buchetul, și-a ascuns fața în florile albe, s-a mai uitat o dată la Gherghilan și a pornit în sus, pe uliță. Gherghilan privea mereu în urma ei, zîmbind.

Spas mormăia ceva, supărat. Nu-l iubea pe Gherghilan, un moșneag de peste optzeci de ani, care se uita și acum după fete. Spas o judeca cu asprime și pe învățătoare. De altfel, rareori era în toane bune, pentru că suferea de o boală foarte ciudată : nu-l durea nimic, dar îl cuprindea pe dinăuntru o cumplită suferință și nu se liniștea decît dacă umbla. Simțea și acum că această boală de necrezut îl îndemna la mers, sări de la locul lui, intră în casă, smulse pușca și anunță pe major că pleacă să dea o raită prin sat.

Mergea pe lângă zidul de piatră, dar nu 'se uita în sus, când, deodată, auzi deasupra lui o voce răgușită :

— Mă, Spas, hei, Spase !

Spas ridică în sus capul : după tufa de trandafiri albi, ca după o avalanșă albă, sta Gherghilan cu mîncile de la haină și pantalonii suflecați, ud, bărbos ca un popă, hlizindu-se cu gura pînă la urechi. În mîna ținea o sapă.

— Unde alergi așa ? Stai să-ți dau și ție un buchet de trandafiri.

— N-am nevoie de buchetul tău — se răsti Spas. — Buchete... Am văzut cui dai tu buchete...

Gherghilan își boți cu degetele barba albă și începu să rîdă :

— Halal să-i fie, Spase ! Tînră, n-ai ce-i face ! Lumea e a tinerilor, Spase. Noi, tu și eu, nu mai sîntem buni de nimic.

— Nu-i chiar așa...

— Ba-i chiar așa, Spase, chiar așa. Crezi că dacă ți-ai pus pușca pe umăr o să sperii pe cineva... Păzești podul de șoareci. Treaba o fac cei tineri. Azi-noapte s-a auzit iar tunul : bum, bum !... Inima mi se rupea ! Pier băieții, Spase, mor, sărmanii de ei !...

Spas făcu un gest din mîna și, mînat de suferința lui, își zicea să plece, dar se întoarse cîțiva pași și spuse :

— Nu-i chiar așa, moș Ivane, nu-i așa. Tinerețe, zici... Nu merge așa — rochiile astea scurte, ciorapii de mătase, albeață și roșată — nu merge așa, nu. Să pună un ban de o parte — asta-i. N-au avut încotro, d-aia au făcut-o părinții învățătoare.

— Vorbeai de învățătoare...

Cum Spas o luase la picior în sus, Gherghilan se uită în urma lui, îl apucă necazul și spuse :

— Uite, la el... Ce gogoman !...

Supărat, cufundat în gânduri, chinuit de suferința lui, Spas se grăbea și nu-și dădu seama când trecu pe lângă primărie și mai târziu prin fața bisericii. Se gîndea mereu la învățătoare. Din satul de munte de unde războiul îl aruncase aici, ajunsese acum membru în comitetul școlar și, din obișnuință, dar și din dorința de a năpăstui pe cineva — avea betșugul ăsta — urmărea neconținut fiecare mișcare a învățătoarei. Băgase de seamă că întîrzia la ore și că elevii nesupravegheați își făceau de cap în curtea școlii. Învățătoarea citea multe cărți, cînta la gitară, se îmbrăca în costume țărănești și se plimba cu fetele din sat. Scria și primea multe scrisori. Se ducea des la primărie și sta de vorbă cu slujbașii. Odată veniseră niște orașeni și el o văzuse cum fuma cu ei. Toate astea Spas le înșirase cuvînt cu cuvînt pe trei pagini și intenționa să trimită scrisoarea inspectorului. Dar cum a patra pagină era încă goală și era păcat de hîrtie, hotărî să completeze scrisoarea și pe urmă s-o trimită.

Dinspre marginea satului se auzea un cîntec și Spas își încordă auzul să-l asculte. Părea să fie un cîntec osășesc, cai și chipiuri albe se zăreau în capul uliței. Trecea o unitate militară; ceva foarte obișnuit, pentru că șoseaua care tăia satul ducea spre front. De aceea era podul păzit de voluntari. Spas se decise să afle totul, dar totul, și porni, fără zăbavă, într-acolo.

La marginea satului, pe o poiană întinsă, văzu vreo sută de soldați, ba chiar mai mulți, care descălecase și se plimbau caii ținîndu-i de căpăstru.

Unii soldați înfingeau în pămînt țărushi pe care întindeau frînghii, iar alții săpau gropi în care să facă focul pentru bucătării. O pereche de pinteni zăngănea cu țîrîit de greier. Spas întoarse capul: un ofițer venea drept spre el. Era fără sabie, mer-

gea răscracărat ca toți cavaleriștii, într-o mână ținea cravașa cu care lovea în carîmbul cizmei. Era tânăr, lat în spate, ba chiar frumos.

— Ostaș, de unde ești? îl întrebă el pe Spas.

Spas se uită la flăcăul căruia nu-i răsăriseră bine tuleiele, de două ori mai tânăr decît el, și-i răspunse soldătește :

— De aici, domnule sublocotenent. Păzim podul.

— Hm... bine. Pe învățătoare o cunoști? O cheamă Lina, nu-i așa?

— N-o cheamă Lina, domnule sublocotenent. O cheamă Anghelina.

Sublocotenentul rîse.

— Bine, bine. Poți să mă duci pînă la școală?

— Să vă duc, domnule sublocotenent.

Fără a zăbovi, Spas își aruncă pușca pe umăr și o luă înainte. A înțeles numaidecît cum stă treaba și clocotea de ciudă, dar n-avea încotro, mergea fără să întoarcă deloc capul, auzea numai pîntenii cum zăngăneau și la fiecare doi pași — o lovitură de cravașe pe carîmbi. Se apropiaseră de școală. La fereastra deschisă apărură mai întîi rochia roșie a învățătoarei, apoi fața ei cu ochii negri și pleoape negre. Se uita spre ei zîmbind, nu-i recunoscuse încă, dar nu-i lipsea niciodată zîmbetul pe buze. Deodată scoase un țipăt, o zbughi afară și, alergînd cît o țineau picioarele, strigă :

— Mitio ! Mitio !

— Lina ! strigă ofițerul cu brațele întinse și o luă înaintea lui Spas.

Se țineau de mână, se priveau plini de bucurie, vorbeau amîndoi odată. Pe urmă, tot așa, mîna-n mîna, au intrat în școală.

Spas freca amnarul ca să-și aprindă o țigară. Nu se-ntîmplase, chipurile, mai nimic, dar mîinile lui tremurau. „Frumos, frumos — își spunea el. Vedem

noi." Toate astea le va adăuga în scrisoarea către inspector, așa că pagina goală o să fie poate prea puțin. Dar la toate astea o să se mai gîndească. Acum trebuie să culeagă ceva informații despre soldați, ca să aibă ce raporta majorului. Își aruncă pușca pe umăr și se întoarce în sat.

Noaptea târziu Spas patrula pe ulițele satului. Cantonamentul soldaților, care pînă mai adineauri zumzăise ca un roi de albine, se potolise de mult; acum satul dormea. La o singură casă se vedea o fereastră luminată; era învățătoarea și, alături de ea, ofițerul. Spas mai dădea cîte o raită pîmprejur, dar se întorcea numaidecît și nu-și lua ochii de la fereastra luminată. Cum ofițerul nu ieșea, Spas se necăjea tot mai mult și credea că va avea totuși îndrăzneala să facă ceea ce-i trecuse prin cap. De ce să nu-i spun? Își zicea el. Domnule sublocotenent, o să-i zic, să mă iertați, nu trebuie să vă simțiți jignit... dar fata e tînră și oamenii vorbesc... Nu merge așa, păi cum!"

Deodată o ușă se trînti, doi oameni stau de vorbă, apoi pîntenii zornăiră pe scări. Spas se ascunse în umbra gardului. Era lună plină și se vedea ca ziua. Ofițerul și învățătoarea veneau ținîndu-se de mînă. Ofițerul purta la piept un buchet mare de trandafiri albi — același pe care moș Gherghilan îl oferise astăzi învățătoarei. Zîmbea el, zîmbea și ea. Pe urmă se opriră și, lipiți unul de altul, priveau spre cer. Și Spas se uită în sus și se lovi de zîmbetul blajin al lunii.

Învățătoarea și ofițerul ieșiseră pe poartă și se opriseră. Vorbeau încet. Spas auzi apoi un plîns. Ea plîngea. Cum putuse numai cu cîteva clipe în urmă să rîdă și acum să plîngă încet și atît de jalnic. Ce plîns, să-ți rupă inima, nu alta. Ea ținea o mînă

pe umărul ofițerului, cu capul aplecat pe pieptul lui. Tremura din tot corpul, ca o pășărică.

— Ah, Mitio, Mitio...

— Nu plînge, Lina. Crezi că toți cei care pleacă la război trebuie să moară? O să ne vedem iarăși...

— Ah, Doamne, Doamne...

Spas asculta înfiorat. Mii de ace îi sfredeleau corpul, simțea că se sufocă. Asculta, dar nu mai auzea, nu mai vedea nimic. Băgase doar de seamă că ceva alb alunecase între învățătoare și ofițer și căzuse moale la pămînt. În aceeași clipă pintenii ofițerului zornăiră pe uliță, iar învățătoarea trecu pe lîngă Spas. Se clătina ca bolnavă și copleșită de durere intră în casă. Spas ieși din umbră, veni la locul pe care stătuseră cei doi îndrăgostiți, se aplecă și se uită: pe pămînt zăceau împrăstiați trandafirii cei albi. Buchetul ofițerului căzuse, dar nici unul din ei nu băgase de seamă. Spas ridică un trandafir, dar, deodată, parcă săvîrșise un mare păcat, îl puse ușor jos, acolo de unde îl luase. Apoi se ridică și începu să bată drumurile satului.

Dimineața în zori, încă înainte de răsăritul soarelui, Spas ședea iarăși afară pe bancă. Posomorît și îngîndurat, nu se mai uita la grădina lui Gherghilan, ci privea undeva înainte. În acest timp Radoi, voluntarul cel mai blînd și mai cumsecade, mătura în fața casei cu mătura cea mare. Mătura se apropia acum de locul în care erau risipiți în praf și paie vreo zece trandafiri albi, aproape ofiliți. Era gata să-i măture cînd Spas ridică mîna și strigă:

— Stai! Acolo să nu măтури! Lasă florile așa cum sînt!

Radoi se opri mirat.

— Ți-am spus, acolo să nu măтури.

— De ce?

— Aşa. Spas adăugă mai moale : Aseară doi tineri s-au sărutat acolo. Şi-au luat rămas bun. Lasă floarea aşa cum e.

Radoi se supuse, mătură mai departe, lăsă apoi mătura şi uitându-se mereu acolo unde se uita şi Spas — micul spaţiu rotund în care zăceau trandafirii — se aşează alături de Spas şi spuse :

— Zi acu, camarade, ce-a fost aci...

Cu o voce pe care Radoi n-o auzise niciodată pînă acum, stînsă şi blajină, Spas povesti tot ceea ce se întîmplase aseară, vorbă cu vorbă. Cu cît povestea mai mult, cu atît mai des Radoi dădea din cap şi ofta.

Trecuseră două-trei săptămîni, trecură chiar mai multe. Învăţătoarea primea multe scrisori şi scria multe. Odată — aşa i-a spus lui Spas mai tîrziu — primise o scrisoare şi după ce a citit-o a început să plîngă, să-şi smulgă părul, a leşinat. A doua zi s-a urcat într-o căruţă şi a plecat.

Fugărit de boala şi de suferinţa lui, Spas umbla prin sat. Într-o zi trecu pe lîngă zidul de piatră şi, de sus, îl strigă Gherghilan. Sta în picioare după tufele de trandafiri care îşi scuturasera de mult florile şi acum, verzi şi încolăcite ca murele, atîrnau de-a lungul zidului. Aplecîndu-se peste ele, îngrozit, cu faţa încordată, Gherghilan îi spuse :

— Spase, ce s-ntîmplat, Spase ! L-au ucis, l-au ucis pe ofiţeraşul ăla, logodnicul învăţatoarei. Ah, ne pier băieţii, Spase, pier, sărmanii de ei !...

Ce-ar fi putut să spună Spas ? Acum era şi mai grăbit, ar fi vrut nu să meargă, ci să alerge. O rană îi rodea sufletul. De ce a trebuit să cadă pe capul acestui băiat bun o nenorocire atît de cumplită ? De ce, se întreba Spas, de ce ? Scrisoarea către inspector o rupsese de mult şi o aruncase de pe pod. Nu se aşteptau la nimic bun. Scrisorile pe care le primea

de-acasă îl aruncau în desnădejde, războiul nu se mai sfîrșea. Boala i se agravase într-atîta, încît trebuia să umble, să umble ca scos din minți.

Învățătoarea s-a întors. S-a întors toamna, la începutul anului școlar. Era îmbrăcată în negru, fața ei era palidă, ochii priveau pironiți în pămînt. Cînd trecea prin fața băncii pe care ședeau Spas și Radoi, le da binețe, dar acum nu le mai zîmbea. Spas sărea ca ars și începea iarăși să umble, iar Radoi, care avea doi fii pe cîmpul de luptă, ofta și ochii i se umpleau de lacrimi.

Învățătoarea trecea podul și apoi mergea pe lîngă zidul de piatră. Mergea cu capul plecat și nu mai privea în sus. Dar și tufele de trandafiri, acum prăfuite și negre ca spinii, erau de mult uscate.

PRIETENUL

Ca toți caii din companie, nici el n-avea nume. Toți îi ziceau „calul comandantului companiei“ sau simplu, „calul cenușiu“. Încă din prima zi de mobilizare se vedea că e foarte blînd, dar chinuit și agitat, poate pentru că își schimbase locul. În timp ce caii ceilalți, animale de țară aproape sălbatice, se obișnuiseră cu viața cea nouă și rumegau cu lăcomie, unii se grăbeau să-și arate năravurile rele — dădeau din picioare sau mișcau — calul cenușiu se oprea deseori din rumegat, picotea cu capul peste fîn, uneori tresărea și se uita, ciulind urechile, parcă ar fi așteptat pe cineva. Cînd era dus pe undeva, pornea bucuros, crezînd poate că pleacă acasă; se întorcea supus, dar fără tragere de inimă. O dată scăpase din căpăstru, dar nu fugise, ci se oprise lîngă un grup de copii care se jucau prin apropiere. Copiii își schimbă locul de joacă, dar el se duse după ei. Văzînd ce fel de cal este, copiii l-au prins și l-au adus înapoi soldaților. De bună seamă era deprins să aibă de-a face cu copii, cu acei copii care îl mîngîiau în casa neștiută de unde l-au adus aici.

Comandantul companiei era un tînar, devotat cu trup și suflet treburilor sale, permanent ocupat. Ținea cuvîntări ostașilor, îi controla, le dădea ordine

și dispoziții, întotdeauna de pe cal. Dar, ca orice infanterist, avea nevoie de cal numai ca să nu facă marșurile pe jos. Îndată ce descăleca, uita numaidecât de cal. N-avea ochi și urechi decât pentru companie. Oricum, era mulțumit de cal, animalul era frumos, avea o ținută distinsă, așa că nimeni nu putea să-l ia în rîs. Calul făcea tot ce i se porunca; dacă trebuia să alerge în galop, alerga pe orice teren, dacă trebuia să stea pe loc, rămînea ca pironit. „Dacă-l împingi într-o rîpă — spunea comandantul cu mîndrie — nu trebuie să te tocmești prea mult cu el, că sare.“

Poate că animalul arăta atîta rîvnă nu numai pentru că era, de felul lui, blînd și ascultător — dar, cine știe? — în speranța că acești oameni străini, în mîinile cărora căzuse, vor pune poate o dată capăt glumelor făcute pe socoteala lui și-l vor lăsa să plece acasă. Dar marșurile nu mai conteneau, zilele treceau, treceau lunile și fiindcă era vreme de război, păreau ani nesfîrșiți. Calul uitase tot ce fusese mai înainte, își pierduse speranța că se va mai întoarce vreodată acasă și, cum ostașii îl îngrijeau bine, se simțea legat de ei, se deprinse cu viața cea nouă și se potolise. În timpul marșurilor, cînd coloane nesfîrșite și ostenite străbăteau cîmpiile de la un orizont la altul, cînd fiecare om credea că a intrat în veșnicia fără-nceput și fără de sfîrșit, calul se simțea totuna cu această mare mulțime, îndura osteneala odată cu ea, se odihnea cînd se odihnea și ea. Cînd soldații porneau iar, el știa că va trebui să meargă, urma cu înțelepciune pașii soldatului din fața lui, se abătea din drum cînd se abătea și el, sărea peste un șanț acolo unde sărea și ostașul. Cînd se făcea liniște și răsunau comenzile, ciulea urechile, presimțea parcă ceva și privirea lui se îndrepta spre partea de unde cădea cu zvon sinistru primul obuz.

Totul a mers bine pînă cînd calul a început să se împiedice foarte des. O dată chiar a căzut pe picioarele din față și a rămas așa nemișcat, pînă cînd comandantul și-a scos picioarele din scara șăii. Altă dată, cînd trecea pe un podeț îngust — și comandantul făcuse bine că descălecuse și o luase înainte — unul din picioarele din spate calcă pe de lături, calul se răsturnă și căzu în pletrișul de dedesubt, de la o înălțime de cel puțin doi-trei metri. Totul era așa de groaznic, încît comandantul nici nu se uita, credea că animalul s-a prăpădit și că de acum înainte va trebui să meargă pe jos. Dar soldații au scos repede calul — unul îl încălecuse chiar. Tremura din tot corpul, zgîriat pe picioare, dar viu și nevătămat.

I-au cercetat cu băgare de seamă ochii și au constatat că unul din ei, bolnav de mai multă vreme, nu mai vede deloc. Iată de ce calul se împiedica atît de des. „Nu mai vede bine — spuse comandantul. E mai bine așa. Nu se mai sperie.“ Ostașii au început să-l îngrijească și mai bine. Iar noaptea, cînd comandantul n-avea motive să se depărteze de coloană, se putea moțai și în șa. Ostașii țineau căpăstrul și conduceau calul, să nu se împiedice.

Dar boala trecu repede de la un ochi la celălalt și calul orbi. Îi făceau semne cu mîna, înaintea ochilor, dar nici nu tresărea și nici nu clipea. Pupilele lui erau stinse, întunecate, pline de durere. Comandantul nu-l mai putea călări. I-am scos frumoasa lui șa englezească, cioltarul moale din fetru galben, zăbalele și fruntarul în formă de inimă cu o minge de metal deasupra. I-au aruncat pe spinare un căpăstru și un samar vechi, zdrențuit, l-au încărcat cu două butoiașe, și calul cenușiu, „calul pe care mai înainte îl călărea comandantul“, deveni „sacagaiul“. Adică de-acum

înainte purta apa. N-avea grai să spună ce are pe suflet, dar, judecînd după înfățișarea lui, își începuse noua slujbă tot așa de supus și ascultător. Căpătase un alt nărav și ostașii puteau astfel să-l recunoască de departe: în mers ridica foarte sus capul, pentru că îi era tot una unde calcă, dar vrea să simtă bine întins căpăstrul cu care era condus. Era mulțumit că se află printre soldați. Și ei erau mulțumiți că-l vedeau. Uneori se aflau pe poziții. Ca să aducă apă trebuiau să meargă departe, calul lipsea cîteva ceasuri, se lovea de copaci, se împiedica, dar asta nu era mare lucru. Groaznic era că nu știa unde se află, credea că fusese despărțit pentru totdeauna de soldații alături de care dorea așa de mult să rămînă. Cînd ostașul care îl conducea venea înapoi pe poziție cu butoiașele pline, el nu știa încă unde se află, dar îndată ce auzea larma soldaților care începeau să zdrăngăne bidoanele, ridica puțin capul, își încorda auzul spre acea parte, privea într-acolo cu pupilele stinse și, zguduindu-și tot corpul, nechezea scurt și înecat. Apoi urma destinderea, nu mai mișca, se liniștea cu totul.

În timpul armistițiului, compania a stat în cantonament. În apropiere au fost săpate tranșee adînci, în care soldații trebuiau să coboare la nevoie. Era în aprilie și caii erau lăsați să pască în voie. Atunci se întîmplă că bietul cal orb, pe cînd păștea, căzu într-o tranșee. Primul îl văzu comandantul, care întîmplător se plimba de-a lungul tranșeelor unde soldații nu prea mergeau. Animalul era îngrozit. Nu știa de cîtă vreme se afla acolo, nu știa unde este, ce prăpastie era asta din care nu putea să iasă și nici să se răsucească, se lovea cînd de un perete, cînd de altul, acoperit complet de praf. De chinuri și teamă calul asudase. Comandantul strigă soldații — au venit cel puțin douăzeci de oameni. Îndată ce-i auzi,

calul se potoli, nu se mai mișca și-i lăsă, cu toată încrederea, să facă cu el ce vor. Îl apucară, care de un picior, care de cap sau de coadă și-l scoaseră afară. Apoi îl legară de un pripon și calul începu să pască numaidecît, de parcă nimic nu se întîmplase, dar sta întors și ciulea urechile ca să poată auzi vocile soldaților.

Armistițiul se termină și războiul începu iar. În companie se făcea numărătoarea, ca să se știe câți sînt, să plece toți cei sănătoși și apti, iar cei inapți, care nu sînt decît o povară, să fie lăsați aici. Veni vorba și de calul orb.

— Să-i scoatem căpastrul și să-l lăsăm să pască. Să-l părăsim și cum o vrea Dumnezeu, spuse unul din ofițeri.

— Mai bine să-l dăm unui țăran, spuse altcineva. O treabă tot o să-i facă. O să aibă grijă de el.

Comandantul batalionului, care se afla întîmplător aici, avea altă părere, nu pentru că n-avea inimă, ci pentru că arșita îl făcuse apatic. Își amintea numai ceea ce recomandau medicii veterinari în astfel de cazuri.

— Domnilor, spuse el, să-l împușcăm. Să nu se chinuie.

Soldații care ședeau în apropiere începură să se agite.

— Domnule maior, zise unul care se roșise ca para focului, pentru că își da seama că nu va putea spune totul. De ce să-l împușcăm ? Dați-ni-l nouă, avem noi grijă de el.

— Dați-ni-l, domnule maior, strigă altul. Am plecat cu el, să ne întoarcem cu el.

S-a decis să-l ia cu ei, pentru că de fapt asta era dorința tuturor, ofițeri și soldați. N-au făcut decît o schimbare : au aruncat butoiașele, de care nu mai

aveau nevoie, și au încărcat pe calul alb gloanțe. Putea să facă și treaba asta.

Cîteva zile mai tîrziu, pe o arșiță necruțătoare, la Smol, pe valea Vardarului, o bătălie aprigă era în toi. Pe livezile de dud șrapnelele cădeau ca grindina, poienile și ogoarele erau în flăcări. Prin fum și în arșiță, pîlcuri compacte de soldați se tupilau sau înaintau în șiruri lungi, secerători negri, arși de foc. În jurul lor lanurile erau în flăcări. Rănit greu, comandantul companiei fusese dus de doi soldați în spatele frontului. Amîndoi dispărură apoi; unul fusese rănit, iar celălalt ucis. Comandantul rămăsese singur. Nu putea să umble. Spera să-și găsească aici ordonanța și calul, dar nu era nimeni. Cine să-l audă? Cine o să-l salveze? În orice clipă putea să fie atins și ucis de un glonte sau de o grenadă. Deodată, în fumul împrăștiat de iarba care ardea, apăruse un cal încărcat cu gloanțe, după el încă unul și în urma lor un soldat. Cel rănit recunoscuse numaidecît calul de dinainte — îl văzu mergînd cu capul sus, cu un calm straniu în această grozăvie. Era el, calul cenușiu, calul cel bun și orb !...

— Marine ! Marine ! strigă comandantul care recunoscuse și pe soldat. Vino aici, mai repede ! Adu și caii, și caii !

Soldatul se apropie, se înfioră văzînd sîngele care curgea din rana comandantului și nu știa ce să facă.

— Adu calul aici ! — porunci comandantul. Dă jos gloanțele și samarul !

Într-o clipă calul a fost despovărat.

— Așa, spuse comandantul. Gloanțele le încărcăți pe calul meu, cînd o să-l aducă. Ajută-mă să încalec.

Ostașul — un bărbat trupeș și zdravăn —, nu-l ajută, ci-l luă pe brațe și-l așeză pe cal.

Recunoscuse oare glasul comandantului sau pentru că era ascultător de felul lui, dar calul orb pornise înviorat și mergea în direcția indicată de comandant.

„În sfârșit ! își spuse comandantul. Mai sînt primejdii, dar o să ajungem...” Printre miile de gânduri care îi treceau prin mintea chinuită, unul singur îl făcea să se înfioare de bucurie : ce întîmplare, să fie scos din încurcătură de calul ăsta, vechiul său prieten. Nefericitul orb !...

Avea senzația că iese dintr-un cuptor, iar nu de pe pămîntul solid și tare, Șrapnelele cădeau mereu. „Șrapnele ! gîndea ofițerul. I se întunecase înaintea ochilor. Lebede ! Lebede albe, groaznice !” Calul forma de mult fum. Atunci ofițerul tresărea și se înviora. Un trosnet puternic se auzi deasupra lor, genunchii calului se îndoiră, gata să cadă, dar făcu o sfortare și porni înainte. Batălia, care vuia ca un uragan, rămăsese departe în urmă.

— Unde sînteți rănit ? Întrebă un medic care apăruse ca din pămînt, însoțit de cîțiva sanitari. Căpitane, oprește !

Căpitanul opri. Simțea că e sleit.

— Unde sînteți rănit ? Întrebă medicul din nou.

— Nu știu, doctore. Mi se pare că am piedut mult sînge.

Doctorul se uită la ofițer, apoi la cal și spuse :

— Dar și calul e rănit ! Dați-l jos cu atenție, spuse el sanitarilor.

În aceeași clipă ofițerul se îngălbeni, se clătină pe picioare, gata să se prăbușească dar soldații îl prinseră de brațe. Căzuse în nesimțire. L-au dus în cort și l-au întins pe o masă lată.

După o săptămîină-două, comandantul era într-un spital. Totul mergea spre bine. După buna dispoziție a ordonantei lui, se vedea că este în afară de orice pericol, că se va înzdrăveni. Din clipa cînd căzuse

În nesimțire, nu-și mai aducea aminte de nimic. Despre cele întâmplate mai târziu îi povestea acum ordonanța. Îi povestea cum îl dăduseră jos de pe cal, cum îl așezaseră sub cort.

— Și calul ? Întrebă comandantul. Ce s-a întâmplat cu el ? Era rănit.

— A murit, domnule căpitan.

— A murit ? Când ? Unde a murit ?

— Chiar acolo, la punctul de urgență. Eu am venit numaidecât după dumneavoastră. După ce v-au dat jos de pe cal, un soldat a încercat să-l ducă, dar a căzut și a murit acolo. Fusesse foarte rău rănit.

Comandantul tăcu. Fiori îi străbăteau prin răni. Își puse mâinile sub cap și rămase pe gânduri, cu ochii pierduți înainte.

INIMĂ DE FEMEIE

(1935)

TATA ȘI FIU

Matache din Preselți, unul din țăranii cei mai bogați de prin aceste locuri, se întorcea de la Balcic, unde mersese în port. După ce intră în cîmp părăsind orașul cu dealurile din jurul lui, albe ca varul, își scoase căciula, ca să-l bată boarea răcoroasă a serii și oftă din greu, parcă și-ar fi scos funia de la gît. Nu-i plăceau ulițele înguste ale orașului cu caldarîmul încins de soare, îngrămădeala și zăpăceala din jurul magaziilor de pe țărmul mării, unde oamenii se sufocau de arșiță ca într-un cuptor. Toate astea erau acum departe și Matache lăsa caii să meargă în voie, să se hodinească și să-și adune gîndurile.

Dar a înțelege curînd că și aici trebuie să fie cu băgare de seamă și să țină zdravăn hăturile în mîini, pentru că toate căruțele care zdrăngăneau în urma lui și voiau să-l întreacă îi speriau caii, care smulgeau brusc căruța și încercau s-o ia la goană. „Uite la el, nepricopsitul, se gîndi Matache, trăgînd tare de hățuri ca să oprească cei doi cai puternici, de ce se mai ținea ; se lua, omu', la întrecere. De asta caii se sperie așa de tare !“

Nebuniile fiului său îl făcuseră să lase tabieturile și să meargă chiar el la oraș. Cu cîteva zile în urmă fiul lui venise de la oraș și, cînd îi ceru banii pentru

grîul pe care-l vînduse, el îi spuse că i-au ieșit înainte tâlharii și l-au jefuit. Frumoasă treabă ! Că pe vreme de toamnă, cînd mergeau oamenii în port, le ieșeau în cale tâlharii și făceau jafuri, așa era. Dar Matache nu prea credea pentru că vedea cum fiul lui nu îndrăznea să-l privească în ochi, tăcea, se uita în pămînt și se gîndea la ceva. Altceva era aici. Nu o dată Matache băgase de seamă că, ori de cîte ori fiul lui vărsa banițele în căruță, ca să meargă în port, le vărsa pline cu vîrf și îndesat, cu o palmă peste buze, cu grîu ca aurul. Dar negustorului îi dădea banițele fără vîrf, ci netezite cu răzuitoarea. Unde mergeau banii din grîul care prisosea ? Și nu erau bani puțini. Lui Matache nu-i era atîta de bani — avea destui, dar se temea ca flăcăul să n-o fi luat pe un drum greșit. Mlădița trebuie îndreptată cînd încă e mlădiță.

Matache voia să descopere adevărul cu dibăcie și fără grabă. Dar odată, cînd văzu cum fiul său toarnă iarăși în căruță banițe foarte pline, mai pline ca niciodată, se supără, începu să strige și, cu toate că nu era pregătit de drum, ceru șuba și plecă chiar el.

În oraș nu întrebă la ce preț se vinde grîul. Dădu o mostră lui Mihai, mijlocitorul său, și după ce goli căruța și trase la han, primul lucru ce făcu a fost să-l descoase pe Temelco, hangiul. Dar Temelco nu-i spuse nimic. Atunci Matache porni prin oraș, prin băcănii, prin cafenele și după negustori — i-a luat la rînd, pe toți cei care-l cunoșteau și pe el și pe fiul lui. Îi descoase de departe, precaut, aduce vorba de jafurile la drumul mare, se uită, ascultă : nimeni nu-i spune nimic. Nu se aștepta să audă laude pentru fiul lui, dar numai laude a auzit. „Pentru că-s om bogat și am un nume bun — își zicea el, — toți și-au înghițit limba și mă mint !“

De asta, după ce se-ntoarse la han, aproape leșinat de prea multă arșiță, se năpusti iarăși asupra lui Temelco.

— Bai Matache, se apăra hangiu. Cel de sus vede. Crezi că am vreun interes să te mint? Ți-am zis o dată: fiul tău, Matei, își vede de treabă. N-am văzut și nici n-am auzit nimic rău. Unde să meargă? Orașul nu-l încape, vinde marfa și p'aici ți-e drumu. I-am zis o dată: „Stai și tu oleacă, măi Matei, să mai răsuflă caii, ai timp destul“. Da' el, nimic... se cară...

Matache nu-i dă crezare, dar n-avea ce să spună. „Vulpea pică ea la capcană“, își zicea el încredințat că aici se ascunde ceva. Dus pe gânduri, băgă de seamă că e aproape de pădurea de la Ilanlîc care, cu toate că era tînără, cu arborii subțiri și rari, era plină de primejdii și jafurile se făceau tocmai aici. Matache își roti ochii în jur, văzu că nu e nimeni și dădu bici cailor. Încetul cu încetul îl cuprinse o teamă cumplită, încît crezu din toată inima că fiul său fusese jefuit aici, în pădurea de la Ilanlîc. Nu-și veni în fire decît după ce ieși din pădure, ar fi vrut să-și scotocească prin minte, dar era prea ostenit și, cum era singur pe drum, lăsă caii în voie și începu să moțăie. În cîteva clipe, fără să-și dea seama, adormi.

Iar caii mergeau încet și liniștiți. La un loc se abătură din drumul lor și o luară pe altul, care ducea mai la o parte, dar Matache dormea mereu. Caii merseră încă destulă cale. Căruța se opri apoi brusc, Matache tresări și se trezi. Ca orice om care se trezește din somn, nu-și dădea seama unde se află. Vedea în față o clădire mare, cu ziduri nalte, pe care n-o văzuse niciodată. Caii rămăseseră ca pironiți. O femeie tînără se uita la el și rîdea.

— Ce sat e ăsta ? Întrebă Matache și începu și el să rîdă. M-am rătăcit.

— Satu-i în față, spuse femeia. Aici e hanul, hanul de la Antimovo. Dar dă-te jos, avem de toate, poftim la noi !

„Caii cunosc drumul !“ — se gîndi Matache, care se grăbea să intre în han și rămase la aceste gînduri. Deshămă caii și intră în cîrciumă, călcînd cu greutate și bună-cuviință, așa cum se cădea unui om cu numele și bogăția lui. Matache nu vrea să admită că la anii lui îl mai putea ademini o femeie, oricît de frumoasă ar fi ea.

În cîrciumă nu erau decît doi-trei oameni, care, așa cum ședeau, au întors capul să-l vadă. În spatele tejghelei sta femeia, roșie ca focul, zîmbind și acum. Un alt țaran, o namilă de om, bărbos, ședea pe banca de lîngă tejghea și, sprijinit de perete, picotea.

Deodată, unul din țărani, unul mărunț de stat, alb ca un morar, se ridică, se apropie de Matache clipind mărunțul din ochi cu pleoapele-nroșite.

— Mă, Matache, măi camarade, tu ești, mă ? Bine-ai venit ! Păi cum !... Nu mă cunoști ? Sînt Kiro, Kiro Kotoman, zic eu pînă nu zici tu. Am făcut armata amîndoi, ții minte ? primul contingent, compania a opta de infanterie din Varna. Fir-ar să fie ! Vino, de șezi, Vasilca, vină și curăță aici.

Matache se așeză lîngă țărani.

— Știți voi cine-i ăsta, își întrebă Kiro prietenii, mîndru și foarte solemn, e Matache din Preselți. Uitați-vă bine la el. Poate să ne cumpere pe toți. cu Antimovo cu tot. Are omu' destul, i-a dat Cel de sus. Iorghiş, ce-i Iorghiş pe lîngă el ! Un țigan. Da', măi Matache, cum ai picat aici ?

Matache aproape nu-l asculta. Se uita la hangița care, cu mînecile suflecate, curăța masa. Era o femeie

zdravă și frumoasă, cu ochii negri, sprâncenele arcuite. Și zîmbea mereu.

„Femeia asta, se gîndea Matache, sau rîde încă pentru că m-a văzut cum dormeam în căruță, sau poate nu sînt chiar atît de bătrîn, de se uită așa la mine !”

Kiro Kotoman nu-l lăsa prea mult la gîndurile lui :

— E, amice, zi, cum de-ai picat aici ?

— Cum, caii m-au adus, spuse Matache și se-nvetseli deodată. Am fost în port. După ce-am trecut pădurea de la Ilanlîc, am ațipit. Cînd s-au abătut caii din drum, cînd au ajuns aici — nu știu. Mă trezesc, și ce-mi văd ochii : ia, femeiușca aia din față !

Țăranii au rîs cu gura mare, ca să facă cinste oaspetelui nou venit. A rîs și hangîța.

— Caii cunosc mai bine drumul decît oamenii, zise ea.

Rîsetele puternice au trezit pe țăranul bărbos care picotea în ungher, el căscă și-și netezi barba cea albă.

— 'neața, Kalmuk ! îl salută Kotoman, cu toate că era pe înserate.

Kalmuk nu se uită la el, ci la Matache și spuse :

— Bine-ai venit, ca oaspete ! Și-și netezi iar barba.

Matache a cerut vin. Kiro devenise acum mai vorbăreț.

— Să-ți zic, Matache, să nu te miri deloc că te-au adus caii aici. Anu' trecut, Dimo Rainov, Dragan și Pavli, antimoviceni de-ai noștri, tu nu-i știi, fac multă politică... Cum zic, vin aici și de aici trebuiau să meargă la oraș. Era o iarnă... Zăpada pîna la genunchi. Se întunecase, da' ei, să plece și nimic mai mult. Pornesc, luptă cu viscolul, nici tu drum, nimic. La o vreme apare o fereastră luminată, cred că se află în vreun sat, cînd colo tot hanul de la Antimovo. I-am tras atunci un chef, pîna în zori. Nu-i așa,

Vasilco, ții minte ? se adresa el hangiței. Cum să nu ții minte, doar tu le faci farmece !

— Ia mai taci, moș Kiro, ce farmece, spuse hangița. Barem tu ești bătrîn, de capul tău alb nu se prind farmecele.

Kiro făcu din ochi către Matache, se aplecă la urechea lui și-i șopti :

— O vezi ? Așchie din trupu maică-si, bătrîna Sarandovița ; și ea era la fel. Era ca asta, plină, frumoasă. Pașa dacă trecea pe drum, se oprea și bea cafea ca s-o privească. Și asta-i ca ea. S-a măritat, dar i-a murit bărbatu. Acu-i văduvă.

În fața hanului niște căruțe au hurducăit și s-au oprit. Vreo cincisprezece-douăzeci de țărani au coborît și au intrat în cîrciumă. Văzîndu-i, puteai să-ți dai seama care de unde vine. Uite-i pe ăștia, cu calpace mari și dulămi roșii, bărbați mătăhăloși, păroși. Sînt socotiți a fi cam sălbatici și oamenii le zic „vîiaci“, pentru că vorbesc cu „va“ : „Ivane va !“ „Vino va !“ ăia cu poturi negri, cu ilicuri negre și jambiere scurte sînt din Babadag. Sînt cruzi și puși mereu pe ceartă. Iar cei cu poturii albi și abale albe sînt toți de prin satele cele mari, oameni așezați și foarte șireți. Toți sînt veseli, anul a fost bun, buzunarele lor sînt pline. Acu' s-o vezi pe Vasilca alergînd și foindu-se. Îi scînteiază ochii, i-au înflorit obrajii și e mai frumoasă ca un bujor !

Matache se-nveselise peste măsură. Nici prin cap nu-i trecea și nici poftă n-avea să plece. Iar cînd din grămada de „vîiaci“ cineva începu să cînte din caval, Matache se muie de-a binelea, parcă cineva îl legăna. „Bani, pămînt, bogăție — își zicea el — totu-i zadarnic ! Ce frumoasă e hangița asta !“

Deodată Matache se sculă cît era de mare. Toți amușiră și se uitau la el pentru că de la bun început

au înțeles că omul ăsta, prin înfățișarea lui și prin toate, era mai altfel decât alții.

— Bravo, măi băiete ! strigă Matache către fluieraș. Ascultă, lelișoară, dă fiecăruia ce-i place, de la mine. Eu cinstec pe toți !

Se așeză la loc și nu se uita la nimeni, 'cu toate că toți se uitau la el. „E Matache, Matache din Preselți !” își șopteau țăranii între ei. „Ăsta-i Matache va ? Cică-i foarte bogat, va ?” „Lasă banii-ncolo, îi răspunse altul tot în șoaptă, uite ce om e... Ce frumos ! Bătrîn, da' ce bine se ține !”

Matache îi mai cinsti o dată și cârciuma clocotea de voie bună. S-a-ncins o horă. Primul începuse Kotoman, apoi se prinse Matache, pe urmă ceilalți țărani de la masa lor. Matache juca greu, cu demnitate, așa cum joacă gospodarii la nunta fiilor lor. Iar Kiro cel pirpiriu, care se pierdea lângă Matache, cânta plin de veselie :

Ce-o să-i fiu, ce-o să-i fiu

Lui Hristu Bîrduc ?

Tra-la-la, tra-la-la.

Tra-la-la, tra-la-la.

La fiecare cuplet al cântecului, țăranii, mai cu seamă vîiacii, scoteau răcnete grozave. Matache juca, o privea pe fata Sarandoviței în ochi și zîmbea. Și ea îl privea, și ea îi zîmbea. Toți zîmbeau și se uitau la Matache : nu pentru că îi cinstise — toți aveau bani să plătească, oricît ar fi băut —, dar le plăcea omul. Era un om cu inima largă, ăsta era lucrul de seamă !

Umbrele lungi de afară și boarea care năvăli prin ferestre și ușă arătau că se lăsase întunericul. Țăranii se ridicară să plece și la plecare fiecare din ei îi zguduia tare mîna lui Matache, ca unui vechi prieten. Și Matache se ridică de două ori, scoase banii și plăti. Dar nu pleca și cîntea iarăși.

— Noroc și bucuroși de oaspeți ! — ridică paharul Kalmuc, bea, apoi își netezea iar barba.

Afară ieșise luna. În cele din urmă Matache își zise că trebuie acum să plece, dar când scoase punga să plătească — nu mai avea bani. Și ținând punga deschisă se uita la Sarandovița.

— Și acu ? zise el.

— Ei, și... să am de luat de la un om ca tine.

— Te trece ! Te trece la catastif ! strigă Kotoman.

Matache se uită la Vasilca :

— Oare mă cunoști ?

— Păi te cunosc. Îl cunosc și pe Matei, nu-i așa că ți-e fiu ?...

— Căi cunosc drumul, se auzi glasul lui Kiro.

Matache era gata să spună ceva, dar își înghiți vorba. I se părea că fața rotundă a Vasilcăi se cam roșise. Deodată, călcând sau nu în străchini, tună în mijlocul cârciunii vocea ascuțită a Kalmucului :

— Noroc și bucuroși de oaspeți !

Matache plecă. Se urcă în căruță, zîmbea. Își luă rămas bun zîmbind mereu.

Ajunse acasă tîrziu în noapte. Îl întîmpină Matei și nu se miră cîtuși de puțin cînd la lumina lunii văzu pe fața bătrînului că acesta era foarte vesel. Matache coborî din căruță, aruncă hățurile în mîinile fiului său și zise :

— Matei, știi că m-au jefuit și pe mine ?

— Te-au jefuit ! Unde ? În pădurea de la Ilanlîc ?

— Nu, la hanul de la Antimovo. .

Amîndoi, tată și fiu, se uită unul la altul. Flăcăul își lasă ochii în pămînt, iar Matache pornește spre casă zîmbind mereu.

ALBENA

Pe drumul care șerpuia între cârciumă și moara lui Horozov se oprise o căruță. Părea gata de drum. Cu această căruță doi jandarmi trebuiau s-o ducă pe Albena în oraș. Pe ulițe și prin ogrăzi alergau femeile, curioase s-o vadă, după ce-și lăsaseră baltă treburile de acasă, își legau în fugă broboada sau își trăgeau în jos, mînele suflecate. Cei din moară se grăbeau și ei s-ajungă la căruță. Niciodată nu se grămădise acolo atîta lume ca acum, în preajma Paștelui. Sus pe deal se zărea casa Albenei de unde trebuiau s-o scoată jandarmii. Groaznicul omor făptuit acolo îi lăsase parcă semne pe dinafară. Dacă toate casele din jur erau văruite și sclipeau de curățenie, cu pereții albi și pervazurile albastre, casa Albenei era în deplină delăsare, murdară, cu zidurile crăpate, parcă lovită de trăsnet. Cei doi jandarmi stau afară, unul lîngă ușă, celălalt lîngă fereastră. Albena nu ieșise încă afară.

Despre multe lucruri, despre multe întîmplări, care altminteri ar fi trecut nebăgate în seamă, sau ar fi fost de mult uitate, oamenii își aduceau aminte și le povesteau acum — pentru a cîta oară? Fiecare era dornic să arate că a prevăzut și presimțit ceva. Țăranii care își așteptau rîndul la moară de mai

multe zile socoteau că sînt îndreptățiți să susțină, numai din această pricină, că au fost martori oculari la cele întîmplate. Alții povesteau cu multe amănunte unde și în ce fel au stat în cutare sau cutare zi ; cum au început întîi să vorbească de berze, că anul ăsta au venit mai devreme ; cum pe urmă au fost să dea o raită prin ogoare care, spuneau ei, nicicînd n-au fost atît de verzi, că semănăturile erau prea dese și grîul a răsărit atît de îndesat că au trebuit să dea drumul vitelor să mai bătătorească puțin pămîntul. Numai pe urmă — spuneau ei — Albena a apărut în ogradă, tocmai cînd ei se uitau la femeile care văruiiau și făceau curățenia de Paște. Cît era de frumoasă Albena, se vedea de departe, după mersul și după ținuta ei semeată. Dar nici în ziua aceea, nici în cea următoare, Albena n-a coborît la cișmeaua de lîngă cîrciumă și n-a venit nici la moară, unde lucra Kuțar, bărbatul ei.

Dacă cel omorît n-ar fi fost chiar acest Kuțar, poate că nimeni n-ar fi pomenit acum numele lui. Kuțar era un om neîngrijit, greoi și bădăran ; mînjit mereu din cap pînă-n picioare cu făină, căra în spate sacii grei și, cu toate că era nelipsit de la moară, toți treceau prin fața lui ca pe lîngă ceva neînsuflețit. La început oamenii vorbeau mult despre el și se întrebau cum a putut hîdul ăsta să ia o nevastă frumoasă ca Albena. „Mărul frumos cade-n gura porcului“ — spuneau ei, dar mai tîrziu nu mai spuneau nici asta și nimeni nu-l mai lua în seamă. Și satul îl dăduse uitării. Unii își aminteau acum că în ultimele zile omul ăsta, tăcut și răbdător, devenise deodată foarte arțăgos și ciudat. Pentru el nu exista decît un singur stăpîn : Neagu, meșterul morar. Asculta de el, și i se supunea ca un orb. Dar, două sau trei zile înainte de omor, ori de cîte ori Neagu îi arunca o vorbă de sus, Kuțar începea să tremure, mîrîia, îl

privea chiorîș, ca un taur furios. Îl scoteau din fire și fața și glasul lui.

De moartea lui oamenii au aflat în miercurea din săptămîna patimilor. Toți se întrebau cum și în ce fel s-au petrecut faptele. Se răspîndise zvonul că cineva l-a omorît. Copilul lui, care abia împlinise doi ani — și toți vedeau aici mîna lui Dumnezeu — ar fi spus că la miezul nopții mama a aruncat șorțul peste capul lui tata, că a intrat un om și că a început să se lupte cu el. Omul era îmbrăcat într-un palton cu blană. Asta spusese copilul. Mai mult nici că trebuia. Albena a mărturisit totul. Dar cine era bărbatul ea n-a vrut să spună, în ciuda insistențelor și amenințărilor de tot felul.

De aci înainte primul martor în treaba asta era să fie moș Vlasiu. Om fără căpătîi, chefliu și gură spartă, toată ziua dădea tîrcoale cîrciumii de lîngă moară, așa cum cîinii dau tîrcoale măcelăriilor. Unde se bea, acolo apărea și moș Vlasiu. Se așeza la masă, rîdea și cînta împreună cu ceilalți și pe masă mai apărea încă un pahar. Aici la cîrciuma de lîngă moară, el cunoscuse un om îmbrăcat într-un palton scurt de șiac, cu gulerul de blană. Era blond, frumusețel, cu căciula dată puțin pe ceafă și moțul de pe frunte ciufulit. Nu era greu să se bage de seamă ce vrajă îi sucise capul: toți strigau, cîntau, dar el era surd și mut, nu se uita decît la Albena, care umbla prin curte, și întreba mereu de ea. A rămas acolo două zile și pe urmă a dispărut, așa cum a venit. A doua zi de dimineață pornise zvonul că a fost omorît Kuțar.

Era băiat cumsecade, moș Vlasiu mîncase și băuse cu el; oricum însă, el nu putea să ascundă adevărul. Din spusele lui au înțeles cine era și de unde venise omul cu paltonul de piele. L-au arestat. Acum judecătorul de instrucție îl interoga la primărie. Sustinea că nu știe nimic. Se prea poate. Dar curînd și el va

reveni asupra declarațiilor și, la fel ca Albena, va spune adevărul.

— Vin ! strigă cineva. O`aduc pe Albena !

Un fior trecu prin mulțimea adunată în jurul căruței ; de sus, de pe deal, cobora Albena ; în urma ei cei doi jandarmi. Toți știau că Albena ceruse, ca ultimă dorință, să fie lăsată să se îmbrace după pofta ei. De aceea întârziase. Acum venea îmbrăcată cum rareori fusese văzută în sat.

— De ce s-o fi dichisit așa, spunea o femeie, ce, se duce la nuntă sau la spînzurătoare.

— Și pe ștreang tot frumoasă vrea să fie.

— Vai și-amar de frumusețea ei ! Asta a mîncat-o...

Iar moș Vlasiu, care și el era aici, își învîrtea toiagul, apoi mai sta ce mai sta și iar îl învîrtea.

— Ei, moș Vlase, rîse o femeie tînă, te bați cu dracii ? Ce tot învîrți toiagul ?

— Uite-așa. Vreau să văd dacă pot s-o ating la moacă. S-o trănesc, să țină minte. Asta-i judecata ei, putoarea...

Albena era acum aproape. Mergea înainte, iar în urma ei cei doi jandarmi. Nu era om în sat să n-o cunoască pe Albena, dar oricum, văzînd-o iarăși de aproape, tuturor li se opri răsuflarea. Era aceeași, dar acum nu mai rîdea, ochii nu-i jucau în cap ca mai-nainte, ci, lăsați în jos, sub sprîncenele subțiri, priveau în pămînt. Îmbrăcase un suman albastru închis și o scurteică cu blană de vulpe. Ținea mîinile înainte, cu smerenie, parcă se ducea la biserică. Dar cînd pătrunse între cele două ziduri de oameni și ridică ochii în sus, privirea pe care o cunoșteau toți bărbații și care acum era mai fermecătoare ca oricînd, pentru că era sub povara unei dureri, și sprîncenele subțiri, și fața albă, i-a împlînzit și prins ca sub o vrajă. Păcătuiuse, e adevărat, femeia asta, dar ce frumoasă era ! Femeile, care erau gata s-o

hulească, au amuțit, iar bîta lui moș Vlase nici n-a mișcat. În tăcerea care se lăsase, în cîteva clipe numai, minunea se desăvîrșise ; cele mai aspre inimi s-au înmuiat, părerea de rău și indulgența se citeau în ochii bărbaților și ai femilor.

— Albena, fata mea, se auzi jeluind un glas de femeie, ce-ai făcut, Albena !

— Of, Albena, Albena !

Albena se opri.

— Lele Dimche, strigă ea iartă-mă ! Pe urmă, întorcîndu-se în partea cealaltă : Liuțca, Tudorca, Savca, vă cer iertare ! Rămas bun, rămas bun, tuturor !

Mulți plîngeau. Dar Albena mergea înainte cu aceeași tristețe, calmă și tot atît de frumoasă.

— Iertați-mă ! strigă ea către mulțime. Sînt tînăra, am greșit ! Iertați-mă !

Mulți începuseră să plîngă, încercau să se apropie mai mult de ea. Mai cu seamă femeile se înghesuiau, dar jandarmii le împingeau înapoi. Atunci, undeva din spate, se auzi vocea tremurînd de mînie a lui moș Vlasiu :

— Băieți, țineți-o, n-o lăsați. Ce se face satul nostru fără Albena !

Albena ajunsese la căruță, se urcă în ea și, stînd încă în picioare, strigă încă o dată :

— Am greșit. Iertați-mă !

Apoi se așeză și tăcu. I-au adus copilul — acela care o trădase. Văzînd-o cum îl îmbrățișează și-l sărută, nu era în mulțime om care să nu-și simtă ochii umezi.

Deodată moara se opri din mers. Motorul, care zi și noapte bătuse neconținut, ca inima, sus, în căminul de fier al morii, se oprise brusc. Toți credeau că s-a stricat ceva. Dar, pe poarta largă deschisă a

morii apăruse Neagu, meșterul morar, care se strecura printre căruțe și cai și venea încoace. „A oprit moara ca să vadă și el” credeau unii.

Dar Neagu își croise drum, ajunsese la căruță și îmbrăcându-și paltonul — un palton scurt de șiac cu gulerul de blană — sări în căruță și se așeză lângă Albena. Peste tot strigăte de uimire : dacă făcea o glumă, Neagu ar fi râs, dar el era alb ca varul.

— Jos ! fi strigă jandarmul și-l prinse de umăr. Coboară !

— Nu cobor ! spuse Neagu. Eu l-am omorât pe Kuțar.

— Ce, ce-a spus... strigă Marin Ciocoiul, ajutorul de primar. Asta-i bună, se poate una ca asta ?

Majorul făcu un gest cu mîna.

— E drept ce spune ? Întrebă el pe Albena.

Albena făcu un semn din cap și începu să plîngă. Mulțimea compactă de oameni se înghesuia tot mai mult în jurul căruței. Abia acum s-au deschis ochii celor de față și ei vedeau că Neagu e blond și frumușel, că are căciula lăsată puțin pe ceafă și moțul din față ciufulit. Și el purta un palton scurt de șiac cu gulerul de blană. Totul era acum limpede ca lumina zilei.

Toți strigau, larma era mare. După ce uimirea se mai potoli, mila pentru Albena dispăru într-o clipă. Femeile o fulgerau din ochi, cu ură ; undeva în spate bîta lui moș Vlasiu se ridicase din nou în sus. „Cățeaua, strigă el, a mai stricat o casă !” Pe fețele bărbaților se lăsase o umbră și cu toate că de Albena nu spuneau încă nimic, nu puteau lăsa ca Neagu să stea alături de ea. Dar totul se întîmplase așa de repede și de neașteptat, că nimeni nu știa încă ce să creadă și ce să spună.

Se zăpăcise și Marin Ciocoiul, ajutorul de primar.

— Nu se poate, striga el și se uita ca trăsnit. Cum așa, Neagu... îl știm cu toții, e om de treabă, nu se poate. Dă-te jos, jos, Neagule !

— Dă-i drumu ! strigă majorul, care se urcase în căruță.

Dar Ciocoiul prinsese caii de căpăstru.

— Domnule major, vă rog, așteptați puțin. Nu se poate așa, omu' are nevastă, copii. Demir, strigă el către ciobanul satului, dă fuga și cheam-o pe Neagulița. Mai repede !

— Dă-i drumu' ! repetă majorul.

— Unde, la oraș ?

— Nu, la primărie, la judecătorul de instrucție.

Căruța porni repede. O femeie venea în fugă dinspre moară, era slabă, îmbătrînită înainte de vreme, ofilită. Era nevasta lui Neagu. La început asculta, dar nu putea să înțeleagă ce-i spuneau. Apoi se repezi după căruță, dar se opri, se trînti la pămînt și, acoperindu-și ochii cu palmele, începu să plîngă.

SERAFIM

Un om ciudat, nici țaran, nici orășean, zdrențuit și rupt, venea spre cafeneaua lui Eniu și singuraticul Eniu, care ședea la umbră în fața cafenelei, nu putea deloc să-și dea seama cine era. În toiul verii, pe o arșiță dogoritoare, omul era îmbrăcat cu un palton gros, lung ca un anteriu. Pe cap își îndesase o pălărie tare, boțită, iar în picioare avea opinci. Dar privirile lui Eniu erau atrase mai mult de paltonul necunoscutului : cîndva trebuie să fi fost albastru închis, din stofă ; dar acum nu se mai cunoștea nimic, era foarte ros, purtat și răspurtat, pe ici pe colo găurit sau cîrpit. Printre nenumăratele petice de toate culorile, săreau în ochi două-trei, cele mai mari, din pînză de sac sau de aba, prinse la întîmplare, apoi cusute cu pungălitură mare și ață decolorată.

Omul se apropiase la cîțiva pași și se opri. Înțelegea că Eniu nu-l recunoaște și, oarecum jignit, cu sprîncenele ridicate, zîmbea ușor, se lăsa privit de Eniu și aștepta. Era slăbănog, mărunt de statură, înfășurat în paltonul cîrpit ca într-o gogoasă de mătase. Avea fața uscată, barba neagră și rară, ochii, ochi de bețiv sau de om buimac trezit brusc din somn, erau umezi și tulburi. Eniu continua să-l privească cu teamă, iar necunoscutul zîmbea și mai tare.

— Mă Serafime, tu ești, mă ! strigă în cele din urmă Eniu. Uf, bată-te norocul să te bată ! Nu te-am recunoscut, mă...

— Eu sînt, bai Eniu. Viu și natural... cum s-ar zice...

— Și eu care credeam că ești un strigoi... Credeam că vine popîndăul din grădina dascălului Tudor. Afurisitul ! Îmi ziceam : ce-i cu neamțul ăsta ajuns în mizerie !

Serafim rîse molcom, fără glas, dînd din cap și ochii umezi îi sclipeau mai tare. Fără grabă, își sprijini bîta de bancă și puse jos săculețul care-l purta pe umeri. În fiecare an, alteori peste un an sau peste doi, apărea prin aceste locuri, pe la Sfîntul Gheorghe sau Sfîntul Dumitru, atunci cînd slugile își schimbă stăpîinii. Era de la oraș, dar căuta de lucru prin sate. Nu putea să facă decît treburi ușoare, simple : se tocmea la vreo moară să hrănească porcii, să curețe grajdul unui han sau păștea cîteva vite, puține.

— Unde-ai fost vara asta ? îl întrebă Eniu. Ne-ai părăsit cam devreme, coccostîrcii nu plecaseră încă. Unde-ai fost ?

— Vara asta am fost la Belița, la o cărămidărie. E acolo unu', Panaiot, cărămidar, la el am fost. I-am păzit cărămidzile.

Vorbea în șoaptă, parcă se temea să nu-l audă cineva, cu ochii mari, plini de mirare. Apoi începea dintr-odată să zîmbească lăsînd să se vadă dinții printre buzele vinete.

— Vara asta a fost uscată, continuă el, marfă bună au scos oamenii. Dar și pe la sate belșugul a fost mare. Oamenii noștri, bai Eniu, cînd au bani fac case. După treieriş veniseră o droaie cu telegile, de n-a rămas o cărămidă...

— Hm... Au luat tot ?

SERAFIM

Un om ciudat, nici țaran, nici orășean, zdrențuit și rupt, venea spre cafeneaua lui Eniu și singuraticul Eniu, care ședea la umbră în fața cafenelei, nu putea deloc să-și dea seama cine era. În toiul verii, pe o arșiță dogoritoare, omul era îmbrăcat cu un palton gros, lung ca un anteriu. Pe cap își îndesase o pălărie tare, boțită, iar în picioare avea opinci. Dar privirile lui Eniu erau atrase mai mult de paltonul necunoscutului : cîndva trebuie să fi fost albastru închis, din stofă ; dar acum nu se mai cunoștea nimic, era foarte ros, purtat și răspurtat, pe ici pe colo găurit sau cîrpit. Printre nenumăratele petice de toate culorile, săreau în ochi două-trei, cele mai mari, din pînză de sac sau de aba, prinse la întîmplare, apoi cusute cu pungălitură mare și ață decolorată.

Omul se apropiase la cîțiva pași și se opri. Înțelegea că Eniu nu-l recunoaște și, oarecum jignit, cu sprîncenele ridicate, zîmbea ușor, se lăsa privit de Eniu și aștepta. Era slăbănog, mărunt de statură, înfășurat în paltonul cîrpit ca într-o gogoasă de mătase. Avea fața uscată, barba neagră și rară, ochii, ochi de bețiv sau de om buimac trezit brusc din somn, erau umezi și tulburi. Eniu continua să-l privească cu teamă, iar necunoscutul zîmbea și mai tare.

— Mă Serafime, tu ești, mă ! strigă în cele din urmă Eniu. Uf, bată-te norocul să te bată ! Nu te-am recunoscut, mă...

— Eu sînt, bai Eniu. Viu și natural... cum s-ar zice...

— Și eu care credeam că ești un strigoi... Credeam că vine popîndăul din grădina dascălului Tudor. Afurisitul ! Îmi ziceam : ce-i cu neamțul ăsta ajuns în mizerie !

Serafim rîse molcom, fără glas, dînd din cap și ochii umezi îi sclipeau mai tare. Fără grabă, își sprijini bîta de bancă și puse jos săculețul care-l purta pe umeri. În fiecare an, alteori peste un an sau peste doi, apărea prin aceste locuri, pe la Sfîntul Gheorghe sau Sfîntul Dumitru, atunci cînd slugile își schimbă stăpîinii. Era de la oraș, dar căuta de lucru prin sate. Nu putea să facă decît treburi ușoare, simple : se tocmea la vreo moară să hrănească porcii, să curețe grajdul unui han sau păștea cîteva vite, puține.

— Unde-ai fost vara asta ? îl întrebă Eniu. Ne-ai părăsit cam devreme, cociștîrcii nu plecaseră încă. Unde-ai fost ?

— Vara asta am fost la Belița, la o cărămidărie. E acolo unu', Panaiot, cărămidar, la el am fost. I-am păzit cărămidzile.

Vorbea în șoaptă, parcă se temea să nu-l audă cineva, cu ochii mari, plini de mirare. Apoi începea dintr-odată să zîmbească lăsînd să se vadă dinții printre buzele vinete.

— Vara asta a fost uscată, continuă el, marfă bună au scos oamenii. Dar și pe la sate belșugul a fost mare. Oamenii noștri, bai Eniu, cînd au bani fac case. După treierîș veniseră o droaie cu telegile, de n-a rămas o cărămidă...

— Hm... Au luat tot ?

să mă duc, nașule, unde să-mi bat capul, nefericita de mine... Nașule Eniu, te rog ca pe Dumnezeu...

— Lasă-mă, ți-am spus, n-am bani ! zbiră Eniu.

Femeia tăcu și începu să plîngă. Serafim o asculta cum plîngea în hohote și se văieta. Supărat, Eniu apăruse în ușă și se uita undeva departe, cu privirea rătăcind în gol. Serafim își strînse pîinea în tăcere și se ridică în picioare. Femeia ieșise din cafenea și acum pleca. Se îmbrobodise așa de mult, că nu i se vedea fața. După mers, Serafim își dădea seama că trebuie să fie tînără.

— Vrea bani ? îi șopti el lui Eniu.

— Vrea bani. De unde să iau, ce, eu sînt bancă ? zice că vrea să-și ducă bărbatul la spital. Bine, dar eu n-am. Dacă n-am, ce să-i dau ? se necăjea încă Eniu.

— Care va să zică, sărăcie. Sărăcie fără bucurie, a ? cum s-ar zice.

Serafim lucra puțin, se mișca încet, dar nu-i plăcea să stea chiar degeaba. În fața casei lui Eniu, care era prin apropiere, descărcaseră pietre, nimeni nu mai știa cînd, și așa cum fuseseră aruncate din căruțe, așa stau și acum, împrăstiate. Serafim le strînse și le rîndui. Pe urmă se duse după apă, stropi în fața cafenelei și mătură.

Pentru înopțat Eniu îl invită pe Serafim să rămîină acolo, dar el a refuzat să se culce în cafenea. Se opri în mijlocul maidanului din fața cafenelei și își pregătea acolo pentru dormit.

— Barem vino aici, sub streășină, mă omule ! îi spuse Eniu. — Stai cu spatele la perete, culcă-te pe bancă, dacă-ți place.

— Nu, aici mi-e mai bine.

— Acolo bate vîntul.

— Să bată. Să bată acu', că dacă mor, n-o să mă bată, nici vîntul n-o să-mi adie...

Se uita la Eniu și zîmbea cu ochii lui înlăcrămați. „I-c frică să nu fie prădat“ — își spuse Eniu, băgînd de seamă cum Serafim se pipăia iar sub cămașă. Îl lăsa în plata Domnului, închise cafeneaua și plecă acasă.

A doua zi întîrzie mult pînă veni să deschidă. Îl găsi pe Serafim stînd pe bancă și, la fel ca ieri, tăia bucățele de pîine cu custura. Își lua micul dejun. Eniu rămase în picioare lîngă el, îl privi îndelung, apoi spuse :

— Tu ce-ai făcut ?

— Ce-am făcut ! N-am făcut nici un rău — răspunse el cu blîndețe.

— I-ai dat bani Pavlinei, aia care a fost aseară aici, care îmi cerea bani. Acu viu de la ei, ea mi-a spus. Cum dai bani unui om pe care nu-l cunoști ? Dacă te înșală, dacă nu ți-i mai dă înapoi.

— Ba da, o să mi-i dea ea. Să-și ducă bărbatul la spital, poate să-l lecuiască doctorii. Bani mei mi-i dă ea. Știi, avem, între noi, o înțelegere. Cînd o să-i dea Dumnezeu ei, ea o să-mi dea mie. Nu-s grăbit.

Eniu își mușcă buzele și tăcu.

— Și paltonul ? Cu ce-o să-ți cumperi palton ? întrebă el.

— Păi, palton am ! Uite-l, vezi ? Serafim luă paltonul de pe bancă și-l desfăcu. E bun, paltonul meu, ce are...

Zîmbea și da ușor din cap, parcă ar fi numărat peticele sau și-ar fi adus aminte de ceva. Au trecut zece ani, ba chiar mai mult, de cînd tot vrea să-și cumpere palton. Cînd era tînăr, tot ce cîștiga, bea. Acum nu mai bea pentru că nu sta bine cu sănătatea, dar de multe ori își dăruia banii, așa cum îi dăruise azi-dimineață Pavlinei. Atunci începuseră să apară pe palton peticele cele mari din abă cenușie.

— E frumos, paltonul meu — continuă el și glasul lui trăda bucurie. După ce-l mai cârpesc puțin, ies și din iarna asta cu el. Și, dacă așa mi-e scris, poate să mă prezint cu el înaintea lui Dumnezeu. Acolo, pe lumea cealaltă, paltonul ăsta o să-mi ajute. Poate o să-mi dea acolo un palton nou, de aur, de valoare, cum s-ar zice...

Serafim îi vorbea lui Eniu, dar nu se uita la el. Lăsase paltonul să-i cadă pe genunchi, privea undeva înainte și zâmbea

GELOZIE

După ce ieși din cafeneau lui Eniu și se îndreptă spre casă, necăjit, cu brațele desfăcute și umerii înainte, gata parcă să se încaiere cu cineva, Aga ajunsese la pîrleazul care despărțea casa lui de a vecinului printr-o ulicioară îngustă, pe unde se putea intra în curtea lui. Aga se opri, se trase repede la o parte și se lipi de zid. Băgase de seamă că uneori Minca sta de vorbă cu Ghendo, fiul lui Velco, vecinul, și se hotărîse s-o pîndească și s-o prindă asupra faptului. Într-adevăr, își dădu seama că bănuiala lui era nedreaptă și uita repede, dar acum era necăjit — pierduse la cărți și afară de asta cineva îl înțepase și-i aruncă, pe departe, o vorbă despre Minca. Aga nu scosese o vorbă, dar parcă un vultur îi ciugulea inima și de-atunci nu-i mai mergea nici la cărți și nu-și mai putea recăpăta liniștea.

Cu grijă, lipit de zid, scoase puțin capul și se uită : în curte, în dreptul casei, nu era nimeni. Patru salcîmi bătrîni se înălțau în fața casei, doi de o parte și doi de cealaltă. Deasupra trunchiurilor groase și negre se legăneau frunzele tinere și fragede, care abia au înverzit și, sub ei, în grădinița împrejmuită cu un gard scund de nuiele, se vedeau cîțiva stupi cu albine, iar din pămîntul ars de soare răsăreau

fire cărnose de lalele și bujori, care încă n-au înflorit. Căsuța mică și lunguiată, cu fața văruiată proaspăt, cu pervazuri albastre în jurul ferestrelor, era zveltă și frumoasă : „un bici să-i dai și o ia din loc“ : așa era de cînd intrase în ea Minca. Aga se gîndea cu inima strînsă că s-ar putea ca peste cuibul ăsta liniștit și tăcut să cadă nefericirea, ca un trăsnet, să le gonească bucuria, s-o lase pustie. N-o văzuse încă pe Minca și o căuta din ochi. Se auzea iarăși rîsul vesel și Aga o zări dincolo de grădiniță, după salcîmi, în ungherul curții dintre cele două garduri de nuiete cu măracini negri deasupra. Minca sta în soare cu mînele suflecate, sub care-i apăreau brațele albe și rotunde ; spatele i se cam rotunjise, dar era încă mlădioasă și zveltă, cu bărbia adusă puțin în sus, lăsînd să i se vadă gîtul. Părul ei galben ca paiul lucea în soare. Dincolo de gardul de nuiete se vedea o față tînră și brună, cu buzele roșii, deasupra lor o mustăcioară neagră și subțire ca o lipitoare. Inima lui Aga începu să bată mai tare, întotdeauna respira greu, oamenii spuneau că are astm, dar acum simțea că se sufocă. Minca își întinse cu băgare de seamă mîna peste măracinii de pe gardul de nuiete și dădu ceva flăcăului, care apoi se îndepărtă și plecă. În timp ce Minca se întorcea acasă, Aga putea să-i vadă fața de-aproape : zîmbea, iradia lumină și bucurie. Așa e fața femeilor care se gîndesc încă la păcatul săvîrșit, încredințate că pot să-l păstreze în taină.

Aga simți parcă o lovitură de ciocan în cap, un vâl i se lăsase peste privire și pentru o clipă văzu negru înaintea ochilor. Făcu cîțiva pași, era fioros și cumplit, gata să ucidă. Dar ochii Mincăi îl priveau de-aproape — ochi verzi, strălucitori și limpezi — îl priveau veseli și nevinovați. Privirea asta îl tulbură pe Aga. Se răsuci pe loc, dar cum mînia nu

se potolise încă, începu să meargă fără să-și dea seama încotro, se îndreptă spre casă, apoi se întoarse și porni iarăși spre grajd. În cele din urmă se opri și strigă către Minca :

— Îmbracă-te ! Să fii gata numaidecât, mă duc să-nham căruța, mergem la mama ta. Haide, îmbracă-te !

Cu aceeași naivitate și veselie, Minca se uita la el fără să scoată o vorbă.

— N-auzi ? Ce stai așa ? zbieră Aga și începu iar să se foiască prin curte.

Minca înțelese numaidecât că Aga e necăjit. Nu știa ce anume putuse să-l supere într-atîta, dar viața o învățase că în astfel de împrejurări e mai bine să tacă, să se arate supusă. Pe de altă parte era bine că vor merge la mama, pentru că și ea-i ceruse asta. Fără a spune nimic, dar și fără a-și pierde cumpătul, intră în casă și începu să se pregătească de drum. Aga se duse să scoată caii din grajd.

Toți știau că Aga e un om mai altfel. N-avea decît treizeci de ani, era îndesat, trupeș, lat în spate, cu capul mare și ceafa groasă. Avea o față roșcovană, puțin spîină, lată, zbîrcită, părul des și bogat îi acoperea fruntea îngustă și-i cădea pînă peste ochi. Era trîndav și greu la vorbă, dar nespus de blînd, cînd nu-l ajungeau necazurile. De aceea tuturor, mai bătrîni sau chiar mai tineri, el le spunea „aga“ (nene). De aici îi ieșise și porecla de Aga. Dar era neobișnuit de vînjos și de puternic : o dată, la fîntînă, înfuriat, a prins un vițel de picioare, l-a ridicat în sus, ca pe un miel, și l-a trecut peste uluc. Altminteri de felul lui era răbdător, înțelegea de glumă și încerca chiar el să-i facă pe țărani să rîdă. Ridica un scaun cu dinții, se lua ușor la trîntă. Uneori își umplea gura cu gaz și după ce-l sufla în stropi mărunți, așa cum fac fachirii, dădea foc cu chibritul

și din gura lui ieșeau flăcări ca dintr-o gură de balaur. Scamatoria asta făcea o impresie nemaipomenită printre țărani, mai cu seamă pentru că Aga o făcea seara, pe timp de vară.

Dar nu se mai ocupase cu de astea de multă vreme. Nevasta îl ocăra și-l alunga afară pentru că-i mirosea a gaz. Cel puțin așa presupuneau sătenii pentru că Aga, tăcut cum era, nu spunea niciodată nimic, numai zîmbea. Evita să vorbească de femeia lui. Era copil unic la părinți — băiat și fată — și după moartea tatălui său în război, moștenise o avere frumușică. Mama lui era o femeie voinică și îndemnatică și, împreună cu nora și o slugă, o scoteau la capăt, lăsându-l pe Aga să trîndăvească la cafeneaua lui Eniu și să joace cărți toată ziua. Dar cînd venea vremea muncilor grele — secerișul, treieratul — sau cînd se supăra, Aga se apuca el însuși de treabă și atunci se vedea cît e de puternic și nu chiar așa de prostănac cum îl socoteau unii.

Baba Stoiana, mama lui Aga, plecase pe undeva. Au încuiat casa și au ascuns cheia la locul știut numai de ei. Aga se îmbrăcase cu o aba nouă și tăcea, cu ochii în pămînt. Căruța era plină cu fîn. Minca mai aruncă o velință și două perne și, îmbrăcată cu un cojocel scurt, cu blană și mărgelă, bucură, cu fața tot atît de frumoasă și luminoasă, se urcă agale, cu multă băgare de seamă, și se așază în spate. Și Aga se urcase, dar apoi coborî, se duse și luă securea și o funie și le puse în căruța. Apoi se urcă iarăși și caii subțirei și negri, cai bine hrăniți, de gospodari bogați, au smuls căruța cît ai clipi și galopau acum pe drumul neted și lucios.

La marginea satului verdeața proaspătă a primăverii i-au întîmpinat surîzătoare. Poienile erau verzi, verzi erau și ogoarele, dese și legănate. N-a rămas nici un petec de pămînt neîncolțit. Sufla o boare

răcoroasă, dar soarele își arunca deseori privirea printre norii albi și încălzea plăcut. Ciocârlile se fugăreau de o parte și de alta a drumului. Altele zburau sus de tot, aproape de tării, și cântau. Un cocostîrc călca fundul cu picioarele lui roșii peste ogoare. Minca se uita la el și zîmbi: i se părea că cocostîrcul are o abă nouă, neagră și că-i tot așa de necăjit și de îmbufnat ca Aga. Aga nu-și arăta decît spatele lat, nu întorcea capul și nu se uita la Minca. Privea într-un punct fix, tușea din cînd în cînd și se gîndea cu încordare. „Merg, i-o arunc în brațe maică-si și-i spun: Na, ia-ți fata, n-am nevoie de femeie ca ea.”

Așa gîndea Aga. Din timp în timp se răstea la cai cu vocea lui groasă și răgușită ca un rînjet. Drumul trecea acum printre ogoare, presărate, ici — colo, cu peri cu ramurile albe, grele de flori... Undeva cînta cucul. Minca se uita cu ochii plini de lumină și număra de cîte ori va cînta cucul. Și Aga se uita la peri, închis în gîndurile lui. La un loc opri căruța, coborî de pe capră, se uita în jur să se încredințeze că nu-l vede nimeni, apoi luă securea și o încercă cu degetul să vadă dacă-i ascuțită. Nu scotea o vorbă, își încrunta numai sprîncenele stufoase și lipite una de alta și pufnea din greu. Apoi făcu din mîină un semn nedeslușit și ridică din umeri — părea că vrea să spună: „Mai încolo, avem timp!” Puse securea în căruță și mîină iarăși caii înainte.

Dar după puțin timp coborî iar din căruță, luă funia și apropiindu-se de un păr începu să-l cercezeze. Pe urmă aruncă funia peste o cracă, o prinse de amîndouă capetele și trase cu putere în jos să vadă dacă craca nu se rupe. Nici acum nu-i puse Mincăi nici o vorbă. Nu trebuia prea multă minte ca să se vadă că Aga nu făcea un leagăn, ci că se pregătea mai degrabă să spînzure pe cineva. Din

față, pe drum, apăru un om călare. Aga strînse repede funia. Abia reușise s-o vîre în fînul din căruță și calul omului tropăia aproape. Era din satul lor, Mitiu, fiul lui Cîvgîngherghe.

— Vasile, spuse Mitiu, trecînd călare fără a se opri,

— ce tot mergi din pâr în pâr, poate cauți o cracă să te spînzuri ? — Se uită la Minca și zîmbi. Pe urmă se uită iar la peri. — Perii sînt înfoiați bine, spuse el, auzi cucu ! Anul ăsta sînt curați, n-au omizi. O să avem pere de mîncat, ba să facem și rachiu !

Aga se uită încruntat în urma lui și-i strigă :

— Ia ascultă, mă, Aga ! Ai foc ?

— Foc ? Am.

Mitiu își opri se calul și scotocea în chimir. Aga se duse la el. Pînă atunci Minca se uitase în altă parte. Acum își întoarse privirea și trăgea cu urechea ca să-i audă ce vorbesc.

— Dă-mi amnarul, Agă: Dă-mi amnarul, cremene am eu.

— Bine, să-ți dau amnarul. Dă-mi o țigară.

— N-am țigări, Agă. Focul îmi trebuie pentru altceva. Vreau să aprind un foc mare, îmi trebuie...

— Poate vrei să pîrlești un vier ?

— Poate să pîrlesc și un vier, Agă. Cine știe...

Spunînd aceste cuvinte Aga se apropiase de Minca. Consăteanul nu-l auzise și plecă. Nici Minca n-a spus nimic. Însă ea tăcuse și înainte și, de cînd au plecat de-acasă n-a scos o vorbă. Dar ochii ei jucau și-acum șiret, se uitau la Aga și rîdeau. Aga băgă de seamă privirea dîrză, batjocoritoare, se încruntă și începu să mîrîie. Rîsul îi stătea Mincăi pe buze, dar ea nu îndrăznea încă să-l dea în vileag.

Mai merșeră puțin și Aga opri iar căruța. I se cam urîse să tot coboare, zăbovi o clipă, apoi se uită chiorț la Minca. Privirea lui se opri pe ochii ei luminoși, care rîdeau și acum, se îmbufnă iar, smîrcîi

și în colțul buzelor lui groase abia dacă mijeia un zîmbet vag. Se întâmplă ceva cu totul neașteptat chiar pentru el, mînia lui se împrăștiase ca fumul în vînt, ca ceața în toi de vară, acum se putea sta de vorbă cu el. Minca băgase de seamă schimbarea — era un drac de fată — și-acum își va deschide și ea gura. Aga se întorsese spre cai ca să-și ascundă fața și aștepta. Dar Minca tăcea mereu. Tot mai mirat, Aga începu s-o iscodească, atent și în tăcere.

Fața ei era acum atît de încordată și de preocupată, încît el a crezut că ea coace ceva. Uneori cînd căruța zdruncina pe drumul plin de hîrtoape, ea se ținea cu o mîină sau chiar cu amîndouă de ladă, se ridica puțin și fața i se strîmba de durere. I-a Aga nu se mai uita, părea că-l dase cu totul uitării. Aga devenise curios peste măsură. Un timp nu întoarse capul deloc, și, nemișcat se gîndea ce trebuie să facă. Apoi auzi un geamăt ușor și jalnic. Atunci întoarse capul. Minca sta cu ochii închiși, cu fața gălbejită, gema încet, se văieta, scîncea ca un cățeluș, iar fața ei se strîmba tot mai mult de durere. Deodată se simți privită și deschise ochii.

— Unde mă cari, blestematele ? Ești nebun ? strigă ea. Nu vezi că mor ?

Aga se sperie și opri căruța.

— Ce ai ? întrebă el.

— Ce am, mi-e rău. Tu-i dai înainte, cu ale tale... ca fugărit de diavol. Ce tot scoți securea și funia, numai prostii faci, mi-a ieșit sufletul din mine... of, mamă ! Măicuța mea ! Măicuță... gemu ea și se chirci.

Aga legă căpăstrul de căruță și încercă să coboare.

— Ce faci ? strigă Minca. Mîină ! Mîină, că mor aici, pe cîmp. Nu-i nici un sat p-aici ? Oameni nu sînt ? Să mă duci undeva, Vasia, mor...

Aga înțelese în cele din urmă ce se întâmplă și fața lui se înfricoșă. Dar în același timp puterea lui uriașă dădu în clocot și, cuprins de o neînduplecată hotărîre, privi în jur și cercetă locul unde se aflau. Și-a dat numaidecît seama unde erau, nu trebuia decît să treacă de întorsură și intra în satul Maltîmovo. Lovi cu biciul un cal, apoi pe celălalt ; cum drumul era neted, căruța mergea ușor, nu zdrăngănea, nu hurducăia. Trecură de cotul drumului, apărură un puț cu o salcie pletoasă peste el, iar ceva mai sus, pe deal, o casă scundă tătarască. Aga trecu pe alt drum și căruța începu să urce în sus, spre casa aceia. Aici sta moș Mavrodi Iorgov, un om pe care-l cunoștea și care odinioară fusese bun prieten cu tatăl lui.

— A ! Minca ! Vasile ! strigă din ușă baba Mavrodeasa, femeie bătrînă, dar și acum dreaptă ca o lumînare. Hai ! Dați-vă jos ! Se uită la Minca, nu mai spuse nimic, dar veni cu pași repezi spre ea. Îi șopti ceva și Minca îi răspunse tot în șoaptă.

— Hai, coboară, coboară mai repede ! spuse tare baba. Ai noroc că te-a mînat Dumnezeu la mine. Să nu-ți fie frică. Oaspeți ca voi aștept. Cu treburi d-astea am îmbătrînit.

Ținîndu-se cu amîndouă mîinile de căruță, sprijinită și de baba Mavrodeasa, Minca se dădu jos. Aga nu deshăcă caii și intră și el. Dar încă de la ușă îi ieși înainte baba Mavrodeasa și-l îmbrînci afară :

— Hai, cară-te ! Nu ți-e treabă aici, nu-i pentru bărbați. Du-te-n sat și desmorțește-te oleacă. Vino după vreun ceas-două...

Aga deshăcă căruța și legă caii în grajd. Pe urmă trecu iarăși prin fața casei, încercă să tragă cu urechea, dar nu îndrăznea să intre. Cum în casă nu

era nici un bărbat, o luă agale prin sat, mergînd tot înainte, în neştire.

Trecuse vreme de un ceas. Aga da de mult tîr-coale casei lui moş Mavrodi, dar abia acum se hotări să se apropie. Se uita la ferestre, respira greu din cauza astmului, picioarele i se împleticeau. În prag îl întâmpină rîzînd baba Mavrodeasa.

— Unde umbli, măi Vasile ! îi spuse ea. Hai, să fie cu noroc ! Ai un flăcău, un băieţel, să-ţi trăiască !

Aga se uită lung la ea, se hlizi ruşinat, ochii îi erau umezi. Se învîrtea pe loc, se întorcea, dar nu intră în casă, ci coborî iarăşi în curte, intră în grajd, la cai, mîngîie unul din ei, apoi pe celălalt, pe urmă îşi sprijini capul pe iesle şi începu să plîngă. Îşi simţea sufletul tot mai uşor, cuprins de-o mare bucurie.

După aceea, cu o hotărîre sălbatică, neînduplecată, care-l cuprindea deseori pe neaşteptate, se ridică, scoase afară caii şi îi înhămă. Dispăru undeva pe drum, ca viforul. Apoi, nu trecuse vreme de un ceas, apăru iarăşi cu caii scăldaţi în spume. În căruţă era baba Stoiana, mama lui. Nici nu călcase încă bine pe picioarele-i amorţite şi Aga întoarse căruţa şi începu să gonească din nou, fără milă, caii.

— Mîna mai încet, omori caii, Vasile ! apucă să strige baba Stoiana, dar Aga n-o auzi. Dar şi baba Mavrodeasa ieşise în întâmpinarea ei zîmbind, cu mînele suflecate.

După vreo două ceasuri, Aga se întoarse din nou.

În căruţă era o femeie care părea încă tînără, mama Mincăi. Caii Agăi erau sleiţi de osteneală. Cînd îi băgă în grajd şi-i legă, unul din ei doar mirosi fînul, nu mîncă nimic, îşi îndoi genunchii şi încercă să se culce. Aga îl făcu să se ridice, îl cercetă şi ieşi afară.

Casa era plină de veselie, larma pe care o făceau cele trei femei se auzea departe. Aga intră pe furiș, rușinat, cu ochii în pământ, ghemuindu-și capul între umerii lați, așa ca să nu-l vadă cineva. După ce trecu pragul, se opri și rămase în picioare lângă ușă. Acoperită cu o velință pînă la gît, puțin slăbită, cu fața blîndă și palidă, Minca zăcea pe laviță. Își roti numai ochii spre Aga și zîmbi ușor. Lui Aga îi venea iar să plîngă, dar se stăpîni și rămase nemișcat.

Văzîndu-l, femeile îl chemară. Aga făcu un pas înainte, dar nă știa cum să se poarte, unde să se așeze și nici ce să spună.

— Ce te uiți așa, ce te bălăbăni ca un urs, ei, Vasile ! rîse baba Mavrodeasa, se aplecă și apoi se ridică ținînd în mîini pruncul, micuț cît pumnul, înfășurat și strîns bine în scutece. Asta-i flăcăul ! Asta ți-e feciorul ! spuse baba Mavrodeasa.

Aga se uită la mica făptură. Nu făcuse încă ochi, dar gurița parcă sugea. Aga se lăsa ba pe un picior, ba pe celălalt, zîmbea vinovat și nu se bucura prea mult. Îl cuprinse ja e multă pentru Minca. În timp ce femeile se foiau și dereticau prin casă, el sta la o parte și aștepta să rămînă singur cu Minca. Vroia să-i spună ceva. Baba Mavrodeasa, care se lovise de cîteva ori de el, înțelese în cele din urmă ce vrea și chemă femeile afară în tindă. Aga se apropie de Minca.

— Minche... asta... — începu el. Am făcut rău.

— Ce-ai făcut, Vasia ?

— Aia... ce-am făcut pe drum... cu securea, cu funia... vream să te sperii.

— Crezi că n-am înțeles ? Nici nu știi ce caraghios erai !

— Din cauza lui Ghendo, al lui Velico... Te-am văzut cum stai de vorbă cu el...

Minca căscase ochii mari, se uită la el îndelung, apoi începu să rîdă.

— I-ai dat ceva, spuse Aga.

Minca îl privea zîmbind mereu.

— Unde ți-erai ochii cînd te uitai ? spuse ea. Nu era Ghendo, era Koliu, băiatul nașului Vîlcean. Uf, mări, să-ți fie rușine ! Omul ne-a cununat și tu... Ce i-am dat ? O ceșcuță de cafea — o împrumutasem de la nășica.

Aga a rămas cu gura căscată. Au intrat femeile și s-au apucat iarăși de treburile lor. Aga se ridică în picioare și simțea cum aceeași forță nestăpînită îi străbate ca un fior întreaga ființă. Inima îi ieșea din piept de bucurie, ar fi vrut să strige, să spargă ceva, să se ia la trîntă cu cineva. Ce să facă ? Să ridice cu dinții un scaun, să facă ceva ca să rîdă femeile. Sau — să ia gaz în gură, și pe urmă un chibrit ai ? „Nu, nu trebuie, își spuse el. Minca nu vrea, o să-i miroase a gaz“. Fericit, zîmbind, se așeză în antreu, lîngă foc, se încălzi puțin și începu să-și răsucescă o țigară, cu mîinile tremurînde.

Puțin mai tîrziu intră iar la Minca și, vesel, liniștit, întrebă încă de la ușă, arătînd cu ochii spre copil :

— Ce face Aga, doarme ?

Minca zîmbi, iar baba Mavrodeasa îi făcu supărată un semn cu mîna să iasă afară.

VAGABONDUL

De vreo trei-patru zile Dafin se strecura spre Belița și, ca un lup singuratic, ferea satele trecînd de-a dreptul peste ogoare. Se necăjea ori de cîte ori își aducea aminte că toți cei pe care îi întreba care-i drumul, îndată ce se uitau la el înțelegeau ce fel de om este, parcă îi sta scris pe frunte că-i un răufăcător și că zăcuse în închisoare. Îl întrebau ce-o să facă la Belița și ce treabă are cu Iorgache — rîdeau de el, cu alte cuvinte, că un coate goale nu poate să aibă ceva comun cu un om atît de bogat cum era Iorgache. De fiecare dată îi sta pe limbă să le spună : „Vreți să știți la ce-mi trebuie mie Iorgache ? Am eu o socoteală veche cu tîlharul ăsta“, dar nu îndrăznea să spună și, uitîndu-se încruntat în pămînt, mormăia printre dinți : „Am eu o socoteală cu Iorgache“.

Dafin se așezase acum la marginea pădurii cu copacii rari și uscați, rodea dintr-un codru de pîine tare și se uita spre satul care se întindea înaintea lui. Socotea din ochi pe unde va coborî și pe unde-l va ocoli, după ce se va întuneca mai bine. La marginea satului se vedea o casă izolată. Din ea ieșea și intra o femeie cu mînele albe. Dafin se oprea din mestecat și se uita la femeie vrînd să-și dea

seama dacă este tânără și frumoasă. Dar curînd uita de ea și se lăsa furat din nou de gîndurile lui.

Cu paisprezece ani în urmă fusese argat la Iorgache. O dată, primarul satului, pentru un fleac de te miri ce, îi trăsese o palmă în cîrciumă. Nu era mare lucru să lovești un om ca el, dar din ziua aceea Iorgache, stăpînul lui, dușman neîmpăcat al primarului, nu-l mai lăsa în pace : „Îl lași să te bată ? Tu ești bărbat ? Mîini n-ai ? Te-ai făcut de rîsul oamenilor !” așa îi vorbea în fiecare zi.

Doi ochi negri, luminoși păreau că se uită și acum la Dafin și privirea asta șireată și veselă îl tulbura la fel ca acum paisprezece ani. Pentru că ori de cîte ori Iorgache îl întărîta împotriva primarului, îi pomenea de Kîna, fiica lui, pe care o lăuda, îi spunea ce pregătește pentru ea și ce zestre o să-i dea. Vrea să spună : „Fii deștept, ascultă-mă și poate o să-mi fii ginere”.

Într-o seară îl întîlni pe primar. Era întuneric, mult noroi, iar poteca pe care se întîlniseră foarte îngustă. Dafin se încăpățîna, nu voi să-i facă loc și primarul îl îmbrînci. Atunci, ura pe care o strînsese în suflet se revărsă toată, văzu negru înaintea ochilor și, fără să stea mult pe gînduri, scoase cuțitul și-l înfipse în pieptul primarului.

Pentru această crimă zăcuse în închisoare treisprezece ani, avusese destul timp să se gîndească, să se căiască, să se scuture și să dea la fund toată drojdia din suflet. Începuse să urască răul pe care-l săvîrșise, iertase toate relele pe care i le făcuseră oamenii, iertase pe toți cei care îl umiliseră și amărîseră, îl iertase chiar și pe Iorgache. Ieșise din închisoare cu o singură dorință : să se bucure de viață, să-și vadă de treabă ca un om pașnic și cinstit.

Era mic de statură, lat în spate, cu capul mare și ochii foarte bulbucați. Îl socoteau prostănac, îl încăr-

cau peste măsură cu munci de toate felurile, ca pe un animal, îi tăiau din simbrie îl jigneau. Dacă din întâmplare aflau că fusese în închisoare, îi făceau socoteala și-l dădeau afară. Asta se repeta deseori. Își pierduse răbdarea, se înrăise. Era încredințat că un singur om poartă vina tuturor năpastelor care-i cădeau pe cap : Iorgache. Cum deseori rămânea flămînd și umbla numai în zdrențe, credea că răul cel mai mare pe care i-l făcuse nu era că l-a îndemnat să ucidă, că l-a înșelat vorbindu-i de fata lui, ci că nu i-a plătit simbria pentru un an întreg. „Mă duc să-mi cer banii — își spunea el. Dacă nu mi-i dă, bag cuțitul în el, chiar de-ar fi să intru iar în pușcărie...”

După ce roase toate cojile de pîine uscată care-i mai rămăseseră în traistă, se acoperi cu sumanul ros și începu numaidecît să sforăie. Dormi așa cîteva ore. Cînd se trezi și deschise ochii, cerul era înstelat. Se sperie că a dormit prea mult și sări în sus. Sufla un vînt fierbinte, iarba era uscată și greierii țîrîiau. Dafin înțelese că e încă devreme. Curînd ajunse aproape de sat și recunoscă căsuța izolată și curtea unde văzuse femeia. „Poate e singură... și frumoasă” — gîndea el și fără să știe ce trebuie să facă se apropie de casă, cuprins de dorința nedeslășită care îl mistuia.

Un cîine îi ieși înainte la porțiță și începu să-l latre. Dafin scoase din chimir o coajă de pîine și i-o aruncă. Atunci cîinele se potoli. În aceeași clipă cele două mici ferestre ale casei se luminară. Dafin se opri și se pitulă după căruță. Credea că, așa cum se întâmplă deseori, se petrecea ceva cu copiii, dar cum lampa nu se stingea, se apropie mai mult de fereastră și se uită înăuntru. La început nu văzu nimic deosebit. O femeie se foia prin cameră, de la

un capăt la altul, parcă alerga. Focul ardea, iar puțin mai la o parte, lângă vatră — o lampă cu gaz.

Dafin începea să vadă mai bine. Vedea o odaie săracăcioasă, afumată și goală — să dai cu pușca și n-aveai în ce. Pe lângă perete, pe o laviță joasă, zăcea un bărbat bolnav, în cămașă, cu pieptul descoperit, cu o barbă neagră, tunsă scurt, uscat și gălbejit ca o icoană. Ca să se topească în halul ăsta și să rămână numai pielea și oasele, trebuia să zacă de multă vreme, sau poate o boală rea îl doborâse dintr-odată. O femeie bătrână sta în genunchi lângă bolnav — se auzea glasul ei dogit, aproape bărbătesc.

Pregăteau, se pare, o cărămidă ca să-l încălzească pe bolnav. Deodată el gemu tare, se răsucii în pat și cele două femei alergară în grabă lângă el. Au încercat ba una, ba alta — nimic nu ajută. Așa cum se zbătea în pat, bolnavul rămăsese deodată cu fața în sus, nu mai gemea, capul îi căzuse ca la un mort. Femeia începu să bocească în hohote.

Deodată, tocmai când nu se aștepta, Dafin zări jos, pe pământ, pe o cergă veche și zdrențuită, patru căpșoare bălaie și ciufulite — doi băieți și două fete. Semănau unul cu altul ca patru ulcioare pe polița unui olar, unul mai mic ca altul, ca niște iepurași. Așa cum ședeau, se întoarseră cu fața spre mama lor și, văzînd-o cum plînge, începură și ei să plîngă. Baba îi ocăra cu glasul ei dogit. Copiii se potoliră, dar cum bolnavul nu deschidea ochii, femeia începu iarăși să plîngă și copiii după ea.

Dafin se trase de la fereastră, se îndepărtă cîțiva pași și se așeză jos. Auzea și acum scîncetul copiilor undeva în spatele lui; își ridică ochii spre cerul unde licăreau stele puține, apoi își sprijini capul în

pumn. Simțea cum ochii i se umezesc. Pe obraz îi picură o lacrimă.

Dimineața, o dată cu roua și răcoarea, Dafin apărură în fața casei, în dreptul porțiței. Femeia ieși, îl văzu și el înțelese numaidecât că era plină de spaimă, așa cum se speriau cei care îl vedeau.

— Ce vrei ? Întrebă ea după o clipă, luându-l drept un cerșetor. N-avem pîine. Nu pot să-ți dau nimic.

Dafin se făcuse și mai mic, încerca să zîmbească ca să nu apară prea fioros, bărbos și ars de soare cum era.

— Omu' mi-i bolnav — continuă femeia — am pe cap o droaie de copii, nu știu ce să mă fac. Sărăcia, n-avem ce-i face, barem de-am fi sănătoși. N-avem nimic... O fi păcat, dar vezi-ți de drum !

— Pot să vă fac vreo treabă, ceva... spuse Dafin — sînt argat, am slugărit pe la oameni, mă pricep la toate. Băgase de seamă că femeia îl asculta cu luare aminte dar, ca s-o liniștească și mai mult, începu să vorbească repede : Mă duceam aici, la Belița, la Iorgache, bogătașul ăla. I-am fost slugă, nu mi-a dat simbria pe un an întreg. Mă duc s-o cer. Dar nu sînt grăbit, pot să mai stau puțin, mă și odihnesc, și vă muncesc cîte ceva...

Femeia se uită într-o parte, se gîndi o clipă, apoi spuse :

— Bine, dacă vrei. Ce mai treabă avem și noi... avem doi boi, cu ei Kostadin, bărbatul meu, se tocmea la muncă cu ziua. Rămîi, dacă vrei.

Ieși din casă și baba și, înțelegînd cum stau lucrurile, îl luă pe Dafin, îl duse prin curte ca să-i arate ce au pe-acolo și-l puse numaidecât la treabă.

În sat se află curînd că la alde Kostadin au luat un argat.

— Ce-i cu Kostadin, e încă bolnav ? se întrebau țăranii care treceau prin fața casei lui. Cine-i omu' care umblă prin curte ?

— Argatu' lui Kostadin.

— Argat ? Care va să zică, acu și Kostadin e boier. De când și-a luat argat ?

— Bine că au găsit un om, să le muncească.

Iar Dafin muncea bine, mergea la ogor, apoi se întorcea acasă. Nu se lăsa de muncă nici chiar atunci când, după câteva zile, Kostadin își dădu sufletul și-l îngropară. Se ținea la o parte, lăsa femeile să plîngă, dar acum parcă se simțea că în casă e un bărbat, că au pe cineva care să le muncească. Dafin se tocmea și el cu boii, la muncă, așa cum făcea și Kostadin, dar, voinic cum era, dacă nu găsea de lucru, se apuca de orice muncă : scotea piatră din rîu, căra saci la moară, mătura gunoiul, se tocmea să sape o groapă sau să facă alte munci grele. Seara se întorcea acasă și punea în palma babei banii pe care-i câștigase.

Baba Donca spunea copiilor cu glasul ei dogit :

— Să-i sărutați mîna lui nenea Dafin. Hai ! Acu' el vă e tată.

Copiii, cele patru ulcioare, unul mai mic decît altul, treceau pe rînd și-i sărutau mîna.

Altă dată, când rămaseră numai ei doi, Ștefana, văduva, îi spuse :

— Omule, cum să te răsplătesc ? Dacă nu erai tu, copiii mureau de foame. De ce te duci la Belița ? Ce treabă ai cu Iorgache ?

— Am de luat de la Iorgache simbria pe un an întreg, da' îl iert. Nu, n-o să merg la Belița ! — spuse Dafin cu mai multă tărie. Nu merg nicăieri, rămîn aici.

Ștefana se uită la el lung, apoi spuse :

— Când s-or împlini șase luni, să ne cununăm, să trăim și noi ca oamenii. Unde pleci, — zise ea văzându-l pe Dafin că se ridică.

— Mă duc să închid boii. Facem așa, cum spui tu.

Făcu câțiva pași și se opri : cei doi băieței se fugăreau și erau cât pe-acți să se ciocnească de el. Dafin îi lăsa să treacă, se uita cu drag în urma lor și, zîmbind, plecă spre grajd.

POMPADOUR

Altădată, fie că se luminase de ziuă, fie că nu, moș Ivan Bunal se grăbea, ca toții bătrînii care n-au ce face, să iasă și să meargă la cafenea. În dimineața asta întîrziase. Se sculase destul de greu, se îmbrăcase tot așa de greu și, după ce era gata îmbrăcat și ieșise în curte, încă se mai foia, umbla printre cîmșiri și busuiocul sădit printre plăcile de piatră, lovea cu bastonul în pămînt, se uita în dreapta și-n stînga, cădea pe gînduri.

— Mă dor genunchii — spuse el întorcînd puțin capul spre cerdacul pe care se așezase baba Ivanița și trăgea lîna prin darac — genunchii mă vestesc cu două-trei zile înainte că se schimbă vremea. Se uită la cer care, cu toată prezicerea lui, era foarte senin și adăugă : Cum să nu mă doară genunchii ? Să stai călare treizeci de ani, nu-i puțin lucru. Cînd ești călare nu răcești în altă parte, ești înfoclit bine, îmbrăcat, dar genunchii răcesc, îți pătrunde vîntul. Vezi, uite-așa, mă împunge, mă împunge... Și nici nu mă simt bine, mi-e gura amară, cum să zic... n-am nici un chef.

— Ce poți să ai, ai răcit, spuse baba Ivanița.

Cum Bunal se dăduse mai la o parte, ea se opri din lucru, întoarse capul spre el și-l privi pe deas-

pra ochelarilor. Nu părea să fie bolnav : avea fața roșie, era zdravăn, se mai îngrășase. De când bea mai puțin, sănătatea lui era mai bună, se mai potolise. „N-are nimic — îl judecă în minte baba Ivanița. Dacă l-aș putea face să se lase și de fumatul ăsta — dimineța tușește să-și rupă pieptul — i-ar merge și mai bine.“

— Nu te simți bine pentru că stai toată ziua degeaba, nu faci nimic, spuse ea. Ieși, plimbă-te puțin. Cît umbli tu ? De aici la cafenea și de la cafenea înapoi. Du-te mai departe, pînă la Pena. E fata ta, mergi, vezi ce face. La botez nu te-ai dus, du-te barem acum. Copilul o să crească, o să-ți spună „bunicule“, iar tu nici nu l-ai văzut măcar.

— Păi, poate mă duc, spuse Bunal. Mă duc chiar azi.

— Te-a căutat aseară Dragan a Mariei. Te-a găsit ?

— De ce m-a căutat Dragan ?

— Cică a venit unu... un deputat, parcă zicea. Ține o cuvîntare în salonul Jeleazov, du-te, ascultă și tu și pe urmă să ne povestești și nouă. Toată ziua numai cu ăla, cu smintitul de Stancio.

Ceva se ridică în pieptul lui Bunal, dar el se stăpîni.

— Pentru asta m-a căutat Dragan, a ? întrebă el. O să trec și pe la el. Poate merg și la adunarea lor.

Bunal pornise spre poartă ; după ce ieși în uliță, văzu un șir lung de căruțe și-și aduse amnitate că e zi de tîrg. Se opri și se uită atent, nu la oameni, ci la cai. Bunal locuia la marginea orașului și locul unde se ținea tîrgul era aproape. Îi veni pofta să vadă ce cai au adus azi spre vînzare. Avea destul timp să dea o raită prin tîrg și pe urmă să meargă și la Pena.

Lui Bunal îi plăceau caii frumoși. Cu slăbiciunea asta trăise și îmbătrânise, cum s-ar zice. Primii bani îi câștigase ca mijlocitor al unor negustori bogați, negustori-toptangii¹ de la Gorna Orehoțița. Treaba lui era să meargă din sat în sat, se întâmpla uneori să călătorească noaptea, să treacă prin păduri și locuri pustii, deseori cu bani mulți la el. O astfel de treabă cere multă îndemânare, o armă și, mai cu seamă, un cal bun. Pe atunci Bunal călărea niște cai ca lei. Mai târziu, după ce mai agonisi câte ceva, deschise o cârciumă într-un sat, cumpără pământ în altul și mai deschise încă o cârciumă în al treilea, pentru fiul său cel mai mic. Aceste sate le cutreiera el acum călare. Umbla pe cai frumoși, dar devenise greoi și începuse să bea cam mult ; de-asta învățase caii cu năravurile lui : dacă animalul se împiedica și cădea pe genunchi, nu se ridica pînă ce Bunal nu descăleca. Iar dacă își pierdeă cumpătul și se prăvălea de pe șa, calul rămînea pironit pe loc și Bunal putea să-și desprindă piciorul prins în scară. Dar dacă se întâmpla să cadă jos, și, așa cum se petrecea de cele mai multe ori, să adoarmă pe pământ, calul sta lîngă el ca un cîine credincios și nu se mișca din loc. Dacă se abătea la o cârciumă, nu-și lega calul — îl aducea numai lîngă un gard sau zid și arunca jos dîrlogii. Calul rămînea acolo, nemișcat.

De un an Bunal lăsase treburile pe seama fiilor săi iar el se mutase la oraș ca să-și vadă de bătrîneți. Cai nu mai ținea, dar gîndul îi erau mereu la ei. Cutreiera vreme de un ceas prin tîrg, se uita ba la unii, ba la alții, fără să bage de seamă că și el era urmărit de priviri curioase. Țăranii, dar și țărăncele, întorceau capul și se uitau la bătrînul care,

¹ *Toptangiu* = negustor cu toptanul, cu ridicata.

atunci cînd se amesteca la tocmeală și-și dădea părerea despre un cal, se vedea că se pricepe. Avea o înfățișare de voinic — de haiduc bătrîn, cu mustățile mari și răsucite, sau poate de militar care lepădase de puțină vreme uniforma. Bunal se îmbrăca întotdeauna corect : cu un palton scurt, ca o tunică militară ; sub jiletcă se vedea brîul alb ; picioarele erau strînse în jambiere înalte cît cizmele.

După ce văzu tot ce se putea vedea în tîrg, fără să-i scape nici chiar caii înhămați la căruțe și acoperiți cu saci, Bunal se întoarse în oraș. „Nici azi n-am văzut un cal ca lumea“, își spunea el înșirînd în minte caii cei mai buni pe care îi văzuse, dar nu se oprea la nici unul. Își aduse aminte că cineva îi spusese că Pikman — ăla cu moșia de la Ilanlîc — are trei cai frumoși pe care îi înhamă ca rușii, în troică. Cei doi din părți, lateralii, se avîntă în galop, unul ține capul întors spre dreapta, iar celălalt spre stînga. Mijlocășul merge în trap forțat, cu capul sus. Era cel mai frumos din toți, era puternic, masiv și alb ca neaua. Și avea un nume, o minune. Pikman venea, deseori cu ei în oraș. „De i-aș vedea și eu măcar o dată“, gîndea Bunal.

Ajunsesse la hanul pe care-l cumpăraseră de curînd și pe care acum îl da cu arendă și nu putu să reziste ispitei de a intra. La urma urmelor era averea lui, avea dreptul s-o vadă și să se odihnească oleacă.

— Fusei la tîrg, spuse el lui Săbi, crîșmarul, lăsîndu-se greu pe bancă. Să văd, mi-am zis, ce cai au mai adus. Nimic. Cai frumoși nu mai sînt. Numai mîrtoage bune de dat la cîini, dar nici ei nu le mănîncă. S-a isprăvit cu caii frumoși.

— S-a sfîrșit, a ? zise Săbi. Ștergîndu-și mîinile de pestelcă, ieși afară și se întoarse numaidecît. Aștepta să se încheie tîrgul și să-i vină mușterii. Zi, s-a isprăvit cu caii frumoși, moș Ivane ?

— Isprăvit, isprăvit. Unde poți să mai vezi cai ca odinioară, la moșia lui Stancio Kiselcov de la Kiupele : roșcați, da' nici roșcați, cînd îi bătea soarele, părul lor lucea ca aurul, ca argintul. Vădana de la Kara Nasuf avea și ea o herghelie frumoasă... și Pencu de la Harmankuiusu. Asta scotea niște armăsari, la trei ani erau mai nalți ca tine. Subțiri, cenușii, albi dedesubt, dar pe spate negri, numai inele, inele... arată-mi mie acu' cai la fel !

Intrase moș Stancio. La ani era cît Bunal, dar pirpiriu, purta poturi și o aba scurtă, cu blană. Era în mare prietenie cu Bunal, se sfădeau măcar de două ori pe săptămînă, dar tot de atîtea ori se împăcau. Lui moș Stancio nu-i trecuse încă necazul și, văzîndul-l pe Bunal, își zise să treacă mai departe și să se așeze la altă masă.

— Încotro Stancio, încotro, zise moș Ivan. E, și tu, te superi ca o... Mare lucru ! Stai aici, cu mine, te cinstesc c-o cafea.

Moș Stancio se gîndi o clipă, apoi se întoarce și se așeză lîngă Bunal.

— N-am ce-i face, zise el. Hai să șed. Dar eu cafea nu beau, cafea să bea femeile.

— Nu, te cinstesc cu o cafea. Am dat babei cuvîntul de cinste că nu mai beau, vorba cîntecului : destul am mîncat, și am băut. Ajunge.

Săbi, care ieșise, se întoarce deodată și spuse :

— Moș Ivane, zici că nu mai sînt cai frumoși, da' ? Ia ieși afară ! Ieși să vezi ce cal frumos !

Tustrei ieșiră afară. Din susul străzii venea un cal alb. Era fără șa, un om îl ducea de căpăstru. Pe cît erau de înalte zidurile dimprejur, pe atît de înalt era și el ; ținea capul sus, alb ca o lebedă.

— E calul lui Pikman, spuse Săbi, ăla cu moșia de la Ilanlîc. Îi zice Pompadour.

— Cui îi zice ? Întrebă moș Stancio.

— Calului. Aşa-i zice, Pompadour.

— Asta, zise Bunal bucuros. A, care va să zică
ăsta-i !

Cînd omul şi calul ajunseră în faţa lor, el întinse
mîna tulburat — se înfiorase de plăcere — şi spuse
încet, cu glas stăruitor :

— Stai, mă, băiatule, stai să-l vedem !

Tînărul, pesemne o slugă, se opri zîmbind. Calul
era mare, masiv, cu grumazul drept şi lat, cu piep-
tul lat, cu coapsele rotunde ca un butoi. Dar corpul
lui era foarte proporţionat şi părea uimitor de bine
zidit şi de frumos. Avea o coamă scurtă, căzută toată
într-o parte, iar coada atingea pămîntul. Ochii lui
— cît de inteligent priveau ! — erau negri, umezi,
cu vinişoare subţiri sub ei, iar pe burtă vinele erau
mai groase.

Bunal îl cercetă cu multă luare-aminte. Pe urmă
se apropie de el, îl mîngîie pe frunte, îl bătu pe gru-
maz. Calul se mişcă uşor şi fornăi, părea că oftează.

— Brava, căluţule ! Brava, voinicule ! îl răzgîia
Bunal. Cum îi zice ? Pom-pa-dour, aşa ? Pompadour.
Bunal trecu în faţa calului şi scuipă. Să-l scuip,
să nu-i fie de deochi. Pompadour, a ? Brava, brava !
Hai, du-l !

Săbi şi moş Stancio intraseră în han, dar Bunal
mai rămase să se uite în urma calului pînă cînd dis-
păru după colţul străzii. Atunci intră şi el în han.

— Săbi ! strigă el. Dă-ne să bem ceva ! O sticlută
cu rachiu. Ai văzut, Stancio ? Aşa cal, zic şi eu !
Brava, Pompadour ! Halal să-ţi fie, Pompadour.

Ţăranii veniseră de la tîrg şi ocupaseră toate
mesele. Întîi au mîncat, pe urmă au început să curgă
ocalele cu vin roşu. Încăpătoarea cîrciumă a hanu-
lui clocotea de multă larmă. Într-un colţ cînta un
cimpoi. Bunal le povestea acum cîte ceva despre toţi
cail frumosi pe care-i călărise în viaţa lui. Moş

Stancio ar fi vrut să spună și el ceva, dar n-apuca, pentru că Bunal nu-l lăsa să scoată o vorbă. El trebuia să asculte.

La un moment dat Bunal, foarte vesel și rîzînd, întoarse capul.

— Cîmpoierule ! strigă el. Ia vino aici !

Omul veni lîngă el.

— Știi cîntecul Stanei ? Nu-l știi ? Să te-nvăț eu. Zi-i din cimpoi și eu am să cînt.

Și Bunal începu să cînte :

*„Drag mi-i mamă, drag mi-i
În zori să mă scol...”*

Cîmpoierul da din cap, cînta după Bunal și încerca să țină minte cîntecul.

— Nu așa, stai, nu așa ! strigă Bunal și începu să-i cînte la ureche : „În zori să mă scol”...

Pîna la urmă, cîmpoierul scoase, de bine de rău, cîntecul. Bunal își dădu căciula pe ceafă, oftă din fundul pieptului și strigă :

— Eh, anii cei de demult, ce ani au fost !...

Încercă iarăși să-i explice ceva lui moș Stancio. Pe urmă se întoarse și, mulțumit că cîmpoierul cînta acum cîntecul frumos, începu să cînte o dată cu el :

*„S-o văd pe Stana ce face,
Toarce Stana, sau țese,
Sau daruri frumoase ea coase...”*

— Eh, ce ani au fost, ce ani...

Larma creștea. Cîmpoierul cîntă cîntecul o dată, și apoi încă o dată, și a treia oară, și pe urmă se duse să cînte la altă masă. Ocalele cu vin roșu se așezau neconținut pe mese. Bunal îi spunea iarăși ceva lui moș Stancio. Stau cap lîngă cap. Dar uite, Bunal ridică glasul, se trage înapoi, iar moș Stancio se ridică și el numai puțin de pe scaun. Larma

din jur se potolește, toți trag cu urechea la cei doi bătrâni care se sfădesc.

— Tu, mă, strigă Bunal. Tu n-ai călărit decât măgari. Habar n-ai !

— Tu n-ai habar ! i-o întoarse moș Stancio, dar nu-și terminase bine vorba că Bunal îi lipi o palmă.

La unele mese se făcuse liniște deplină. Moș Stancio se ridică de la masă și cu pași mărunți alergă spre ușă. După ce ajunse în prag, cu un picior afară din cârciumă, întoarse capul și zbieră la Bunal :

— Tîlharule ! Tu l-ai omorît pe Riza efendi din Meşe mahala. I-ai luat averea ! L-ai omorît ! Tu !

Bunal strînse în mînă bastonul și se ridică, dar Panaiot, ginerele lui, care venise și el acolo, îi tăie calea. Dar și moș Stancio dispăruse repede dincolo de ușă. Toți cei de la mese izbucniră într-un rîs zgomotos și vesel. Larma se porni apoi mai tare ca înainte și cimpoiul începu să cînte iarăși.

Seara tîrziu Bunal plecă spre casă. Îl ducea de braț Panaiot. Bătrînul avea încă necaz pe moș Stancio, dar pe drum uită totul. Era tare vesel. Tot atît de vesel era și cînd intra în casă și își dădu seama că baba Ivanița e supărată foc.

— Cum îți spuneam, Panaiote, spunea el ginere-lui său. Frumos cal. Îi zice Pompadour. Un cal minune. Ce-i, fă ! se adresă el babei Ivanița. Ce tot mormăi acolo ?

— Era vorba să nu mai bei. Ziceai că mergi la Pena, se răsti baba Ivanița. I-a crescut copilul și tu nici nu l-ai văzut încă.

— Da, să crească... Să crească. Îl iau de mînă și-l duc să-l vadă și el pe Pompadour. Să știe și el ce-i un cal.

— Fir-ar să fie de cai ! Ți-au crescut în burtă !

— Taci ! Și tu trîncănești ca Stancio. I-am tras o palmă zdravănă.

— Ai făcut-o și p'asta ? strigă baba Ivanița. O să te dea în judecată. O să te-nchidă.

— Să mă închidă. Dacă nu-și ține gura.

Deznădăjduită, baba Ivanița se uită la ginere.

— A venit aseară Dragan a Mariei. A venit înadins să-l cheme, era o adunare. Da' el nu s-a dus acolo, ba...

— Ce, fă, ce adunare ? zbieră Bunal. Și eu să-i ascult ? Multe știu ei ! Ce-o să-mi spună ei mie ? Să vină, să-l vadă pe Pompadour. Să vadă cal. Da, e animal, da' când te uiți în ochii lui, vezi ce deștept e. E-he ! De avea Pompadour limbă, să le spună el ce știe, să vadă ei ! Țsta nu-i cal. Când trece pe stradă... nu trece un cal... un rege trece...

— Destul ! Basta ! îl ocără baba Ivanița.

— Păi, cum nu, destul. Parcă nu pot să vînd mîine hanul și să cumpăr calul. Așa o să fac. O să vezi, o s-o fac și p-asta !

Baba Ivanița își făcu cruce :

— Și-a pierdut mințile ! Da, da, a înnebunit de-a binelea !

Ca să nu se necăjească mai mult, ieși din odaie.

Bunal se așeză în ungherul odăii, își puse bastonul alături și începu să rîdă în hohote.

PLOAIE DE VARĂ

Ploua cu găleata. Dar, ca orice ploaie de vară, trecu repede. Cerul se lumina, cîmpia strălucea în soare, norii negri și întunecați se afundau spre răsărit. Dintr-acolo se auzea tunetul. Pe undeva pe aproape susura un pîrîu, de pe dealuri torente de apă se revărsau la vale, iar în văgăuna unde se afla satul și unde înainte de ploaie șerpuia un firișor de apă subțire ca ața, acum se prăvăleau puhoai mari de apă tulbure, amenințătoare. Țăranii cu sumanele pe umeri sau cu un sac pe cap, desculți, alergau să strîngă vitele, călcau prin apa care se adunase, se grămădeau în vale să vadă torente care se rostogoleau. Sub pomi, pămîntul era acoperit de flori, de frunze și de mlădițe doborîte de furtună.

Filip sta în ușa cîrciumii și privea afară. În vale apăruse o căruța încărcată cu o butie mare, pasă-mite goală. Caii, amîndoi cenușii, cu cozile făcute nod, uzi learcă, păreau mai zvelți și mai subțiri. Pe capră sta un om cu mustați mari și negre. Cînd se apropie, Filip recunoscă pe Koliu, Koliu cel negru, cum îi spuneau oamenii. Era cărăuș de cînd lumea și putea fi văzut mergînd pe drumuri chiar pe vremea cea mai rea. Și Koliu era ud learcă, mustațile i se pleoștiseră, iar fața lui neagră lucea. Cînd

ajunse în dreptul cîrciumii, opri, desprinse de pe cai cîte un șleau, le scoase zăbalele și le dădu cîte un pumn de fîn. Pe urmă își aruncă privirea spre viiturile din vale, care se umflau tot mai mult, și intră în cîrciumă.

— Unde-ai pornit pe vremea asta, Koliu ? îl întîmpină Filip.

— Unde, la oraș.

— Cum o să treci podul de la moară ? e acoperit de apă. Te îneci.

— Dă-mi un rom, zise Koliu.

Își scoase căciula, o scutură de apă și o puse iarăși pe cap. Părea necăjit, posomorît.

— O să mă înec ? spuse el după ce-și bău romul. Nici o pagubă. O să moară un sărăntoc ca mine. Nu se isprăvesc oamenii, Filipe, n-ai auzit povestea cu țiganul... Venise iarna, sufla un vînt de gheață și țiganul îi zise — vîntului îi zise : „Hei, crezi că dacă iei un suflet de țigan te faci mai bogat ?” Și pe-al meu la fel. Văd negru înaintea ochilor...

Filip își aduse numaidecît aminte că de un an-doi Koliu rămăsese văduv, cu mulți copii pe cap. De bunăseamă, asta-i era durerea.

— Măi, Koliu, n-ai putut să-ți găsești și tu o mireasă ? spuse Filip. Barem acu, după război, vădane cîte vrei.

— Mai dă-mi un rom... Cîte vrei, zici. Da-ncearcă să cauți și ai să vezi. Una nu m-a plăcut că sînt — chipurile — prea negru și că am mustățile prea mari. Alta nu mă vrea că am copii mulți. Iar una, îi zice Stanchia, din sat de la noi, e goală ca o furcă, da' fudulă !... A trecut mai zilele trecute pe lîngă noi. Eram în grajd, la cai, și cum mă auzea că strigam, a spus : „Ăsta-i om rău, a zis. L-am auzit ocărînd caii, mi-e frică.”

— Ocărai caii și d-asta ești rău, ai ?

— Apăi. E dobitoc, dacă nu strigi la el, dă cu copita-n tine, te mușcă. Ce să fac, dacă Dumnezeu mi-a dat glasul ăsta? Și când vorbesc încet — na, ca acu să zicem — dacă m-aude cineva crede că ocărăsc. Femei sînt astea, dă-le-n plata Domnului... Mai dă-mi unu'!

Koliu tăcu o clipă, apoi spuse :

— Bine că se ține bătrîna. Vorba aia, dacă n-ai în casă un bătrîn, să-ți cumperi. Are grijă de copii ; fără ea ce mă făceam...

Mai stătu nițel, fumă o țigară, dădu de dușcă încă vreo cîteva păhărele de rom și se ridică. Filip încercă iar să-l oprească :

— Mai stai pînă scade apa. Nu poți să treci așa.

— Îi vezi pe zmeii mei — spuse Koliu arătînd caii — unde-i împing, acolo merg. Nu mă tem de nimic.

Puțin înfierbîntat de băutură, își dădu căciula pe ceafă și nu mințea deloc cînd spunea că nu se teme de nimic. Se urcă în căruță, își netezi mustățile lungi și dădu bice cailor.

Apele, care veniseră mari, tăiaseră satul în două și în seara asta era lume foarte puțină în cîrciuma lui Filip. După ce plecară și cei puțini, și văzînd că alții n-au să mai vină, Filip își răsfoi catastiful și se pregătea, să închidă. În aceeași clipă se opri afară o căruță, fără să zdrăngăne, pentru că drumul era plin de noroi.

— Vezi cine-i ! spuse el băiatului.

Băiatul se uită prin ușă.

— Coboară o femeie, zise el.

Filip ridică puțin capul : în ușă sta o femeie tînă, legată cu o broboadă roșie, iar în spatele ei apăruseră mustățile lungi și fața tuciurie a lui Koliu.

— Bună seara, Filipe ! strigă el încă de afară.

— N-ai putut să treci, nu-i așa ? spuse Filip uitându-se când la el, când la femeie.

— Aici, lângă moară, am trecut, dar am dat peste o apă și mai mare. O să-ți povestesc. Acu', Filipe, știi ce, vezi, femeia e udă. Acasă aveți foc. Să se încălzească puțin.

Femeia se rușină și se măsură din cap pînă-n picioare. Toate pe ea erau ude — și hăinuța scurtă și albastră, și rochia. Era slăbuță și foarte palidă, avea o față chinuită, dar ochii ei erau frumoși : mari, castanii, umezi și luminoși... cu sprîncene subțiri deasupra. Să tot fi avut puțintel peste treizeci de ani.

— Acașă avem foc, spuse Filip. Stoiane, du oaspețele acasă. Și adu pe urmă ceva de mîncare. Vezi, să ne dea cumnată-ta ceva.

După ce băiatul și femeia ieșiră prin ușița care ducea spre casa lui Filip, cei doi bărbați, acum singuri, se priviră drept în ochi.

— Cine-i asta ? întrebă Filip.

— Să-ți zic... Mă... o întreagă *comendie*. Dă-mi un rom ! După ce-am plecat de-aici, am trecut apa pe la moară. A mers strună. Da' când ajunsei la vadul Kasapli, să vezi acolo ce era. Pesemne acolo căzuse ploaie mare, că a venit o apă ca marea, ca Dunărea. Acu-i acu', ce ne facem ? Oprisem căruța și mă gîndeam. Pe deasupra se întunecase. Un nor se despicase, se mai vedea cîte ceva. Vedeam apa aici, lângă mine, da' mai departe întuneric... Hai, noroc !

— E, și p-ormă ?

— Mă miram ce să fac. Deodată văd, din față venea, pe lângă apă, un om. O femeie. Ei, fir-ar să fie... Mă uit eu : mergea chiar pe lângă apă, se mai oprea, își făcea vînt, pasămite vrea să se arunce în apă, pe urmă se da înapoi... chițăia ca un purceluș.

Plîngea. Aici nu-i treabă curată, mi-am zis eu. Mai dă un rom !...

— Cum așa... ea nu te-a văzut ?

— Pîn-atunci nu m-a văzut. Cînd m-a văzut, s-a întors deodată și a început să fugă. Stai ! am strigat. Nimic, ea alerga într-una. Și cînd i-am zbierat cu glasul meu, îl știi, încă un „stai“, a încremenit pe loc, acolo unde era. Cum-necum, să nu mă întind prea mult, am luat-o în căruță.

— Ce fel de om e, n-ai întrebat-o ?

— Din teapa noastră, mă Filipe. Sărăntoacă. Lucra în oraș, la spital. Zice că e soră. M-au tratat, zice, mult, m-au chinuit mult. Așa e : nu-i ușor să îngrijești oameni bolnavi. Pînă la nas mi-a venit, zice. Într-o zi și-a luat lumea în cap și a fugit.

— A fugit ?

— Atunci, în ploaie. Abia trecuse vadul Kasapli și a prins-o ploaia.

— Da' la apă ce căuta ?

Koliu făcu un semn din mînă.

— Ce poate să caute un om la deznădejde, Filipe...

— Vrea să se înece ?

— Apăi, vezi bine. Cum-necum, pe drum i-am scos-o din cap. I-am vorbit mult. Era să fac, zice, o prostie. Nu mă mai gîndesc la asta. Și a mai plîns nițel. Vezi, femeile, dacă plîng nițel, le ușurează sufletul. Toarnă încă unu'.

— Acu' ce vrei să faci ? spuse Filip. Unde-o duci ?

— Acasă, unde. Să se odihnească o zi-două și p-ormă — mi-a spus unde stă — o duc acasă la ea.

Filip se plecă puțin spre Koliu și-i șopti ceva.

— A-a-a ! Filipe ! strigă Koliu. Mă jignești. Așa om mă crezi tu pe mine !

Ușița din fundul cîrciumii se deschise și femeia intră. După ea venea băiatul și aducea pîine și două farfurii cu de-ale gurii.

— E, Paraschivo, zise Koliu, te-ai încălzit puțin ? Femeia zîmbi. Se mai înviorase, pe fața palidă apăruse o roșeață slabă, ochii ei umezi străluceau.

— Vino să mîncăm ceva. Filip e un om cumsecade, o să ne ospăteze. Șezi, șezi, Paraschevițo. Filipe, tu nu stai să mănînci cu noi ?

— Mîncăți, mîncăți voi, spuse Filip.

— Dă-ne niște vinișor, o juma' de oca. Hai, Paraschevițo, poștește...

Se așezară unul lîngă altul. Koliu nu rîdea, era grav, se purta cum se cuvine, era atent și îndatoritor. Punea pîine în fața Parascheviței, îi turna vin, o pofta.

— Ia, ia, Paraschevițo. Mănîncă. Ești obosită. Să mănînci și o să plecăm.

— Și apa cum o trecem ?

— N-avem ce căuta peste apă. Drumul nostru duce în altă parte. Trecem peste deal.

— Mi-e frică, spuse Paraschevița.

— Asta-i bună. Nu sînt eu cu tine ? Cine îndrăznește să-mi iasă în cale ? Să-l văd numai, spuse Koliu și puse mîna pe cuțitul de la brîu. Paraschevița zîmbi.

Au mîncat și, după ce femeia se urcase în căruță, Koliu dezlegă punga lungă de postav albastru și plăti. Filip îi șopti iarăși ceva la ureche.

— Lasă astea, Filipe, se supără Koliu. Drept cine mă iei. Nu sînt cum crezi tu !

Filip ieși afară să-i conducă. Butia ocupa loc mult în căruță și Paraschevița și Koliu se așezaseră pe capră. Koliu prinse hăturile și pocni din bici. Pentru o clipă, lumina care ieșea prin ușa cîrciumii căzu peste ei, pe urmă căruța intră în întuneric, plescăi prin noroi și dispăru. În părți clipoceă apa, încă

mare. Spre mijloc, unde puhoiul era mai repede, se ridicau valuri, iar la margini apa era liniștită și netedă, în ea se oglindeau cerul și câteva stele. Satul era în beznă. Filip intră înăuntru și închise cârciuma.

*

O lună-două mai târziu, Koliu cel negru intră pe neașteptate în cârciuma lui Filip. De la prima privire se vedea cât este de schimbat; era mai vesel, mai curat, mai îngrijit. Își răsucise mustățile în sus, zîmbea.

— Unde ești, mă, Koliu? îl întreabă Filip. Ce s-a-n-tîmplat cu femeia aia? Unde-i acu'?

— Acasă, unde vrei să fie?

Filip îl privi mirat, Koliu începu să râdă.

— Ce te uiți așa la mine? spuse el. Ploaia aia mare, ții minte? Halal să-i fie! Ce rod a fost anul ăsta. Și eu, sărăntocul, am văzut un bine de la ea.

— Nu cumva... Te-ai însurat cu femeia aia?

— Hai, hai. Așa a fost să fie. Ce te uiți așa la mine? În seara aia, ți-am spus, am dus-o acasă. Să stea, îmi ziceam, câteva zile, să se odihnească. Bine, dar femeia s-a învățat la noi. Copiii s-au apropiat de ea, parcă era mama lor adevărată. Hai, zic, să te duc acasă. Eu, zice, nu plec nicăieri. Mie, zice, aici mi-e bine.

— Pe urmă?

— Pun biciul pe cai și... hă!, tocmai la Leascoveț. E de-acolo. Am dat de urma neamului ei, i-am scos actele. Și ea, sărăcuța, era vădană ca mine. M-am întors și ne-am cununat. Asta-i tot. Halal să-i fie, să mai zic o dată, ploaia aia. Frumoasă ploaie, ploaie de vară. Au avut noroc copiii mei să aibă o mamă și eu, să ieu la casa mea, ca toți oamenii. Dă-mi un coniac!

Filip rîse.

— Înainte beai rom, acum coniac.

— E o băutură mai fină, Filipe. Să nu mi se învîrte capu' prea mult. Că acu' mă așteaptă acasă un sufletețel.

Koliu zîmbi și-și netezi mustățile lungi. Nu stătu prea mult și bău numai un păhărel. Se urcă în căruță și, după ce se așeză și luă hăturile în mîini, privirea lui întîlni privirea lui Filip și rîse iar. Apoi a pocnit din bici, caii lui puternici au smuls căruța și au zburat.

INIMĂ DE FEMEIE

Despre fiul său Ilia, timp de cinci-șase ani de când fugise din sat, moș Gherghi nu auzise decât lucruri rele, dar, în cele din urmă, auzi și ceva bun : îl văzuseră oamenii la oraș, trecuse de curînd granița încoace, mergea la tîrg unde cumpăra și vindea cai. Nu mai era Ilia de altădată ; acum era foarte îngrijit, se schimbase mult, sta la aceeași masă cu oameni mari și avea bani. Moș Gherghi nu știa dacă să creadă sau nu tot ce se spunea, dar într-o bună zi Ilia se întoarse acasă : cu fața prelungă, bărbierit și curat. Vesta lui nu era din abă, ci dintr-o țesătură cafenie, frumoasă, iar cizmele încrețite la glezne ca o armonică. Venise cu căruța lui proprie, iar nu cu una străină. Și încă ce căruță, și ce cai !

Grajdul de om sărac al lui moș Gherghi nu văzuse încă dobitoace ca astea. Caii, pasămite, își știau prețul și când moș Gherghi sta puțin mai la o parte și-i admira, ei se uitau la el cu îngîmfare, cu pleoapele ușor lăsate în jos și ronțăiau fînul, cu dulceață. Moș Gherghi se uita la dinții lor — erau cai tineri, de cinci-șase ani. Subțiri, clocotitori, semănau ca doi gemeni, erau zidiți la fel, castanii deschis, iar coamele

și cozile și mai deschise, aproape albe. Cai cu un păr atât de frumos sînt rari și, în adevăr, o minune.

Ca să se laude, moș Gherghi dădu o raită prin tot satul, oprindu-se în multe locuri. În cele din urmă își zise să se oprească și la Todor.

— Dumnezeu să ne-ajute, Todore ! Dumnezeu să ne-ajute, Anicica ! — strigă el vesel și se opri afară lîngă gardul de nuiiele. Todor și Anicica își zideau acum un grajd, așa cum mai înainte tot ei zidiseră și casa, cu mîna lor. E drept, toate le făcea Anicica, iar Todor o ajuta, pentru că Anicica asta era tare pricepută.

— Să fie cu noroc ! spuse moș Gherghi văzînd cum în puține zile numai, clădirea se ridicase deasupra pămîntului.

— Să fie, moș Gherghi. Cu noroc să fie și bucuria ta. Ți-a venit băiatul, ai ?

— A venit. Ilia s-a întors.

— A crescut cogeamitea bărbatul. Și caii, caii — sînt foarte frumoși. I-am și văzut.

Vorbea numai Todor, pentru că Anicica, deși se tot învîrtea prin apropiere și-i asculta ce-și spun, tăcea. Numai ochii ei rîdeau mereu.

— Văzuși ce cai ? Văzuși ce cai ? repetă de cîteva ori moș Gherghi. Cai nestemați. Ieri ne-am dus cu Ilia la Aptaat, să-și vadă unchiul. La înapoiere, după ce-am ajuns sus, pe deal, și-apoi am luat-o la vale, caii goneau năpraznic, că nici nu-i mai puteam struni. Ilia îmi zicea : „Ține, tată, ține și tu de hățuri, să tragem amîndoi, că-i scăpăm din mîna !“ Cu greu i-am stăpînit. Puternice animale.

— Frumoși căluți, să vă trăiască ! spuse Todor. Acum, o mireasă pentru Ilia.

— O să fie și asta, Todore, o să fie.

Ochii Anicicăi scînteiară și parcă acum rîdeau și mai tare. Purta cărămizile sprijinindu-le de gunun-

chi, amesteca lutul, scotea apă. Umbla ușor, mândră, cu poalele ridicate, desculță. Ca să n-o ardă soarele își legase capul cu o broboadă, ca secerătoarele, și nu i se vedeau decît fruntea netedă, sprîncenele arcuite și ochii negri. Era stropită din cap pînă-n picioare cu lut, dar și așa tot frumoasă era. Moș Gherghi știa că Ilia se ținuse de Anicica, dar asta a fost de mult și totul s-a uitat.

— Auzi ? spuse moș Gherghi — și, zîmbind, arăta spre cîrciuma din față, a lui Gheno, unde se auzea un cimpoi. E flăcăul meu, e Ilia. Să se veselească și el. Să le vină de hac negustorilor, să le arate că și el e bărbat, că știe să cîștige.

Moș Gherghi se uită la Todor care zîmbea, sub mustață, întîlni încă o dată ochii negri ai Anicicăi și plecă.

După ce se întoarse acasă, se duse mai întîi în grajd să vadă caii. Pe urmă se așeză în fața casei. Spre prînz veni și Ilia, vesel, cu fața cam aprinsă.

— Am fost la Todor, spuse moș Gherghi. El cu Anicica muncesc tot numai ei doi. Își zidesc casă nouă.

— Și eu am fost la ei azi-dimineață. Ilia se uita în lături și lovea cu un bețișor în carîmbii cizmelor încrețite. Anicica nici nu s-a uitat la mine. Să fi zis și ea : „Vino, Ilia, intră în casă, să bei o cafea“. N-a scos o vorbă. Tăcea.

— Oamenii au treabă, fiule, nu vezi ?

Moș Gherghi ar fi vrut să mai spună ceva, dar tăcu. Odinioară Ilia fusese argat la părinții Anicicăi. Se iubiseră amîndoi, el se lăudase chiar că o ia de nevastă. Cînd, deodată, spre surprinderea tuturor, Anicica se mărită cu Todor.

— Ca și cum n-am fi mîncat aceeași pîine cu Anicica și n-am fi aruncat snopii împreună în căruța — continuă Ilia. Acu' se fudulește. Bine ! Fie și așa.

După cinci-șase zile Ilia plecă la oraș când se întoarse nu mai avea caii — venise cu o căruță străină.

— Unde-s caii ? Ce-ai făcut cu ei ? Întrebă moș Gherghi.

Ilia se bătu cu palma peste buzunar și rîse.

— Uite-aici sînt caii, i-am vîndut.

— Mă, fiule, ce-ai făcut ? Ce cai erau ! Unde mai găsești alții ca ei ?

— O să cumpăr alții mai frumoși. Aștia nu fac două parale.

Ilia se duse iarăși la cîrciuma lui Gheno. Uneori se abătea pe la Anicica și Todor. Se uita la ei cum muncesc. Sta de vorbă numai cu Todor, pentru că dacă îi spunea ceva, Anicica tăcea, se făcea că nu-l aude. Și se uita la el foarte liniștită, cu ochii luminoși și plini de zîmbet ; nu se sinchisea că acolo-i un om străin.

— Vreo doi ani am fost la Tuzla — povestea el. Am fost la un ciocoi, ca vechil la moșia lui. Halal moșie — două sate, nu mai puțin. Ținea mult la mine. „Tu, zice, n-o să pleci, nu te las.“ Avea o fată, Marioara. Mă vrea de ginere. „Așa ? — am zis eu. Nu se prinde !“ Și mi-am luat valea.

— Atunci ai trecut de partea astălaltă ?

— Nu, pe urmă. Am fost la Eski Djumaia, la iarmaroc. Amorțiți oameni sînt bulgarii noștri, nu sînt ca vlahii¹. Ei știu să trăiască. Și de ce să nu ? Cu asta ne alegem. Și mie-mi place... cînd întram undeva la iarmaroc și spuneam lăutarilor : „Muzica ! Și dă niște vin, mai dă una, mai dă alta“ — toți se uitau la mine și se mirau... La ce-mi sînt buni banii... Să-i pun caldarîm pe șosea ?

Ilia rîdea și se uita la Anicica. Se lăsa furată de muncă, dar uneori arunca pe furiș o privire fugară

¹ *Vlahi* — români..

spre el. Ochii ei negri rîdeau şiret. Parcă ar fi vrut să-i spună : „Nu te făli atîta ! Că nu te crede nimeni !”

O dată Todor plecă undeva şi Ilia rămase singur cu Anicica. Scoase din pungă două piese lucioase, noi, de cinci leve şi dădu cîte una celor doi copii ai Anicicăi. Cum văzu banii, Anicica prinse copiii, le desfăcu degetele cu sila, luă banii şi-i înapoie lui Ilia.

— Ia-ţi banii, se răsti ea. Au tată. Au de la cine să primească.

Şi cum el începuse s-o plictisească, îi spuse de-a dreptul :

— Şi nu-ţi mai pierde vremea în faţa casei. Pleacă !

Ilia se duse la cîrciuma lui Gheno. Se ducea în fiecare zi, începuse să bea. Rareori mai încerca să stea de vorbă cu Anicica, dar îndată ce-l vedea, ea intra în casă. Ilia încerca atunci să stea de vorbă cu Todor, dar Anicica îl chema în casă şi închidea uşa. Ilia rămînea singur, se ruşina şi se ducea iarăşi la cîrciumă. Banii luaţi pe cai se isprăviseră şi într-o zi îi spuse lui moş Gherghi :

— De data asta o să cumpăr mulţi cai. Îi vînd şi cîştig bani... Şi o să fac un chef, cum nu s-a pomenit. Oamenii noştri de aici n-au văzut încă aşa ceva. Tăcu şi se uită în lături. „Anicicăi o să-i cumpăr un şal” — îşi zise în sinea lui dar nu îndrăzni s-o spună şi tatălui.

Plecă şi după cîteva zile se întoarse cu doi oameni. În timp ce el umbla prin sat, oamenii dormeau în ogradă. Lui moş Gherghi nu-i prea plăceau : erau tuciurii la faţă, cu sprîncene şi mustăţi groase şi negre, păreau să fie ȕigani din România. Ilia spunea că-i sînt prieteni, geambaşi. Tustrei plecară, numai Dumnezeu ştie pe unde.

Curînd, într-o dimineată, era încă întuneric, cineva strigă în fața casei lui moș Gherghi care ieși afară: era Ilia.

— Adă niște pîine spuse el, fără să descalece. Ne grăbim să prindem tîrgu'.

Cu el erau și cei doi geambași tuciurii, și ei călare. Moș Gherghi observă că nici calul lui Ilia, nici caii lor n-aveau șai — încălecaseră de-a dreptul pe spinarea lor. Afară de asta, alți zece cai erau prinși în șir, unul după altul, fiecare legat cu căpastrul de coada calului din față. E adevărat, și geambașii își legau caii așa, dar moș Gherghi auzise că așa fac de obicei țiganii valahi, hoți de cai.

O dată cu ivirea zorilor, se ridică în sat mare larmă: apăruseră niște oameni călare, înarmați cu puști, iar într-o căruță stau alți cinci-șase. Erau grăbiți, se aplecau ca să nu piardă din ochi urmele proaspete lăsate de copite și galopau înainte. Peste noapte căzu o ploaie ușoară și în praful umezit se vedeau bine urmele cailor cu care trecuseră Ilia și prietenii lui. Moș Gherghi înțelese cum stau lucrurile și se închise în casă.

Pe la amiază se zvoni că trei hoți care furaseră mulți cai au fost prinși în pădurea de la Aptaat. Potera dăduse peste ei tocmai cînd se culcaseră să se odihnească. N-au apucat să mai încalece și au trebuit s-o șteargă pe jos. Unul din ei căzu și muri de oboseală — i-a plesnit inima. Pe ceilalți doi i-au prins, vii și teferi, chiar lîngă frontieră. Unul din ei era Ilia.

Pîna seara au venit de la oraș poliția, administratorul de plasă și un doctor. După ce se gîndi mult, moș Gherghi se duse a doua zi și el la primărie, să vadă ce se întîmplă. Ajungînd acolo, văzu că înăuntru, în ogradă, lîngă zid, zăcea întins pe cîteva

scînduri bătute în cuie, ca o laviță, un om gol. Era mort. Doctorul făcea disecție cadavrului hoțului de cai. Moș Gherghi nu îndrăznea să se apropie și se opriase în loc.

În cămașă albă, cu mănușile de cauciuc pline de sînge, doctorul ținea un obiect în mînă și explica ceva unui mic grup de oameni care se uitau de la fereastra primăriei.

— Uitați-vă ce inimă mare. De asta n-a rezistat, era bolnav de inimă. Ceilalți sînt oameni sănătoși și au putut să alerge mai mult.

Moș Gherghi se înfiorase, totul îi apărea groaznic și în loc să intre în primărie și să vorbească cu primarul, așa cum plănuia, se întoarse în sat.

Peste noapte a căzut o ploaie deasă, iar dimineata a început să sufle primul vînt rece de toamnă. Doi polițiști călare îl duceau pe Ilia și pe hoțul de cai rămas în viață. Au trecut prin sat și s-au oprit lîngă cîrciumă, în fața casei lui Todor. Ilia era posomorît, cu hainele boțite și nebărbierit. În frigul acela era îmbrăcat numai cu vesta lui de stofă. Zîmbea, dar zîmbetul nu era a bine.

Se adunase lume, venise și moș Gherghi. Se apropie de Ilia, se uită la el cu ochi goi, umflați, și-l scuipă. Pe urmă izbucni :

— Să-ți fie rușine ! Să furi, să mă faci de ocară ! Mai bine nu te aveam, de te-aș fi îngropat de viu. Măi, băiete, tu n-ai mîini ? Ca să lucrezi, să-ți scoți pîinea cîstit. Să furi cai ! Cu țigani ! Tu nu ești feciorul meu, fii blestemat ! Așa fiu, nu vreau să am !...

Nu era în stare să vorbească mai mult și-l scuipă încă o dată, tremurînd din tot corpul și, galben ca ceara, întoarse spatele și plecă spre casă. Cineva strigă în urma lui :

— Băieților le e foame, adu-le niște pîine !

— N-am pîine, răspunse moș Gherghi, fără a întoarce capul. Să rumege pietre.

Atunci, din căsuța din față ieși Anicica. Se apropie, spuse ceva polițiștilor, apoi scoase de sub șorț o pită proaspătă. O rupse în două, jumătate o dădu lui Ilia, iar cealaltă jumătate prietenului lui. Le întinse și cîte un boț de brînză. Pe urmă desfăcu un suman vechi și ros pe care îl purta pe braț și-l întinse lui Ilia.

— Na, Ilia, acoperă-te, să nu răcești, zise ea.

Polițiștii încălecară, cei doi arestați porniră înaintea lor, călcînd prin glod.

— Cu bine, Ilia ! strigă Anicica. Să-ți dea Dumnezeu sănătate !

Rămase pe loc, cu capul sprijinit în mînă, îngîndurată. Privi multă vreme în urma lui. Pe urmă, fără să se uite nici la dreapta, nici la stînga, cu toate că mai erau încă destui oameni acolo, intră în casă.

ROIDIU

Un laz¹ din Anatolia (același care vindea prin sate vase de aramă) umbla azi-dimineață ca amețit pe maidanul din fața cîrciumii lui Gheno. Se mai așeza pe jos, lîngă zid, cu capul plecat, apoi se ridica și începea iarăși să umble. S-a oprit undeva, s-a uitat în pămînt, parcă încerca să-și aducă aminte sau să-și lămurească ceva, apoi strigă deodată : „Ah ! Ah !” — se clătină ca beat, mormăi ceva pe limba lui, nici cîntec, nici bocet — și așa cum ședea lîngă zid, începu să se dea cu capul de pietre.

Moș Minco se ridicase pînă acum de cîteva ori de la locul lui, venise pînă la ușa cîrciumii și se uita la el.

— Omul ăsta nu se preface, ei ! zise el. Nu se preface, nu-l vezi cum se dă cu capul de pereți... Cîți bani zici c-a pierdut, Velico ? Treizeci de lire ? Bani, nu glumă. Erau, de bună-seamă, toți banii lui.

Moș Minco se întoarse de la ușa și se așeză la locul lui.

— De-aș fi primar, zise el, l-aș lua de urechi mai întîi pe ăla care a fost cu el. Lazul ăsta a fost ieri aici, era beat. Cu cine a băut, măi, Gheno ? Cu cine era aici ?

¹ Laz — locuitor din Turcia, care se ocupă cu comerțul ambulant.

Gheno își răfoia catastifele după tejghea și nu răspunse. Nu spuse nimic nici Stoian Kasîr, cu toate că moș Minco se uitase și la el. Kasîr era un om precaut, nu-i plăcea să se amestece, nici la bine, nici la rău ; de asta spunea el că nu prea aude bine, că e fudul cînd de-o ureche, cînd de cealaltă, după cum se întîmplă. Lîngă el ședea Velico, un sărăntoc cumsecade. El rîse și spuse :

— Cine putea să fie cu el ? Roidiu. Au băut împreună. L-au dus pînă acasă și pe urmă s-au întors iarăși aici.

— Așa ? Cu Roidiu, zici, da ? Păi atunci... Vezi... hm... vezi tu...

Moș Minco nu îndrăzni să-și spună gîndul pînă la capăt și tăcu. Nici Velico nu mai spuse nimic, iar Kasîr era, ca-ntotdeauna, fudul de-o ureche. Dar cine-ar fi putut spune deschis ceea ce gîndea ? Mai întîi, Roidiu nu era omul cu care să poți face glume. Nu era printre cei din urmă din sat, era un om înstărit, fusese în comitetul școlar, o dată a fost chiar ales ajutor de primar. Parcă poți să știi dacă a făcut-o el ! Nimeni nu putea să spună dinainte ce-are de gînd să facă Roidiu : cînd te aștepți la bine, el îți face un rău ; iar dacă te aștepți la rău, îți face un bine. „De-ale lui Roidiu ! Asta numai Roidiu e în stare să facă !” așa vorbeau oamenii de el. Astfel de om era.

La asta se gîndea acum moș Minco. Poate că la fel gîndeau și Velico și Kasîr, cu toate că ăsta făcea pe surdul.

Și așa cum tăceau tustrei, în cîrciumă se făcuse atîta liniște, că se auzea gîlgîitul subțire și sonor al apei care fierbea în cazanul de aramă. Undeva lîngă vatră, se auzea țîrîitul unui greier. În acea clipă în cîrciumă intra Roidiu.

Avea obiceiul să vină la cârciumă de câte ori făcea o pauză în timpul lucrului. Și acum era desculț, în capul gol prăfuit și acoperit din cap pînă-n picioare de pleavă, pentru că venea de la treieris. Era un bărbat puternic : mic de statură, îndesat, cu umeri foarte lați, capul mare, pleșuv în față. Avea o față lată și ochii verzi, privirea pătrunzătoare și rece.

— Ce se tot chircește ăla de colo, ca un șarpe ? zise el oprindu-se lîngă ușa și privind afară.

Vorbea liniștit, chiar zîmbea, dar nu putea să scape atenției celorlalți că clocotea. Și-a pierdut, zice, banii. Treizeci și două de lire. Cine-i de vină. Dacă bea și nu știe ce face, o să-i fure și haina de pe el, nu numai banii.

— Ce să-i faci, măi, era beat ! spuse moș Minco.

— Gheno ! se adresă Roidiu cârciumarului. Cine a spus că am fost aseară cu el ? Cît am stat eu cu el, ai văzut doar ! Ș-apăi, am fost numai eu ?

— N-am spus că ai fost numai tu cu el, spuse Gheno, fără să ridice ochii de pe catastife. N-am zis nimic.

— Cine știe unde și-o fi pierdut banii, spuse iarăși moș Minco. Mă uitam la el azi-dimineață — umbla pe ulițe, tot cu capul în jos, căuta ceva. Păi vezi să nu-i găsească. Și dacă i-a găsit cineva, crezi că ți-i mai dă ?

Roidiu aprinse o țigară, suflă în chibrit și aruncă o privire fugară către cei trei, pasămite ca să afle ce gîndesc. Ochii lui verzi sclipiră ca o coasă lustruită.

— Și dacă am fost cu el, ce, i-am luat eu banii ? Cine zice asta ? spuse el apăsător și se uită iar la cei trei. Să vină și să-mi spună mie ! Mie nu-mi plac banii altuia.

Țăranii tăceau. Greierul țîrîi iarăși, undeva, pe lîngă vatră. Roidiu se duse în fața tejghelei și-și dezlegă punga.

— Toarnă un rachiu, Gheno. Dă-mi și un pachet de țigări. Mă duc, aria n-așteaptă, spuse el, acum fără necaz, cu glasul moale, și ieși.

— Poate îl năpăstuiesc pe nedrept pe Roidiu, spuse moș Minco, eu nu cred. Cum se poate? Nu cred.

Ochii lui Velico rîdeau. Stoian Kasîr se ridicase în picioare și, fără să scoată o vorbă, de altfel și pîna acum tăcuse, ieși pe ușă, cu aceiași ochi holbați și triști cu care se uită surzii. Moș Minco și Velico vorbeau acum de altele.

Lazul dispăruse de pe maidanul din fața cîrciumii. Pîna spre seară nu l-a mai văzut nimeni în sat. A doua zi Roidiu plecă la oraș, după ceva treburi, spuneau oamenii. În timp ce în sat toți sușoteau, dar nimeni nu îndrăznea să spună ceva tare, s-a zvonit că Roidiu a fost arestat în oraș. În aceeași zi, către seară, o trăsură se opri în fața cîrciumii lui Gheno. Coborî Roidiu și după el majorul Marîndacov. L-au chemat și pe Mihal, ajutorul de primar, și au plecat toți trei spre casa lui Roidiu. Roidiu nu părea să fie arestat, majorul sta de vorbă cu el și glumea, așa cum stai de vorbă cu un prieten. Cu toate astea Marîndacov căută peste tot în casa lui Roidiu, scotoci prin lăzi, se uită sub cergi și perne. Căutară și în curte, și la arie, peste tot locul. Tocmai cînd ieșeau din șopron și se pregăteau să plece, o găină zburătăci peste capul majorului, cotcodăcind :

— Uf, lua-te-ar... — se supără Marîndacov — m-a speriat.

Găina zburătăcise dintr-un stup de nuiete atîrnat de zid. Acolo își făcuse cuibarul. După ce zbură, sub paie apăru ceva negru.

Marîndacov îl luă — era un portmoneu. Îl deschise. Înăuntru scliea o grămăjoară de bani de aur.

— Mă, bai Roidiule, rîse majorul. Ouă de-astea puneți voi la clocit ?

De emoție, lui Mihal, ajutorul de primar, începuse să-i tremure falca de jos. Dar Roidiu zîmbea, scoase din buzunar pachetul și luă o țigară.

— Am făcut o glumă, domnule major, zise el. Vezi — îşi puse degetul pe fruntea lată și pleșuvă, — abia acum să-mi vină în minte. Am uitat, drept să-ți spun, am uitat. Hai, să-i fac o păcăleală — mi-am zis — *lazului*, și i-am ascuns banii aici. Și el se îmbătase, și eu băusem cam mult. Sînt banii lui, dă-i...

Majorul rîse, rîse și Mihal. După ce mîncară împreună la cîrciuma lui Gheno, majorul îl luă iarăși pe Roidiu la oraș, cu aceeași trăsură.

Așa cum mulți dintre țărani au prevăzut, chiar atunci cînd se uitau în urma trăsurii care se îndepărta, după cîteva zile Roidiu a ieșit, de bine de rău, din încurcătură și s-a întors în sat. Îl așteptau să apară, voiau să vadă asupra cui îşi va revărsa mai întîi mînia și puterea. Același lucru gîndea și nevasta lui, în timp ce-l aștepta cu buzele punga, pentru că auzise că în sat oamenii vorbeau că „cloșca lui Roidiu clocește ouă de aur“. „Să se întoarcă Roidiu — îşi spunea ea — și le vine el de hac la toți.“ Oricum, ceea ce se întîmplase, se întîmplase, mai mare rușinea ! Cînd cloșca ieșea în curte, Roidiueasa o gonea cu pietre. Cu creasta înegrită, cu penele răvășite și smulse pe ici, pe colo, nu semăna deloc cu o găină, ci mai degrabă cu un vampir. „Anul trecut a cîntat ca un cocoș — îşi zise Roidiueasa. S-o fi tăiat atunci ! Să-i vină pofta să clocească tocmai acu', la timp de treieriș.“ Găina se uita la ea de departe, cînd cu un ochi, cînd cu altul.

Roidiueasa uită de toate cînd îl văzu pe Roidiu că intră în casă. Părea foarte schimbat, aproape un străin. Era vînjos, nu-l răpunea oricine și orice, dar acum era posomorît, avea privirea strîmbă, ochii lui ardeau înfrigurați. Tăcea, și nu scotea o vorbă. Numai o dată sau de două ori a întreat-o :

— A venit careva de la bădia ? Cumnata, copiii ? Dacă ți-au cerut ceva, trebuia să le dai. Să nu-i lași să plece cu mîna goală.

Nu înțelegea de ce îi vorbea așa. Era bolnav, se vedea. Peste noapte, Roidiu nu putu să doarmă. Se răsucea cînd pe o parte, cînd pe alta. Spuse :

— Mîine, dacă vine cumnata și cere ceva, să-i dai. Să n-o lași să plece cu mîna goală, auzi ?

Așa merseră lucrurile o zi, două, trei. Roidiu nu putea să doarmă nopțile, se agita tot timpul. Ziua ieșea în curte, desculț, în capul gol, așa cum îi era obiceiul, se plimba în sus și-n jos, se uita în pămînt, tăcea. Roidiueasa și copiii își vedeau de treabă la arie, Roidiu nu întreba nimic, nu le cerea nimic. Roidiueasa răbdă cît răbdă, apoi începu să plîngă :

— Omule, ce faci ? Copiii sînt mici, cui vrei să mă lași ? Ce ai ? Dacă e de banii ăia blestemați, o să cheltuim tot, o să dăm tot ce avem, ca să scapi. Dacă ești bolnav, sînt doctori, du-te, să te vadă, să-ți dea un leac.

Roidiu se încrunta și se întorcea pe partea cealaltă. Sau o ocăra. Ea se miră tare cînd el îi spuse că va merge la oraș la un doctor. Dar și acum, după ce se urcă în căruță, el îi spuse :

— Mergi să vezi nepoții. Vezi ce face cumnata. Dacă au nevoie de ceva, să le dai.

Se întoarse din oraș așa cum plecase. Numai cît îl văzu și inima i se strînse.

— Ce ți-a zis doctorul ? Ce ai ?

— Ce să am... Ce-o să-mi zică doctorul, spuse Roidiu, gîndindu-se parcă la altceva. Boala mea, nu-i de doctor. Și uitîndu-se la nevasta lui cu ochii înfundați în orbite, congestionați, o întrebă iar : a venit cumnata ? Ce fac copiii, au nevoie de ceva ?

Ea începu să plîngă. Ce să-i spună ? În ce fel să-l întrebe ? Cum să afle ce are ? El nu-i spunea nimic. De cînd a venit, știe una și bună — să-ntrebe de copiii fratelui. E nebun, de vorbește tot timpul numai de cumnată și de copiii ei ? El n-are copii ? Uite, acu' a venit și s-a culcat. Nici el nu spune nimic și nici pe alții nu-i lasă să vorbească. Tace. Stă culcat în pat și tace.

În cursul zilei, moș Minco trecu pe lîngă arie.

— Ce faci, cumătră, ce mai e p'acasă ? o întrebă el peste gardul de nuiele. Anu' ăsta ați cam întîrziat cu treieratul. Ce face Roidiu ? Nu prea iese, e bolnav, e sănătos ?

— N-are nimic, moș Minco. A cam răcit, îl doare mijlocul.

— E, o să-i treacă. Dacă-i numai asta, trece. Să-i dai multă sănătate. Să-i spui multă sănătate de la moș Minco.

Moș Minco plecă. Roidiuveasa începuse să netezească pămîntul cu grebla, dar după cîteva clipe se ridică și se uită la el. Nu mai suferea ca înainte, acum în ochii ei nu era decît ură. „Ei știu toate, au aflat totul și acum vorbesc — își spuse ea. De ce nu iese Roidiu iar prin sat, așa cum mergea mai înainte ? Mergea ca un sultan, nu se temea de nimeni, toți se temeau de el. Să iasă și să-i învețe minte.“ Vorbele pe care le auzise îi înțepau și acum inima ca un șarpe : „Cloșca lui Roidiu clocește ouă de aur“.

Seara Roidiu iarăși nu s-a simțit bine, iar n-a închis ochii toată noaptea. Leacurile pe care le adu-

sese — sticlute, prafuri — zăceau pe masă neîncepute. Sleită de muncă, Roidiuveasa sta lângă el, cu brațele la piept, adusă din spate, înțepenită de durere și de multe gânduri negre. Nu îndrăznea să-i vorbească, pentru că Roidiu nu-i îngăduia ; sta lângă el nemișcată și tăcea. Tăcea și el. Afară în curte începură la o vreme să cîrîie gîștele, iar cocoșii să trîmbeze. Roidiuveasa tresări.

— Omule, spune o vorbă, începu ea să vorbească cu durere și cu vocea înecată de lacrimi. Spune ce ai, zi-mi o vorbă, Roidiu, te rog, Roidiu !

Roidiu se ridică în pat.

— Ascultă, Dimche, începu el, și ea a înțeles că el devenise deodată blînd și bun. Ascultă ce am să-ți spun. Pîna acum n-am spus nimănui, da' ție o să-ți spun. Nu-mi pasă mie de ăla, de laz, de el mă descorosesc eu. Mă doare că odinioară l-am înșelat pe bădia, că i-am lăsat copiii fără pîine.

Roidiuveasa îl asculta cu ochii mari.

— Cînd a murit bădia, am născocit niște socoteli neadevărate. L-am scos dator. Ogoarele pe care le-am cumpărat amîndoi, am spus că sînt numai ale mele. Am împărțit numai ce-i revenea lui bădia, și cît era ? Le-am mîncat partea copiilor lui bădia...

Tăcu, privind undeva înainte.

— Uitasem toate... a trecut multă vreme de atunci. Și acu mi-a intrat în cap și nu-mi mai iese. Gîndul mi-e numai la asta... Nu mai am pace... Nu mai pot...

— Și-acu' ? întrebă Roidiuveasa.

— Acu' o să dau ogoarele înapoi, copiilor. Și banii, partea lor, le-o dau. Bani gheață n-am, dar o să le dau puțin cîte puțin.

Fața ei se întunecase. Se zăpăcise în așa hal, că nu mai știa ce să spună.

— Hai, acu' lasă-mă ! spuse Roidiu necăjit — du-te afară, lasă-mă !

Roidiueasa ştia bine că nu i se poate împotrivi şi ieşi. Se duse în tindă, se opri înfiorată şi căzu pe gânduri. O să facă oare Roidiu ce spusese ? Cum să dea atîta avere ? Ce-o să rămîna pentru copiii lor ? Ce-a fost, a fost, de ce nu tace, aşa cum a tăcut pînă acum, de ce dă totul la lumină chiar el ? Se așeză, puse brațele la piept şi iarăşi se lăsă luată de gânduri. Ar fi vrut să ceară sfatul cuiva. Se gîndea ba la una, ba la alta şi vedea că nu ajută la nimic. Gîndurile ei se încîlceau tot mai mult. Nu mai avea decît o speranță : fie ca mîine, cînd se va lumina de ziuă, Roidiu să se răzgîndească, să renunțe chiar el la ceea ce avea de gînd să facă !

Se temea de el şi nu îndrăznea să se întoarcă după ce-i spusese să iasă. Dar după două-trei ore nu mai putu să rabde şi intră la el, încet, în vîrfurile picioarelor. Roidiu dormea ! Era bucuroasă şi se gîndea că leacurile au fost de folos. Se uită la el, sticlutele stau neatînse, aşa cum le-a adus. Dar Roidiu dormea un somn ușor şi sănătos. Fața lui era limpede, se înviorase, pe fruntea lui se prelingeau picături mărunte de sudoare. Atunci ea înțelese totul. Şi presimțind parcă de pe acum ce vor vorbi oamenii în sat, cînd vor afla totul, ea își spunea singură, așa cum ar fi spus şi ei :

— Numai Roidiu e-n stare să facă una ca asta !

COMOARA

Tatar-Hristo și Vasil Konsul se apropiaseră de cârciuma lui Filip și, ca să nu-i audă nimeni ce vorbeau, făcură pașii mai mici și se opriră puțin.

— Lasă asta — spunea Konsul înfierbântat. Tu să-mi spui, vii sau nu vii? Spune: vin sau nu vin. Ce tot mesteci mn... mn... mn...

Tatar-Hristo se simți jignit:

— Măi, Vasile, tu... Ia spune-mi tu mie care din ăia care umblă după comori s-a pricopsit? Care? Sau vrei să ne facem de râsul lumii?

— Nu vrei, care va să zică nu vrei. Bine. Iau pe altul. Să nu zici pe urmă că nu te-am chemat.

Cu mâinile înfipite în buzunare, Konsul întoarse spatele și porni spre cârciumă. Tatar-Hristo îl prinse de mîneacă.

— Stai, bre, stai. Vino aici. Cum spuneai că le zice la bețele alea?

— Alrauna?

— Avrauna.

— Nu avrauna. Alrauna.

— E, fie și așa. Bețe.

— Nu e bețe. Alrauna.

— Avrauna.

— Ei, tu ! se supără Konsul. Tare de cap mai ești ! Nu poți să pronunți un cuvînt. Învîrtește-ți și tu limba mai bine. Zi, vii sau nu, că m-apucă dimineața aici, cu tine.

— Mă, ce om ești și tu. Bine, de, bine. Vin.

Intrară amîndoi în cîrciumă. Konsul, care n-avea niciodată astîmpăr, începu să se foiască încoace și-n colo, ba ședea ici, ba se ridica de dincolo, tachina pe unul, arunca cîte o vorbă altuia. Tatar-Hristo era om cu mai multă greutate. Se așază mai la o parte, ceru o sticlură cu rachiu și se lăsa furat de gînduri. Încea să-și cearnă prin cap și să cumpănească tot cea ce îi spusese Konsul. Să meargă sau să nu meargă cu el, așa cum i se ceruse ? Konsul îi povestise de cîteva ori pînă acum că știa că în ograda unor oameni din Ceamurli fusese îngropată o comoară și să meargă amîndoi s-o scoată. Găsise acum și niște bețe care descopereau comorile. Bețe simple, zicea el, făcute din lemn de alun, ca alea cu care se înțeapă saci, dar pe care dacă le lași în jos, spre pămînt — spunînd asta Konsul întindea două degete în formă de furcă — dacă le apropii de pămînt, ele se apleacă în partea unde sînt bani. Nu erau ele niște simple bețe, hoga le descîntase, li se făcuseră farmece. Cum le zicea Konsul ? Avrauna ? Nu, nu avrauna. Cum era ? Tatar-Hristo nu putea nici acum să găsească cuvîntul și-l apucă ne-cazul că numai cu puțin înainte Konsul îi spusese că era tare de cap.

Tatar-Hristo mai ceru o sticlură. Konsul a luat bețele — continuă el să gîndească — de la Spas Srebreac, servitorul școalei. Îi dăduse pentru ele opt banițe de grîu. Dacă Spas avea bețele astea și putea să găsească cu ele comoara, de ce slugărește la școală și de ce merge peticit în fund ? Apă de ploaie — hotărî în mintea lui Tatar-Hristo. Dar

cine știe ? Poate Konsul să fie un om cu noroc. Că în pământ sînt bani, sînt, numai că trebuie să știi unde sînt. La urma urmelor, ce-ar fi dacă s-ar duce și el cu Konsul. Un drum pînă la Ceamurli nu-i mare treabă.

Căută din ochi pe Konsul care se așezase acum la masa lui Kostadin vînătorul. Tatar-Hristo se uită la el, Konsul se uită și el. Stînd de vorbă cu Kostadin, Konsul își făcu cele două degete furcă și le aplecă spre pământ. Tatar-Hristo îl înțelese, lăsă pleoapele în jos și rîse. Konsul repetă semnul de cîteva ori — Kostadin îl observă și spuse :

— Bai Vasile, ce tot arăți ? De ce faci urechile astea ? N-oi fi văzut un iepure ?

— Am văzut. Dar iepurile ăsta tu nu poți să-l prinzi. Nu-i așa, cumetre ? se adresă el lui Tatar-Hristo.

Tatar-Hristo își lăsă iar pleoapele în jos și mai ceru o sticlută. După puțin se ridică în picioare, roșu la față, agitat, și spuse :

— Kostandine ! Tu, iepurele ăsta, de zise Vasil, nu poți să-l prinzi. Pe ăsta o să-l prindem noi amîndoi, cu Vasile, o să-l mîncăm amîndoi. Hai, Vasile ! Ridică-te, să mergem !

Băuse nițel ; cu capul cam amețit, Tatar-Hristo căpătase curaj și vrea să dea porunci.

— Du-te acasă și mănîncă, îi spuse el lui Konsul pe cînd se despărțeau. Și eu o să îmbuc ceva. Vino pe urmă și cheamă-mă, să mergem. Să facem odată și treaba asta.

Konsul se duse acasă, mîncă ceva, apoi se ridică de la masă și începu să cotrobăiască prin casă. Supărată încă dinainte, nevasta lui tăcea și-l urmărea din ochi. Cînd el, cu spatele, băgă repede ceva în chimir, ea nu se mai putu stăpîni și-i strigă :

— Iar ai luat ceva ! Ascunzi de mine ! Cine a luat grâu din hambar, ia spune-mi ? Grâul din hambar a scăzut cu o palmă. Cine a luat ?

— Cine să-l ia ? zise Konsul. Grâul s-a mai așezat, de asta a scăzut.

— Așa ? Da' ce, eu n-am văzut că s-a revărsat pe dinafară ? Tu ai luat, să-l vinzi. Vinde-l ! Să stea copiii flămânzi.

— Ia, mai taci ! se răsti Konsul. Eu umplu hambarul, eu îl golesc. Măine îl umplu iarăși. Dacă-mi pun mintea — Konsul rîse șiret — pot să-l umplu și cu lire, ce crezi tu...

Ieși afară, se opri puțin, auzea cum nevastă-sa continua înăuntru cu ocările și blestemele, pe urmă, încet, hoțește, trecu în spatele casei. Luă un tîrnăcop și un șis lung de fier, și tot atît de precaut, mergînd în vîrfurile picioarelor, ieși din curte și se duse să-l strige pe Tatar-Hristo.

După puțin, amîndoi ieșiră din sat și porniră nu pe drum, ci de-a dreptul prin cîmp, spre Ceamurli. Sus lumina luna, subțire ca o seceră ; vîntul călduț le mîngîia obrajii. În dreapta și-n stînga lor se auzeau tîlăngile turmelor de oi și de aceea Tatar-Hristo și Konsul mergeau cu mici ocoluri, ca să nu fie recunoscuți. Cum Konsul trebuia să lucreze cu bețele, îi dăduse lui Tatar-Hristo chiar acum să poarte el șisul de fier. Tatar-Hristo îl pusese pe umăr și vîrfurile lui se contura pe fondul cerului ca o sulită. Fiecare avea un tîrnăcop.

Ceamurli era la numai doi-trei kilometri și ei ajunseră repede. N-au intrat în sat, ci s-au abătut pe la cărămidărie, unde la ceasul ăsta nu lucra nimeni. Între satul lor și Ceamurli se ducea un război crîncen, ba pentru hotarul comunei, ba din pricina ierbii pe care o pășteau vitele. Țăranii din cele două sate erau în vrajbă și se priveau cu dușmănie. Care

va să zică, trebuiau să fie foarte grijulii. Se așezară în dosul mării piramide de cărămizi să se odihnească și să le dea ceamurlienilor răgazul necesar, cum spunea Konsul, să se adune de la cârciumi pe la casele lor și să se culce.

Oricât băuse Tatar-Hristo, pe drum mintea i se limpezise, își venise în fire, ba chiar îl încercau îndoielile. Era liniștit, tăcut, ochii lui străluceau în lumina slabă a lunii, umezi și gânditori. Konsul era, ca întotdeauna, vesel.

— Banii nu pot să fie îngropați prea adânc — spuse el într-un târziu. Dacă sînt puși la temelia unei case dărîmate, înseamnă că n-au fost băgați prea adânc. După ce umblăm cu bețele, o să vedem numai-decît unde sînt. Alrauna, ele arată. Opt banițe de grîu am dat pe ele. Dar nu avrauna, cum zici tu, ci alrauna.

Tatar-Hristo tăcea.

— Dar trebuie să știi, continuă Konsul, că atunci cînd se dezgroapă o comoară, se tace. Dacă trîncănești, banii se lasă mai la fund. Să mai știi că, fiecare comoară își are strigoiul ei — apare în chip de maimuță, de cîine sau de lup. Să nu-ți fie frică, ține zdravăn de toarte. Pînă zici: „În numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh“ — vedenia dispare și tu rămîi cu mîinile pe toartele ulciorului.

Konsul trase din țigară și fața lui uscățivă, ciupită de vărsat și zîmbitoare, se luminează pentru o clipă.

— Dacă ulciorul e mare, ca alea în care se pune must, și plin de bani, cum o să-l ducem? Știi... auru' e greu...

— Îl atîrnăm de o prăjină și-l ducem amîndoi pe umeri, îi răspunse Tatar-Hristo.

— Și dacă-i un cazan?

— Ei, și tu, Vasile...

— Să zicem, de. Un cazan plin cu lire. Cum îl ducem? Ne umplem buzunarele, chimirele, mînele abalei, îi punem în cămașă. Ducem o dată, pe urmă ne întorcem și mai luăm. Doar n-o să lăsăm banii ceamurlilor. Da' dacă ne-ntîlnim cu careva?

— Ei, și tu, Vasile...

— Să zicem, de... Dacă strigă: „Ei, voi acolo, ce duceți?” Ce le spunem? Le zicem: „Păi, am cules niscaiva ciuperci”. Sau: „Am cules puține corcodușe”. Nu, mai bine le spunem: „Ducem cremene pentru treierătoare”. Știi, cremenele zăngăne ca banii.

— Vasile, nu fii copil. Să găsim întîi banii și p-ormă.

— Să zicem, de... Păi, la urma urmelor, cumetre, trebuie să ne gîndim la toate din vreme.

Konsul se ridică și scrută locul. Chiar la marginea satului, ceva mai la o parte, era o casă. În spatele ei o grădină mare, întuneată. Gardul de piatră care o împrejmuia, abia se zărea în întuneric. Grădina era a lui Marin Vlădăscu. Undeva, pe la mijlocul ei, era un nuc și sub el temelia unei case vechi. În această temelie erau ascunși banii. După ce cercetă bine terenul, Konsul găsi că e mai bine să intre în grădină pe la capătul ei de sus, pentru că e mai departe de casă și n-o să-i simtă nimeni.

— Hai, acu' să mergem, zise Konsul. Să băgăm bine de seamă, că dacă ne prind ceamurlii, e vai de pielea noastră!

Ocoliră pe departe, prin poiană, ca niște hoți, apoi se întoarseră și săriră peste zidul de piatră fără prea mare trudă. Dar îndată ce călcară în ograda străină, îi cuprinse neliniștea și, speriați cum erau, se opriră să-și tragă duhul. Și asta era o grădină, chipurile ca toate grădinile, dar locul le părea cu totul deosebit, ceva ce parcă nu mai văzuseră pînă atunci. Aveau senzația că la tot pasul erau capcane

îngropate și că în fiecare ungher pîndea un om. Luna se subțiasse și mai mult, cu amîndouă cornurile ridicate în sus.

Porniră înainte, trecură peste straturi semănate cu ceapă și fasole. Konsul nu-și lua ochii de la nuc, care se ridica în mijlocul grădinii ca un ghem uriaș. Ajunseră deodată într-un loc cu buruienile cît omul și nu mai vedeau unde calcă. Sub picioarele lui Tatar-Hristo pîrîiră vreascurile uscate. În acea clipă în ogradă lătră un cîine, după el altul și încă unul.

— Pe vine ! Stai pe vine ! șopti Konsul.

Dar cîinii îi mirosiseră, îi înconjuraseră și lătrau cu înverșunare. Vacarmul era mare.

Dinspre casă se auzi un glas :

— Ce-i acolo ? Encio, mergi și vezi ce se-ntîmplă în grădină. O fi intrat vreun cîine turbat. Mergi și vezi.

Alt glas răspunse :

— Stai, să-mi iau pușca. Ce poți să știi !

Konsul se ridică numaidecît, fugi repede spre zidul de piatră și sări peste el. În urma lui venea Tatar-Hristo, dar cînd vru să sară peste zid, doborî cîteva pietre. În acea clipă, în spatele lor fulgeră un foc de pușcă, apoi încă unul. Mai ușor și mai sprinten, Konsul fugea cît îl țineau picioarele. Tatar-Hristo n-avea poftă să cadă singur în mîinile ceamurliilor și, cu toate că era mai greoi, o zbughi și el în urma lui Konsul și, ca să-i fie mai ușor, tîra șișul pe pămînt. Cîinii îi urmăriră pînă la un punct și apoi îi lăsară. Dar Konsul fugea fără să privească înapoi. Uitase de șiș și auzind cum ceva zdrăngănea în urma lui, credea, în frica ce-l înfiorase, că ceamurlii aleargă după el, pe cai. Tatar-Hristo văzîndu-l pe Konsul cum alerga înaintea lui, credea că sînt în mare primejdie și cu toate că picioarele i se muiau, fugea și el. Trecură de o coti-

tură a drumului, apoi de alta. Konsul fugea necon-
tenit și după el fugea și Tatar-Hristo, iar șişul zdrăn-
gănea într-una.

În deznădejdea sa, Konsul decide să facă o ultimă
sforțare spre a se salva, părăsi drumul și o luă de-a
dreptul peste deal. Într-un loc se împiedică și căzu.
Întoarse capul și gândindu-se că totul s-a sfârșit
și că acum îl vor prinde, văzu spre mirarea lui că
nimeni nu era în urma lor. La câțiva pași de el că-
zuse, ca străpuns de un glonț, Tatar-Hristo. Câtva
timp nici unul din ei nu fu în stare să scoată o
vorbă, gîfîiau sleiți... Primul care își veni în fire
a fost Konsul.

— Bine, măi, de ce n-ai zis că ești tu, spuse el și
începu să tușească. Trebuia să zici ceva... Of... of...
mamă, mamă... Şişul zdrăngănea și mi-am zis... of,
of, mamă... Nu alergam atîta... dacă spuneai măcar
o vorbă...

Tatar-Hristo tăcea. Pieptul lui se ridica, apoi se
lăsa. La lumina palidă a lunii fața lui lucea scăldată
în sudoare. Cum Konsul îl sîcîia într-una, izbucni :

— Cară-te de-aici, cîine ! Mai să-mi plesnească
inima de-atîta fugă, și tu...

Nu avea putere să mai spună ceva. Pieptul lui se
umfla și se dezumfla mereu.

Konsul se ridicase în picioare și căuta ceva prin
buzunare, căuta în chimir, se căuta peste tot.

— Bețele, zise el. Nu sînt. Ce ne facem acu' ? Ia,
vezi, poate l-ai luat tu. Poate le-ai pus în chimir.

Tatar-Hristo se ridicase în picioare și se pregătea
să plece.

— Unde mergi ? strigă Konsul. Vezi, poate le-ai
pus în chimir. Unde mergi... să stai aici. Să-mi dai
bețele, auzi ?

Tatar-Hristo întoarse capul.

— Cară-te ! Bag şişul în tine. Îţi scot sufletul !
Dar Konsul era acum destul de departe şi strigă :

— Şişu-i al meu. Ce crezi tu !

— Na-ţi şişul ! strigă Tatar-Hristo şi şişul zdrăngăni la picioarele lui Konsul. Să nu-mi mai spui o vorbă de comoară, că îţi crăp capul. Să ştii !

Întoarse spatele ca să plece, dar îşi aduse aminte că mai avea un dinte împotriva lui Konsul, şi-i strigă :

— Sînt tare de cap, ai ? Tu eşti tare de cap, hai-mana ce eşti !

Porni. Cîtva timp se mai zărea încă în întuneric silueta lui, apoi se pierdu în beznă. Konsul rămăsese cu gura căscată, gata să spună ceva, dar tot scotocindu-se prin haine găsi beţele şi fu foarte bucuros. Luă tîrnăcopul, luă şi şişul, şi de teamă să nu dea iarăşi peste Tatar-Hristo, făcu un ocol mare şi intră în casă pe poarta din dos.

COȘMARUL

La moara lui Sirac năvăliseră mulți oameni. Și, pe cît era David Spînu din Cifutkuiusu de calm și de hotărît să-și aștepte rîndul, cînd o să-i vină în cele din urmă, pe atît era de nerăbdător prietenul lui, Rafail. Flăcăul nu putea sta locului. Ieșea în fața morii și se uita la căruțe de parcă le număra ; și veniseră căruțe multe și noi, tot una și una, zugrăvite, grele, încinse cu brîie de fier, cu două-trei rînduri de saci și fînul aruncat deasupra, cu cai mari și frumoși, acoperiți cu velințe noi. „Din care sate or fi oamenii ăștia ?“ se întreba Rafail și-i era necaz că sînt atît de bogați ; dacă erau mai săraci n-a-duceau ei atîția saci. Pe urmă intra iarăși în moară și, cu toate că acolo munca era în clocot, deși toate cele patru pietre ale morii se învîrteau, iar în lăzile de sub pietre făina curgea ca din șipotul unei cișmele, lui i se părea că totul merge foarte încet. Acru, nemulțumit, se reîntorcea la David.

— Nu ne vine rîndul repede, zise el cu deznădejde. Moșneagul ăla n-a terminat încă. A mai adus și alți saci.

David rîse, își scoase căciula, deși nu era nevoie, se uită la ea, o bătu de palmă, apoi o puse iar pe cap și zise :

— Nu te necăji, Rafailcio. Auzi cum bubuie bala-
urul ăsta. Urlă ca o ursoaică flămîndă, vrea să
mănînce. Morile de foc macină mult. Ne vine și
nouă rîndul, nici o grijă. Și dacă o trebui să dor-
mim aici, o să dormim. Barem în moara asta nu e nici
o maimuță.

— Ce maimuță ?

— Șezi, șezi aici, lîngă mine, să-ți spun. Ai fost
vreodată la Musubei ?

— Am fost, vezi bine.

— Cînd te mai duci, să te uiți de pe măgura din
față. Satul e în vale, iar în jur numai dealuri. Acu'
iarba e verde, o să vezi pe fiecare deal grămezi de
pietre, albe ca ciupercile. Sînt temeliile unor mori
de vînt. Odinioară în satul ăsta erau unsprezece
mori. Cînd treceai pe acolo și te uitai — și vedeai
cum se învîrt în bătaia vîntului, nu ziceai că sînt
unsprezece mori de vînt, ci unsprezece corăbii albe,
cu pînze.

Era acolo unul pe nume Gligor Cazac. Și el avea
o moară de vînt. Era bogat, n-avea copii și luase
de suflet pe Radul, băiatul surorii lui. Cu nora nu
se prea împăca și de asta trăia în moară, acolo se
culca, acolo se trezea. Pentru avere, Radul îi făcea
hatîrul și-i trimitea în fiecare zi mîncare bună și
un vin strașnic. Cazac bea ca un cazac, cum s-ar zice.
Dar moara îi sta la inimă. O repara, o dichisea me-
reu : ba îi acoperea fața cu scînduri noi, ba îi punea
alte aripi, și ele noi, de scînduri, ba schimba aripile
de scînduri cu altele, albe, de pînză. În timp ce cele-
lalte mori, toate niște vechituri în ruină, se învîr-
teau greu, cu trudă, scîrțîiau, hurducăiau, moara
nouă a lui Cazac se învîrtea vîrtos, repede, și era
printre toate morile ca o mireasă între babe.

Cazac își cunoștea meseria, era puternic și vînjos.
Simțea îndată ce vîntul se schimba și după ce-i

stabilea direcția, cobora și învîrtea roata. Atunci și moșnegii de la celelalte mori de vînt, văzînd spre ce parte se întorcea el, se întorceau și ei. Dacă venea furtună și trebuiau scoase cîteva capace sau strînse opritorile, Cazac era primul care făcea asta și, ca la un semn, toți ceilalți bătrîni scoteau unele capace sau strîngeau frînghiile opritorilor. Se putea zice că lucrau după comanda lui. Cînd am zis comandă, mi-a trecut ceva prin cap. În războiul rus, un general moscovit, cînd îi văzu pe flăcăii noștri cum joacă hora, a zis : „Bre, bulgarii ăștia ! Și hora o joacă la comandă. Dacă aveau armată, Dumnezeu știe ce-ar fi făcut.“ Ce-am făcut cînd am avut armată, se știe. Era vorba de Cazac. Și el comanda morile de vînt ca un general. Atunci eu aveam anii tăi și slugăream la Avdji¹ Mihal. Era iute la mînie, o namilă de om păros, cu niște mustați — ei, așa de lungi — și niște sprîncene... hm... de se lăsaseră pe ochi ca niște streășini. Dacă aveam eu mustați cît avea el sprîncene, mi-ar fi ajuns... Cum ziceam, așa era Avdji Mihal. Vorbea iute-iute, își mîncea jumătate din cuvinte, dar eu îl înțelegeam. Într-o iarnă mi-a spus : — Măi, Davide, măi băiete ! Vin sărbătorile, vine Crăciunul, oamenii fac colaci, plăcinte, trebuie o făină bună. Să te trimit la Batova, nu poți merge, că nu e drum. Ia, să pui tu doi-trei saci pe sanie și să mergi la Musubei, la moara lui Gligor Cazac. Mi-e prieten și macină foarte mărunt. Da' să stai acolo pîn-o macină, bre ! Să nu te depărtezi nici un pas. Grîul meu e bun, nu vreau să-l schimbe Cazac cu altu' !

Am pornit. Pe cîmp zăpada era pînă la genunchi, nici drum, nici țipenie de om ; peste tot numai pași de lupi. Caii erau zdraveni, dar pot să spun că eu duceam sania în brațe. Dacă se împotmoleau caii

¹ *Avdji* — vînător (turc.). Aici poreclă.

undeva, ieşeam înainte să băătoresc zăpada şi să deschid drum ; mai încolo dădeam într-o hîrtoapă — trage atunci de sanie cît te țin puterile. Am ajuns la moară pe întuneric, sleit, secătuit. Zic lui Cazac : Stăpînul mi-a zis așa şi pe dincolo.

— Stăpînul tău, zise Cazac, are mustăţile mari, da' mintea mică. Vezi aici, cîţi saci aşteaptă rîndul ? Lasă sacii şi pleacă. Vino poimîine să-i iei.

— Nu pot, zic eu, Bai Mihal mi-a poruncit să aştept aici.

— Atunci du-te şi leagă-ţi caii în grajd şi să dormi lîngă ei.

— Nu, zic eu, nu mă mişc de-aici.

Cazac se supără.

— Mucosule ! zice el. Să nu trăncăneşti mult, că acu' te arunc pe scări în jos !

Ne-am certat, așa cum stă bine. Pe urmă ne-am înţeles, m-am dus cu caii în grajd şi m-am întors în moară. La o vreme mi-am rotit ochii în jur, înăuntru era frig şi pustiu, prin unghere atîrnau paianjeni, roţile dinţate se învîrteau, afară aripile plescaiau, toată moara hurducăia şi trosnea. Mi s-a rupt inima pentru Cazac, văzîndu-l cum trăieşte. Nici tu vatră, nici tu foc — numai un mangal mic cu puţin jărat pe el.

— Moş Gligore, zic eu, cum poţi trăi aici ?   frig.

— Frig ? O fi...

— Şi-i un loc să te înspăimînti...

— Să te înspăimînti ? O fi...

Şi din vorbă în vorbă, să vezi ce mi-a povestit :

— Uneori, zice, noaptea stau lîngă mangal, mă încălzesc niţel şi aţipesc. Şi văd în faţa mea o vietate ca o maimu ă mică, cu ochii negri ca mura, se uită la mine. Încerc s-o alung, s-o lovesc, dar ea sare şi dispăre. Nu ştiu ce poate să fie asta.

— Ce putea să fie ? întrebă Rafael.

— Nu știu. Așa mi-a spus el.

Se făcuse târziu. Cazac își dădu seama că n-o să mă despart în ruptul capului de saci și-mi spuse :

— Văd că n-o să te duci să dormi în grajd, dar uite, e loc acolo, între saci, mergi și te culcă. Acoperă-te cu cojocul peste cap și dacă vine maimuțica să nu te sperii.

M-am culcat, m-am învelit bine cu cojocul. Nu că mi-era frică, eram tânăr și puternic, cum o să-mi fie frică, dar mă gîndeam cum putea să arate dihania asta, iar apoi, ostenit cum eram, am adormit fără să bag de seamă. Nu știu cît am dormit, dar la o vreme m-am trezit. Mă uit : nici lumină, nici întuneric, roțile mari se învîrteau, niște frînghii atîrnau, tuna... Nu-mi dădeam seama unde mă aflam. Doi ochi, negri ca mura, luminoși, se uitau la mine. „Acu-i acu’ !” mi-am zis eu și am sărit. Ce să vezi ? Ochii se uitau, e adevărat, la mine, dar nu erau chiar aproape. O față subțirică, înaltă, cu două codițe groase pe umeri, lucra lîngă piatra de moară. Mă uitam cum pune mîna ba pe una, ba pe alta, cum i se frîngea trupul ca o mlădiță. Se uita la mine și rîdea : avea o față brună, plinuță, sprîncene parcă trase cu cărbune, ochi negri și luminoși — aceiași ochi pe care-i văzusem în vis.

— Te-ai trezit ? mă întrebă ea. Bine că te-ai trezit. Îți atîrnau picioarele ca la mort. Hai, vino să-mi dai o mîna de ajutor, tocmai măcinam grîul tău.

M-am dus la piatră. Mai la o parte, acoperit cu cojocul, sforăia Cazac. Lîngă el cîteva vase de aramă goale, fărîmituri, oase despuiate de carne și o sticlă neagră rostogolită pe pămînt.

— Nu te mai uita la el, zise fata. Bunicul nu se trezește repede. Vino aici, ține și desfă sacul să-l umplu, că în ladă nu mai încape.

Eu nu prea ascultam nici cînd îmi poruncea Avdji Mihail, dar acu ascultam tot ce-mi spunea, mă duceam unde mă împingea ea, ca oaia. Nu eram bun de gură, vedeam numai cum mă fulgeră din ochii ei negri, care zîbeau mereu. Simţeam cum mă furnică sub piele dulci fiori.

Am scos făina din ladă şi am umplut sacul.

— Acu' să turnăm boabe în teică, zise el. Ia sacu' în spate !

Şi eu l-am luat, sacul era plin ochi, doi oameni îl puteau ridica cu trudă. L-am luat în spate. Trebuia să mă urc pe o scăriţă, m-am urcat. Trebuia să-mi spună cum să mă întorc şi unde să-l golesc, dar ea tăcea. Aşteptam, sacul mă strivea sub greutatea lui, vinele îmi plesneau, dar ea tăcea. Pîna la urmă mi-a spus unde să-l golesc şi mi s-a luat o piatră de pe mine. Mă uitam la ea ; rîdea.

— Bine, mă laudă ea. Acu' ia mestecătorul şi cînd lada o să fie plină vîrf, să netezeşti făina. Aveam obiceiul atunci, cînd mă apucam serios de o treabă, să rămîn, fără voia mea, cu gura căscată.

— Hei, închide gura, că ne înghiţi moara ! îmi zise ea.

Am închis gura, dar după puţin am uitat şi iarăşi am rămas cu ea căscată. Ea luă atunci un pumn de făină şi mi-o aruncă drept în gură. Ştiam că glumeşte, dar cînd am început să mestec aluatul, m-am supărat şi am prins-o de mîini. Mi-aduc şi acu' aminte, avea mîini zdrene şi i-am rupt o brăţară. Îmi ziceam că o să ţipe, dar ea n-a zis nimic. Rîdea.

Cazac începuse să mişte. Am fugit, m-am culcat iar printre saci şi m-am acoperit cu cojocul peste cap. Auzeam cum fata strîngea vasele şi cum plecă apoi. La piatră lucra acum Cazac şi tuşea... Se lumina de ziuă. M-am sculat şi eu.

— Ce faci, flăcăule, ai dormit bine ? strigă Cazac.

— Prost, am zis eu. Nu știu ce-a fost cu mine, parcă mă strîngea cineva de gît în somn, îmi venea să strig și nu puteam, vream să mă mișc, nu puteam. Ce-a fost asta, nu știu.

— Asta-i *ar-basan*, spuse Cazac și se uită la mine cu compătimire. E un vis rău — coșmar — așa-i zice. A venit maimuțica și s-a așezat pe pieptul tău. Boala ta nu-i deloc bună, dar să fii tu sănătos.

David tăcuse și zîmbea. Cu toate că-i ziceau spînul, avea o mustăcioară mică și subțire, acum căruntă. În jurul buzelor și ochilor se strîngeau zbîrcituri.

— Și pe urmă ? întrebă Rafail.

— Pe urmă trebuia să-i spun lui Avdji Mihal, eu lui, nu el mie, că făina e pe terminate și că trebuie de mers la moara lui Cazac la Musubei. „Acum știi și tu — îmi spunea Avdji Mihal — că la Cazac se macină o făină mărunță ? Hai, încarcă sacii și zbughi-o !”

Și eu mă duceam. Mă duceam deseori, pentru că Avdji Mihal avea familie mare, slugi numeroase și mulți ciobani. Când plecam luam cu mine și o damigeană plină cu vin vîrtos, din cel mai bun. Mîncam și beam împreună cu Cazac. Pe urmă eu mă culcam printre saci, mă acopeream cu cojocul peste cap și așteptam să vină maimuțica. Iar dimineața mă plîngeam lui Cazac că mă călcase coșmarul.

— Hei, băiete ! îmi zicea el. Boală grea te-a năpăstuit, da'... să fii tu sănătos !

— Ce s-a întîmplat cu ea ? întrebă Rafail. Unde-i acum ?

— Maimuțica ?

— Nu, fata.

— E, mă, Rafaile. Pasămite n-ai venit niciodată la noi și n-ai văzut-o pe cumătra ta Davideasa. E adevărat, nu mai e ca altădată. Păi cum ? Când era tînără, la Musubei erau unsprezece mori de vînt,

acu nu mai e nici una. Astea s-au întîmplat tare de mult.

În timp ce stau de vorbă, uruitul morii parcă se mai potolise. Apoi motorul începu deodată să duduie, aburul pufăia cu putere, fumul care ieșea prin coșul de tablă începuse să pufnească mai repede, cu mai multă forță. Pietrele morii duduiau surd, curelele plescăiau, sitele tremurau. Moara toată, readusă la viață de o putere nevăzută, începuse să lucreze mai repede și tot mai repede. Rafail nu băgase de seamă schimbarea și privea țintă înainte, cufundat în gînduri. David Spînul zîmbea.

ASIE

Cînd Liutfi scotea apă din fîntînă, deseori îi trecea prin minte că fîntîna lui, cu apa ei bună, la locul unde este așezată, și la urma urmei așa cum e, numai uitîndu-te la ea poți să-ți dai seama că e o fîntînă cu care te poți făli. Celelalte fîntîni, ale țăranilor, nici una nu-i ca a lui. Uite, de pe ghizdul ei de piatră Liutfi le vede : toate sînt strîmbe, aproape lăsate în paragină, parcă nu sînt într-un sat, ci într-o pustie. În jurul lor nici un firicel de iarbă, pămîntul e uscat, prăfuit și bătătorit ca o arie călcată de vite. Toate fîntînile astea sînt amare, la ele se adapă numai vitele, oameni apar rareori și toată ziua în jurul lor țopăie vrăbii, mierle și porumbei sălbatici. Își fac cuiburile înăuntru, în fîntînă, printre ghizduri — vrăbiile mai sus, mierlele mai jos, iar porumbeii la adîncime mare. În băltoacele de afară se scaldă gîștele. Un cal însetat a venit de pe cîmp și uite-l cum moțăie cu ceasurile cu capul plecat peste ulucul gol !

Fîntîna lui Liutfi e dulce. După un obicei moștenit de la tatăl lui și pe care acesta îl moștenise la rîndu-i de la tată-său, oricine cerea putea să bea apă din fîntînă. Era o virtute de familie, se făcea ca pomană. Cum fîntîna era chiar la marginea drumului — dru-

mul care trecea prin Cifutkuiusu și mergea la Constanța, la fântână se putea abate orice călător și oricare căruțaș putea să-și adape caii. Apa era scoasă cu calul, de la o adâncime de vreo sută de metri, dar curgea din belșug, ca dintr-o cișmea. De aceea în jurul ei creștea mereu iarbă proaspătă și moale. Chiar lângă fântână, o salcie tânără își lăsa în jos ramurile subțiri, cosite de fetișcană.

La asta se gîndea Liutfi cînd sta pe ghizdul de piatră al fîntînii și aștepta să prindă găleata grea și să o verse în uluc. Scotea apă de mai bine de un ceas, dar nu ajunsese încă să umple cele două uluce pentru că, așa cum se întîmpla mai întotdeauna, a trebuit să umple între timp și alte multe căldări, găleți și bidoane. Chiar și Ibriam Ceașolu sări gardul de nuiiele rupt care-i împrejmuia ograda și porni într-acolo. „Pe arșița asta nu pleacă el mai departe, se abate și el să bea apă“, își spunea Liutfi. Într-adevăr, încă de departe, Ibriam începuse să-și salte și să-și netezească cu mîna mustățile mari, blonde. Liutfi golea găleata încet. Ibriam bău ca din șipotul unei cișmele, apoi se dădu la o parte și, gemînd cu voluptate, din adîncul pieptului, începu să-și netezească iarăși mustățile. Să-i mai spună că apa e dulce și rece, n-avea nici un rost, despre asta vorbiseră de multe ori. De aceea Liutfi îl întrebă :

— E ceva nou, Ibriam ?

— Nou ? L-au prins pe Murad. Asta-i nou.

— L-au prins ? Cînd ? Unde ?

— L-am prins acolo, la Harmankuisee. Ibriam arată spre miazăzi. Numai ce veniră doi soldați, să-l ducă la graniță și să-l predea locotenentului.

Liutfi era în clipa aceea ocupat — dăduse drumul la frînghie și nu putu să-i răspundă lui Ibriam, dar și ceea ce auzise îl punea pe gînduri. Cînd întoarse capul îl văzu pe Ibrahim cum pleca. „Săracu' de el ! se

gîndea Liutfi la Murad. O să aibă de pățimit !
Aruncă frînghia pe scripete și căzu iar pe gînduri.

Murad fusese argat la Djalil. Era un flăcău cu umerii lați, foarte dîrz și tăcut, ca stăpînul lui. Nu se adunaseră bine — două pietre ascuțite nu macină făină — dar pacostea mare era că Djalil avea o fată. E adevărat, holteii spuneau, în batjocură, că e prea bălaie, mai bălaie decît trebuie, dar Asie era frumoasă. Pentru holtei era inaccesibilă, pentru că tatăl ei era bogat, dar mai cu seamă pentru că ea nu plăcea pe oricine. Murad, cel chipeș și plin de bărbăție, Murad cel tăcut îi căzuse cu tronc și ea, călcînd poruncile *Coranului*, își descoperise fața înaintea lui. Djalil începuse să bage de seamă, se încrunta și ocăra pe Murad fără nici o pricină. Pe urmă îi interzise să mai coboare în curte ; să stea dincolo, în odaie. Zilele trecute îi surprinse, cu totul întîmplător, pe Murad și Asie, cum stăteau de vorbă lîngă zid. Turbat de furie, Djalil puse mîna pe un lemn și, cu toate că Murad sărise zidul, reuși să-l lovească. Dar Murad nu era omul care să ierte o astfel de umilință. Toată ziua rătăci pe cîmp. Iar seara, cînd se lăsase întunericul, streășina de la stradă a casei lui Djalil luă foc și dacă nu erau prin apropiere oameni care să vadă și să stingă focul la vreme, casa ar fi ars toată. L-au văzut pe Murad cum se îndepărta în întuneric, repede-repede, de-a dreptul peste cîmp.

Nimeni nu credea că Murad se va lăsa prins ușor. Putea să se înfunde undeva prin Deliorman, să i se steargă urma pentru totdeauna. Djalil plecase la oraș să depună o plîngere. Dar iată că Murad a fost prins. N-apucase să meargă decît cale de un ceas de-aici. „De ce n-o fi fugit mai departe ? De ce nu s-a ascuns ? Cine putea să știe ?” gîndea Liutfi. Poate că nu e chiar ușor să mergi prea departe cînd te

apasă vraja ochilor albaștri ai Asiei. Acum pe Murad o să-l ducă la graniță. Gîndindu-se cît e de aspru locotenentul, Liutfi oftă și-și spuse :

— Sărmanul ! O să aibă multe de pătimit !

Liutfi mai vărsă o găleată și lăasă frînghia. Se uită apoi la celelalte fîntîni ; nu putea, așa cum îi era obiceiul, să nu facă o asemănare cu fîntîna lui, se simțea foarte mîndru și într-o clipă uitase tot ceea ce îi trecuse prin cap despre Murad.

Se apropia prînzul. Treaba lui Liutfi era pe terminate — cele două uluce erau pline pînă sus cu apă curată și limpede, care se revărsa peste buza ghizdului. Doar vitele mai trebuiau să vină. Întors cu spatele la fîntînă văzu venind dinspre cîrciumă doi soldați cu cămași și jambiere albe, cu baionete la armă. Între ei era Murad. Liutfi prindea tocmai găleata. Băgă de seamă că soldații și Murad se îndreptau spre fîntînă. „Cu ce pot să-l ajut ? se întrebă Liutfi. Măcar să bea și el puțină apă.“ Așteptă așa, ținînd găleata deasupra jghiabului, fără s-o deșerte.

Murad — ce voinic era ! — mergea cu capul sus, cu pașii grei și mari. Nu era nici încrunțat, nici speriat — fața lui era aceeași, brună, arsă de soare, cu mustățile negre și subțiri. Dar ochii lui nu mai erau aceeași — ardeau și păreau că văd altceva decît era în preajmă. De ce pe arșița asta își pusese sumanul și încheiase nasturii din față ? Liutfi se uită la el, dar neîndrăznind să-i vorbească, dădu numai din cap.

Băură apă, mai întîi soldații și după ei și Murad. Liutfi se uita la el cum sta aproape de ghizdul fîntînii, credea că vrea să se așeze sau să se urce pe ea. Mai mult nu putuse să vadă pentru că se întorsese cu spatele la fîntînă ca să lege frînghia. Deodată soldații începură să strige. Liutfi întoarse capul : Murad dispăruse. Cei doi soldați rămăseseră încremeniți, uluiți. Unul din ei își puse pușca alături, se

așeză pe ghizd pe burtă și, apăsându-și chipiul cu mîna se uită în fîntînă. Celălalt o zbughise din loc, pe urmă se întoarce și strigă :

— A sărit ! S-a aruncat în fîntînă !

Liutfi începu să tremure. Uite ce-a făcut Murad. Dar ce s-a întîmplat ? A căzut ? S-a aruncat singur ? Nici Liutfi, nici soldații nu văzuseră bine ce se întîmplase — dar un lucru era limpede : Murad era înăuntru, în fîntînă.

Unul din soldați dădu fuga pînă la post ca să înștiințeze pe locotenent. Aproape numaidecît — Dumnezeu, cît de repede se transmit știrile deosebite ! — de pretutindeni veniră oameni în goană. Bărbați, femei, copii ; bulgari, turci, tătari — toți locuitorii satului. Timpul era frumos, cerul senin, dar Liutfi avea senzația că toate casele și copacii se chirciseră ca înaintea furtunii, iar cerul parcă se trăsese înapoi, mai sus. Porumbeii de pe fîntînile amare se împrăștiaseră în stoluri mari și printre numeroasele aripi negre apărea, ici-colo, o aripă albă.

O mulțime deasă fremăta acum lîngă fîntînă. Toți vorbeau, strigau, dădeau din mîini — speriați, cu fețele galbene. Ghizdul fîntînii nu se mai vedea deloc. Peste capetele mulțimii se înălța coroana verde a salciei, cu ramurile plecate. Liutfi, din ce în ce mai neliniștit, trebuia să răspundă cînd unora, cînd altora.

Mulți dintre bărbați își așteptau rîndul să se uite în fîntînă. Dar ce-ar fi putut să vadă ? Nimic. Sus se vedeau pereții de piatră, pe urmă beznă. Departe, în fundul fîntînii lucea un cerculeț de apă mic cît un ban. Asta era totul. Dar de Murad, nici urmă.

Cîtva timp oamenii au mai vorbit ce-au mai vorbit, au tălmăcit și au răstălmăcit, apoi s-au potolit și-acum tăceau. Ce puteau ei să facă ? Trebuia mai întîi să vină locotenentul. Pe urmă să vină și Kara

Hasan, singurul om care curăța aceste fântîni și care era gata oricînd să coboare în ele.

Liutfi se așezase la o parte, obosit și deznădăjduit. „Ce-o să fie acu’ ?” își zicea el. Dacă Murad s-a înecat oamenii n-o să mai bea apă din fîntîna lui. Să se fi înecat oare ? Dar poate că nu s-a înecat !

Cum cei din jur se întrebau același lucru, el începu să tragă cu urechea.

— E viu, crede-mă ! spunea Vasil, căruia oamenii îi ziceau Socotitorul de stele.

— Măi, Vasile... îi răspundea moș Vicio. Cum se poate, mă ?

— Dacă-ți spun eu, trăiește ! repeta Socotitorul de stele. Era un om mărunțel de stat, îndesat, cu fața roșcovană și părul cărunț. Într-un ochi avea albeață — cu el nu mai vedea. Cînd se uita cu ochiul bun își sucea capul, așa cum fac păsările, parcă s-ar fi uitat la cer. De asta îl și porecliseră Socotitorul de stele.

— Tu, moș Vicio, începu iarăși el, îți aduci aminte ?... Băiatul lui Kasap Osman, cînd a căzut în fîntînă... Ce s-a-ntîmplat ? S-a înecat ? N-a avut nimic. Cînd l-au scos afară — eram și eu acolo — a luat-o repede la sănătoasa să nu-l bată tat-su.

Cei din jur făcură haz. Moș Vicio era însă neîncrezător :

— E, e, mă, Vasile... Se poate ? Omu-i ca piatra, cade. Cum n-o să moară ? Cade — și cu asta — basta...

— Ce dacă. Tot nu moare...

— De, mă Vasile... Cum se poate ?

— Se poate, vezi bine ! Asta... aerul din fîntînă e greu, te ține. Cînd a căzut băiatul lui Kasap Osman... era îmbrăcat cu poturi. Știi, vîntu i-a umflat și cădea încet, parcă îl duceau pe brațe. Și asta acu,

Murad, de, cînd am auzit că era cu sumanul pe el, mi-am zis : „Trăiește !“

„De-ar scăpa cu viață !“ își zise Liutfi, oftă și se uită spre fîntînile amare. Porumbeii se lăsau ușor din zbor, și se așezau pe ele.

— La Karali, începuse să povestească iar Socotitorul de stele — e unul Pencio, un nebun. Cînd îl apucă sare în fîntînă, și dacă găsește acolo o tinichea, începe să măsoare apa — umple tinicheaua și o varsă, umple și varsă. Numără, parcă ar cîntări grîu...

Cîțiva oameni rîseră iar.

— De, măi Vasile... Tu... — moș Vicio nu era deloc convins,

— Și pormă ? întrebă cineva.

— Pormă... îl scot și... gata. E teafăr.

„De-ar scăpa cu viață !“ își zise iar Liutfi și se ridică. Venea locotenentul. Ceilalți se sculară și ei în picioare. O dată cu locotenentul dinspre sat apăruse și o bătrînă. Plîngea, susținută de brațe de două femei. Era mama lui Murad. Mulțimea amuțise.

— Murad ! Of, fiule ! Murad ! strigă ea încercînd să se smulgă din mîinile femeilor. Murad ! Murad ! Lăsați-mă... Murad !

De cîteva ori se repezi spre fîntînă, vrea să se arunce în ea. Au tras-o la o parte, cu forța, cu părul răvășit, cu ochii uscați ; bocea încet, tînguitor.

A venit și Kara Hasan. Era gata : se legă cu o frînghie de mijloc și de coapse, își suflecă pantalonii, gol de la mijloc în sus. După ce veni, locotenentul ascultă cele ce-i spuneau oamenii, se uită și el în fîntînă, așa cum făcuseră și ceilalți, și porunci lui Kara Hasan să coboare. Vreo zece bărbați se prinseră cu mîinile de roată — îl lăsau în jos încet, cu multă

băgare de seamă. În cele din urmă frînghia se termină — Kara Hasan ajunsese pînă la suprafața apei. Toți cei de față tăceau și așteptau. Trecuse destulă vreme care părea fără sfîrșit. Deodată frînghia subțire care mergea paralel cu cea groasă și era pentru semnale, se mișcă și începu să joace. Kara Hasan cerea să fie ridicat. Bărbații se prinseră din nou de roată — calul fusese de mult dat la o parte. Dar ce s-a-ntîmplat? Negru de felul lui, acum era verde, cu fața zgîriată, plină de sînge.

— Unde-i ăla? De ce nu l-ai scos? — strigă locotenentul.

— Scoateți-mă afară! spuse, gîfîind, Kara Hasan.

L-au scos și l-au așezat mai la o parte. Kara Hasan respira greu. Albul din ochii lui se dilatasese.

— Spune o dată! De ce nu l-ai scos? Întrebă iar locotenentul.

— Păi, efendi... nu vrea... Vream să-l scot da' el m-a strîns de gît, să mă sugrume, nu alta... Nu vreau... Nu-mi trebuie asta. Cine vrea, n-are decît să între — eu nu mai vreau!

În mulțimea care se afla în jurul fîntînei se produse rumoare: Murad trăia, dar nu vrea să iasă. Ce om!

S-au încercat apoi tot felul de mijloace. Cei care aveau glas puternic se aplecau peste fîntînă și-i strigau lui Murad să se lase scos afară, să se predea. Cineva a propus ca Hasan să coboare iar, dar să i se dea un ciomag: dacă Murad nu vrea, să-l lovească. Pe urmă să-l lege și să-l tragă sus. Nici asta n-a ajutat la nimic, căci Kara Hasan nu vroia, pentru nimic în lume, să mai coboare încă o dată în fîntînă.

Din ordinul locotenentului au adus de la cîrciumă oglinda cea mare. Ținînd-o în soare, locotenentul

încerca să facă lumină în fîntînă și să-l vadă pe Murad. Dar lumina nu pătrundea decît la o mică adîncime, fundul rămînea în întuneric. Atunci, nemaiștiind la ce mijloc să recurgă, ofițerul a poruncit să i se spună mamei lui Murad să-l strige ea. Bătrîna, fie că a înțeles, fie că nu — veni la fîntînă și strigă plîngînd : „Murad ! Murad !“ și încercă să se arunce înăuntru. Femeile o traseră la o parte.

Dar iată că dinspre sat apărură o femeie tînără. Fața ei era acoperită cu feregea, iar după mers și după siluetă se vedea că este tînără. Mulțimea începu să se agite.

— Asie ! Asie ! spuneau mulți în șoaptă.

Asie veni și se opri puțin mai la o parte.

— Ce vrea ? întrebă locotenentul.

— Vrea să-l strige pe Murad. Vasil Socotitorul de stele se apropie și-i șopti ceva.

— Să-l strige, spuse locotenentul.

Fata nu se uita la nimeni. Se urcă pe ghizdul fîntînii. Se prinse cu o mînă de stîlp și se uită în jos. Nu dorea să-și mai ascundă fața, de aceea își scoase feregeaua. Cei care n-o mai văzuseră niciodată au putut să se încredințeze că era poate în adevăr foarte bălaie, dar acum părul ei cănit era roșcat ca arama, fața foarte albă și ochii albaștri. Se aplecă puțin, își încruntă sprîncenele încondeiate și strigă cît o ținea gura :

— Murad, ieși de-acolo ! Sînt eu... eu... Asie... Asie ! Murad ! Sînt eu... Asie ! Asie !!!

Vocea ei se repeta în ecoul din fîntînă și răzbătea pînă la fund. Coborî apoi de pe ghizdul de piatră, se duse puțin mai la o parte și întoarse capul. Se uita la frînghia subțire. Toți se uitau acolo unde se uita și ea. Trecură cîteva clipe — dar nu se întîmplă

nimic. Deodată frîghia cea subțire începu să joace, bărbații învîrteau roata, cu strigăte. Asie plecă spre casă. Mersese destul — pasămite știa cît trebuie să meargă, apoi întoarse iarăși capul : Murad apăruse la gura fîntînei. Mîini puternice de bărbat încercau să-l prindă. Mama lui țipa. Asie rămase o clipă pe loc, apoi se întoarse și intra în casă.

RĂSPALATA

Începuse să plouă. Spre șopronul aproape ruinat, rămas de la moara lui Havezov, acum distrusă de foc, așezată în afara satului, în mijlocul câmpului, alergau să se adăpostească mulți oameni care lucrau prin apropiere. Cel din urmă veni David, desul de zdrențuit. În fața șopronului el văzu două pluguri lăsate în ploaie, la care erau înhămați câte doi cai și câte doi boi. Sub șopron erau cinci-șase oameni, toți tineri, care se grămădeau unul în altul și vorbeau în șoaptă. Îndată ce-i văzu, David își dădu seama că aici se adunaseră dinadins, sau poate numai din întâmplare, toți flăcăii din sat care cu câțva timp în urmă fuseseră amestecați într-o întâmplare hazlie cu un cocoș furat.

— Bună să vă fie ziua, flăcăilor ! îi salută David, scuturându-și căciula și uitându-se la tineri cu ochi care râdeau. Era om vesel și-i plăceau glumele. Ce, mă, ce mai puneți la cale ? Iar vreun cocoș ?

Numai unul dintre flăcăi, unul scund și îndesat, se întoarse și se uită la David pe sub sprâncene, supărat. Ceilalți păreau a nu fi băgat de seamă că mai venise cineva și continuau să vorbească în șoaptă. David nu îndrăznea să se apropie de ei și rămase mai la o parte. „Fac prinsoare — își spuse

el — că haimanalele astea vorbesc de Ciocoiul. Cine știe ce cursă vor să-i întindă !” Un fulger roșu ca focul îi luă ochii, trăsnetul spintecă cerul și ploaia începu să bată mai tare pe acoperișul șopronului. David privea în ploaie, dar în același timp trăgea cu urechea și încerca să prindă câte ceva din ce vorbeau flăcăii.

Cu toată curiozitatea care îl rodea, nu reușea să înțeleagă despre ce vorbeau, dar auzea cum pronunțau des numele Ciocoiului. Petăr Mînzov, Ciocoiul, era din satul lor, un om cu treburile foarte încurcate și cu pămînt puțin, dar îi plăcea să se poarte ca un mare moșier. De aici îi venise și porecla de Ciocoiul. Într-o seară auzise cum cîrîiau găinile în coteț, sări de la locul lui, așa cum era, în ciorapi și puse mîna pe hoț, dar acesta reuși să scape lăsîndu-i în brațe un cocoș cu gîtul răsucit. Dimineața, răufăcătorii — aceiași băieți pe care David îi vedea acum în fața lui — au fost arestați și — spre hazul tuturor — în timp ce erau purtați de colo pînă colo pentru cercetări, ca să se vadă, la fața locului, cum s-au petrecut faptele, ei treceau cocoșul, jumulit de pene și adormit întru Domnul, din mîna în mîna, ca să-l poarte, pe rînd, fiecare din ei. A rîs, se zice, tot satul.

Ciocoiului îi făceau mare plăcere isprăvi de soiul ăsta. Își lăsase dinadins grădina prost împrejmuită și, dacă intra un porc, făcea numaidecît plîngere la primărie că i s-au făcut pagube mari și pînă la urmă, ca să nu ajungă omu' la judecată, cădea la înțelegere cu stăpînul porcului și-l păgubea de două-trei banițe de grîu. Și, cum se făcea că tot pe ogoarele lui intrau vitele, tot lui îi furau câte ceva, întotdeauna numai pe el îl jigneau și-l amenințau. La cel mai mic prilej Ciocoiul făcea un proces, dar după prima sau a doua înfățișare, deseori chiar

înainte de începerca dezbatărilor, cădea la înțelegere cu vinovatul și-i ciupea și lui câteva banițe de grâu.

Năravul ăsta îi devenise o adevărată meserie. Dar cel mai de mirare era că, mereu pus pe gîlceavă, cu limba înveninată, certat cu multă lume, reușea cu toate astea să iasă din situațiile cele mai primejdioase întreg și nevătămat. Decăzuse cu totul, făcea multe trăsnaî, dar era înrudit cu oameni înstăriți, de vază; nevasta lui era femeie cu scaun la cap, cu inimă bună și purta urmele încă vizibile ale unei frumuseți trecute. De ce neam era se vedea după Aspasia, sora ei, cumnată a Ciocoiului, care își petrecea vara în sat. Era o fată cu talia subțire, frumoasă, cu ochii negri și totdeauna plină de voie-bună. Venea în sat cu fața albă-roșie ca un măr, dar aici, arsă de soare, se înnegrea ca o țigancă. Toți copiii din sat o cunoșteau.

Ploaia se opri și toți cei de sub șopron ieșiră afară. Caii și boii celor două pluguri, lăsați afară în ploaie, erau learcă. Cîmpia era sub o pînză de apă. Norii negri se mistuiau deasupra satului, din cînd în cînd tuna. David își aruncase coasa pe umăr și se pregătea să plece, dar nu se putu stăpîni și aruncă iarăși o glumă :

— Ei, mă, ce-ați hotărît ? Care mamă o să-și plîngă feciorul ?

Flăcăul cel scund și îndesat îi răspunse răstit :

— Bai Davide, altă treabă n-ai ?

În clipa aceea pe drum apărură un țăran călare. Și el și calul erau murați bine. Copitele calului azvîrleau zdrențe de noroi negru și lipicios.

— Bai Deniu, întrebă același tînăr pe călăreț, a cui e căruța care vine-n urma ta ? Cine-i în ea ?

— Ciocoiul, răspunse țăranul întorcînd capul și uitîndu-se înapoi. I se cam poticnesc căișorii.

— E singur ? Parcă are pe cineva-n căruță ?

— Ba nu, e singur. În spate a acoperit ceva cu sumanul, cred că-i sare.

Tinerii și-au aruncat priviri viclene și ca mai-nainte s-au strâns iar laolaltă. David nu îndrăzni să-i mai înțepe și porni spre sat. „Acu' Ciocoiul nu le scapă, îl scarmână ei bine“ — își spunea el zîmbind.

Trecu destulă vreme pînă cînd căruța se apropie de șopron. Caii mici, asudați, încovoiați, cu capetele plecate, își tîrșiau cu multă trudă picioarele prin glodul gros ; șlip ! șlip ! — făceau copitele, ca dopul tras din gîtul unei sticle. Roțile tăiau șanțuri adînci în noroi. Ciocoiul, cu țacălia lui ascuțită și îngălbenită, cu ochii albaștri, vioi, ședea în față și învîrtea biciul. Văzu cum cinci sau șase oameni ies deodată de sub șopron și aleargă spre el. Îi recunoscuse de îndată și își dădu numaidecît seama că n-au gînduri curate ; fiecare din ei ținea ascunsă la spate o bîtă scurtă. Se pare că Ciocoiul nu se sperie prea tare, numai că începu să învîrte biciul mai repede, strigînd : „Dii ! Haide, dii !“ În spatele lui era, așa cum le spusese țăranul cu calul, ceva acoperit cu o pînză groasă și deasupra un suman — se părea că e sare acoperită bine, ca să nu se topească de ploaie.

Flăcăul cel scund și îndesat prinsese caii de hățuri și-i mîna rîzînd.

— Ei, ce faci ? Mă, ei ! îi strigă Ciocoiul.

— Nimic, bai Petre. Să trag caii la un loc uscat.

Dar în loc să-i scoată la un loc mai uscat, îi băgă în șanțul ros de ape, plin cu nisip și noroi aduse de torent. Roțile se afundară pînă la osii și caii se opriră.

— Idiotule ! Prostule ! Idiotule ! începu să suduie Ciocoiul care ridicase biciul să-l lovească, dar

rămase cu mîna în aer : ceilalți flăcăi veneau spre el cu bîtele ridicate. Ciocoiul se îngălbeni și-ncremeni.

Deodată pînza și sumanul, sub care chipurile era sare, săltară în sus și sub ele apărură o față albă, cu ochii negri, frumoasă, cu părul lucios și negru ca smoala. Aruncă o privire în jur și uimită de cele ce vedea, începu să rîdă.

— Ah ! Spasca ! strigară cîțiva flăcăi și se opriră. Toți se grăbeau să țină bîtele, așa ca să nu pară că aveau de gînd să lovească pe cineva.

— Unde sîntem ? I-am tras un pui de somn... Am ajuns ? întrebă fata. Pe urmă se aplecă și, văzînd cum se împotmolise căruța, începu să rîdă iarăși.

Ciocoiul era tare necăjit.

— Ei, ascu-cul-tă... tu, ă-la de co-co-lo ! se bîlbîi el. Să scoți căruța din noroi ! Tu ai băgat-o acolo, tu s-o scoți ! Dar văzînd ochii reci și răi care îl fixau, începu să strige : Vă dau în judecată ! Pe toți ! Vă învaț eu minte !

Începu să se caute ba într-un buzunar, ba în celălalt, ca să scoată de bună seamă hîrtie și creion și să le noteze numele.

— Cîte banițe ne iei acu', ai ? îl întepă unul din ei.

— Tîlharilor ! Mă atacați, ai ? Mă loviți pe la spate...

Cu ochii mereu rîzînd, fata îi spuse :

— Nu te necăji, cumnate. Lasă caii să se odihnească.

Întoarse apoi capul și se uită pe rînd la fiecare, cu o privire calmă și senină. Apoi spuse unuia dintre băieți :

— Hincio, ce face, mă, Nenca, soră-ta ?

Pe urmă privi peste capul lui și descoperi încă unul pe care-l cunoștea :

— A, Vasile ! Tu ești, mă ! Mergem iar la târg, la Spasovo ? Îți aduci aminte cînd ai răsturnat căruța și ai aruncat fetele în tufa de mărăcini ? Și rîse din toată inima, ca adineaori.

Ciociul nu prea înțelegea ce se întîmplă, dar îi văzu pe băieți cum se înghesuiau lîngă căruța, dădeau pe rînd binețe fetei și spuneau cu bună-cuviință și cam încurcați :

— Bine-ai venit, Spasca !

Fata din căruța era Aspasia, cumnata Ciociului. Hincio, băiatul cel scund și îndesat, se înveselise.

— Bai Petre, strigă el, să scoatem căruța ! Înhamăm caii noștri. Hai, băieți ! Aduceți caii !

Au înhamat cei doi cai de la plug — amîndoi erau roșcați, bine hrăniți și puternici — înaintea cailor Ciociului, legîndu-i de hulube. Ca să poată mîna mai bine caii, unul din băieți încălecă pe cel din față, cum fac artileriștii. Căruța fu scoasă din glod și porni repede prin noroi spre sat.

Ciociul se înveselise. Visul lui de totdeauna era ca, după ce-și va pune ordine în socoteli, să poată, ca un adevărat cioci, să înhame la căruța două perechi de cai, unii înaintea celorlalți ; de asta acum se simțea în largul lui. Trei băieți se așezaseră pe loitrele căruței, al patrulea era în spate. Aspasia rîdea mereu.

— De dat, tot o să-mi dați voi cîteva banițe de grîu de toamnă, spuse la o vreme Ciociul. Nu vă iau mult : cîte una de fiecare !

— De ce ?

— Cum, de ce... Să mă atacați voi pe mine... pe la spate... ați scos și revolverele...

— Care revolvere ? Să fii mulțumit c-a fost Spasca cu tine. Revolvere ?... Stai puțin, să ne înțelegem. Prr !... Prr !...

Băieții vroiau să oprească căruța, dar Ciocoiul se dădu bătut.

— Bine, bine, nu vă cer nimic. Vă iert ! strigă el. Dați-i drumu' !

— Așa ! Așa ! strigă bucuroasă Aspasia bătînd din palme.

Căruța mergea mai repede, flăcăii strigau cît îi ținea gura. Printre glasurile puternice ale bărbaților se auzea, ca un clopoțel, rîsul fraged și cristalin al Aspasiei. Ciocoiul își scosese pălăria pe care o flutura în dreapta și-n stînga și începuse să cînte. Cîntau și flăcăii.

Un țăran cu coasa pe umăr se dădu la o parte din drum, ca să nu-l calce căruța. Era David. El așteptă să treacă mai departe căruța, apoi de uimire lăsă capul în jos.

— Și-acu' a scăpat ! își spuse el, gîndindu-se la Ciocoiul. N-ajunge că i-a dus de nas, acu' îi pune să-i și cînte ! Asta-i drac curat !

Nu-și putu lua ochii de la căruță pînă ce intră în sat și coti, trasă de patru cai, spre „moșia“ Ciocoiului.

DACĂ PUTEAU SA VORBEASCA

(1936)

FIECARE CU NUMELE LUI

De Anul Nou își prăznuia numele Vasil, sufragiul. La moșie el era și bucătar, ținea pîinea și cuțitul, și de aceea l-au sărbătorit așa cum se cuvine : au înhămat caii la o căruță cu canaturi, l-au urcat în ea și cu mare alai l-au dus la fîntînă să-l scalde, după datină. La căruță au înhămat pe Bălan și Civga, boii cei mai frumoși de la moșie, amîndoi puternici, cu coarne mari, albi ca neaua. Le-au înfășurat coarnele în foiță subțire, ca aurul, i-au împodobit cu cimșir, iar Galunca, nevasta lui Vasil, le-gase de ei darurile, ca la nuntă. Pe Vasil nu l-au scăldat, i-au turnat numai puțină apă pe cap ca să-i fie de sănătate. Dar ce zarvă au făcut, ce mult strigau toți ! Cîntau și cimpoaie. Cineva strigă :

— Vasile, de ziua ta se bucură și dobitoacele. Uite la Bălan și Civga, ce nazuri fac !

Toate astea s-au întîmplat cu vreo zece zile în urmă. Unchiul Mituș, mai marele peste argații de la moșie, își reamintea întocmai cele petrecute, pentru că astăzi se certase cu Vasil — îi pusese în ciorbă niște oase și el nu i-o putea ierta. Afară de asta, tocmai în clipa aceea unchiul Mituș ieșise pînă în fața grajdului și văzuse vitele care se întorceau de

la fîntînă. El intrase numaidecît înăuntru pentru că boii trebuiau băgați în adăpost.

Măsura bogăției oamenilor de prin partea locului era numărul plugurilor pe care le foloseau. La moșie aveau două pluguri, aveau care va să zică douăzeci și patru de boi, cîte doisprezece de fiecare plug. Acum, cînd se întorc de la fîntînă, par o întreagă cireadă. Îi mîna din urmă Ago, argatul. În urma lor juca șfichiul de la biciul lung al argatului ; boii mergeau în grup, strînși unii în alții. S-au apropiat de moșie, acum sînt pe poiana din față, dar Ago a dispărut pe undeva. Cei mai mulți boi rămîn pironiți în loc : nici unul nu mișcă, nu tresare, de parcă n-ar mai avea putere să meargă mai departe. Ochii și urechile sînt ațintiți spre grajd, un iz de fîn proaspăt cosit le gîdilă nările, dar cum o să facă cei vreo sută de pași care mai rămîn ! — de i-ar lua cineva în brațe să-i ducă acasă !

Vremea bună îndemna la trîndăvie. Aerul era liniștit, nu era prea frig, pete de chiciură albă împetriștau pămîntul. Spre răsărit, printre norii tulburi apăruse o spărtură prin care se strecurau raze roșietice de soare. O ceață transparentă și ușoară ca fumul învăluia cîmpia.

În timp ce mai toți boii rămăseseră pe loc, acolo unde se opriseră, cîte unul se apropia de casă. Pe gunoi, acolo unde se aruncă resturile de bălegar ars, doi boi se luaseră în coarne, alene, în glumă, de parcă nu-și puteau potrivi coarnele. Un bou, jumătate alb și jumătate negru, molfăia o hîrtie pe care nici n-o înghițea, nici n-o scuipa. Altul venise lîngă gardul de nuiete și-și scărpină mereu cornul la rădăcină. În fața grajdului, dincolo de ogradă, un bou mare și cenușiu își trecuse grumazul peste zid și se uita drept în ușa grajdului : privea fix pe unchiul Mituș, care tocmai ieșea și, măcar ca să-i atragă

atenția, își opri respirația apoi pufni cu putere, de parcă fuma. Dar unchiușul nici nu se uită la el și își văzu mai departe de treburile.

La o vreme Ago se întoarse, unchiul Mituș îl văzu din ușă și-l ocări :

— Unde alergi, zăpăciturile ? Vino, să-mi ajuți să legăm boii.

E adevărat, Ago era cam slab de minte, dar și unchiul Mituș cînd avea de lucru sau dacă se certa cu Vasil, era mai aspru. Era un om în etate, mic de statură, cu fața roșcată, de tătar, acoperită de o barbă rară, mai lungă și mai ascuțită sub bărbie. Pentru această barbă, în timp ce toți îi spuneau în semn de respect unchiul Mituș, Vasil, sufragiu, îl poreclise „unchiul Țap“, ca să rîdă de el.

Fără să ia în seamă dezvinovățirile lui Ago, unchiul Mituș ieși mai în față, se uită la boi și strigă :

— Bălan !

Strigătul căzu printre boi ca o piatră, dar nu se produse nici o mișcare : cei care stăteau rămaseră la locul lor, iar cei care se împungeau se luară iar în coarne. Unchiul Mituș strigă pentru a treia oară, și mai tare :

— Bălan !

Nimeni nu știa unde fusese Bălan, care apărură numaidecît mergînd spre grajd. Unchiul Mituș strigă :

— Civga ! Civga !

Civga apărură numaidecît în urma lui Bălan. Amîndoi erau albi, cu coarne răscucite, ca de ren. Ei îl duseseră pe Vasil ca să-l scalde. Amîndoi păseau fuduli și țănoși, parcă erau din os de domn.

Unchiul Mituș îi așteptă să se apropie și-i mîna spre grajd. Îndată ce văzură că argații sînt în urma lor, boii grăbiră pasul scuturîndu-și corpurile mă-

tăhăloase și, alergînd, intrară în grajd și se opriră tocmai pe locurile lor. Apoi începură să lingă fînul plin de miresme, înainte ca unchiul Mituș și Ago să-i ajungă din urmă și să le lege frînghia de coarne.

Unchiul Mituș ieși din nou în fața grajdului și strigă :

— Techeș ! Techeș !

Un bou masiv, cu păr gălbui și creț pe frunte (de asta-i zicea Techeș, adică Gălbiorul) își auzi numele și se urni, după ce mai întîi se uită la ceilalți boi ca nu cumva vreunul să pornească din greșeală în locul lui. Gonit din urmă de Ago, începu și el să alerge și se opri la iesle, așa cum făcuseră Bălan și Civga.

Unchiul Mituș continuă să-i strige pe rînd : Sivri ! Ak-Koiruk ! Komur ! Karaghioz ! Ghiuverdji ! Înșiră unul după altul o sumedenie de nume. Venise rîndul boilor care se opriseră încă de la început și stau nemișcați ca niște statui. Din mijlocul lor pornea, parcă readus la viață, numai cel care-și auzea numele. Ceilalți nu se urneau din loc. Nu se întîmpla nici o greșeală, nici unul nu răspundea în locul altuia. Chiar și unchiul Mituș, cu toate că era necăjit, îi laudă în gura mare :

— Bravo, băieții mei, așa vă vreau ! Ce crezi tu ? — spuse el lui Ago... — și ei au terminat cîteva clase, au învățat carte...

Cu aceste cuvinte unchiul Mituș bătea în Vasil, care se fălea deseori că terminase trei clase.

În cele din urmă toți boii fură legați la iesle. Unchiul Mituș îi îmbrățișă cu privirea — toți smulgeau cu lăcomie fînul —, socotea că s-a făcut totul așa cum trebuie și ieșea împreună cu Ago să fumeze în fața grajdului.

Ago era foarte bucuros cînd îl cinsteau cu o țigară. Trăgea cu sete, ochii îi lăcrimau, tușea.

— Ce crezi tu, mă? Își urmă unchiul Mituș vorba. Eu, drept să-ți spun, pun vita mai presus de om. Spune-mi tu, cunoști vreo vietate mai cumsecade decât boul? Treci pe lângă el: nici nu mușcă, nici nu dă cu piciorul. Zic că împunge... nu împunge deloc! Mână-l cât vrei; rabdă, nu zice „of“, nu spune că nu poate. Merge până dă în bot...

— Hm... mormăi Ago și zîmbi.

— Și înțelege, înțelege tot. Ce vorbim noi acu', cu cu tine, el înțelege tot.

— Apăi, vezi bine, cum să nu-nțeleagă, spuse Ago cu vocea lui groasă și începu să se hlizească. Înțelege, pe dracu...

Unchiul Mituș se uită la el cu compătimire.

— Mă, prostănacule! zise el. Ce crezi tu, mă? Boii-s mai deștepți ca tine și ca mine. Ia încearcă să-i înjugi: n-ai zis bine: „Ia-l“ și-a și pus grumazul în jug.

— Hm... zîmbi iar Ago.

— Da' dacă nu-i la locu' lui, nu se lasă înjugat. Dă din cap, nu vrea și pace. Vrea să zică: „Locul ăsta nu-i al meu“. Fiecare își știe locu'!

Unchiul Mituș tăcu o clipă, apoi continuă:

— Rîzi tu, dar habar n-ai de nimic. Îți zic eu, boul e mai deștept și decât calul. Ai văzut la arat: pe Bălan și Civga îi înjugăm la fund, lângă plug. Ai văzut cum țin plugu' — nu mișcă nici la dreapta, nici la stînga, tot pe brazdă țin, drept. Da' perechea din față, călăuzele care conduc plugul? După ce scoți o brazdă și treci pe partea cealaltă, ce crezi? Că-i întorci tu? Tu strigi „cea! cea!“ da' ei își știu treaba singuri. De asta li se zice călăuze, ei conduc: se întorc drept pe brazdă. Și pornesc: un, doi, un, doi...

Ago aruncă mukul de țigară și rîse.

— Rîzi, da' ești un prost, spuse unchiul Mituș. Tăcu o clipă, căzu pe gînduri, oftă și apoi continuă : E dobitoc, da' are suflet. În sat la noi era unu', moș Stoian, Indje Stoian. Eu nu l-am apucat, dar am auzit de el... Să-ți spun, căzuse bolnav, era pe moarte, greu. „Aduceți boii, zice el, aduceți-i aici, în prag.“ Vîno aici, Dimitrie, zise el lui fecioru-său și se sprijini cu o mînă de umărul lui... Vîno și tu, babă, zise el nevestii și se sprijini cu cealaltă mînă de umărul ei. Și tîrîș-grăpiș ajunse la ușă. Boii erau acolo. Sărută pe unul pe frunte, pe urmă pe celălalt. Acu', zise el, s-a sfîrșit. Acu' pot să mor.“ S-a culcat în pat, a pus mîinile cruce pe piept și pînă seara și-a dat duhul.

Unchiul Mituș se întoarse cu fața spre grajd aruncă o privire împrejur și luă de sub streășină un cîrlig.

— Hai ! Să mergem să aducem puțin fîn, că se-ntunecă, zise el. Hai, Ago ! La ce te gîndești ?...

Și amîndoi, el cu cîrligul, Ago cu tîrna de nuiete, pe care o tîra după el, porniră spre căpițele de fîn.

NUNTA VASILENEI

— E, Ago, îți place logodnicul meu ?

Vasilena așteptă o clipă, dar își dădea seama că Ago n-are de gând să-i răspundă, de aceea se întoarse iar, așa cum stătuse pînă atunci și se lipi mai strîns de Galunca, sora ei. Lîngă ei era Vasil, cu unchiul Mituș și cu Petăr ciobanul. Toți se uitau la cei doi călăreți care se întreceau pe poiana din față și se îndepărtau tot mai mult de moșie. Unul din ei era logodnicul Vasilenei, iar celălalt — prietenul lui. Curînd trecură peste deal și dispărură.

Atunci Vasilena întoarse iarăși capul, zîmbitoare, bucuroasă, cu ochii negri sclipitori, se uită după Ago și-l întrebă încă o dată :

— De ce nu spui nimic, mă ? Îți place logodnicul meu ?

În locul lui Ago răspunse Petăr :

— De ce să-i placă lui Ago, doar n-o să-l cumpere !...

Ago se hlizi. Repetă vorbele lui Petăr din fundul gîtlejului, sclifosindu-se și trăgînd de cuvinte :

— De ce să-mi placă... doar n-o să-l cumpăr !...

Vasilena îi strigă din cerdac :

— Nu te chem la nuntă, să știi !

Ago se înveseli mai tare. Repetă a doua oară, repetă și a treia oară cuvintele lui Petăr, se umfla ca un curcan în pene și se mișca așa de caraghios, că toți făcură mare haz, ca-ntotdeauna. Dar Ago nu-și dădea seama că rîd de el. Credea că toți fac haz de vorbele lui de duh căzute tocmai bine, și de aceea se hlizea cu gura pînă la urechi.

Galunca îl privea cu multă compătimire, îl trase de mîncă pe bărbatul său și intrară amîndoi în casă. Unchiul Mituș și Petăr se duseră și ei în grajd. În urma lor venea Ago, care mormăia ceva și continua să se hlizească de unul singur.

Pe Vasilena o pregăteau acum de nuntă sora ei Galunca și Vasil, în casa cărora crescuse. Logodna ei — o logodiseră cu un flăcău din satul vecin — avusese loc cu vreo zece zile în urmă și toți băgaseră de seamă că atunci cînd logodnicul venea să-i facă o vizită, Ago se necăjea, se înrăia și devenea morăcanos. Nimeni nu-și da silința să descopere de unde venea această schimbare la Ago, ci căutau mai degrabă să facă haz pe seama lui.

La aceste glume, poate și din alte cauze, Ago, care de felul lui era cam slab de minte, își pierdea cumpătul, mintea i se întuneca mai tare și începea să facă prostii peste prostii. Sau se încăpățîna și nu mai vrea să pună mîna pe nimic. Ca să nu-l ocărăscă, pentru că n-ar fi fost de nici un folos, îl trimeteau la Vasilena să-l îmbuneze. Ea știa cum să-l ia și Ago o asculta. Chiar mai mult: cînd lucra cu Vasilena, Ago muncea cît pentru doi: ridică, chipurile în glumă, greutatea foarte mari, puterea lui grozavă era parcă fără margini, nu știa ce-i oboseala. Tot timpul trîncănea gîngăvit, striga cît îl ținea gura, de parcă se certa, rîdea zgomotos.

Spre seară, după ce logodnicul plecase, Ago tîra tîrna de nuiete spre șură. Se întuneca. Ago era și

acum nemulțumit, acru și de necaz nu dăduse nici un semn unchiului Mituș, crezând că va veni el singur. Dar în urma lui se auziră pași ușori și repezi — îl ajunsese din urmă Vasilena.

— Hai, Ago. Să aducem amîndoi fîn —, îi spuse ea.

Vasilena își schimbase rochia pe care o purtase dimineața, dar cu toate astea ceva nou tot mai purta pe ea. Pe piept îi lucea o salbă de galbeni. Dar ceea ce sărea în ochi era bucuria și tulburarea care o cuprinsese. Ochii ei negri ardeau ca focul și, subțire și zveltă cum era, calca ușor și avîntat, luînd-o mereu cu cîțiva pași înaintea lui Ago. Ago se uita la ea pe sub sprîncene, dar tăcea.

Cînd ajunseră la șură, Ago luă un braț de fîn, îl aruncă în coș și începu să-l îndese cu pumnii, foarte supărat și cît putea mai tare. Vasilena sta mai la o parte și-i spunea :

— Ago, știi că nunta e duminică ? Așa a zis logodnicul meu lui bădița Vasil : „Duminică, zice, venim să luăm mireasa“. Ah, Ago, numai puține zile mai rămîn aici. Dac-ai ști, măi, ce rău îmi pare !...

Ago îndesa acum fînul mai cu foc. Vasilena continua :

— Cum de nu mi-a fost dat, măi Ago, să mă ceară careva mai de aproape. Acu... așa departe. Cînd or începe ploile, noroiul, n-o să mai pot veni. N-o să ne mai vedem, Ago... Ce e ? Ce ai ?... Întrebă ea vîzînd cum Ago își privea de-aproape degetul.

— M-am întepat... numai mărăcini, mărăcini... se supără Ago.

— O să-ți fie dor de mine, Ago ? De ce taci așa ?... Cu cine o să cari fînul ? Cine o să-ți aducă pîine ? Unde pleci, mă ?

Ago se trase mai la o parte și se așeză jos.

— Nu mai car fîn... Nu vreau, zise el. Tot eu, numa' eu... Iac-așa, nu vreau... Nimeni nu-mi dă

nimic... barem niște opinci... Toți mă bat... Ce vor de la mine... să mă bată pe mine...

Ago oftă din adînc apoi începu să plîngă. Se întunecase și Vasilena era nevoită să se uite la el mai de-aproape : fața slută a lui Ago se brăzdase toată ; lacrimile îi udaseră obraji. Din cînd în cînd smiorcăia și-și ștergea ochii cu palma.

— Măi, Ago, îl dojeni Vasilena. De ce faci așa ?... Nu te-a bătut nimeni.

— Hm... nu... Da' bai Vasil ? Acolo, la fîntînă, nu m-a bătut ?

— Păi asta a fost anu' trecut, mă ! strigă Vasilena gata să rîdă. Dar îi trecu fulgerător prin cap un alt gînd și spuse cu vocea mai mică : Nu mai plînge, Ago, nu... Doar mă ascuți, nu... Drept să-ți spun, Ago, poate că nunta nici n-o să fie duminică. E timp destul. Chiar prea mult... Ridică-te, ridică-te să ducem fînul ! spuse ea și se duse lîngă tîrnă.

Tot smiorcîind și gemînd, Ago veni lîngă ea, prinse tîrna de un capăt, iar Vasilena de celălalt. Se făcuse tare întuneric. După numai cîtiva pași Ago se împiedică, era cît p-aci să cadă, și începu să se hlizească tare și ascuțit. În partea cealaltă rîdea Vasilena cu glasul ei subțire și cristalin.

În timpul nopții cîrduri de gîște au trecut de la miazănoapte spre miazăzi, gîgîind ca scoase din minți. Fulgi de zăpadă grei și îndesați se așterneau din cer. A nins toată ziua, a nins și a doua zi și nămeți mari de zăpadă au ascuns ulițele satului. Dar vremea se muie și căruțele care treceau pe drum lă-sau în troiene urme adînci, care musteau de apă.

Se apropia ziua de duminică și la moșie pregătirile de nuntă erau în toi. Stăpînii erau la oraș ; aici omul de frunte era acum Vasil, el făcea nunta. Spre uimirea tuturor, Ago era bine dispus și gura nu-i mai tăcea. Toți făceau haz de prostiile lui. Dar

cînd acoperiră fața Vasilenei cu voalul roșu și ea lăsă ochii în jos și nu mai zîmbi, Ago amuți deodată. Se vîra cît mai în față ca să vadă mireasa. O dată Vasilena putu să-i șoptească :

— S-a sfîrșit, Ago. Plec, vă las...

Totul era gata, nu așteptau decît pe mire. Gătită cu voalul pe față, Vasilena sta dreaptă în mijlocul odăii. Fetele începură să cînte. Galunca nu-și găsea locul, cu ochii umezi de bucurie, iar Vasil se uita mereu la ceas. Intră Ago. În cele două-trei ceasuri cît lipsise, trăsese bine la măsă. În urma lui veneau doi flăcăi cu zîmbetul pe buze.

— Dacă stăpînu' nu-i aci, stăpîn mi-s eu ! strigă Ago, fără să-i pese cîtuși de puțin de Vasil. Ce zic eu, aia e ! Să-mi ceară mie voie...

— Pentru ce, mă, Ago ? Îi aruncă o vorbă unul dintre flăcăi.

— N-am nevoie de țîngăii ăia. N-am nevoie de așa nuntași...

— Vin să ia mireasa.

— S-o ia ? Le dau eu mireasă. E-te-te ! Ia, uite-aici ! Ridică puțin abaua și arată un cuțit mare, înfipt în brîu.

Pe Vasil toate astea îl distrau și-l minunau. Nu-i spuse nimic, dar rămăsese oarecum pe gînduri. În acea clipă cineva strigă din ușă :

— Vin ! Iacătă-le, căruțele-s pe deal...

Vasil se ridică și se apropie de Ago.

— Ago, vino cu mine, îi spuse el cu duhul blîndeții. Vino să facem amîndoi o treabă.

Vasil ieși și după el și Ago. Trecînd prin fața beciului, Vasil găsi în curte o frînghie pe care o ridică de jos și i-o puse lui Ago pe braț.

— Ține, Ago, frînghia asta. O să ne trebuiască.

Ieșiră din curte și, trecînd prin grădină, apoi peste aria îngrădită, ajunseră la un hambar îndepărtat. În fund, unde era mai întuneric și acoperișul sta sprijinit pe un stîlp gros, Vasil se opri și-i luă frînghia lui Ago.

— Dă mîinile, Ago, spuse el zîmbind.

Ago era cu capul tulbure de băutură și credea că Vasil glumește. Îl lăsă să-i facă tot ce vrea. Vasil îi prinse amîndouă mîinile, le suci la spate și le băgă în lațul făcut la capătul frînghiei. Pe urmă îl înghesui pe Ago lîngă stîlp și începu să înfășoare frînghia în jurul lui.

— Ei... bai Vasile... Ce faci? spunea Ago, dar credea și acum că tot glumă e. După ce se văzu înfășurat bine și strîns zdravăn de stîlp, se supără, făcu o sfortare să-și elibereze mîinile. Tot sîngele i se urcase la cap.

— Să te las să mă faci de ocară în fața lumii? îi spuse Vasil din ușă. Acu', aici să stai !!

Vasil auzea în urmă zbieretele înecate ale lui Ago, dar nici că întoarce capul. Căruțele nuntașilor umpluseră curtea moșiei cu cîntece și strigături.

Toate s-au petrecut după buna rînduială. S-au ospătat și au băut. Pe urmă au plîns și au condus mireasa. Vasilena se așeză într-una din căruțe, cumnatele alături de ea și începură să cînte. Căruțele se înșirară apoi ca niște gîndaci negri pe cîmpia albă, pe același drum pe care au venit.

Vasil se uită o vreme în urma lor. Apoi privirea lui căzu asupra hambarului și-și aduse aminte de Ago. Cu pași repezi porni într-acolo. Ago se domolise, nu-și ridică ochii, nu se uită la el. Vasil îi dezlegă mîinile, Ago i-o luă înainte și ieși afară în fugă. Porni mai întîi spre conac, îi văzu pe toți cum

stau în curte cu ochii spre cîmpie. Și Ago se uită într-acolo : vedea căruțele, auzea cîntecele. Vasilena plecase.

În capul gol, numai cu abaua pe el, Ago se avîntă și începu să alerge după căruțe. Ca un cîine care și-a pierdut stăpînul, se uita la urmele adînci lăsate de roți și alerga mereu...

HOINARUL

Chiar în pragul uşii un câine se uita nerăbdător şi dădea bucuros din coadă ; aştepta pesemne pe cineva. Ba ciulea urechile, ba se lăsa nervos pe picioarele din faţă de parcă ar fi vrut să sară. Unchiul Mituş ieşi din casă cu un codru de pîine în mînă, începu să rupă bucăţele şi să le arunce câinelui, ocărîndu-l în acelaşi timp :

— Unde umbli, mă, tîlharule ? Unde umbli, mă, haimana ? Unde hoinăreşti ? Ce, aici nu-i bine ? A, nu-i bine ?...

Cîinele era al lor, al moşiei, dar de vreo lună şi mai bine se pierduse şi acuma se întorsese acasă. Nu prea mare, gălbui, cu o coadă lungă şi stufoasă, pe care se lipiseră spini şi scaieţi, cîinele nu era nici frumos, nici voinic. Se vedea bine că e flămînd, şi cînd unchiul Mituş, care era încet din fire, îi rupea cîte o îmbucătură, el îl privea cu atîta încordare, încît îşi sucea capul şi se uita cu un ochi, întîi cu cel din dreapta, apoi cu cel din stînga.

— E, cum a fost acolo, pe unde-ai hoinărit ? continuă unchiul Mituş să-l dojenească. Ți-au dat pîine ? Pîine bună ca asta n-ai văzut tu... Ciomege, da. Bătaie îţi trebuie ție, bătaie, fugarule, farmazonule...

Cîinele prindea din zbor dumaticatul aruncat. Îl înfuleca dintr-o înghițitură, apoi strîngea fălcile tare parcă altcineva mîncase pîinea, nu el. Apoi își învîrtea iar ochii în cap și aștepta nerăbdător.

În cele din urmă pîinea se termină și, lovindu-și palmele ca să scuture fărîmiturile, unchiul Mituș se aplecă să-l mîngîie pe frunte. De bucurie, cîinele începu să zburde ca atunci cînd venise. Alerga, sărea în sus, se uita la unchiul Mituș cu ochii fericiți și umeziți și de două ori sări pe el și-l linse pe obraz. Toate astea le făcea ca un scamator iscusit, chipurile sincer, din inimă. Apoi deodată se opri, se domoli și, cu totul nepăsător, se retrase într-un colț, parcă uitase cu totul pe unchiul Mituș. Părea îngîndurat, preocupat de soarta sa. Unchiul Mituș îl privi fix, nemulțumit, mormăi ceva și se duse să-și vadă de treburile lui.

Cîinele ăsta (își spunea mai departe unchiul Mituș) era cu totul deosebit. Ceilalți cîini — și moșia avea mulți — păzeau casa, vitele, știau de frica stăpînului, știau că sînt slugi. Cîinele cel galben, se poate spune că trăia numai pentru el: să-i fie lui bine, să fie sătul, să meargă unde-i place, să facă ce-i place. Iubea mult drumetia.

— Buricul lui e pe șosea, spunea unchiul Mituș. Cînd n-avea decît două-trei luni, durduliu, cu părul stufos ca un ursuleț, pornise după căruța lui Vasil și mersese pînă în oraș. Cînd s-a întors, s-a culcat lîngă peretele casei cu burta în sus și și-a ridicat lăbuțele — tălpițele i se umflaseră ca niște pîinișoare și-l ardeau ca focul. Dar era vesel și mulțumit.

Mergea oriunde i se năzărea. Văzîndu-l cum se întoarce, cum aleargă ba în trei, ba în patru labe, cît e de adîncit în gînduri, cum merge tot pe drum, ca un adevărat drumeț, ai zice că a fost după cine

știe ce treabă de seamă. Dar el nu făcea decît să meargă la întîmplare, să hoinărească...

Unchiul Mituș ieși iar în fața grajdului și căută cîinele din ochi. Ceilalți cîini — Lefter Petrica, July, Kalpazan — îl simțiră și, în timp ce unii nici nu se uitau la el, ceilalți îi dau tîrcoale și-l miroseau. Lîngă fiecare din ei cîinele galben se făcea mai mic, se gudura, dădea din coadă, îi lîngea pe bot parcă voia să-i sărute. Trecînd pe lîngă boi, cîinele galben le dădu și lor din coadă, iar cînd vierul începu să grohăie lîngă el, se gudură și în fața lui.

— Îi salută pe toți — zise Ago, care venise și el și se uita, împreună cu unchiul Mituș, la cîine.

Se duse lîngă zid, aduîmecă pămîntul, alese un loc mai uscat, se culcă covrig și după ce se mai uită o dată cu coada ochiului la Ago și unchiul Mituș, începu să picotească.

Unchiul Mituș iubea cîinele galben tocmai pentru năravurile lui deosebite. Cîteva zile la rînd avu grijă de el, îl hrăni bine, căuta să-l facă să se simtă ca la el acasă, ca să nu mai plece de pe moșie. Cîinele se bucura tare, își pleoștea urechile, se uita cu multă duiosie, făgăduind parcă din ochi că n-o să mai plece niciodată.

Dar după un timp se schimbă : mîncarea îl lăsa nepăsător și oamenii la fel, se izola și își făcea de cap în felul lui. El, care nu lătra niciodată un om, parcă era mut, se ducea acum lîngă uluci și, dacă dădea în bălării peste un arici, lătra la el din zori și pînă-n noapte. Sau se culca într-un loc mai ascuns unde dormea cu ceasurile. Uneori se trezea, se scărpină după ureche, apoi laba îi rămînea în aer, și se uita spre casă să vadă ce fac ceilalți cîini, fără nici o dorință să meargă lîngă ei. Mai tîrziu, cînd se lăsa boarea înserării, rătăcea pe cîmp, alergînd după

șobolani și lăcuste. Uneori prindea o păsărică, cu aripile încă fragede, sau puneă pe fugă un iepure.

Și azi așa, mâine așa, într-o zi dispăru și nimeni nu l-a mai văzut. Unchiul Mituș își aducea uneori aminte de el. O dată întrebă :

— Ce-o fi cu Pantelei, călătorul nostru ? Unde s-o fi dus Gălbior ? L-ați văzut careva ?

Marin, una din slugi, răspunse :

— L-am văzut eu. Mai alaltăieri, când veneam de la moară, l-am văzut la Sîrnen. Era cu un cioban, mergea lîngă oi.

— De ce nu l-ai adus acasă ?

— Nu-l dă ciobanul. „Nu-l dau, zice, îmi păzește oile.“

Ago sughiță, așa cum îi era obiceiul și rîse gros :

— Ha ! S-a făcut cioban ! O să mănînce brînză. E mort după brînză...

Unchiul Mituș avea multe treburi pe cap și uită curînd de cîinele cel galben. Dar uneori își aducea aminte de el și scruta cîmpia : poate o apare de undeva, pe drum, cînd pe trei, cînd pe patru labe — așa cum îi plăcea să meargă. Dar cîinele nu apărea.

— L-au omorît pe Gălbiorul nostru, spunea unchiul Mituș. Se poate... s-o fi spurcat... cred că l-au omorît. O fi zăcînd undeva, într-o groapă.

Dar într-o bună zi cîinele se întoarse, tot așa, pe neașteptate, ca mai înainte. Începu aceeași poveste : bucurie, mîncare pe satureate, ochi dulci. Dar după o zi, sau mai multe, începea iar să se poarte în felul lui, să se izoleze ca un sălbatic. Dar, pe deasupra, ca orice ființă vie, nu putea să se lase de unele năravuri rele. Cînd și cînd îl vedeau cum se întoarce acasă, ba în trei, ba în patru labe, ca un călător pașnic și inofensiv. Unde fusese el de fapt ? Prin podgorii sau porumbiști (grozav îi mai plăceau strugurii dulci în pîrg și porumbul de lapte — și

pîndarul trăsesese nu odată cu alice după el). Înspecta ca o sarcină de serviciu, ogoarele pe care munceau sâtenii, răpea traista cu mîncare a vreunui plugar și toți îl huiduiau: „huo-huo-huo!“ În satele din jur intra prin case gudurîndu-se și dînd din coadă, dar lăsa multă pacoste în urma lui.

O dată Galunca — în ziua aceea Vasil plecase la oraș — veni în fugă și foarte speriată; spunea că în podul casei umblă cineva. Au venit în grabă cîteva slugi înarmate cu puști. În partea din dos conacul era scund, acoperișul atingea pămîntul și printr-o ușiță se intra de-a dreptul în pod. Toți se așteptau să descopere un răufăcător, dar Marin, argatul, cel mai inimos din toți, împingea afară, ca pe o oaie, cîinele cel galben. Își vîrîse capul într-o tinichea de ulei și nu reușea să-l mai scoată. Tinicheaua se bălăbănea cu gravitate, ca un potcap, și cîinele călca la nimereală. Toți făceau mare haz, iar Ago începuse să urle prelung, ca lupul.

Cum, necum, pînă la urmă i-au scos capul din tinichea. Scuturîndu-și cînd o ureche, cînd cealaltă, cîinele fugi departe, unde să nu-l poată ajunge nici o piatră, și se culcă. Credeau că, vinovat și rușinat, o să-și ia valea și o să dispară. Dar rămase acolo încă mult timp și lipsea pe negîndite.

A trecut multă vreme. Cît oare? Nimeni n-a numărat zilele. Dar multă vreme. De la moșie au dispărut odată doi boi, întîmplător cei mai buni — Bălan și Civga, boii mari și albi ca neaua, cu coarnele mari ca de ren. Unchiul Mituș trimise trei-patru slugi să-i caute. Plecă și el. Trecu prin două sate, prin trei, se opri la multe case, l-au lătrat o droaie de cîini — și albi, și negri, și galbeni. Dar nu s-a gîndit niciodată la cîinele cel galben, cîinele lor. De parcă nici n-ar fi existat.

Întorcându-se spre casă, fără a ști dacă boii au fost sau nu găsiți, orbecăind în întuneric, ostenit, deznădăjduit, auzi un lătrat și pînă să prindă de veste trei cîini mari — unul din ei era de culoare deschisă și apărea în întuneric ca o pată de lumină, s-au năpustit la el, gata să-l muște. Cel mai înverșunat era cel de culoare deschisă.

— Stai ! Cin ești ? se răsti un glas puternic și din beznă apărură două umbre negre și două baionete prinse la armă sclipiră în noapte. Erau doi soldați.

— Încotro ? Vrei să fugi peste graniță, ai ?

— Să fug ?... Care graniță... Eu caut boii... Care graniță...

— Lasă vorba... Ia-o înainte ! Cine ești tu ?

— Caut boii, măi băieți. Sînt de la moșia lui Hagi Petrov. Sînt Mituș, Mituș...

Ostașii se uitară la el mai de-aproape și-l recunoscură. Fără să bage de seamă se apropiase de graniță. Cu toate astea soldații l-au dus la post. L-au interogat, au stat de vorbă, pînă la urmă s-au înțeles. Unchiul Mituș se ospătă chiar din ciorba lor, cînd veni timpul de mîncare. Un cîine galben își băgase botul pe ușă și aștepta să i se dea ceva.

— Ia te uită ! Cîinele nostru ! strigă unchiul Mituș. Cînd a venit aici ? Cîinele ăsta-i al nostru.

— Cum adică al vostru ? E al nostru, spuse unul din soldați.

Cîinele cel galben recunoscuse pe unchiul Mituș, se gudura și da din coadă.

— Uite, vezi, m-a recunoscut, spuse unchiul Mituș. Gălbiorule, ce faci mă, Gălbiorule ?

Unchiul Mituș le spuse toată povestea cîinelui cel galben, ba le povesti și unele din poznele făcute de el. La urmă spuse, spre hazul ostașilor :

— E, acu' mi-l dați ? Pot să-l iau acasă ?

— Cum să-l iei, spuse mai marele din post. E al nostru. Știi, e în porție și primește zilnic un kilogram de mălai. Cum se poate...

— Nu-l iau, nu-l iau, cedă unchiul Mituș, n-o să-l iau. Care va să zică și el e soldat, ai ? Soldat ? Să facă și el serviciul militar...

După ce soldații îl duseră pînă mai încolo și rămase singur, unchiul Mituș înșiră prin minte tot ce i se întîmplase și se necăji grozav cînd își aduse aminte că Gălbior era gata să-l muște. „Să nu mă recunoască, își spunea unchiul Mituș. Sau vrea să arate că e în serviciul militar.” Mînia nu-i trecea ușor și, întorcînd capul și uitîndu-se spre post, își zise : „Vii tu acasă, te-nvăț eu minte”.

Dar cîinele n-a mai venit. O dată, unchiul Mituș întîlni pe unul dintre soldații care îl prinseseră la graniță.

— Ce-i cu ostașul nostru, măi băiete ? Întrebă el. Își face serviciul, îl face ?

— Care ostaș ?

— Cîinele cel galben... Cîinele nostru... Își face serviciul ? Da ?

— A... nu mai e la noi, spuse ostașul. A fugit.

Unchiul Mituș nutrea speranța că acum cîinele se va întoarce acasă. Dar zilele treceau și el nu venea.

S-a întors toamna, într-o noapte tîrzie. Afară era întuneric beznă și ploua. Unchiul Mituș auzi un zgomot ; cineva împingea poarta. Anul acesta s-au furat mulți cai. Hoții de cai, țigani din România, spărgeau zidurile grajdurilor, intrau înăuntru și furau caii. Asta-i trecu întîi prin minte unchiului Mituș. Puse mîna pe pușcă, dar nu deschise ușa, ci ocoli grajdul ca să surprindă hoții. Ieșise, asculta, se uita — dar nu vedea pe nimeni. Cu toate astea înăuntru mișca ceva, dar nu un om. Unchiul Mituș se apropie :

un câine împingea în uşă. Se uită la el mai de-a-proape : era câinele cel galben.

Unchiul Mituş s-a întors, a deschis uşa şi-a adus o lampă. De bucurie, câinele încerca să-i sară pe piept, dar, ca să nu-l murdărească, unchiul Mituş începu să-l ocărească. Speriat se ghemui lângă zid. Era ud learcă, slab, cu coastele ieşite, din când în când îşi lingeă rana mare de pe laba dinainte. Se chircea, tremura tot şi se uita la unchiul Mituş cu ochi omenşti plini de tristeţe...

MEZINA

Vasil adusese de la târg două iepe tinere. După ce le-a dezlegat de la căruță, le-a dat drumul pe aria împrejmuită cu ziduri înalte, la acea vreme goală. Abia prinse cu lațul din herghelie, iepele nu erau încă domesticite, ci sălbătice și deprinse cu libertatea. Unchiul Mituș și slugile se uitau din poartă, le admirau — erau, în adevăr, frumoase — și căutau cu ochiul încercat să le descopere năravurile. Una din ele, cea roșcată, se numea Aia (născută în luna mai), iar cea neagră nu avea nume. Amîndouă erau legate de grumaz cu funii noi ce se tîrau pe jos. Nu aveau pe ele nici căpăstru, nici ham, nici dîrlogi. Erau încă nepotcovite, cîpitele le crescuseră peste măsură de mari, erau turtite, iar cozile stufoase atingeau pămîntul.

Aia era mai vioaie și mai agitată. Cînd unchiul Mituș intra în arie, ea se sperie, se răsuci pe loc și dădu să fugă, dar se lovi de împrejmuirea de piatră. Încercă apoi să iasă chiar prin zid. Unchiul Mituș veni mai aproape, dar ea se strecură pe lîngă el și fugi la celălalt capăt al ariei. După aceea, așa cum fac caii cînd se sperie, se uită cu încordare să vadă de unde venea primejdia, ciuli urechile, făcu un pas înainte, privi în jur, apoi începu să fornăie tare,

de parcă ar fi horcăit. Un smoc din coama neagră îi căzuse peste ochii întunecați și sticloși. În timp ce Aia se frământa, iapa neagră sta liniștită, mai cumpătată. Dar se ținea mereu după Aia, o urma de aproape, parcă voia s-o liniștească și s-o ocrotească. Vasil spusese că cele două iepe sînt surori și că Aia este mezina. A doua zi le-au înhămat la căruță, ca să le învețe să tragă. Pe cîmpia netedă din jurul moșiei treaba asta nu era prea grea. Aia se împotrivea, sărea, își scutura capul. Uneori se avînta înainte, se ridica pe picioarele din spate, sau se lăsa în jos și încerca să se culce. Loviturile de bici și strigătele slugilor îi provocau o panică nebună. Afară de hăturile pe care le ținea unchiul Mituș, pe Aia o legaseră de grumaz cu o funie lungă, ținută de un argat, care o silea să stea pe loc sau o stăpînea dacă încerca s-o ia razna pe cîmpie. Cu o astfel de funie era legată și iapa cea neagră, deși nu părea să fie nevoie. În timp ce Aia se zbuciuma și-și sleia forțele înecată în sudoare, iapa neagră era foarte supusă — ca să-i fie mai ușor Aiei — se ducea după ea oriunde mergea și se oprea mereu alături. S-ar fi zis că uitase cu desăvîrșire propriile ei suferințe și că nu se gîndea decît la Aia.

În cele din urmă Aia înțelese că n-o s-o scoată la capăt ; încetă să mai joace și, ațintindu-și privirea încetoșată spre cîmpie, acea cîmpie netedă și întinsă în care se salvase de lupi prin fugă, porni într-un galop nebun. Iapa cea neagră o urmă numai decît. Tocmai asta așteptau unchiul Mituș și slugile. Cei care țineau funiile în părți abia reușiseră să se arunce în căruță. Roțile se rostogoleau pe cîmpie, căruța hurducaia, iepele alergau pe drum sau alături de drum, cînd într-o parte, cînd în alta. În cele din urmă, înecate în sudoare, ostenite, cu puterile sleite, merseră înainte, resemnate, așa cum le cereau cei

din căruță. Atunci unchiul Mituș întoarse căruța și porniră spre moșie. Ajunși acolo, sări jos și se duse în fața cailor. Aia — părea acum mai subțirică — era scaldată în sudoare și tremura toată. Iapa cea neagră era și ea ostenită, dar rămase nemișcată, parcă de teamă să nu atragă alte nenorociri pe capul Aiei. Unchiul Mituș se opri înaintea Aiei, o mângâie pe frunte, o trase de urechi și-i suflă în nări. Același lucru îl făcu și celei negre. Pe urmă ielele au fost deshămate, duse în grajd și legate de iesle.

Două luni mai târziu Vasil se întorcea de la oraș. Aia și iapa cea neagră trăgeau căruța cu atîta ușurință, de parcă veniseră pe lume cu hamurile pe ele. Le ședea bine — mai cu seamă Aiei, care alerga cu capul sus — și hamurile cele noi, unse cu păcură, ca să stea moi, și gherdanele de mărgеле albastre și mingile roșii de pe frunte. Vasil mîna acum nebuște. Ielele treceau de la trap la galop, apoi de la galop la trap forțat. Nu făcuseră încă nici cinci kilometri de la oraș și caii erau înspumați.

Vasil opri caii la cișmeaua de lîngă moara de foc și cîrciumă. Aia, care nu părea să fi resimțit oboseala, ținea capul sus și rodea nervoasă zăbalele. Cum apărătoarele de la ochi o împiedicaseră pînă acum s-o vadă pe Aia, iapa cea neagră își sucise mult capul, se uită la ea, o mirosi și o împinse ușor de bot. Pe urmă deveni iar ascultătoare, ca mai-nainte.

În ușa cîrciumii apăru Velico, fierarul, cu șapca lăsată pe ceafă. Părul creț îi cădea pe frunte, iar pe umărul lui atîrna un acordeon prins de-o curea lată.

— O, bai Vasil, cu sănătate! strigă el. Mă duci pînă-n sat și fac cinste. Ei, ce cășori! Îmi place s-o iau la drum cu cai ca ăștia. Da'... tu de unde vii?

spuse el venind mai aproape și uitându-se mirat la cai. Când ai apucat să-i asuzi așa ?

Vasil făcu din mână un gest de deznădejde :

— Oricum, tot o să moară, n-am de ce să-i cruț. Doctorul a spus că sînt bolnave de răpciugă. Vrea să-i împuște. Hai, urcă !

— Stai, să fac cinste.

— Lasă asta...

Velico rămăsese cu gura căscată, cu ochii holbați, plini de uimire. În timp ce-și căuta un loc în căruță, acordeonul se desfășură de la sine și scoase cîteva sunete. Vasil îi povestea ce vorbise cu medicul veterinar.

— Oricum, tot o să moară, n-am de ce să-i cruț. spuse el în cele din urmă și slăbi hăturile. Iepele porniră în galop, dincolo de cotitură trecură la pas, apoi porniră din nou în galop.

Satul lui Velico era la trei-patru kilometri înainte de moșie. Ajunși acolo, Velico se dădu jos și, sprijinindu-și cu o mână acordeonul, scoase cu cealaltă ceasul, se uită la el și spuse :

— Au mers ca trenu ! Tot atît de repede. Ei, ce căișori !

În ciuda acestui iureș, Aia sta neobosită și dreaptă pe picioare, cu capul ridicat. Cea neagră se întoarce, o privi o clipă, ca mai-nainte, și o împinse iar ușor cu botul.

Din ziua aceea cele două iepe au fost închise într-un grajd separat și n-au mai fost scoase afară. Acolo erau hrănite, acolo erau adăpate — așa poruncise medicul veterinar. Aia se obișnuia greu cu închisoarea asta ; se smucea din căpăstru, se întorcea ba într-o parte, ba în cealaltă, ochii ei plini de lumină și de foc cu firișoare roșii de sînge, se uitau mereu spre ușă, în căutarea luminii de-afară. Iapa cea neagră era mai răbdătoare, dar cînd Aia începea

să se agite, se agita și ea. Înceta să mai mănânce, își trăgea urechile înapoi și rămânea nemișcată.

Uneori unchiul Mituș o găsea pe Aia culcată. Zile-n șir aproape nu mânca, devenise leneșă, molatecă, de multe ori se culca. Uneori cele două iepe stăteau față-n față, aproape îmbrățișate, se scărpinau cu dinții una pe alta — una de o parte, cealaltă de alta. Când le găsea așa unchiul Mituș se oprea în ușă și-l prindea mila : știa bine că ele nu fac asta de nevoie, ci din duioșie și din prietenia pe care și-o poartă una alteia.

O dată, deși îi fusese strict interzis, unchiul Mituș, în timp ce o muta pe Aia dintr-un loc la altul în iesle, o scăpă din mână și ea fugi afară. Au strigat numaidecât toate slugile care erau atunci acasă, ca s-o prindă. Au reușit s-o împingă mai întâi în arie — în aceeași arie unde stătuse înainte cu iapa cea neagră. Totul a fost degeaba : cu coada ridicată, Aia își făcu vînt și sări ușor, fără nici o efortare, peste zidul înalt de piatră. Slugile scoaseră strigăte de uimire și admirație, dar Aia, cu coama în vînt, cu codata răsfirată în văzduh, pornise vije-lios peste cîmpie. „Trap-trap-trap“ — se auziră un timp, ritmic, loviturile de copite. Apoi totul intră în tăcere.

Istovită de atîta joc și fugă, Aia se întoarse singură și se opri în fața grajdului. Nările ei palpitau, fornăia puternic, parcă ofta, apoi tot corpul i se destinse și coada ei se lăsă ușor în jos. Se prefăcea că nu-l vede pe unchiul Mituș și se lăsă să fie prinsă.

Trecuse destul de multă vreme. Medicul veterinar veni în vizită și propuse o ultimă încercare : Vasil cumpără de la un țigan o mîrtoagă de măgar căruia doctorul îi inoculă boala de care sufereau iepele.

— Dacă măgarul va trăi, spuse el, ielele sînt sănătoase, dacă moare — sînt bolnave de răpciugă și nu-i nimic de făcut : le împușcăm.

Închiseră măgarul într-un staul de oi. Cînd se făcu ziuă — noaptea fusese rece și ploioasă — s-au dus să vadă ce s-a întîmplat cu măgarul. Murise. Vasil pierdu orice speranță, dar îi venea greu să creadă. „Cum se poate să moară un animal atît de frumos și de voinic — își spunea el. Cum se poate să moară Aia ?“

Așteptau acum autorizația necesară. Într-o dimineață, mai curînd decît se așteptau, agentul veterinar veni însoțit de un jandarm. Vasil își luă repede tălpășița și se ascunse undeva în moșie. Sorții rai căzură și data asta tot pe unchiul Mituș. Emoționat, intră în grajd, dezlegă căpăstrul cu mîinile tremurînde — se gîndea s-o dezlege mai întîi pe cea neagră, dar o dezlegă pe Aia. O scoase din grajd, legată cu o funie lungă.

Aia nu începu să joace numaidecît. Se opri, ridicase capul mult în sus și privea cîmpia. Trase aer, de cîteva ori adînc și fornăi puternic, parcă își scutura o greutate mare de pe spinare. Pe urmă începu să sara, să joace, ca un copil, ca o fetiță.

— Ei, ei, Aia ! Ei ! îi striga încet unchiul Mituș, simțind cum i se umplu ochii de lacrimi.

Plecară împreună cu agentul sanitar și cu jandarmul, care își luase carabina de pe umăr și o purta în mînă, spre valea din fața moșiei. Aia juca mereu. Curînd nu se mai văzură. În vale au rasunat, una, apoi alta, două împușcături.

Nu trecuse nici jumătate de ceas și Vasil îl văzu pe unchiul Mituș întorcîndu-se acasă. De departe se auzea cum ocăra tare, dădea din mîini, cu sprîncenele căzute peste ochi.

— Ce este ? întrebă Vasil.

— Ce să fie... Au omorât caii degeaba. Nu era deloc bolnavă, era chiar sănătoasă. Agentul sanitar a tăiat-o, a deschis-o aici, la grumaz — n-avea nimic. Răcise — asta-i tot. Era foarte sănătoasă. Ce ziceam eu !...

Și-au dat seama, dar era prea târziu, că măgarul nu murise de boala care i-au trecut-o, ci de frig. Era foarte slab și noaptea fusese rece, cu lapoviță.

Iapa cea neagră a scăpat de moarte. Multă vreme după ce pierise Aia, se oprea deseori din mestecat ținând fînul în gură, ciulea urechile și privea departe cu ochii ei negri și luminoși, holbați parcă să-i sară din cap.

În următorii doi ani s-a schimbat mult : crescuse mare, costelivă, leneșă, abia se mișca. În fiecare an făta un mînz care-i semăna leit. Dar în al treilea an, mînzul pe care-l fătase era cu totul altfel : cu toate că mînjii sînt toți roșcați și au picioarele subțiri ca de căprioară, unchiul Mituș își dădu numaidecît seama că mînzul ăsta semăna cu Aia și se bucură mult. Era la fel de vioi și sprinten ca ea. Și acum, iapa cea neagră mergea mereu în urma lui, ca după Aia, plină de duioșie, de bunătate maternă.

PORUMBELUL DIN FEREASTRA

Cu un ferăstrău într-o mână (îl ținea de parcă era gata să înceapă să taie cu el) și cu o secure pe brațul stîng, unchiul Mituș cerceta salcîmul din fața conacului. Era un pom mare — cu trunchiul și crăcile groase și negre, răsucite și zbîrcite, iar deasupra lor, ici-colo, o grămăjoară de frunze verzi, tinere și flori albe, așa cum au copacii bătrîni. Soarele încălzea blînd, iar în jurul florilor albe, înmiresmate, zumzăiau albinele. Unchiul Mituș trecu de cealaltă parte a copacului și-și aruncă iar ochii în sus.

— Vezi să nu-nghiți copacu, hei ! strigă Galunca în spatele lui și rîse tare. Așa rîdea uneori — din toată inima, plină de bucurie. Atunci ochii ei scînteiau, iar în obraji făcea gropițe. De ce te uiți așa la salcîm, unchiule Mituș ? Ce vrei să faci ?

— Să-l dobor ! se răsti unchiul Mituș, dar zîmbi numaidecît și adăugă : Nu, nu vreau, nu-l tai, un copac ca ăsta nu se taie. Nu-l tai, dar vezi ramurile alea de colo, care se vîră în olane și le sparg, alea le tai. Vasil mi-a spus de mult. A venit timpul să facem odată și treaba asta.

Aduse o scară, o sprijini de trunchiul salcîmilor și, ținîndu-se cu amîndouă mîinile de ea, gata să urce, spuse :

— Auzi, Galunche, ascultă ce-ți zic. Vino mai aproape ! Galunca făcu cîțiva pași spre el. Dacă gă-sesc bani, ce facem cu ei ? Juma', juma' ?

— Ce bani ? Unde să-i găsești ?

— Sus, în copac.

Galunca se uită lung la unchiul Mituș și strînse din buze.

— Ei, unchiule Mituș... tu... Să sapi în pămînt, mai merge, da'... în copac. Ce, banii cresc în pomi, ca perele ? Se răsuci puțin în loc, își aruncă cosițele peste umăr și începu să rîdă mărunțel.

— Rîzi tu, dar nu știi nimic, spuse unchiul Mituș și coborî de pe scară. Stai să-ți spun ceva. Ascultă, vezi colo, în poiana aia... aia, de lîngă drum ? Acolo era odată un sat. Ce mai sat era și ăla... cinci-șase case turcești și două-trei țigănești. Oricum era sat. Sta acolo un țigan, Mahmud, un coate goale, mereu flămînd, n-avea în casă un lemn să pună-n vatră... Tot dădea tîrcoale pe lîngă case și pe lîngă garduri și unde găsea vreascuri, un cocean, o surcea — le strîngea. Mahmud a venit o dată aici, sub salcîmul ăsta și, văzînd în vîrfurile salcîmului o cracă uscată, se rugă de vechiul stăpîn, Hagi Petăr, să-l lase s-o taie ca să-și mai încălzească puțin copiii „Bine, a zis Hagi Petăr — tai-o.”

Mahmud se urcă în copac să taie craca. Bine, dar în timp ce lovea cu secura auzi că ceva zornăie. Se uită el cu luare aminte — la locul unde tăiasc craca — și văzu o scorbura. În ea — o pungă cio-bănească și, în pungă — aur, lire. Țiganu' în loc să plece, se opri sub copac și numără banii. Și iată că veni hagiul.

— Acu'-i acu' ! rîse Galunca.

— „De unde-ai luat banii ăștia, mă ?” — zise el. „Din copac ? Sînt ai mei, eu i-am pus acolo. Dă

banii !” i-a luat banii, i-a tras o pleaftură și l-a gonit fără să-i dea nici măcar craca pe care o tăiasc.

— Nici craca nu i-a dat-o ! spuse Galunca. Chiar așa ! Păi, moș Hagi era tare zgîrcit.

Unchiul Mituș începuse să se urce iarăși pe scară. Când ajunse sus și capul lui apărură deasupra acoperișului, porumbeii care se încălzeau la soare și-au luat zborul și s-au așezat tocmai în vârful acoperișului. Erau mulți, de diferite culori, cei mai mulți albi. Numai un porumbel, mare, alb, care nu se mișcase de la locul lui, își lungi gîtul, se uită cu un ochi la unchiul Mituș și apoi, îngropîndu-și capul în penele ciufulite de pe piept, începu iarăși să picotească. Unchiul Mituș se uită la porumbel, pasămite îi trecuse ceva prin cap, vrea să-și amintească ceva ; dar nu mai așteptă să-și dea seama la ce se gîndise fluieră, așa cum făc copiii, și dădu din mîna. Porumbeii se împrăștiară toți. Porumbelul mare și alb rămase o clipă singur, aruncă un ochi în jur, apoi zbură și el bătînd puternic din aripi.

— Mergeți și zburați oleacă ! Plimbați-vă și voi nițel ! spuse unchiul Mituș urmărind porumbeii din ochi.

De pe scară trecu în copac și se uită în jur — în fața lui se întindea cîmpia nesfîrșită, verde și netedă. Undeva pășteau cîțiva cai, iar alături de ei pășeau plini de trufie cîțiva coccostîrci. Unchiul Mituș se apucă de treabă și fierăstrăul începu să scîrîție.

Nu trecu multă vreme și unchiul Mituș era iarăși jos, sub copac. Lîngă acoperișul cerdacului era acum lumină — acolo unde copacul fusese despuiat de crăcile uscate. Pămîntul era acoperit de florile scuturate, de frunze și surcele. Galunca veni să măture.

— Mi-ai murdărit ograda, spuse ea și se aplecă să măture, iar unchiul Mituș luă crăcile și le aruncă

peste grămada de lemne. E, unde-ți sînt banii ? întrebă Galunca.

— Banii... Banii i-a luat Hagi Petăr, ți-am spus. Dumnezeu să-l ierte. Acu-i anu', Galunche, de cînd s-a prăpădit. Unchiul Mituș se uită în sus și spuse : Uite, să vezi acum ce fac porumbeii !

După ce se așezară peste fîntînă sau zburară peste ogoare, porumbeii se întorceau, dar nu se grăbeau să se așeze, ci se roteau în jurul casei zburînd tot mai sus. Cîte unul din ei se oprea, își strîngea aripile și începea deodată să se dea peste cap rostogolindu-se în jos. După ce cădea așa în gol, ca împușcat, se oprea brusc și își relua zborul, grăbit să-i ajungă din urmă pe ceilalți.

— Se spune, zise unchiul Mituș, că unii oameni scot afară cazane mari pline cu apă și se uită pe oglinda apei cum se rostogolesc porumbeii. Se vede, chipurile, mai bine. Fostul gospodar, Hagi Petăr, îi privea de pe cerdac.

— Așa era atunci, spuse Galunca visătoare.

Unchiul Mituș scoase o țigară și începu să fumeze.

— Mare tipicar era Hagi Petăr, începu el. Uneori era destul de cumsecade, alteori rău, da' de fapt avea o inimă bună, era milos. Să-ți spun cum a început să crească porumbei. Ne-am dus odată la oraș, eu mînam caii. Aproape de Sîrneni am dat de o băbuță care ducea doi porumbei. Doi porumbei albi. „Ce-i cu porumbeii ăștia ?” întrebă el și atunci eu am oprit căruța.

„I-am cumpărat, zise. Am nevoie numai de unu', dar mi-au dat doi, că-i vînd cu perechea. Fecioru mi-i bolnav, s-a speriat, era să-l strivească un cal. Mi-au zis să iau o inimă de porumbel, cît e încă viu, și să i-o dau s-o înghită.”

Ei, Doamne, cum se roși și cum izbucni Hagi Petăr ! Ridicase bastonul, vrea să lovească. „Tu — zise el —

ce om ești tu, nu ți-e rușine, să-ți faci păcate... Țe omor ! Dă porumbei...“

Baba începuse să tremure și-i dădu. „Dacă ți-e bolnav fecioru’, zise Hagi Petăr, ține aici bani pentru leacuri“ și-i întinse doi napoleoni. Doi napoleoni de aur, pe vremea aia, erau bani mulți. Și de-atunci Hagi Petăr a început să crească porumbei. La început avea numai porumbei călători, pe urmă a cumpărat de tot felul : cap de maur-negri, gulerăți-albaștri, negri-albi cu ciocuri micuțe ca bobul de orz, jucători-roșcați, gușați-căramizii. Erau de cei mai feluriți... Erau unii... le zicea făclieri. Când guguiau își desfășurau cozile în formă de făclie. Hagi Petăr își pierdea multă vreme cu porumbei ăștia. Numai ce-l vedeai că se cățara pe porumbare, îi prindea, îi cerceta pe deasupra și pe dedesubt, le smulgea câte o pană din coadă, apoi le dădea drumul. Nu știu ce le făcea, îi doftoricea sau Dumnezeu știe ce le făcea. Dar de cele mai multe ori ședea colo, în cerdac, și se uita la ei.

— Așa era atunci, spuse Galunca, acum și mai visătoare. Când era bolnav, îi dereticam prin casă. O dată am deschis fereastra. Un porumbel se așezase pe fereastră. Era alb. A doua zi a venit iar ; arunca o privire înăuntru și se uita, se uita. „Moșule, i-am zis, vezi porumbelul, e de bine, te faci sănătos !“

— El ce-a zis ?

— N-a zis nimic. N-a zis nimic, da’ de atunci îmi spunea mereu să deschid fereastra și aștepta să vină porumbelul. Când venea, nu-și lua ochii de la el. De-ai fi văzut numai cum se uita la el !...

— Venea în fiecare zi ?

— Nu chiar. Dar venea. O dată...

-- Ce o dată ?

— O dată, uitîndu-se la porumbel, moș Hagi a început să plîngă. Am văzut cum o lacrimă i se prelingea din ochi. După două-trei zile s-a prăpădit.

Unchiul Mituș se uita în pămînt și tăcea.

— Cum era ? Întrebă el după scurt timp. Porumbelul care venea..... cum era ?

— Un porumbel... alb, frumos, mare...

— O fi același, șopti unchiul Mituș ca pentru sine. O fi același pe care l-am scăpat de cuțitul babii. Parcă l-am zărit adineauri pe acoperiș. Se poate, porumbelul are viață lungă — o fi fost chiar el. Pe lumea asta totul e cu puțință. Totul, repetă el strîngîndu-și fierăstraul și securea.

Unchiul Mituș se duse la grajd. Galunca intră și ea în casă. Se apropia prînzul, soarele frigea mai tare, roiuri de albine zumzăiau în jurul salcîmului înflorit. Era liniște, umbre lungi alunecau pe pămînt — pe albastrul limpede al cerului apăruseră cîțiva nori albi ca puful.

Galunca ieși în cerdac. Deodată porumbeii își luară zborul și se împrăștiară care încotro. „Iar fi sperie unchiu' Mituș“, se gîndea ea ; dar în aceeași clipă găinile începură să cîrîie, o umbră se năpusti de sus ca o nălucă și în fața Galuncăi apăru dintr-o dată, în mijlocul curții unde cotcodăceau găinile și țipau bibilicile o dihanie uriașă, cu aripi imense. Dihania pluti de cîteva ori foarte aproape de pămînt și, tot așa de repede, se ridică în sus ca o săgeată.

Galunca coborî repede scările. Eretele își luase zborul. Dinspre grajd se auzi o detunătură puternică.

Una din aripile eretelui a tremurat, pasărea a coborît mai jos și tot așa de lin s-a îndepărtat. Unchiul Mituș ieși repede din grajd, în capul gol, cu pușca în mînă, alergă cîțiva pași, se opri apoi și se uita după erete.

— Lovi-l-ar ciurma să-l lovească ! strigă Galunca. De unde-o fi apărut orăntania asta, mi-a mâncat păsările. S-a năpustit în jos ca o nălucă... N-am apucat bine s-o văd, a venit ca o săgeată. M-am speriat... Plesni-i-ar rînza ! Să-i rămînă în gît puii pe care mi i-a mâncat. Uite puișorii, cum s-au împrăștiat...

Cloștile nu se puteau liniști. Bibilicile alergau de ici-colo și țipau într-una. Două-trei curci, cu gîturile jumulite, cu puterile sleite, nu-și mai vedeau puii care se înghesuiau în jurul lor uitîndu-se cu ochi tîmpi, zăpăciți. Galunca se uita ba la o cloșcă, ba la alta, vrînd să vadă dacă eretele n-a răpit și acum vreun pui. Tot rotindu-și așa ochii, văzu lîngă gră-mada de lemne, sub ramurile verzi pe care le lăsase unchiul Mituș, ceva alb. Se uită mai bine — era un porumbel. Îl luă în mînă — porumbelul era cald, dar nici n-a tresărit. Pleoapele vineții îi cădeau pe ochi și erau deschise numai la colțuri ca o linie foarte subțire. Părea că adoarme.

— Unchiule Mituș ! strigă Galunca tulburată, ridi-cînd porumbelul. Uite ce-a făcut eretele, a omorît po-rumbelul. N-are nici o rană, dar moare.

Unchiul Mituș nu întoarce capul. Se uita mereu în urma eretelui care acum abia se mai zărea, ca un punct, undeva peste ogoarele verzi, întunecate.

— Ai văzut cum i-a tresărit aripa, spuse unchiul Mituș, alicele au trecut pe lîngă el. Mai vine el o dată...

Abia acum se întoarce cu fața spre Galunca, îi luă porumbelul din mînă și începu să-l cerceteze.

— N-are rană, dar moare, spuse din nou Galunca.

— L-a lovit cu aripa. Cu aripa l-a lovit. N-a putut să-l înhațe pentru că era ascuns sub lemne.

— Să-i torn puțină apă în cioc.

— Fără folos, tot moare. Ce tare l-a lovit. Și l-a ales pe cel mai mare. Unchiul Mituș tăcu o clipă, apoi spuse mai încet : O fi același. De cuțit a scăpat, dar de erete, nu. Ei, când ți-e scris să mori...

Porumbeii, albi ca fluturii, se întorceau. Unul dintre ei se opri o clipă, își întinse aripile, se legănă o clipă în aer ca un zmeu de hârtie și apoi începu să se dea peste cap, rostogolindu-se în jos...

STĂPÎNII CEI TINERI

Sevastița și Zahari n-au ieșit să-și facă plimbarea obișnuită, așa cum făceau în alte seri, ci au rămas acasă. Pe Sevastița o durea capul, moștenise durerile de cap de la maică-sa, așa cum îi moștenise și ochii : negri, învăluiți în tristețe și durere. Mărunțică, adusă puțin din spate, cu fața urâtică, în rest era aidoma cu tată-su Hagi Petăr.

De cînd veniseră la moșie se întrebau deseori dacă Vasil să mai rămîna administratorul moșiei sau să-l concedieze. Vasil administra moșia de peste zece ani, încă de pe vremea lui Hagi Petăr. Din simplu bucătăr, Hagi Petăr îl ridicase în fruntea treburilor sale. Ce-i drept, avusese grijă de avere, de vite, dar în aceeași măsură și de el însuși : își făcuse casă la oraș, trăia pe picior mare, reușise, pare-se, să strîngă bani albi pentru zile negre.

— Mi-e necaz, spunea Zahari plimbîndu-se prin cameră. Că socotelile lui Vasil nu sînt corecte, e limpede. Ne minte. Dar m-apucă ciuda cînd spune că a fost jefuit. Am pierdut banii pe șase căruțe de grîu și asta nu-i puțin. E adevărat, niște tâlhari amenințaseră pe Galunca, și dacă nu era Ago... Da, dar atunci nimeni n-a spus că s-au furat bani. Marafeturi d-ale lui Vasil. Știi ce, Tița, s-a furat, singur,

ca să zic așa, ca funcționarii ăia care golesc casele de fier și pe urmă tot ei strigă : m-au jefuit ! Da, așa e, așa e...

Zahari se apropie de masa din fundul odăii și-și turnă o ceșuță cu rachiu. Pe jumătate întors cu spatele, văzînd peste umăr că Sevastița citea și nu se uita la el, dădu repede pe gît încă o ceșcuță.

— Să trăiești la țară înseamnă să dai în darul beției, spuse el, strîmbîndu-se și plescăind din limbă. Uf, ce tare e... Spirt, nu alta... Spirt, pff ! Mi-a ars gura... Da, o fi el șiret domnul Vasil, dar pe mine nu mă poate înșela.

Zahari era negustor — ținea la oraș o prăvălie de manufactură. Cu toate că era încă tînăr, se cam îngrășase, pantalonii se trăgeau în sus strîngîndu-i tare burta de popă. Altminteri era chiar frumușel, cu fața rotundă, ras întotdeauna ca-n palmă. Peste fruntea foarte îngustă îi cădeau cîteva șuvițe de păr creț. Se apropie de fereastră, se uită afară și repetă cu îngîmfare :

— Vasil nu poate să mă-nșele. Cînd se ducea, eu mă întorceam.

Sevastița lăasă cartea pe genunchi, dar nu spuse nimic. Își strîngea tîmplele cu mîna.

— Mă doare capul mai tare, spuse ea. Cu toate că am luat o aspirină.

Se întinse pe lavița pe care așternuse o pătură de Kotlen, miștoasă și moale, își puse o pernă sub cap și închise ochii. Zahari se apropiase de masă și acum, fără a se feri, preocupat numai să nu facă prea mult zgomot, își turnă, una după alta, încă două ceșcuțe cu rachiu.

— Iarăși au venit pețitori după Vasilena, spuse el. E tare frumoasă, i-a mers vestea... Dar, văzînd că Sevastița deschisese ochii și se uita la el, se grăbi să adauge : Da' eu nu găsesc că-i frumoasă, deloc. Fru-

mușete rustică... n-are linie. O țărăncuță... Care va să zică, nu ieși ? spuse el, dar se cam tulburase, deoarece glasul îl trăda cât îi e de plăcut să vorbească de Vasilenă. Rămâi în casă să te odihnești, eu mă duc jos, la Vasil. Știi ce ? Cred c-am să-i spun să-și ia catrafusele, să se care. Să se care și el, și Galunca și aia cu vestea... aia... Vasilenă. E mai bine așa. Tu ce crezi ?

— Zi-i, dacă-ți place, spuse încet Sevastița și fața i se strîmbă de durere.

Pînă coborî scara, Zahari umblă încet, cu băgare de seamă, dar pe urmă începu să meargă repede, dădea din mîini și zîmbea. Nici măcar nu încerca să-și sugereze că nu s-a însurat cu Sevastița doar de dragul zestrei ei. Afacerile personale nu-i prea mergeau, dar Hagi Petăr lăsase destule case și prăvălii care aduceau venituri frumoase. Cît despre moșie (cum de se găsesc oameni care să trăiască la țară !) ar fi vîndut-o, dar Sevastița era împotrivă.

Nori cenușii, întunecați, împovărau cerul. Văzduhul se cutremura. Sclipeau fulgere scurte, cădeau trăsnete, tuna. Vasil alergă spre grajd. Cîinii mari, cu părul zbîrlit de vînt, îi ieșiseră înainte. Îl cunoșteau, dar se uitau la el cu ochi mînioși și mîrîiau surd. Deodată o ploaie repede, cu picături grele, se dezlănțui. Vasil se adăposti sub streșina din față a grajdului. Ploaia se opri ca tăiată cu cuțitul și după cîteva clipe începu să bată iar, cu rafale puternice.

— Vasilenă nu s-a întors încă, o s-o ude ploaia, se auzi vocea Galuncăi. Se lipise de zidul căsuței albe în care locuiau și privea spre cîmpie. A, uite-o, vine ! strigă Galunca bucuroasă și intră în casă alergînd.

Din jgheburile sub care sta Zahari cădeau picături de apă. Printre firele de apă care se scurgeau pieziș se zărea o căruță care luneca prin noroi și se apropia repede de moșie. Caii mari, cenușii, uzi learcă, co-

— Știu eu, Velico, de ce tot dai tu târcoale pe aici, spuse la o vreme Zahari, după ce dăduseră pe gât destule pahare; își cunosc eu durerea, dar să știi bine că aici stăpîn sînt eu, totul atîrnă de mine. Dacă nu te pleci în fața mea și nu-mi săruți mîna, mi-reasă n-o să ai.

După cîteva clipe, începu să strige supărat :

— Nu ești bun de nimic ! Cu scripca nu-ți scoți pîinea. Să cînți toată ziua, nu-i nici o pricopseală...

— Nici din negustor nu iese moșier, îi spuse dîrz Velico.

O fericire sublimă, o ceață dulce pusese stăpînire pe gîndurile lui Zahari. El știa că Vasilena îl iubește pe fierar, că acum cîteva clipe îl sărutase în întuneric din greșeală pe el, dar simțea o plăcere deosebită să nutrească totuși unele speranțe. „Cine știe ! La urma urmei, de ce nu... de ce nu...”

Își aduse deodată aminte de Sevastița și sări în picioare.

— Să mergem, zise el. Destul. Scoală, Velico, să mergem.

— Eu mai rămîn, spuse Velico.

— Nu, plecăm împreună. Nevastă-mea, știi, are dureri de cap și nu-i place zgomotul.

Așteptă să iasă întîi Velico și ieși după el. Nu plecă spre casă decît după ce se încredință că Velico apucase calea spre Sîrneni.

Acasă, Zahari o găsi pe Sevastița tot în pat. Văzîndu-l cum intră, se ridică obosită. În lumina lămpii fața ei părea ofilită și mai îmbătrînită.

— Ce faci, Tițca ? Ți-a trecut căpșoru' ? o întrebă Zahari. Am cam întîrziat. Știi ce ? I-am spus lui Vasil să rămîna. Ce să-i faci ? M-a rugat în genunchi, mi-a sărutat mîna...

— Ai fost la ei ? întrebă Sevastița. Cine mai era acolo ? Vasilena era acasă ?

— Vasilena ? Da, parcă era. Drept să-ți spun, n-am băgat de seamă... Da, parcă era acolo...

Și mergînd unul în urma celuilalt, au trecut în camera de alături, unde-i aștepta masa pusă pentru cină.

— Știu eu, Velico, de ce tot dai tu tîrcoale pe aici, spuse la o vreme Zahari, după ce dăduseră pe gît destule pahare ; își cunosc eu durerea, dar să știi bine că aici stăpîn sînt eu, totul atîrnă de mine. Dacă nu te pleci în fața mea și nu-mi săruți mîna, mi-reasă n-o să ai.

După cîteva clipe, începu să strige supărat :

— Nu ești bun de nimic ! Cu scripca nu-ți scoți pîinea. Să cînți toată ziua, nu-i nici o pricopseală...

— Nici din negustor nu iese moșier, îi spuse dîrz Velico.

O fericire sublimă, o ceață dulce pusese stăpînire pe gîndurile lui Zahari. El știa că Vasilena îl iubește pe fierar, că acum cîteva clipe îl sărutase în întuneric din greșeală pe el, dar simțea o plăcere deosebită să nutrească totuși unele speranțe. „Cine știe ! La urma urmei, de ce nu... de ce nu...”

Își aduse deodată aminte de Sevastița și sări în picioare.

— Să mergem, zise el. Destul. Scoală, Velico, să mergem.

— Eu mai rămîn, spuse Velico.

— Nu, plecăm împreună. Nevastă-mea, știi, are dureri de cap și nu-i place zgomotul.

Așteptă să iasă întîi Velico și ieși după el. Nu plecă spre casă decît după ce se încredință că Velico apucase calea spre Sîrneni.

Acasă, Zahari o găsi pe Sevastița tot în pat. Văzîndu-l cum intră, se ridică obosită. În lumina lămpii fața ei părea ofilită și mai îmbătrînită.

— Ce faci, Tițca ? Ți-a trecut căpșoru' ? o întrebă Zahari. Am cam întîrziat. Știi ce ? I-am spus lui Vasil să rămînă. Ce să-i faci ? M-a rugat în genunchi, mi-a sărutat mîna...

— Ai fost la ei ? întrebă Sevastița. Cine mai era acolo ? Vasilena era acasă ?

— Vasilena ? Da, parcă era. Drept să-ți spun, n-am băgat de seamă... Da, parcă era acolo...

Și mergînd unul în urma celuilalt, au trecut în camera de alături, unde-i aștepta masa pusă pentru cină.

LUPOAICA

Înainte ca lupoaica, despre care credea că fătase undeva prin ogoare, să facă multă pacoste, Petăr ciobanul o văzuse și știa că dă mereu tîrcoale prin părțile locului. Numai că pînă acum se mulțumise cu micile lighioane sălbatice pe care putea să le prindă sau, ca să nu atragă atenția oamenilor, se ducea după pradă undeva mai departe. Dar acum ataca cu îndrăzneală și înverșunare chiar vitele, poate pentru că alăpta. Făcea deseori cîte o pacoste mare, cît pentru o haită de lupi întreagă.

— Deschide-ți ochii, băiete, spunea Petăr ciobanul lui Davidco, ciobanul cel mai tînăr al moșiei. Deschide-ți ochii, dacă nu vrei ca într-o bună zi să vii acasă fără oi. Lupu', băiete, e fiară rea : mănîncă o oaie, dar sugrumă o sută...

Davidco își puna pîinea în traistă și zîmbea pe sub mustață.

— Să întorci mereu capul, să te uiți în jur... Păzește-te. Să te uiți mai cu seamă spre partea de unde suflă vîntul. Lupu', băiete, merge împotriva vîntului. Așa să știi... De ce rîzi ? se supără deodată Petăr ciobanul. Cînd îți vorbesc de lup, tu să ascuți. Ce fel de cioban ești tu...

— Ce, moș Petăr, ce mă tot boscorodești, se supără la rîndul lui Davidco. Nu mă tem eu de lup ! Ce-i lupu' ? Un cîine. Nu-mi pasă de el.

Petăr ciobanul se întoarce ca înțepat, se uită lung la Davidco și-și ieși din fire. În timp ce-l beștelea, îl măsură cu ochii din cap pînă-n picioare. Dar deodată sub sprîncenele lui albe apărură un zîmbet voios : Davidco crescuse înalt ca o prăjină, cu umerii lați, cu mîini și cu picioare lungi. Era o namilă de om, dar nu-i ieșiseră încă tuleiele. Un băiețandru. „Are dreptate Davidco, își spuse Petăr ciobanul. Ce poate să-i facă lupu' unei matahale ca asta ?“

— Chiar dacă lupu nu-i decît un cîine, Davidco, continuă Petăr ciobanul împăciuitor, tu fii atent. E fiară, e fără Dumnezeu. Și din ce spun oamenii, că lupoaica a fătat chiar pe ogor, eu nu cred o iotă. O găsești, acolo, în pădure. E drept, pădurea e cale de cinci-șase ceasuri de-aici, da' pentru un lup asta-i un fleac.

Măsură iarăși din ochi statul înalt al lui Davidco și continuă :

— Ești voinic, Davidco, ești. Pe lupoaica asta o știu eu. Am văzut-o astă iarnă. Mă uit în zăpadă : trei pași, o dîră, trei pași, o dîră.

— Ce dîră ? întrebă Davidco.

— Lupoaica șchiopăta atunci. Cu piciorul bolnav nu putea să calce, numai zgîria zăpada.

— Și acu' șchioapătă, spuse Davidco. Am văzut-o chiar eu cum șchioapătă.

Davidco își aruncă traista pe umăr, luă toiagul și ieși.

— Fă bine și deschide-ți ochii, deschide-ți ochii ! strigă în urma lui Petăr ciobanul.

Davidco îl luă în rîs pe Petăr ciobanul, dar cînd rămînea singur pe cîmp, mai cu seamă cînd nu era lună și totul era cufundat în beznă, își aducea de-

seori aminte de lup. Atunci își strîngea turma pe un spațiu cît mai mic, talangele sunau tare și oile mergeau înaintea lui ca o armată. Davidco își striga cîinii tare, după obiceiul ciobanilor și trăgea cu revolverul fără să fie nevoie.

Zilele acestea ciobanii nu vorbeau decît de lupoaică și fiecare povestea ce știe despre ea. Reieșea că lupoaica se rătăcise de haita care apăruse iarna trecută pe la marginea satelor. La o vreme era primejdios să ieși la drum pentru că o lupoaică din haită turbase (poate era aceeași). Este știut că dacă lupoaica atacă o lighioană, o vită sau chiar un om, toată haita se năpustește cu o nemaipomenită înverșunare în aceeași direcție.

Multă vreme lupii au rătăcit în viforniță, prin cîmpie, și în zăpadă nu se vedeau decît urmele lor. Atacurile lor sîngeroase au scos din răbdări pe țărani, care au pornit în cete în urmărirea lor. Pe atunci își făcea apariția prin aceste locuri și un lup. La început era schiop, așa cum îl văzuse Petăr ciobanul. Era neîndoielnic că lupul nu era nimeni altul decît lupoaica. Fusesse rănită în timpul poterei și s-a salvat aici. Acum ogoarele dăduseră în spic și se putea ascunde ușor oriunde.

— S-a zis cu ea, îi ieși odată înainte lui Davidco Petăr ciobanul. Vînătorii ăia doi, din Sîrneni, frații Enceș, îi știi, nu? Au descoperit ascunzătoarea lupoaicei și i-au luat puii. Trei. I-au dus în sat.

— Mă minți, spuse Davidco.

— Nu te mint, i-au dus. Acu' pîndesc s-o omoare și pe ea, lupoaica. Sînt vînători de soi, frații Enceș, o să-i vină de hac.

Dar tocmai acum, cînd se vorbea așa de mult de ea, lupoaica parcă intrase în pămînt. Vînătorii o pîndeau, dar n-au putut s-o vadă nici măcar o dată. Nimeni nu știa nimic de ea. După ce-i luaseră puii, pa-

sămite se speriasse și fugise. Numai câțiva țărani care mergeau la moară și trecuseră pe la marginea pădurii de la Imaret, spuneau că au auzit urlete de lup în pădure.

Trecură așa cinci-șase zile, chiar mai multe. Deodată lupoaica apărură și lăsa să se înțeleagă, într-un fel năpraznic, că era aici. La un staul de lângă pădure, jumătate din cele peste șaptezeci de capre au fost sugrumate. Multe alte vite au fost mușcate și au trebuit sacrificate. Dar lucrul cel mai groaznic s-a întâmplat într-o noapte, la Sîrnen, unde fuseseră duși puii de lup : o umbră intrase în sat, zarva era mare, cîinii lătrau, schelălăiau, vitele speriate mușeau. Umbra mergea din curte în curte, dar nimeni nu îndrăznea să iasă din casă. Frații Enceș, vînătorii, lipseau noaptea asta din sat. Numai un sătean mai inimos avu îndrăzneala să se uite prin fereastră și la lumina lunii văzu lupoaica : era subțire, lungă, cu țîțele crăpate, gîfîind de oboseală, cu limba atîrnînd în jos...

Așa cum spuneau oamenii, nu era casă în sat unde să nu fi sugrumat o vită. Parcă dăduse ciuma în vite. Petăr ciobanu' era foarte îngrijorat.

— E, Davidco, ai văzut, băiete ? spunea el. Lupu' e cîine, e ? Ai văzut ce-a făcut la Sîrnen ? Bre ! Bagă-ți mințile în cap, că rămînem fără oi. Dacă dă peste noi...

— Să vină, rîdea Davidco, n-are decît să vină...

Pasămite îl auzise, că veni. Într-o seară, după căderea întinericului, lupoaica se năpusti pe neașteptate asupra turmei și răpi o oaie — o răpise chiar sub ochii lui Davidco. Dar cum o ducea ! O înșfăcase de ceafă și o aruncase pe spinare și așa o ducea ! Davidco strigă tare — cîinii rămăseseră undeva în urmă —, ridică toiagul, dar turma se urni din loc, oile se speriară și el crezu că mai sînt și alți lupi.

În acest timp lupoaica dispăru în beznă ducînd oaia. A doua zi pe locul acela nu se găsiră decît cîteva smocuri de lînă.

Davidco era posomorît și tăcea. Petăr ciobanul nu îndrăznea să-l necăjească. Cu toate că era cu ochii-n patru, lupoaica veni iar. Și, lucru ciudat, cît era de voinic, se zăpăcise și de data asta și se uita — era lună plină — cum lupoaica răpea încă o oaie. Acum o prinsese cu dinții de umăr și o împingea silind-o să alerge, și o lovea cu coada în spate, așa cum o lovește ciobanul cu toiagul cînd o mîna înainte. Și acum lupoaica a sfîșiat și a mîncat oaia, după ce s-a dus mai departe și s-a ascuns în beznă — la două-trei sute de pași de turmă.

După împlinirea asta Davidco era ca bolnav de friguri. Îi povestea cu glas tare lui Petăr ciobanul cum se petrecuse totul, se justifica, încerca să-i explice ce anume îl împiedicase să pună toiagul pe lupoaică. Avea o voce subțire și stridentă de copil, în contrast cu statura lui înaltă. Pe urmă Davidco amuțea, își sprijinea fața spîna în pumni și cădea pe gînduri cu ochii mereu înlăcrimați.

În acest timp lupoaica făcea mare prăpăd undeva mai departe de moșie. Frații Enceev o pîneau prin văgăuni, dar ea se ducea întotdeauna acolo unde nu erau ei. În pădure descopereau ascunzișuri noi, pe care nu le știau, unde lupoaica se adăpostise mai înainte cu puii ei. Un cap de oaie sau un picior de animal zăceau întregi și neatinse, pline de sînge, cu roiuri de muște rotind peste ele.

Din vreme în vreme lupoaica dădea tîrcoale și moșiei. Se furișa printre turme — abia mai tîrziu ciobanii îi descopereau urmele —, trecea pe lîngă vaci care pășteau alături de vițeei lor, sau pe lîngă vite nepăzite, dar își vedea de drum fără să facă nici un rău. Era însă aici : în puterea nopții urla departe, în

cîmpie. Un urlat cumplit, care umplea cîmpia. Se curma brusc, apoi se auzea slab și răgușit, ca să răbufnească din nou, tăios ca un geamăt năpraznic, ca un vaiet prelung, jăluitor, plin de durere, ca un strigăt umil de îndurare...

Într-o dimineată, puțin înainte de a se lumina de ziuă, Davidco opri turma alături de drum și, cum oile pascuseră, se culcară pe iarbă. Luceafărul de ziuă răsărise și, puțin după el, și luna, galbenă, cu discul mîncat de vîrcolaci. Davidco nu se culcă, ci trecea cînd de o parte, cînd de alta a turmei. Deodată oile se speriară, se împărțiră în două grupuri și în golul rămas între ele, apărură, în mijlocul drumului, lupoaica. Sta pe loc, se pare fără intenție de a ataca turma, dar cu o țintă precisă. Totul nu dură decît o clipă. Davidco răcni deodată — cît era de sălbatic, de neomenesc glasul lui! — ridică toiagul, dar nu putu s-o lovească: lupoaica sări peste el, ca o pisică, se agăță de pieptul lui, îl mușcă, îi sfîșie hainele. Davidco aruncă toiagul, se lăsă puțin pe vine și prinse lupoaica cu amîndouă mîinile...

Se luminase. Soarele răsărise foarte sus — totul se sfîrșise: oile care se împrăștiaseră erau acum strînse la un loc, Davidco, cu multe mușcături pe corp, rănit și plin de sînge din cap pînă-n picioare, a fost dus la spital. Lupoaica zăcea moartă, întinsă pe iarbă cît era de lungă. Se adunaseră țărani mulți și numărul lor creștea mereu.

— Davidco mi-a povestit totul, spunea Petăr cioabanul, plin de mîndrie, dar tulburat. A fost cumplit... Ce credeți voi, e ușor să te lupți cu lupul cu mîinile goale? M-a mîncat, zicea, îmi îndoisem, uite-așa, cotul și i-l băgasem în gură ca să mă muște, așa —

zicea el — simțeam că mă doare mai puțin... Fiară puternică...

Petăr ciobanul tăcu o clipă și se uită la lupoaică. Ochii ei deschiși priveau spre câmpie. Petăr ciobanul își amintea că oamenii spuneau că cel care lasă pe acest pământ o ființă dragă, moare cu ochii deschiși. Dar nu-și mărturisi aceste gânduri și continuă :

— Puternică fiară, n-o poți învinge lesne. S-au luptat mult. Când Davidco deasupra, când lupoaica. Iarăși îi vine de hac, sare peste ea, o încalecă, o prinde cu o mână, cu cealaltă scoate cuțitul și lovește, lovește... Ce suflet tare — s-a desprins de el și a încercat să fugă. Davidco puse atunci mâna pe toiag și-i dădu lovitura de moarte...

Petăr ciobanul se uită la lupoaică, o scuipă, vru să dea cu piciorul în ea, dar privirea lui întâlnește ochii holbați și fără viață care îl tulburau.

— Vezi cum se uită, spunea el, a murit cu ochii deschiși...

Zarva din jur creștea, țăranii strigau și vorbeau din ce în ce mai tare.

BOUL CIUT

În timp ce unchiul Mituș și Ago mîncau afară, pe prispă, la cinci-șase pași de ei se oprise Komur — un bou mare, ciolănos, jumătate negru, jumătate cenușiu. Avea coarne late, scurte care, față de mărimea lui erau foarte mici încît părea ciut. Nemișcat, ca cioplit în piatră, rumega liniștit, cu ochii ațintiți la unchiul Mituș și Ago.

— Uite, îl vezi pe Komur, spunea unchiul Mituș. Rumegă și iar rumegă, ciut neciut, se crede un Făt-Frumos. Bine că n-are coarne. Bine că Dumnezeu nu dă coarne vitei care împunge ; altminteri, cum îi place să se bată, era vai de ceilalți. Unchiul Mituș zîmbi mai tare și continuă : La Preslav — am trăit o vreme acolo — oamenii cresc bivoli mari, uriași, dar au și vin mult, doar sînt podgoreni. Uneori se apucă și îmbată bivoli cu vin, le dau să bea cîte o cofă și-i scot pe maidan să se lupte. Numai așa — să vadă care învinge.

Ago începu să rîdă. Și, așa cum îi era obiceiul, rîdea gros, din gît ; Komur se opri din rumegat, se uită la el, ascultă, apoi pufni din nări. Și mai pufni o dată.

— Fumează tutun, zise Ago.

Komur continuă să rumege, dar nu-și lua ochii de la Ago și unchiul Mituș. Era un bou foarte deosebit de alții și de aceea unchiul Mituș îi plăcea să facă glume cu el. În timp ce alți boi, după ce se desprindeau din cireadă sau se întorceau de la fântână stau, ca acum, în pozițiile cele mai diferite, liniștiți, ca pironiți pe locurile lor, Komur începea să scormone cu copita și să-și arunce țărână pe spinare, să mugească și pe urmă, țătoș, cu grumazul arcuit, se năpustea agresiv asupra altui bou. Dar îndată ce se izbeau unul de altul și își ciocneau coarnele, el fugea în lături și nu se mai mișca din loc.

Cînd aduceau fînul, se apropia de căruța din față ca să poată smulge din mers cîteva fire. Iar cînd treceau pe lîngă un lan de grîu, smulgea rîpede și pe furate un pumn de spice, uitîndu-se înapoi să vadă dacă nu vine Ago. Cînd strigă și se înfurie, Ago își aruncă ciomagul (cu o măciulie groasă la capăt) încă de departe ; Komur înalță capul, mijește, se chircește și așteaptă sau lovitura, sau ca ciomagul să treacă peste capul lui.

Unchiul Mituș și Ago au mîncat bine, au început să înjuge boii și abia acum au băgat de seamă cum Komur o ștersese pe undeva. În timp ce-l căutau din ochi, el apărură dinspre conac, alergînd și zguduindu-și tot corpul. În urma lui Galunca huiduia și arunca cu pietre.

— De ce nu vă păziți boii ? se supără ea. Mi-a mîncat iofcaua. O pusesem în curte, la uscat, și asta a înfulecat-o ! Ce bou blestemat, se vîră mereu în casă, ca un cîine. O dată am făcut vopsea pentru niște lînă. Și-a băgat botu-n ea.

Unchiul Mituș începu să rîdă, dar Ago, ca să-i facă Galuncăi pe plac, îl alungă pe Komur. Din cei doisprezece boi, jumătate fuseseră înjugați la plug. Komur se zăpăcise și se oprise nu acolo unde trebuia.

— Treci la loc ! — îi strigă Ago și ridică jugul. Boul își vârî grumazul numaidecât, cu mare ușurință. Abia acum, după ce-l legă și-l puse la strînsoare, Ago îi trase câteva cu resteiul.

Coloana de șase perechi de boi, în urma căreia zdrăngănea plugul, o luase prin poiana verde spre ogoare. Ago mergea alături, iar unchiul Mituș în urmă. Pe ici, pe colo, un popîndac le ieșea în cale, își înălța capul o clipă, ca un pripon înfipt în pământ, și cât ai clipi din ochi se vâră în gaura lui.

Au ajuns la ogorul pe care-l arau și unchiul Mituș întoarse plugul. Pînă spre prînz au arat ușor și cu spor. Dar cînd începu să ardă soarele, să bîzîie muștele, care necăjeau vitele, munca deveni mai anevoioasă. Ajunseră la capătul cel mai de sus al ogorului, unde țărîna era foarte uscată, plină de crăpături și întesată de pir. Într-un loc rădăcinile pirului erau așa de groase și de dese, că plugul se poticni și se opri. Ago strigă și învîrti biciul — boii începură să țeasă ca la război, cum se zice — cînd înaintea, cînd înapoi, dar plugul nu se urnea.

— Fir-ar să fie ! zise unchiul Mituș îngrijorat. Acu-i, acu'.

Unchiul Mituș ar fi putut să ridice plugul și să ușureze astfel sarcina boilor, dar el vrea să aibă o brazdă netedă. Privind șirul lung de boi, parcă ar fi socotit ceva, zise :

— Ascultă, Ago, să înjugăm la roată pe Komur. E zdravăn, să vedem dacă scoate plugul.

La roata plugului erau Bălan și Civga, boii cei mai mari, amîndoi albi, cu coarne ca de ren. Dar cam îmbătrîniseră i-au dus la locul lui Komur și al perechii lui, iar pe ei doi i-au înjugat chiar lîngă plug.

— Acu', dăi drumu' ! spuse unchiul Mituș.

Ago pocni din bici și strigă :

— Haida ! Haida ! Cea ! Hăis !

Boii își încordară toate forțele, jugurile pîrîiau, proțapurile erau întinse gata să se rupă, dar plugul nu se urnea din loc. Ago începu iarăși să răcnească, un bou căzu pe genunchii din față. Dar iată-l pe Komur care apare înaintea, cu spinarea încovoiaată ca un arc, cu coastele ieșite în afară. Pirul din jurul plugului începu să pîrîie, se rupse și plugul porni.

— Haida, cea ! Hăis ! striga Ago.

Încă vreo cîțiva pași și locul greu a fost trecut. Puțin mai încolo au oprit să lase boii să-și tragă sufletul. Unchiul Mituș se duse lîngă Komur, îl mîngîie pe fruntea bombată, apoi între coarne și spuse :

— Bravo, Komur ! Bravo. Știam eu că n-o să mă faci de ocară.

Komur se oprise pe brazdă. Capul, grumazul și pieptul lui erau negre, așa de negre că din ochi nu se vedea decît luciul lor. În numai cîteva clipe își reluase răsufierea, se odihni și acum rumega. Nu-și dăduse seama că făcuse o mare ispravă, dar se gîndea, de bună seamă, că dacă unchiul Mituș și Ago îi dădeau tîrcoale, înseamnă că va primi ceva de rumegat. De aceea își mișca urechile privindu-i în ochi.

— A mîncat iofcaua, se înțelege... A mîncat-o azi dimineață și d-aia are putere, spunea Ago și rîdea cu rîsul lui ascuțit.

Au mai tras cîteva brazde. Pămîntul era acum fierbinte, în aer se auzea, ca scos din strune, un bîzîit scurt și sonor, roiuri de muște verzi și lucioase se roteau și se așezau pe pielea încinsă a boilor. I-au dejugat și Ago îi duse la păscut, iar unchiul Mituș se întoarse la moșie.

Pînă să are tot ogorul, plugul se mai împotmoli de cîteva ori în pir și se opri. Fără a zăbovi, schimbau atunci boii. Pe Bălan și Civga îi socoteau boii cei mai buni și mai frumoși — doar erau mari, albi ca

zăpada, cu coarne mari ca de ren. Dar n-aveau încotro, îi puneau cam pe la mijloc, alungați parcă de la locul lor de cinste, iar în locul lor, la roata plugului, înjugau pe Komur și perechea lui. Oricît de greu se împotmolea plugul, Komur își lua avînt, se încorda și-l urnea din loc. Unchiul Mituș îl bătea pe spinare, îl mîngîia pe frunte, iar Ago era bucuros.

Duceau boii la păscut noaptea, ca să nu-i necăjească muștele. Dimineața, cînd soarele mizea, Ago îi ducea să-i adape la fîntînă și pe urmă mergeau la arat. O dată Ago venise foarte devreme, înainte de răsăritul soarelui. Și venise singur.

— Unchiule Mituș, vino, striga el, moare boul. S-a umflat Komur, moare.

Unchiul Mituș îl privi îngîndurat, fără să-i răspundă, apoi spuse :

— O fi păscut rapiță. A intrat în cîmpul de rapiță și a mîncat. De acolo îi vine. Ți-am spus să-i ferești de rapiță, măgarule, se necăji el. Ce-ai făcut ? Unde-ți erau ochii ?

Ago se încruntă, smîrcîi și repetă :

— Moare boul...

Unchiul Mituș băgă mîna în traista care atîrna de perete și în care ținea diferite scule, luă ceva și-l puse la brîu, dar ce era — Ago nu putu să vadă. Pe urmă amîndoi plecară în grabă la boi. Vedeau de departe cum se strînseseră grămadă și se culcaseră pe iarba verde, ca niște ciuperci mari, albe. Numai unul sta în picioare, mai la o parte, și, cînd ajunseră acolo, văzură că era Komur.

Era groaznic la vedere ; devenise uriaș, se umflase, crescuse cît o corabie, burta lui aproape atîngea pămîntul. Privea ca prin sită, din gură îi curgeau fire subțiri de bale. Abia se ținea pe picioare, în orice clipă putea să se prăvale. Ago începu iarăși să se vaicărească :

— Moare boul... Boul cel mai frumos, moare...

— Moare, vezi bine — îl ocără unchiul Mituș — dacă nu caști ochii...

Unchiul Mituș băgă mîna în brîu și scoase o sulă (abia acum Ago înțelese ce luase el din traistă), se apropie de Komur și începu să-l pipăie la coapse, apoi între coaste — pipăia ici, pipăia colo, pasămite căuta un loc anume. Cînd îl găsi, îl însemnă cu mîna stîngă, dar o puse puțin mai alături, iar cu dreapta ridică sula și o înfipse cu toată puterea în pielea boului.

Ago privea aiurit. Komur își clătină capul — atît. După ce unchiul Mituș scoase sula, se auzi un zgomot ușor „puf, puf”, parcă se deschisese o supapă. Gazele acumulate în burta animalului ieșeau. Într-o clipă ochii lui Komur se limpeziră și burta umflată ca un balon începu să se micșoreze.

— Să nu crezi că asta-i o sulă oarecare, se făli unchiul Mituș lui Ago. Nu-i orice fel de fier, a fost trecut prin *electrică*. Hai, plimbă boul, că nu-i bine să stea pe loc.

După cîteva zile primejdia trecu și Komur sta în fața grajdului, teafăr. Dar chiar și în aceste zile reușise să facă o poznă : fără să-l vadă nimeni, băuse într-o dimineată tot laptele dintr-o vadră.

Mai făcuse și altă ispravă : alergînd odată, greoi cum era (tot în luptele lui cu boii), era cît p-aci să calce în picioare copilul Galuncăi, dar, ajungînd în fața lui, se dădu la o parte, spre mirarea tuturor, iar Galunca plînsese de bucurie.

Iată-l acum, liniștit, bine dispus, stă în fața grajdului și rumegă. Unchiul Mituș și Ago mănîncă și ei ceva. Komur se uită la ei, rumegă și iar se uită, atent și foarte curios.

— Komur s-a făcut bine, nu mai are nimic, zise unchiul Mituș. Ciut, neciut, ce frumos e ! Bou puter-

nic, bun. Țsta și încă unu ca ȃsta să-i cadă unui calic, îi lucrează pămîntul și-l hrănește și pe el și pe copiii lui. Așa bou.... Numa' că-i cam lacom...

Komur se uită, se opri din rumeġat și pufni din nări.

— Puh ! Să-ți vîre sula în coaste, atunci să vezi tu ! Puh, se hlizea Ago.

Iar unchiul Mituș, uitîndu-se cu multă duioșie și zîmbind vesel, începu să-i cînte :

*Prin pădurea verde trece-un turc
Și tot trage din lulea : puh ! puh !*

„Puh ! Puh !“ suflă și Komur pe nări. Apoi începu să rumege iar. O mierlă se așeză pe spinarea lui, țopăi ca pe o stîncă, pe urmă începu să smulgă cu ciocul fire din părul lui moale, care acum năpîrlea și, după ce strînse destule, zbură la cuibul de sub streășină.

VASILENA ȘI STĂPINUL

După ce intră în casa Galuncăi, Zaharia se opri în prag, să-și tragă sufletul, parcă scăpase de-o primejdie. În aceeași clipă fața i se luminase și deveni așa cum era întotdeauna : veselă și lipsită de orice griji. În curte a trebuit să se prefacă, să umble ca omul bolnav, să nu rîdă, să fie îngîndurat : pentru că Sevastița, nevasta lui, putea să-l vadă de la fereastră și să creadă că în timp ce ea e bolnavă și zace în casă, el se bucură că a rămas în sfîrșit liber.

Galunca îl primi pe Zaharia în odaia cealaltă. Dar el nu băgă de seamă privirea neliniștită cu care se uitase la el în prima clipă, trecu pragul și se așeză lângă fereastră.

— Ce răcoare plăcută... E bine aici la voi spuse Zaharia. De cîte ori viu, mă simt bine. Ai cu cine schimba o vorbă. Socoteli și iar socoteli — m-am săturat. Vasilena nu-i acasă ? Unde-i Vasilena ? Galunca spuse ceva nedeslușit, dar Zaharia nu mai întrebă nimic, și continuă : Galunca, dă-mi sticla cu rachiu. Sevastița se supără cînd vede că beau. Vreau să beau un păhărel, aici, la răcoare. Mare treabă, un păhărel. Noi cu Sevastița taman ne pregăteam să ieșim, dar a apucat-o durerea de cap. S-a culcat. Rele dureri de cap are Sevastița, știi, așa deodată... Să se

odihnească... Se uită prin fereastră. Unde-i Vasilena ? Nu vine ?

— Vasilena-i în grădină. Vine ea, răspunse Galunca.

Puse pe măsută, în fața lui Zaharia, o sticlă cu rachiu. Așa cum făcea ori de câte ori bea, Zaharia își umplu un pahar, apoi altul, pe urmă aruncă oprire prin fereastră și aștepta zîmbind.

Galunca se așeză la o parte și începu să zorească la ciorapul pe care-l împletea. Nu-i plăceau aceste prea dese vizite ale stăpînului. Că se ținea după Vasilena, era știut de toți. Rămînea să afle și Sevastița, stăpîna, și atunci se va întîmpla ce-i mai rău. Dar, își zicea Galunca, și Vasilena are vina ei. În timp ce la început se ținuse bine, rîdea mereu de Zaharia, pe urmă începu să plece urechea la ce-i spunea el, chiar să stea la taclale cu el. Asta tocmai acum, cînd era gata să se mărite cu Velico, fierarul din Sîrneni. Făcuseră chiar actele de cununie. Dar de atunci Vasilena o lasă mai moale, amîna mereu.

— Uite-o pe Vasilena ! spuse Zaharia.

Își turnă încă un pahar. Vasilena venea dinspre grădină. Acum părea și mai bine zidită, mai subțirică, pentru că își ridicase șorțul în care purta ceva. Călca ușor și sprinten și, cum îl observă pe Zaharia la fereastră, începu să rîdă și ochii ei negri revărsau numai lumină.

— Vino, Vasilena, vino, spuse Zaharia. De cînd te aștept. Se întoarce ca s-o vadă pe Vasilena cînd intra și adăugă : Muncești mereu. Nu trebuie, eu nu vreau să muncești.

Vasilena nu spuse nimic. Uneori era mai vorbăreață, dar alteori era în stare să treacă pe lîngă cineva fără să-i arunce o privire. Cineva de afară o strigă pe Galunca și ea ieși.

Cu totul neașteptat pentru Zaharia, Vasilena se apropie de el, zîmbi și spuse :

— Zici să nu muncesc ? Dar cine să muncească atunci ?

— Găsim noi cine. Slugile să muncească, și eu. Știi, au venit doi oameni să întrebe dacă dau moșia în arendă. S-a zvonit că o arendez. N-o dau, le-am zis, o s-o muncesc singur.

— Nu ești în stare, rîse Vasilena. Să muncești tu ? Minți, minți. Nu știi decît să minți...

— Cine ? Eu ? Eu mint ?

— Păi, cine, tu. Spui că te însori cu mine. Dar ai nevastă, care trăiește...

Oricît îl amețise rachiul, Zaharia se fîstîci.

— Cum, adică ?... Am zis, e adevărat, dar... Altceva am vrut să zic. Vreau să zic că lumea e ca o roată, se învîrtește. Nimeni nu știe dacă mîine o să mai trăiască sau nu. Ei, atunci, ce poți ști, se poate întîmpla așa... că orice e cu puțință.

— Uite, vezi, iar ai început, spuse Vasilena.

— Nu, Vasilena, ascultă-mă...

Zaharia se aplecă și-i spuse ceva la ureche. Vasilena se așeză lîngă el, cu brațele puternice și zdrene la piept, se uita în lături și zîmbea. Ochii ei negri străluceau.

Cînd se întoarse Galunca (fusesse la stăpîna ei, Sevastița), Vasilena și Zaharia erau tot lîngă fereastră și stau de vorbă. Se întuneca. Cerul era încă luminos, dar jos era întuneric, dinspre cîmpie adiau miresme umede de iarbă proaspătă. Vasilena se uita prin fereastră la puținele stele și asculta tîrîitul intens și ascuțit al miilor de greieri. Totul era ca în fiecare seară. Ca în fiecare seară berzele clămpăneau din pliscuri pe șura din față și-apoi amuțeau. Numai ceva lipsea : din bezna în care licărea acum un licurici să se audă un acordeon, să se apropie tot mai mult și să apară dintr-o dată, la fereastră, zîmbind,

Velico fierarul. Aşa se întâmpla altă dată. Acum însă Velico venea doar rareori.

Aşa treceau zilele. După ce tăcuse destulă vreme, într-o zi Galunca spuse Vasilenei :

— Nu-ţi dai seama ce faci, cum poţi să te înşeli pînă-ntr-atîta ? Cum poţi să crezi în vorbele lui Zaharia ? Şi un copil ar înţelege că toate sînt minciuni.

Ochii negri ai Vasilenei se întunecară.

— Lăsaţi-mă în pace, se răsti ea. Eu mă amestec în treburile voastre ? Să nu vă amestecaţi nici voi într-ale mele.

Într-o seară — cît era atunci de tăcută şi de albă luna plină ! — dinspre drumul de la Sîrneni se auzi o armonică : la început sunetele ei surde abia se-nfiripau, pe urmă deveneau cînd mai vioaie, cînd mai triste, mergeau şerpuitoare, tot mai clare, apoi amuţiră. Se auzeau glasuri bărbăteşti care stau de vorbă, apoi se luară la sfadă, începuse vacarmul. Toate slugile ieşiră alergînd. Oamenii spuneau că a fost prins un hoţ şi l-au adus pe Velico în faţa grajdului. Luna era plină şi se vedea ca ziua. A venit şi Zaharia.

Velico spunea că-i luaseră acordeonul şi tot ce avea la el, că n-a avut nici un gînd rău, că venea la moşie s-o vadă pe Vasilena, a venit aşa cum venise de-atîtea ori pînă atunci.

— Dar cu cuţitul ăsta ? Cu revolverul ăsta ce vrei să faci ? — îl întrebă Zaharia. Şi două cutii cu chibrituri, nu una ! Ai vrut să-mi dai foc ! Vrei să mă omori ? Te dau pe mîna poliţiei, nemernicule ! Tîlharule !...

Şi, spre surprinderea celor de faţă, cuprins de mînie, Zaharia lovi pe Velico peste faţă cu biciul pe care-l ţinea în mînă.

— Nu da, mă ! Bai Zaharia ! izbucni Velico şi se năpusti asupra lui Zaharia, dar slugile îl prinseră de

brațe. De sub o sprânceană îi curgea sânge. Părul lui creț se ciufulise.

Vasilena se uită la toate astea fără a se amesteca, fără a scoate o vorbă. Întoarse spatele și plecă cu aceeași nepăsare rece. Fierarul lăsă capul în jos, se gândi o clipă și apoi jură să nu-i mai calce piciorul pe moșie. Zaharia porunci să-i dea drumul. I-au înapoiat acordeonul, dar i-au reținut armele — și el plecă.

Între Vasilena și Zaharia nu se ivi după asta nici o schimbare, nici o răceală. Zaharia îi explică Sevastiței că din cauza numeroaselor furturi (unde-a avut loc chiar un omor) nu numai el, dar toți moșierii din regiune au interzis ca în timpul nopții să mai vină străini. Mai mult, auziseră chiar că Velico îl amenințase.

Pe Sevastița o durea deseori capul și tot atît de deseori Zaharia se ducea în casa Galuncăi. O dată, șezînd lîngă fereastră, îi spuse Vasilenei :

— Să zicem că tu ești acum stăpîna moșiei, că tu dai ordine — ce-ai să faci ?

Vasilena știa bine că ce-i spunea Zaharia nu se va întîmpla niciodată, că totul nu-i decît minciună, înșelăciune. Dar atunci cînd îi spunea că ar putea să fie stăpîna moșiei, minciuna asta, ca toate celelalte minciuni, era gata s-o creadă. Muncise la moșia asta, cunoștea fiecăre pietricică, fiecăre fir de iarță. Dorea să rămînă aici pentru totdeauna, să muncească așa cum știe ea. Și dorința asta fierbinte spera să i se împlinească.

— Hai, spune o dată, ce-ai să faci ? o întrebă din nou Zaharia.

Părea că ochii negri ai Vasilenei văd ceva, pentru că ea zîmbea. Dar n-a mai avut timp să răspundă, pentru că în acea clipă chiar, intră Sevastița. Negricioasă, slută, parcă se sculase chiar atunci din pat.

— A, Tița, pe mine mă cauți ? sări de pe scaun, speriat, Zaharia. Iaca, vin, vin numaidecât... aici, numai puțin... Ți-a trecut capul ? Dacă vrei, să facem o plimbare. E răcoare, să umblăm puțin. O să-ți facă bine.

De când intrase, Sevastița se uita mereu la Vasilena. Fără a scoate o vorbă, o mai privi o dată, cu aroganță, cu trufie, așa cum stăpînii își măsoară slugile, și ieși însoțită de Zaharia.

Dar nu s-au dus să se plimbe, ci s-au închis în casă, unde s-au certat — se vedea după tonul înalt al conversației lor. Abia pe urmă au ieșit să se plimbe afară, în poiană, ciorovăindu-se. Pitindu-se după pomii din grădină, Vasilena îi urmărea din ochi. Pe buzele ei apăruse un zîmbet răutăcios, plin de speranțe.

Zaharia și Sevastița dispăruseră în întuneric. Pe urmă, după ce-i așteptase destulă vreme, Vasilena îi auzi cum se apropiau, stînd de vorbă. Se ascunse în întuneric și-și încordă auzul.

— Tița, ce om ești tu, îi spunea Zaharia. Crezi tu că aș putea să dau o atenție, oricît de mică, acestei Vasilena ? Cine ? Eu ? Se poate așa ceva ? O țărăncă sălbatică și necioplită... Uneori cînd merg la ei nici nu bag de seamă că-i acolo... Nu știe nici măcar să-și scrie numele — are degetele bătătorite, nu poate ține tocul în mînă... Se opriă o clipă și apoi Zaharia spuse : Numai să vrei tu, Tița, și plecăm de aici chiar mîine.

Porniră mai departe, dar Vasilena putea să-i audă și-acum.

— Știi ce glume fac uneori ? spunea Zaharia. Îi spun : Să zicem că tu ești stăpîna, că moșia e-a ta, ce-ai să faci ? Și ea, proasta, crede și spune : Repar grajdul și staulul oilor, fac ordine în ogradă, fac un hambar nou, și așa mai departe, și așa mai departe.

Zaharia începu să rîdă. Vasilena nu putea să-și dea seama dacă rîde și Sevastița. Rămăsese pe loc, încremenită. Totul, totul nu fusese decît o minciună, o bătaie de joc. Simțind că i se moaie picioarele, se așază pe rădăcina rotundă a unui copac și căzu pe gânduri.

— Lele ! Lele ! Leliță Vasilevna ! se auzea vocea cristalină a fetei Galuncăi, care o striga fără s-o vadă în întuneric. Vasilena tresări, ascultă cu atenție și, cînd vocea copilului nu se mai auzi, își acoperi fața cu amîndouă palmele și începu să plîngă.

Apoi se întoarse acasă, liniștită, stătu de vorbă cu Galunca. Vasil nu era acasă și ele s-au culcat devreme. În toiul nopții, Vasilena se trezi, ieși în vîrful picioarelor, scoase doi cai, cei mai frumoși — cei cenușii — și-i înhămă la căruță. Cînd era gata de plecare, cineva întrebă din casă :

— Cine-i acolo ?

— Eu, răspunse Vasilena.

Căruța porni mai întîi încet, apoi mai repede și începu să hurducăie pe drum, în jos.

A doua zi, în timp ce încercau să înțeleagă ce s-a întîmplat și pe urmă s-o caute pe Vasilena, un țăran din Sîrneni aduse căruța înapoi. De zăbalele cailor erau legate năframe albe, ca de nuntă.

— Hai, să fie cu noroc ! zise țăranul după ce opri caii. De față erau Zaharia, Sevastița, Galunca și slugile.

— Ce să fie cu noroc ?

— Cum ce ? Azi dimineață i-am cununat pe Velico și Vasilena. Și văzîndu-i cum se miră că nunta se făcuse cu atîta grabă, adăugă : Toate actele erau pregătite, au adus popa și gata !

Zaharia o prinse de braț pe Sevastița și amîndoi porniră spre conac.

CALUL BĂLAN DE LA FÎNTÎNĂ

Munca la fîntînă se repeta, era mereu aceeaşi : scripetele scîrîia ascuţit şi tare, parcă protesta ; din fîntînă se ridica în sus frînghia, o împletitură din curele de piele, neagră ca un şarpe, unsă cu păcură, ca să nu se usuce, şi se înfăşura pe scripete, la care era înhămat un cal bălan, mătăhălos. Calul se învîrtea în cerc, iar după el mergea mînîndu-l Mitco, nepotul de soră al lui Vasil. Desculţ, cu pantalonii suflecaţi şi picioarele prăfuite, oacheş şi plin de bube, cu ochii negri şi vioi. Era fericit că face o treabă de seamă şi călca chiar pe urmele lăsate de cal.

Trebuia să ocolească de cinci-şase ori ca să scoată găleata, dolofană şi lucioasă, plină cu apă. În timp ce unchiul Mituş golea găleata în uluc şi dădea iarăşi drumul frînghieii, calul şi Mitco aşteptau puţin mai la o parte. Pe urmă începea acelaşi lucru : calul se învîrtea, scripetele scîrîia tînguitor, Mitco călca pe urmele calului.

Uneori calul era cuprins de lene şi abia se mai mişca. Atunci unchiul Mituş, care şedea pe ghizdul de piatră, striga :

— Dă-i drumu', Mitco ! Dă-i drumu', am cam zăbovit !

Mitco începea să lovească cu biciul, uita de sine și lovea calul și când nu mai era nevoie. Asta mînia calul, care începea să se agite și, cu urechile pleoștite, se uita înapoi să vadă ce face băiatul.

De multă vreme calul ăsta bălan scotea apă la aceeași fîntînă. Culoarea lui albă arăta că e bătrîn, deoarece caii bălani nu se nasc albi, ci la început sînt cenușii și se fac albi când încep să îmbătrînească. A fost o vreme când calul ăsta (era atunci cenușiu, cu inele negre) îl călărea fostul stăpîn, Hagi Petăr. Nu puțini ani fusese înhămat și la căruță. Dar când îmbătrîni și deveni greoi, așa cum era acum — lat, cu spatele rotund ca un butoi, cu spinarea încovoiată și picioare groase, pe care crescuse păr lung — l-au făcut — „sacagiu“, adică l-au pus să scoată apă.

Își păstrase, cu toate astea, ceva din frumusețea lui de odinioară. În primul rînd, albul imaculat ca zăpada, ca de lebădă. Apoi — când își înălța capul, ciulea urechile și privea în depărtări cu ochii negri, inteligenți — avea și acum o ținută mîndră, regească : era încă frumos moșneagul ăsta.

În lunga sa viață se învățase să fie înțelept, dar și șiret. Îndura loviturile băiatului de hatîrul unchiului Mituș. Ori de cîte ori îi venea bine, da o fugă să bea apă din uluc (nu-i era deloc sete) și-l tîra după el pe Mitco, care ținea în mînă cîrligul de lemn al hamurilor. Uneori dădea chiar o fugă pînă în poiană, trăgînd după el și pe Mitco. Unchiul Mituș îl întorcea la loc cu o lovitură dată cu cîrligul, iar Mitco, cu ochii plînși, îl lovea cu biciul.

Scosul apei dura două-trei ore și în cele din urmă lua sfîrșit. Atunci unchiul Mituș strîngea hamurile și le pune pe cal ; ținea palma, pe care Mitco sălta un picior, ca pe scara șăii. Cu cealaltă palmă îl suia pe cal pe Mitco, care rîdea cu gura pînă la urechi și dădea din picioarele goale. De la fîntînă și pînă la

grajd calul trebuia să alerge în galop. Alerga greoi, cu tropot mare, respira greu — îmbătrânise. Dar îndura toate, pentru că ştia că o dată ajuns la grajd, i se va atârna de grumaz traista cu ovăz.

Uneori calul cel alb şi bătrîn se hotăra să se răzbune pe diavolul cel mic şi desculţ, care îl punea să alerge, îl lovea cînd trebuia şi cînd nu. Şi cînd Mitco, rîzînd cu toată faţa, credea că zboară, calul îşi împletea picioarele, se prefăcea că se împiedică, că e gata să cadă şi Mitco era azvîrlit ca o minge peste capul calului, dar iarba era moale şi nu pătea nimica rău.

Mitco mai făcea şi alte isprăvi: lăsînd calul să pască, legat cu o frînghie, făcea semne cu mîna în faţa lui, îl necăjea, iar calul ca să scape de el, îşi trăgea urechile pe spate şi încerca să-l muşte. Azi aşa, mîine aşa, pînă cînd calul, furios şi cu urechile strînse, începu să-l fugărească pe Mitco pînă unde-i îngăduia frînghia.

Oamenii mari nu se temeau şi o scoteau uşor la capăt cu el. Dar năravurile i-au rămas şi după ce Mitco începu să meargă la şcoală. Bine hrănit, voinic, puternic, calul înclina, de bătrîneţe, spre nesupunere şi năravuri proaste. Odată i-au pus şaua — şaua cea veche a lui Hagi Petăr. Vasil vrea să meargă la Sîrnen. Era iarnă, calului nu-i plăcea să calce zăpada afînată şi-i făcu şi lui Vasil ce-i făcea lui Mitco : îşi împletici picioarele, se împiedică şi Vasil se pomeni la pămînt. Nu s-a lovit, dar s-a speriat gîndindu-se ce se putea întîmpla dacă picioarele i-ar fi rămas agăţate în scara şăii. Pe urmă văzu, şi nu putea uita, uitătura rea a calului cînd îi dădu drumul şi fugi în lături.

— E un cal rău, spuse Vasil după ce se întoarse la moşie. Omoară omu'. N-am nevoie de un cal ca ăsta. Îl vînd...

În adevăr, în primăvară îl vîndu. Spunea că l-a dat unui țaran sărac și zdrențaros, căruia îi zicea Ivan Prea-Fericitul. Toți făceau haz de porecla lui. „Sacagiul” moșiei era acum Țiganca — o iapă voinică și bună, care își făcea treaba foarte conștiincios. De calul alb nu mai pomenea nimeni, fusese dat uitării.

Dar într-o dimineață de vară, trezindu-se din somn, unchiul Mituș văzu un cal alb care aștepta afară, în dreptul porții. Aștepta, parcă se întorsese de la cîmp și cerea să fie lăsat să intre. Unchiul Mituș îl recunoscuse numaidecît : era calul cel alb și bătrîn. Slăbise, cu coapsele ieșite în afară, cu grumazul ros de jug, cu picioarele din spate pline de rani, acolo unde-l freca frînghia. Era blînd și visător, abia se mișca. Uneori părea că se trezește din picoteală, își ciulea urechile și se uita la unchiul Mituș.

Au venit și slugile, care se bucurară de oaspete. Hambarele moșiei erau pline — i-au atîrnat de grumaz o traistă plină cu ovăz. În două-trei zile calul și-a revenit.

În ziua a patra cîinii începură să latre la un țaran pirpiriu, cu o șapcă neagră și veche pe cap, zdrențuros, care se apăra învîrtind un bici de cînepă. Era Ivan Prea-Fericitul, care venea să-și caute calul.

— Ce fel de gospodar ești tu, de ce nu-ți îngrijești calul, îl ocără Vasil. Uite ce-ai făcut din el, numai pielea și osul.

Ivan Prea-Fericitul, negricios, cu o bărbuță neagră și rară, tăcea, zîmbind mofluz.

— De ce nu i-ai dat să mănînce ? Nu-i păcat ?

— E, bai Vasile. Cum să nu-i dau, da' vezi tu, hambare ca ale voastre noi n-avem..

Își luă calul și plecă. Dar curînd după aceea, calul fugi încă de două ori și se întoarse la moșie. Unchiul

Mituș îl găsea în același loc ; sta și aștepta în fața porții.

— Ascultă, îi spuse Vasil lui Ivan Prea-Fericitul, când veni iar să-și caute calul. Îți dau banii înapoi și iau calul. Vezi bine, calul s-a învățat aici, aici vrea să stea.

Ivan Prea-Fericitul luase totul în glumă și zîmbea.

— Nu rîde, așa îți spun. N-ai grijă de el, fuge de la tine. Îți dau alt cal mai bun.

— Nu-l dau, bai Vasile, nu-mi dau calul, insista Ivan, care se aprinsese și nu mai zîmbea. Calu' ăsta-i taman pentru mine, îmi hrănește copiii. Care va să zică, nu-l hrănesc... Îi dau eu destul, da' dobitocul, cît îi dai atîta mîncîncă — și mult, și puțin. Și ce, parcă umblă puțin ? Ce fac eu ? Merg prin sate, cînd cu humă, cînd cu pepeni, cînd cu struguri. Face treabă bună : dii — dii, stai — stai. Pentru mine e bun. Dacă nu-i el, mai bine mă treci în rîndul celor morți — spuse Ivan și zîmbi.

Vasil se gîndi o clipă, și pe urmă spuse :

— Căpătase năravuri proaste : mușca, da din copite. Nu ți-a făcut nici o pacoste ? Ai copii.

— Mușcă, zici ? Dă din copite, zici ? Ce tot spui ? E blînd ca o oaie. Am șase copii, îl năpădesc ca muștele, îl încălecă, îl trag de coadă, trec sub burta lui. Nu zice nimic. Cînd copiii pleacă — el după ei. Zici să ți-l dau. Cum o să ți-l dau ? Păi copiii îl așteaptă acum. Cînd am plecat : tăticiuțele, strigă, să-l aduci pe Bălan. Să vie Bălan, îl vrem pe Bălan. Așa strigă. Nu-l dau !

— Atunci, de ce fuge de la tine ? Întrebă Vasil.

— Știu eu, spuse Ivan îngîndurat. Nu-i pun nici piedici, nici nu-l leg. Merge ce merge și iar aici. Cîteodată, cum să-ți zic... Parcă îi sare mintea din cap și atunci fuge. Cu ce funie l-aș lega, roade funia și tot fuge.

Ivan mai stătu o clipă și pe urmă încălecă.

— Să ai grijă de el, auzi ? îi spuse Vasil.

— Am eu grijă, bai Vasil, am. Numai că ți-am zis, vine o vreme... îi sare parcă mintea din cap... Hai, rămâi cu bine ! Hai, rămîneți cu bine !

Calul porni și de la primii pași întoarse capul cînd într-o parte, cînd în cealaltă și se uită înapoi.

Apoi începu să meargă drept, cu capul înainte.

De atunci n-a mai fugit și nu s-a mai întors niciodată la moșie.

UN OASPETE NOCTURN

Era încă devreme, un ceas-două pînă-n zori. Unchiul Mituș și Mitco intraseră în țarcul cel mare unde erau oile, dar nu puteau să vadă nimic. Încetul cu încetul ochii lor se deprinseră cu întunericul : oile se înșiraseră una după alta de-a lungul împrejmuirii de nuiele, stau înghesuite în pîlcuri mici, în picioare sau culcate, în mijlocul țarcului și rumegau. Trecuse timp de la Sîn-Petru, cînd le vînduseră mieii, ele îi uitaseră și nu mai behăiau. Păscuseră bine și acum se odihneau. Ici-colo cîte una pufăia sau strănuta, iar mai încolo alta lovea cu copita în pămînt și tușea ca o bătrîna. În noapte se auzi un clinchet de clopoțel.

Din țarcul mare au scos vreo patruzeci-cincizeci de oi și le-au dus în țarcul cel mic, la muls. Liniștite pînă acum, oile se urniseră din loc parcă gonite de lup ; tălăngile începuseră să sune. Unchiul Mituș închise bine porțile și puse în mîna lui Mitco bețișorul subțire zicînd :

— Hai, acu' mîna-le. Strigă : „Brr ! Brr !“

Într-o clipă glasul subțire al lui Mitco răsună în întuneric :

— Brr ! Brr ! repeta el repede și lovea cu bățul pe spinarea acoperită cu lână moale a oilor care se înghesuiau una în alta.

De partea cealaltă a împrejuririi, Davidco și Petăr ciobanul începeau să mulgă. Unchiul Mituș se așeză lângă ei.

Ridicau puțin mîna în sus, așteptau să le treacă oaia sub braț, o prindeau și o țineau peste vadră. Firul subțire de lapte lovea sec și molcom, pentru că vadră era goală ; dar după ce au muls cîteva oi, laptele susura și cădea cu zgomot. Un iz plăcut de lapte proaspăt stăruia în aerul pătruns de miros de căcăreze de oaie.

— Brr ! Brr ! striga Mitco din cînd în cînd.

Totul era învăluit în întuneric. Stele multe se îmbulzeau spre miazăzi și răsărit, în pîlcuri strînse, unele mărunte ca niște puncte, iar altele mai mari. Săreau în ochi trei stele mari, așezate una sub alta în linie dreaptă, puțin pieziș către pămînt. În fața lor scliffea ca jarul aprins o altă stea, mai mare decît toate.

Ciobanii stau la taclale. Uneori o oaie mai îndărătnică nu vrea să miște. Dacă i se întîmpla unchiului Mituș, el o lua cu binișorul, căuta s-o momească. Dar Petăr ciobanul se supăra, iar Davidco se necăjea și mai tare : lovea oaia, o trăgea de uger și o împingea brutal spre vadră. Oile cele mai fricoase și mai ușurele reușeau să-i scape, dar Davidco le ajungea și apucîndu-le de piciorul din spate le tîra înapoi.

— Nu chinui dobitocul ! striga unchiul Mituș. Ia-l mai domol !

Deodată începură să latre cîinii. Lătrau, dar au amuțit numaidecît, după ce au mai mîrîit de cîteva ori alene, cu întreruperi, așa cum fac cînd s-au săturat de lătrat și-apoi se culcă. Ciobanii se mirau. Cine

poate să treacă așa lesne printre câini ? Un om de-al lor ? Poate era Vasil ? Să fi venit stăpînul ? În acest timp se auziră pași clămpănind pe iarbă. Venea un om care apoi se opri lîngă îngrăditură.

— 'neața bună să vă fie ! strigă el cu glas răstit. Întunericul îi ascundea fața. Rămăsese lîngă îngrăditură.

— Cine ești tu ? Ce fel de om ești ! întrebă Petăr ciobanul. Ce cauți aici la vremea asta ?

— Mă, bai Petăr, parcă nu m-ai cunoaște ! Îl dojeni necunoscutul. Sînt eu, Alipia. Ni s-a pierdut, mă, o oaie ; am căutat-o peste tot locul, n-o pot găsi. Mă întrebi cine sînt : Alipia, din Sîrneni, de la stîna lui Toni. Alipia Vîtev Tarpanchi. Ia oaia de unde nu-i ! Stăpînul mi-a zis : „Du-te, vezi, poate e la Hagi Petăr“.

— Ascultă, cumetre, ce farmece făcuși tu cîinilor ? zise Davidco. De ce nu te latră ? Mai îmi vine a crede că n-ai cugetul curat.

— Îl vezi, cică n-am cugetul curat ! n-am venit nici să fur, nici să omor, cîinii cunosc omu'. Merg, îmi vād de treabă, nu-i întărît. Poate oaia o fi la voi. „Mergi, zice stăpînul, să vezi.“

— N-avem oi străine aici, zise Petăr ciobanul. Și dacă vrei să vezi cu ochii tăi, stai să se facă ziuă.

— Stau, stau, consimți Alipia. Dacă am venit după treabă, stau, de ce să nu stau.

Dispăru în întuneric, undeva după împletitură. Unchiul Mituș se ridică și împreună cu Mitco au adus alte oi.

— Brr ! Brr ! strigă mai tare Mitco.

Laptele susura în vadră. Steaua cea mare, care mergea înaintea celor trei stele, ca în fața unui car, ajunsese acum în mijlocul cerului. Părea că se opriese în loc. Raze lungi, ca firele electrice, alunecau de sus.

— Tu dacă ești de-alde Tarpanschi, spuse unchiul Mituș, ai fi din neamul lui Bojil Chehaia ? Și el era Tarpanschi.

— Nu sînt, nu. De unde... Noi sîntem alt neam.

Dincolo de îngrăditură țăcâni o cremene ; Alipia își aprindea o țigară. După puțin, cu țigara în gură, continuă :

— Bojil Chehaia, zici ; am auzit de el. Ei sînt alt neam Tarpanschi, oameni bogați. Noi sîntem nevoiași. Bojil ăsta, Chehaia, ziceau oamenii, făcuse odată prinsoare cu o fată. Pe vremea aia păstorii nu veneau încă în Dobrogea, mergeau în cîmpia din vale, iar vara la munte. Și așa, se duse o dată Bojil Chehaia la o șezătoare. „Care din voi, fetelor, zise el, care din voi cutează să meargă noaptea în munte, la cișmeaua Ivancăi ? Care merge, îi dau în dar un berbec cu coarne aurite, îi dau pe deasupra și doi galbeni de aur. Hai ! Care merge ?”

O fată spuse : „Merg eu.” „Nu poți.” „Pot.” „Bine” zise Bojil Chehaia, ia cuțitul meu. Cînd ajungi la cișmea, bei apă, pe urmă te duci în poiana din apropiere și înfigi cuțitul în pămînt. Eu, cînd vin dimineața, dacă văd cuțitul, înseamnă că ai fost...”

Și s-a dus fata, ei ! Frumoasă era și tînră era...

— O fi Doina ? I-au scos un cîntec.

— Nu-i Doina, nu. Pe asta o chema Venda. A pornit noaptea, pe întuneric... Așa le fuse vorba. Poate se iubea cu Bojil. Merge ea, un ceas, poate două, și ajunge la cișmea. Am uitat să vă spun că acolo, lîngă cișmea, e un mormînt. Se zice că din el, noaptea, iese o femeie. Oamenii au frică. Femeia, zic ei, vine la cișmea, se stropește cu apă, se spală, p'ormă se așează sus pe placa de piatră și să piaptănă...

Și ajunse fata la cișmea. Acolo nimeni, beznă, era înfricoșător. A venit la șipot, s-a stropit cu apă pe

față, a băut, s-a așezat alături... și a înfipt cu putere cuțitul în pământ.

— Bravo !... strigă Davidco.

— Bine, da' cînd zise să se ridice, nu putea. Cineva o ținea, trăgea de ea. I-a plesnit inima fetei, și a murit acolo.

— S-a speriat.

— S-a speriat. Credea că aia, femeia, a prins-o și o ține. Cînd colo — a înfipt cuțitu, da' la înfipt în șorț. Și nu putea să se ridice...

— Ian te uită, ian te uită...

Se făcuse tăcere. Era întuneric și nu se putea vedea ce era pe fețele ciobanilor. Dar unchiul Mituș se ridicase să mai aducă alte oi cu Mitco. Oftă adînc. Davidco și Petăr ciobanul vărsară laptele din vedre în hîrdău și se întoarseră la locurile lor. Alipia tăcea. Steaua cea mare se trăsese undeva, mai la o parte.

— E, p-ormă ce s-a întîmplat ? întrebă unchiul Mituș, care veni și el și se așeză la locul lui. Ce-a făcut Bojil Chehaia ?

— Ce să facă ? Nimic. Și-a trăit viața, s-a însurat cu alta. Taică-meu îmi spunea că pe fiul lui cel mare, Rahnia, l-au omorît arnăuții, negustori de vite. S-a dus Bojil Chehaia, la înmormîntarea lui Rahnia, s-a simțit deodată rău și l-a lovit damblaua. Celălalt fiu l-a urmat pe cal și l-a dus la Jeruna. Nu s-a lecuit niciodată. O dată a zis : Duceți-mă l-a stîină să văd cum joacă și behăie mieii, micuții. L-au dus, dar iarăși l-a apucat răul și a murit acolo, la stîină. Alipia tăcu. Se auzea iar susurul laptelui, care curgea în vadră.

— Brr, brr ! Brr, brr ! striga Mitco.

Au mai adus oi încă de vreo cîteva ori. Începuse să se lumineze de ziuă. Mai întîi începură să apară mai clar contururile îngrăditurii de nuiete și craniile albe, de boi, înfipite în țărushi, ca să sperie lupii. Rășă-

ritul era în flăcări. Sub apăsarea beznei de pînă acum, poienele se trezeau pline de lumină, surîzătoare. Pe cerul palid n-a rămas decît steaua cea mare, undeva, departe, pe lungul ei drum, mișcă acum ca un punct de lumină.

Ciobanilor li se luase o greutate de pe inimă, pentru că își isprăviseră treaba. Mitco, desculț, cu cioarecii suflecați și capul tuns rîdea cu gura pînă la urechi, jucîndu-se cu bețișorul pe care îl ținea în mîna. Acum putea să-l vadă bine și pe Alipia. Oare omul ăsta venise peste noapte și le povestise despre Bojil Chehaia ? O fărîmă de om : bătrîn, cu părul alb, cu barba albă, înalt de-o șchioapă. Era tot în zdrențe. Nu se mai uita la ciobani, ci, ținînd ciomagul la subțioară, se uita cu sprîncenele albe, lăsate în jos, spre turmă. Își căuta oaia.

— Stai oleacă, mergem s-o căutăm amîndoi, îi spuse Petăr ciobanul.

Hîrdăul se umpluse cu lapte. Davidco și Petăr ciobanul îl purtară pe o prăjină pusă pe umeri, pînă la stîna. Unchiul Mituș dădu la o parte strecurătoarea și luă lapte cu o cană de tinichea pe care i-o dădu lui Mitco.

— Na, Mitco ! Ia și bea !

Mitco zîmbi, apoi încetă să mai zîmbească, luă cana cu amîndouă mîinile și dădu pe gît laptele crud, cald încă.

Davidco și Petăr ciobanul își făceau pregătirile, puneau în traistă pîine și cîte un boț de brînză. Unchiul Mituș umpluse albia de piatră cu zer, iar Davidco începu să zbiere : cîinii veniră în grabă și, călare unul peste altul au înfulcat repede zerul. După aceea Bacio și Murza, cîinii cei mai mari, erau gata să se sfîșie. Erau cu totul vreo zece cîini, care se lîngeau pe bot, ochii injectați le jucau în cap, se

învîrteau furioși de colo pînă colo. Alipia sta în mijlocul lor, dar cîinii nu se atingeau de el.

— Mă, pe tine nu te-au rupt cîinii încă ? rîdea Davidco. Ai ochii verzi, ești șmecher...

Alipia nu slăbea din ochi turma. O oaie ca toate oile, cenușie, se dusesse lîngă îngrăditura de nuiele și se scărpină. Tot scărpinîndu-și umărul se uita spre stîna, și fără pricină behăia din cînd în cînd.

Așa cum sta în fața cîinilor, Alipia se uita atent la oaie. Cînd behăia, el dădea ușor din cap. Parcă ar fi vrut să spună : „Asta e...”

— Oaia e aici, zise el întorcînd capul spre Petăr ciobanul. Uite-o aia, de se scarpină...

Petăr ciobanul nu spuse nimic și porni supărat spre oi. După el mergea Alipia. Gonind oaia, Petăr ciobanul o prinse ușor cu cața. Pe urmă, cu o mîna o ținea, iar cu cealaltă i-a întors urechea ca să-i vadă semnul : semnul nu era al lor, a lui Hagi Petăr, ci străin.

— Na-ți-o, dacă-i a ta ! spuse Petăr ciobanul și împinse oaia spre Alipia.

Oaia se zăpăcise parcă, nu fugea, ci sta pe loc.

— Pșt, pșt, pșt... — o momea Alipia, care scosese din traista lui tărcată firimituri de pîine pe care i le întindea pe palmă. Pe urmă nu se mai uită la oaie. Cu brațele la piept, cu ciomagul la subsoară, porni. După el porni și oaia.

— Rămîneți cu bine ! le spuse el. Unchiului Mituș îi strigă mai tare : Rămîneți cu bine !

Unchiul Mituș se uită la el.

„Ce om ciudat !” își zise el. Ar fi vrut să mai spună ceva, dar privirea îi căzu pe Mitco : culcat pe prispă, cu capul pe un burduf plin cu paie — perna ciobanilor — băiatul adormise.

„L-a adormit laptele — își spuse unchiul Mituș, care luă un suman și-l acoperi. Ei, Mitco, ei, ciobănașule ! Ce păstor o să fii tu ! O să te îmbeți cu lapte proaspăt, o să adormi și o să vină lupu' să-ți sugrume oile. Ei, Mitco, ei !...”

Unchiul Mituș se ridică puțin și se uită iarăși în urma lui Alipia : mergea tot înainte, pe potecă, iar după el zorea, țopăind, oaia.

ODINIOARĂ

Dimităr Medaru¹ din Sîrneni, odinioară hergheliegiu la Hagi Petăr, venise, așa cum făcea din vreme în vreme, să-l vadă pe unchiul Mituș. Au stat de vorbă destul de mult (cu Medaru nu se putea vorbi decât de cai și de herghelii), pe urmă unchiul Mituș se duse să sfîrșească o treabă în grajd, iar Medaru rămase pe prispă, singur, să-l aștepte.

Medaru avea aproape optzeci de ani, era mult mai tînăr decât unchiul Mituș, se păstrase bine, era voinic, cu fața roșcovană, pe care stau lipite, ca nefirești, mustăți și sprîncene albe. Sprîncenele erau aproape tot atît de groase ca mustățile. O cută adîncă și aspră se lăsa pe frunte în jos, spre nas. În schimb, în jurul buzelor, sub mustăți, juca un zîmbet vesel. Toate astea făceau ca fața lui să pară în același timp mohorîtă și hazlie.

Se îmbrăca oarecum deosebit. Sărea în ochi bunda lui scurtă, împestrițată cu tot felul de găitane verzi și roșii din meșină — frunze, flori, păsări — o adevărată broderie, țesută artistic și cu gust. Se pare că această bundă era pentru Medaru o haină scumpă și prețuită. Sub mînecele largi și albe ale cămășii apă-

¹ *Medar* — apicultor, vînzător de miere (bulg.).

reau brațele lui vînjoase, pe care le sprijinea pe to-
iagul din lemn de corn. Medaru nu purta poturi,
ci pantaloni de șiac cenușii, înguști la genunchi și mai
jos strînși pe pulpa piciorului. Purta o pălărie neagră,
veche, și un brîu roșu cu un chimir ușor, de piele.
Dar ciudățenia care atrăgea privirile oamenilor și
provoca zîmbete pe buzele lor era biciul negru,
foarte lung, de herghelegiu, strîns ca o frînghie și
prins de coapsă. Medaru n-avea nevoie de biciul ăsta
și nici că se mai găseau herghelii pe undeva, dar îl
purta așa cum un ostaș bătrîn își poartă sabia, în
amintirea meseriei de altădată — și mai cu seamă ca
amintire din tinerețe. În jurul gâtului își înfășura un
șal mic, roșu, nu ca să-i țină de cald, ci să-i ascundă
semnul rămas de la o rană veche, pe care o avea la
ceafă, acum vindecată. Din aceeași cauză, cînd vorbea,
Medaru avea obiceiul să-și țină capul puțin în jos,
cu bărbia pe piept.

Acum, cînd rămăsese singur, Medaru desena pe
pămînt cu vîrful bastonului și se gîndea la ceva,
zîmbind.

„Care herghelegii sînt mai buni, tătarii sau mo-
canii? se întreba el, pentru că tocmai despre asta
vorbise cu unchiul Mituș cu cîteva clipe înainte.
Sînt buni și unii și alții. Mocanii sînt mai rezistenți
la frig, asta e. Mocanul își aruncă pe spate un cojoc,
da' ce cojoc — lînă pe dinăuntru și lînă pe din-
afară — și sub cojoc numai cămașa. Tătarii cînd se
tocmeau cereau și o pereche de bocanci. Buni călă-
reți erau și ei.“

Medaru dădea din cap și zîmbea mai tare : dacă-i
vorba de călăreți buni, călăreț bun fusese și el, Me-
daru ; putea să se aplece în goana calului și să ri-
dice de jos măciuca. Iar dacă făcea prinsoare, putea
să ridice de pe pămînt și o medgidie¹ albă...

¹ *Medgidie* — monedă turcească egală cu un ban.

În amintirea lui Medaru apărea acum armăsarul cel negru și focos, armăsarul vijelios al lui Hagi Petăr, de la care avea rana de la ceafă. Au trecut de atunci mai mult de patruzeci de ani, dar Medaru nu putea să-l uite. Iacă aici, aceleași locuri, același câmp neted din jur. Parcă a fost ieri...

Armăsarul ăsta nu era prea mare, nici prea mic. Era negru, fără un fir de păr alb, cu coama groasă și deasă căzută toată pe o parte a grumazului. Pe piept, coama îi atârna pînă aproape de picioarele din față. Îi cădea și peste frunte, peste ochi, uitătura lui era sălbatică, plină de vâpăi. Nu-i plăcea să fie mîngîiat și părea că nu bagă în seamă pe oamenii de lîngă el.

Nu rămînea printre oameni decît iarna — atunci îl scoteau din herghelie și-l hrăneau la iesle. Printre numeroșii săi cai, Hagi Petăr mai avea un armăsar, roșcat-gălbui, cu o coamă albicioasă. Era sprinten, țănoș, curat, se îngrășa foarte repede și cînd îl duceau la fîntînă tîra slugile după el, necheza, juca, mergea ca pe sîrmă.

Armăsarul cel negru mergea ca întotdeauna — repede, cu capul avîntat înainte, ciulind din vreme în vreme urechile. Era atunci nespus de frumos. Nu se ridica pe picioarele din spate, nu tîra slugile, nu necheza. Părea calm, dar tremura din tot corpul, rodea nervos zăbalele, pleoape roșcate îi acopereau pupilele. Arunca priviri fulgerătoare către celălalt armăsar.

O dată slugile îl scăpară din mînă, chipurile din întîmplare, și armăsarii se luară la bătaie. Lupta a fost scurtă, pentru că Hagi Petăr începuse să strige din cerdac și servitorii se grăbiră să-i despartă. Armăsarul cel negru se năpustise asupra celui roș-

cat ca un șarpe, iar cînd slugile îl alungau el apucă să se mai întoarcă o dată și trase două copite în cel roșcat. A fost o lovitură cumplită. Dată de la o distanță mai mare, care i-ar fi îngăduit să-și dezlănțuie toată forța, putea să schilodească, chiar să ucidă un animal oricît de voinic. După această lovitură armăsarul cel roșcat a amuțit și n-a mai nechezat multă vreme.

Din ziua aceea, așa cum se întîmplă întotdeauna cînd apar doi luptători, slugile se împărțiră și ele în două tabere : unii erau de partea armăsarului cel negru, iar alții de partea celui roșcat. Și ca să-i pregătească pentru întîlnirea decisivă, care o dată tot trebuia să aibă loc, îi hrăneau cît se poate de bine : cînd se plictiseau de orz, le dădeau grîu apoi, în loc de grîu, de ovăz. Le împleteau coamele și cozile ca să se încrețească ; după ce-i țeșeau și curățau bine, îi ungeau ușor cu untdelemn ca să le lucească părul. Au încercat și alte mijloace : le puneau în zob¹ un pumn de grăunțe de urzică, pregătite încă din vară, și părul cailor lucea ca mătasea.

Țineau armăsarii în colțurile cele mai întunecoase ale grajdului, pentru că, cu cît era mai întuneric, cu atît deveneau mai năvăși și erau mai năprasnici cînd ieșeau afară.

O dată, Hagi Petăr — pe vremea aceea era tînăr, avea și o nevastă tînără — a vrut să meargă la biserică la Sîrnen. Ca să se fălească față de oameni, așa cum îi sta bine unui moșier bogat, au înhamat la o căruță nouă, frumos încondeiată — în spate avea o capră cu arcuri — pe cei doi armăsari — cel roșcat și cel negru. Le-au pus hamuri noi, cu ciucuri, cu nasturi albi, pe grumaz gherdane de mărgele albastre, panglici roșii la zăbale și la cozi. Coama unuia din

¹ *Zob* — grăunțe de ovăz amestecate cu altele, date ca hrană cailor.

ei fusese pieptănată spre dreapta, iar a celuilalt — spre stînga. Dacă la căruță sînt înhămați doi armăsari, orgoliul sătpînului e gîdilă la culme cînd, trecînd prin sate, ei încep să necheze și să joace, țănoși, cu grumajii arcuiți, cu coamele dese răsfirate în vînt.

Ca să nu se certe, au legat între ei, ceva mai jos de cap, sub zăbal, o prăjină, ca să nu se poată mușca. S-au dus și s-au întors cu mare fast, fără a se fi întîmplat ceva deosebit. Dar după ce i-au deshămat, n-au mai putut să-i stăpînească: armăsarii, care tot timpul se presimțiseră, s-au năpustit unul asupra celuilalt înfiorați și turbați, se ridicau pe picioarele din spate, răcneau ca fiarele...

De atunci, slugile, chipurile tot din întîmplare, i-au scăpat încă de vreo două ori și armăsarii s-au luat la luptă. Ura lor atinsese culmile. Cel roșcat se îngrășase mult, se rotunjise la spate ca un butoi. Cele mai multe slugi îl lăudau mai mult pe el, se bucurau cînd îl vedeau. Îi ziceau „leu“, „cal împărătesc“ sau „zmeu“. Armăsarului cel negru, din pricina năravurilor rele (încea să muște și să dea din copite), îi dădeau numai nume urîte: „Holera“, „Țiganul“, „Ureche bleagă“, „Diavolul negru“...

Dar armăsarul cel negru nu prea vrea să aibă de-a face cu oamenii. Nu se lingusea în fața lor, dar nici resentimentele lui nu durau prea mult. Părea cufundat în viața lui interioară și se agita dacă cineva încerca să-i întrerupă meditația. Deseori, stînd în fața ieslelor și rumegînd, tresărea, se oprea din mestecat și cu capul sus, ținînd frîul în gură, ciulea urechile. În întunecimea grajdului nu luminau decît ochii lui negri, plini de o tristețe nedeslușită. Dar oricît asculta, n-auzea nimic. Apoi începea iarăși să rumege fînul, tăinuind adînc în ochii lui aceeași nostalgie nedeslușită.

Uneori, noaptea, vîntul și viscolul care bîntuiau afară, aduceau sunete îndepărtate și nelămurite. Armăsarul cel negru asculta cu capul ridicat. Și iată, se auzea clar un clopoțel, un cal necheza. Se întorcea herghelia. În ochii armăsarului cel negru se mistuiau văpăi, începea să se agite în loc, să necheze. O zi-două nu se putea liniști. Cei doi cai, Alcio și Bojco, bătrîni și blînzi, care picoteau la locurile lor, se minunau și ei de această agitație care dura așa de multă vreme.

Venise primăvara și armăsarul cel negru plecă cu herghelia. Pe vremea aceea erau puține ogoare cultivate, cea mai mare parte a cîmpiei era acoperită cu iarbă și buruieni înalte cît omul, în care se auzeau sunete de clopoței și de tălângi, dar vitele nu se vedeau. Hagi Petăr avea în herghelia lui o sută de iepe poate chiar mai multe. Uneori, la un loc mai deschis, apărea herghelia cu zgomot mare, ca dintr-o pădure ; șiruri negre de cai își scuturau capul ca să se ferească de muște și fornăiau. Se auzeau clopoței și tălângi ; tălângile de fier scoteau sunete surde, iar clopoțeii de tuci sunau subțire și melodios. Nu oricare iapă știe să poarte un clopoțel, el se atîrnă de obicei de grumazul iepelor mari și bătrîne : lăbărțate, cu burțile umflate, vînjoase și sperioase, cu coama răsfirată și ochii luminoși. Cele tinere sînt mai subțiri, mai sprintene. Erau aici de toate felurile : roscate, negre, cenușii. Pe-alocuri, printre iepele cu părul mai închis, trecea o iapă albă sau una pestriță, jumătate albă și jumătate neagră, așa cum sînt caii de circ. Aceste iepe voinice, cu spinările lustruite și cozile lungi nu pot sta pe loc : pascănd, ele merg înainte, în timp ce clopoțeii sună. În altă parte venea în fugă un mînz cu picioarele ca trestia, nechezînd subțire. Se auzea numaidecît scîncetul cald, plin de duioșie maternă, al unei iepe. Din locul cel mai îndepărtat al turmei, prin iarbă verde, apărură armăsarul cel

negru. Alerga în trap mărunț și repede, cu capul ridicat și coama în vînt și necheza. Coada lui se lovea cînd de o coapsă, cînd de cealaltă. După ce se apropie începu să pască, dar era neliniștit : ținînd firele de iarbă în gură, înălța capul, privind undeva în depărtare, cu ochii plini de văpăi...

Ca toate iepele din herghelie, și el este bine hrănit, pentru că iarbă era din belșug. Părul lui lucește, negru-albăstrui, ca pana corbului. Se uită mereu înainte, cu smocul de iarbă verde în gură. Nările lui palpită. Sub piele împung puternic vinele, ca niște lipitori, tot corpul lui vînjos, parcă înaripat, este încordat, și respiră forță. Alături, cîmpul acoperit de un covor de flori mari și galbene de coada-mielului ; mai departe se înălță un zid de mărăcini verzi, iar în spatele lor — cîmpia, întinsă și nemărginită...

Armăsarul cel negru e atît de aprig și gelos încît, dacă pe drumul din apropiere trece o căruță, iese din herghelie în trap grăbit și mărunț, se năpustește ca un cîine rău asupra cailor înhămați la căruță, vrea să-i sugrume. Oamenii sînt nevoiți să coboare și în strigăte și lovituri de bici să-l țină la distanță.

Cînd herghelia merge la adăpost, armăsarul cel negru este în fruntea ei, o conduce. E întotdeauna cu ochii-n patru, o păzește așa cum își păzesc ciobanii oile. Într-o noapte asupra hergheliei se năpustiră lupii. Medaru se întîmplă să fie în urmă și auzea încă de departe cum tropăiau iepele, cum nechezau mînjii, iar mamele lor le răspundeau cu glasul înecat și plin de îngrijorare, cum fac în fața unei primejdii. Medaru zori calul în galop și, ajungînd la herghelie văzu — era într-un amurg cu stele multe — cum iepele se așezaseră în cerc cu capetele spre centrul cercului unde erau mînjii — și cu spatele în afară, gata să se apere cu copitele. Dincolo de acest cerc, for-

năind din nările dilatate, privea ager și galopa armăsarul cel negru. Dar lupii au fugit.

În primăvară, la aceeași vreme, când iarba era încă verde, armăsarul cel negru avu o altă întâlnire cu cel roșcat. O dată, pe înserate, armăsarul cel roșcat sări peste gardul de nuiete și ieși din ograda moșiei. Tîra după el un căpăstru scurt, se pare că-l rupsesese și scăpase. Două slugi care se tupilau pe lîngă zidul grajdului, ca să nu le vadă Hagi Petăr, se uitau la armăsar, dar nu se duceau să-l aducă înapoi. Cu capul ridicat și coada fuior în vînt, nechezînd, roșcatul pornise în galop frumos și măsurat peste cîmpul verde, drept spre herghelie. Era acum aproape, nu-l despărteau decît două-trei sute de pași.

Și iată că din partea opusă, dinspre herghelie, porni în galop armăsarul cel negru. Aleargă repede, cu coama în vînt și coada în sus. Cei doi dușmani n-au timp de pierdut, ca altă dată, să se adulmece, să bată pămîntul cu copitele dinainte și să necheze furioși. Se năpustesc de-a dreptul, unul în altul. Se urasc de moarte, stau cu urechile date pe spate, salbele lor de dinți, deși și ascuțiți ca dalta, clănțane. Ba se ridică pe picioarele dinapoi, unul împotriva celuilalt, ca doi oameni care se luptă, ba se lasă în genunchi, încercînd să se muște de locul cel mai vulnerabil, lipsit de apărare. Fornăie, suflă din greu, gem, dinții lor clămpăne ca niște clești. Lupta se duce în tăcere, luptă înversunată, care durează multă vreme. Amîndoi sînt acum înecați în sudoare, pe trupurile lor se prelinge sînge gros și negru.

Cîteva iepe care pasc înalță capul și se uită la cei doi masculi care se sfîșie, dar îi dau numaidecît uitării. Iepele mai bătrîne și mai curioase se apropie cîteva pași, cu ochii ațintiți la ei, apoi se întorc și ele numaidecît la locul lor. Iată că armăsarul cel roșcat, mai gras și mai greoi, se clatină, gata să cadă, dar

reuşeşte să se desprindă şi o ia la sănătoasa. Armăsarul cel negru îl fugăreşte şi ajungându-l din urmă îl muşcă de coapsă. Apoi se opreşte brusc, ciuleşte urechile şi se uită atent după cel roşcat, vrînd parcă să se încredinţeze că fuge în adevăr. Pe urmă, tot alergînd, se întoarce la herghelie.

Galopînd cu capul în jos, pînă aproape de copitele dinainte — aşa ameninţă el iepele că le muşcă, cu capul ciolănos, cu urechile spre spate, pare un cap de şarpe — întoarce herghelia din drum, strînge caii la un loc ca un păstor şi-i sileşte să meargă înaintea lui. În acest timp slugile duc la moşie armăsarul cel roşcat, muşcat şi plin de sînge, parcă fusese atacat de lupi. Hagi Petăr se uită din cerdac şi face un semn cu mîna : să-l ducă în grajd, să nu-l vadă în halul ăsta. Dar nu putea să uite ruşinea pe care i-a făcut-o cel roşcat : după ce rănile se lecuiră, îl trimise la tîrg şi îl vîndu.

Armăsarul cel negru hoinărea pe cîmp cu herghelia şi devenea din zi în zi mai neîmblînzit şi mai sălbatic. A venit arşiţa şi părul lui nu mai era curat ; deseori era prăfuit şi firele lipite de sudoarea uscată, cu o pudrerie de mărăcini încîlciţi în coamă. Era uscat şi subţire, deasupra găvanelor făcuse riduri adînci, dar văpăile îi stăruiau în ochi.

— Asta nu-i cal, e fiară ! spunea Medaru.

Erau în herghelie vreo zece armăsari tineri, de trei ani, trebuiau vînduţi pentru că armăsarul cel negru i-ar fi sfîşiat. Alunga din herghelie chiar şi iepele de-acelaşi sînge cu el (caii ţin mult la rudenie). Dar parcă asta nu era destul şi începu să alunge din herghelie chiar calul lui Medaru, un animal blînd şi paşnic. Acum însă se ciocniră cei doi, Medaru şi armăsarul cel negru. Pentru prima oară Medaru se uită la armăsar fără să zîmbească, cu o privire rea.

Deseori oamenii îl întrebau pe Medaru : dăr caii dorm și ei ? Când dorm ? În ce fel dorm ? Este știut că și caii, la fel ca oamenii, au nevoie de somn. Dorm mai cu seamă dimineața, după răsăritul soarelui, când vremea începe să se încălzească, de cele mai multe ori în picioare. Medaru își amintea toate acestea, deoarece așa a început între el și armăsar vrajba care abia dacă nu-l duse la pieire.

Toată noaptea ielele au călcat iarba, au fornăit și au păscut. În zori, cerul era roșu la răsărit; peste câmpie plutea un nor de ceață străvezie, iarba era udă și grea de rouă. Caii nu mai pășteau, se foiau de ici-colo, așteptau să răsară soarele, să se mai încălzească și pe urmă începură să picotească. Unele iele se culcaseră. Mînjii sugeau la mamele lor. Clopoțelii amuțiseră. Medaru descălecă, lăsa calul să pască în voie, cu șaua pe el și se culcă și el să doarmă puțin.

Odihna cailor nu dură multă vreme. De o oră și mai bine în jurul lui Medaru se făcuse liniște. Tocmai liniștea asta îl trezi. Tresări și sări în sus; fornăind și nechezînd ielele intraseră în buruieni. La locul unde fusese herghelia acum stătea numai calul Medarului. Ceva ciudat : calul nu mișcă, stă în loc, ca pironit. Medaru se apropie de el. Calul îl privește, dar nu mișcă, unul din picioarele din față îi atîrnă în aer, pielea de la genunchi e jupuită de o lovitură. Medaru a înțeles numaidecît : armăsarul lovise calul cu copita și-i rupsese piciorul.

— Bine, spuse Medaru. Acu o să mă porți tu în spinare.

Scoase șaua de pe cal, îl lăsa să pască și să se lecuiască, cum va putea, și prinse armăsarul (Medaru mînuia cu mare iscusință lațul) și-l încălecă numaidecît. Un herghelegiu bun trebuie să se aplece de pe șa, în goana nebună a calului și să ridice de pe

pămînt măciuca. Biciul e bici — herghelegiilor purtau în adevăr bice lungi de trei-patru metri — dar cu el nu se poate face mare lucru. Cu aceste bice, care se terminau în vîrf cu un smoc de păr de cal, se poate plesni — și caii se sperie sau nu. Atunci herghelegiul desprinde din șa măciuca. Măciuca e un retevei scurt și tare, îngroșat la un capăt, un adevărat buzdugan, care se agață de șa cu o curea mică. Măciuca este arma și puterea herghelegiului. Cînd o învîrte și o aruncă, ea zboară cu partea îngroșată înainte, ca o săgeată, și vai de iapa pe spinarea căreia cade. Spre locul unde a căzut măciuca se îndreaptă călare herghelegiul, se apleacă, apoi se ridică iarăși și acum măciuca e în mîna lui. Și el zboară înainte, spre rîndurile dese de cai.

Medaru făcea toate astea cu calul lui, cu multă dibăcie. Încercă să facă la fel cu armăsarul cel negru : cînd îl întorcea cu spatele spre herghelie, orice ar fi făcut, armăsarul nu mișca nici un pas înainte. Medaru se necăjea, îl lovea cu biciul. Armăsarul sărea, se zbugiuma, se făcea numai apă, dar nu mișca un pas înainte. Atunci Medaru galopa în urma hergheliei, arunca măciuca și apoi o ridica de pe pămînt. Pe urmă încerca iarăși să despartă armăsarul de herghelie, dar nu reușea.

În fiecare zi se întîmpla același lucru. Medaru nu da înapoi, dar nici armăsarul nu se supunea. Medaru simțea cît se teme armăsarul de el, dar și cît de puternic îl urăște : se uita la el cu o căutătură rea și apăsătoare, cu ochii încețoșați de coama care-i cădea peste frunte, tresărea și întorcea capul ori de cîte ori îl încăleca.

— Ce poți să faci ? vorbea Medaru scrîșnind din dinți de ciudă. Nu poți să mă azvîrli, nici să mă muști ; dinții o să ți-i scot eu ție. Ce poți să faci ?...

Oricum, Medaru, care păscuse caii ani de zile, înțelegea că ceea ce-i cerea armăsarul era să meargă cu herghelia. Că înainte trăise între oameni, la iesle, în grajd, părea că uitase cu totul. Se obișnuise să calce iarba înrourată, înaltă pînă la grumaz, să-l scalde ploaia, să-l sufle vîntul, fără șa, fără zăbale și liber ca toți caii din herghelie. Asta dorea din toată ființa lui. Numai deprinderea îl îndemna la supunere, îl lega de om cu un fir. Dar firul ăsta era subțire și se putea rupe.

Medaru își dădea seama de toate astea, dar nu ceda.

„Îl fac eu să mă-asculte și atunci o să cer stăpînului să-mi dea alt cal” — își spunea el.

Cînd descăleca să se mai odihnească, lăsa armăsarul să pască, dar îl ținea legat. Avea un pripon de fier, îl înfigea în pămînt și lega calul de el. Într-o seară descălecaser cît să fumeze o țigară. Ținea funia cu mîna și, ca să-și poată răsuci țigara, o legase de mînă. Făcuse o prostie care îl costă scump.

După ce-și fumă țigara, Medaru vru să ațipească oleacă. Era zăduf mare, fulgerele sclipeau. Ploaia se apropia, dar era încă destul de departe. Medaru adormi pe nesimțite. Ceva îl trase brusc, îl izbi de pămînt, îl ridică iarăși și iarăși îl izbi. Medaru avea senzația că se află în mijlocul unor flăcări — fulgere lungi sclipeau, apoi se făcea iar întuneric, ca să sclipească iarăși scurt. Înaintea lui auzea tropot de copite — herghelia se speriasse (caii se sperie tare de fulgerele fără ploaie), iar în urma ei armăsarul alerga tîrînd de mînă pe Medaru.

Funia era lungă de vreo zece metri și de la distanța asta Medaru putea să vadă armăsarul. Așa cum era întors puțin spre spate și tras de funie putea să-i vadă ochii în care clocotea mînia. Medaru putea să citească năprasnica ură care se mistuia în ei.

Se poate ca animalul să fi fost și el speriat, dar tot atît de adevărat era că simțea acum că puterea e de partea lui și nu avea de gînd să se oprească...

Totul nu dură decît cîteva clipe. Medaru își dădu seama că e pierdut. Își strînsese toate forțele — era voinic — reuși să se întoarcă și să prindă funia cu cealaltă mînă. Animalul continua să-l tîrască, dar acum trăgea și el de funie cît îi sta în putere. Cu o mînă scoase cuțitul și tăie funia. În aceeași clipă se izbi de rădăcina unei tufe de mărăcini. Simți că ceva i-a sfîșiat gîtul, parcă i-l tăiasă cu cuțitul...

Unchiul Mituș se întoarse de la grajd și, văzîndu-l pe Medaru cum privea îngîndurat spre cîmpie, îi spuse :

— La ce te uiți ? Ce-ai căzut așa pe gînduri ?

Medaru zîmbi și dădu din cap.

— Mă gîndeam la armăsarul cel negru al lui Hagi Petăr. Ce cai erau odinioară, Mituș, ce cai ! Armăsarul ăla numai că nu m-a omorît, numai că nu mi-a tăiat capul — vezi rana de la ceafă. Dar și el a pățit-o rău : într-o vară, cînd băgam herghelia în țarc — veniseră potcovarii să-i potcovească — el rămăsese afară, încercase să sară peste gardul de nuiiele, dar a intrat cu burta într-un par și a murit...

Cu toate că-i povestise această întîmplare de multe ori, Medaru începu s-o depene iarăși de la-nceput.

LA RUDE

După ce au cinat, unchiul Mituș, Ago și Marin s-au culcat, la adăpost, între două capite. Toată ziua munciseră la treierătoare, în zgomot și praf, pe mare arșiță. Chiar dacă voiau, nu puteau să schimbe o vorbă. Fața și părul lor, ba chiar și pleoapele erau acoperite cu o pulbere neagră. Parcă erau niște arabi, ochii lor priveau groaznic sub pleoapele umflate. Nu îndrăzneau nici să deschidă gura. Acum era atîta liniște în jurul lor, totul era curat și răcoarea plăcută nu le da ghes la somn, cu toate că erau osteniți. Le plăcea să se destindă, să stea la taclale, să se asculte unul pe altul.

— Băieți, înveliți-vă bine, că noaptea asta o să cadă brumă, o să fie frig, le spunea unchiul Mituș. Se vede după stele : uite ce multe sînt, uite-le cum licăresc...

— A căzut o stea, spuse Marin. A murit un om.

Puțin mai sus paiele foșniră și se auzi rîsul gros și strident al lui Ago. -

— A murit... multe știi tu... nouă și cu-a brînzii zece... ha, ha... nouă și cu-a brînzii zece — repeta Ago, făcînd mare haz.

— Nu rîde, Ago, îl certă unchiul Mituș. Ce om ești și tu. Taci. Nu știu, băieți, dacă a murit un om —

continuă unchiul Mituș — dar stelele cad, cad mereu. În timpul războiului cu sîrbii cădeau ca ploaia — și cît popor a pierit atunci ! Drept să vă spun, cînd mă uit la stele, îmi trec prin cap fel de fel de gînduri ; ziua muncești, te uiți la alte lucruri, dar seara... Uite acu' : ce multe stele ! Cine le-a pus acolo ? Ce-i acolo ? Ce sînt ele ?

— Învățații zic că și în stele sînt oameni, spuse Marin.

Ago se răsuci iar și paiele foșniră.

— Învățații știu pe dracu' spuse el răstit.

— Cum vă spuneam, seara îți vin fel de fel de gînduri, începu iarăși unchiul Mituș. Mă întreb : unde o să mergem și noi ? Ce-o să fie cu noi ? De ce piatra stă mii de ani iar omul se duce așa de repede ? De ce ? Întrebi, te uiți sus... Cineva parcă te vede de-acolo, dar nu-ți zice nimic. Tace. Și tu te minunezi, te miri...

Tustrei tăcură. După cîteva clipe unchiul Mituș începu din nou :

— De asta vreau să merg în sat. Rude în viață nu mai am, dar am morții mei. Să faci pomeni și să le aprinzi o lumîinare — și asta-i ceva. Mă duc, nu pot altfel. Plec luni în Săptămîna mare.

— A ? Ce zici ? spuse Marin somnoros și adormi din nou. Și Ago sforăia. Unchiul Mituș se acoperi bine și se uită iarăși la stele.

De cîtăva vreme plecarea unchiului Mituș în satul lui natal era obiectul glumelor făcute la moșie. Mereu pleca și mereu amîna plecarea. Vasil nici nu credea că unchiul Mituș va pleca : aici și-l amintea, la moșie de cînd lumea, și fără îndoială că aici va rămîne pînă la sfîrșitul vieții.

Unchiul Mituș venise la moșie, se poate spune, de foarte tînăr. Se știa atunci că-și pierduse cei doi copii curînd unul după altul și că apoi murise și ne-

vasta lui. Unchiul Mituș ieșea adeseori din odaia de lângă grajd cu ochii tulburi și înroșiți, parcă băuse sau plînsese. Unii oameni spuneau că unchiul Mituș purta un mare păcat față de ai săi și de aceea bea în taină. Dar stăpînilor nu le pasă ce au pe suflet slugile lor, ci se uită numai cum lucrează. Cîrînd unchiul Mituș se liniștise, devenise blajin, era un om calm, ca acum, muncea bine, și asta era destul.

Veni și luna de care pomenise, dar unchiul Mituș tot nu plecă.

— Vezi ce puțini snopi au mai rămas, îi spuse Vasil. Sfîrșim treaba repede, se poate și fără tine. Poți să pleci.

Dar unchiul Mituș găsi acum o scuză nouă : dacă merge, trebuie să meargă în straie noi. Chemă la el pe Petăr Djumaliu din Sîrneni, meșter croitor de straie țărănești. Petăr se instalează în odaia de lângă grajd și încep să coasă haine pentru unchiul Mituș.

Poate nu atît din cauza hainelor, cît mai cu seamă fiindcă găsise un pretext să amîne plecarea, unchiul Mituș devenise foarte vesel. Ziua lucra ca un flăcău la treierătoare și dintre toți era cel mai prăfuit. Seara se culca, cu Marin și Ago, între cele două căpițe, priveau stelele și stau de vorbă.

O dată se auziră în apropiere copite : un bou venise lângă ei și smulgea spice de grîu din căpițe. Ago se sculă și-l alungă strigînd tare. Se auziră cîteva lovituri.

— De ce bați vita ? spuse unchiul Mituș lui Ago, după ce acesta se întoarce. Să lovești o vită, e tot una să lovești un copil. Ea nu știe, nu înțelege, învaț-o. De ce s-o bați ? Și ea are suflet. Dacă vitele știau să vorbească, erau ca noi. Ba chiar mai cumsecade. Ce crezi tu, ele înțeleg tot, doar limbă

n-au. Aici e răul : o lovești — ea tace, o doare ceva — ea tace, o duc la tăiat — ea tace. Suferințele lor n-au margini...

— De ce mănîncă din căpițe, să se ducă să pască, strigă răstit Ago.

— E, mă, Ago... Mare treabă... învață și tu să respecți vitele...

Unchiul Mituș tăcu. Pe cerul adînc și albastru, stelele dintre cele două căpițe clipeau iute-iute.

— În ținutul unde m-am născut, spunea unchiul Mituș, boilor le zic îngerî. Mireasa nu taie calea bouului : îl așteaptă să treacă mai întîi el și p-ormă trece ea. Iar dacă se întîmplă ca un bou să cadă bolnav și trebuie sacrificat, carnea lui n-o mănîncă.

— Să-mi cadă mie în mîină, zise Ago, să fac din el niște cîrnați să vezi atunci...

— Ei, mă Ago, Ago... Înțelege, îți sînt ca frați. Muncesc și ei ca noi, ca noi or să moară. Așa e...

Petăr Djumaliu terminase hainele noi ale unchiului Mituș, dar el nu plecă nici acum : zicea că-i vreme rea ; cînd se va îndrepta vremea, atunci da. Într-adevăr, începuse să plouă și nu mai puteau lucra la treier. Unchiul Mituș se înviorase iarăși, da porunci în dreapta și-n stînga, ce să facă fiecare și cum să îngrijească vitele cînd el va fi plecat.

Odată cînd ploaia nu mai înceta, unchiul Mituș și Ago se așezaseră afară, pe prispa din fața grajdului. Dinspre conac venea Vasil, morocănos și acru — așa era el întotdeauna pe vreme rea, cînd nu se putea lucra.

În fața grajdului, pe pajiște, era un bolovan mare, greu și lunguiet, rămas de pe vremea cînd au reparat scara de piatră. De multe luni zăcea acolo.

— De ce nu luați piatra asta ? întrebă Vasil. De cîte ori v-am spus. Mereu o să mă-mpiedic de ea ?

Trebuiau cel puțin patru oameni ca să ridice piatra, dar unchiul Mituș nu putu să înghită supărarea lui Vasil, și numai cu Ago, încordându-se și gîfîind, au împins bolovanul lîngă zid. Chiar puseră sub el, de o parte și de alta, cîte o piatră mai mică, făcînd ceva care putea să fie o bancă. Pe banca asta, pe piatră, se așeză unchiul Mituș după ce terminară treaba, ca să se odihnească.

Dar a doua zi unchiul Mituș nu se simți bine. În ziua următoare se simți mai rău și căzu bolnav la pat. Unii spuneau că unchiul Mituș a răcit atunci cînd se așezase, transpirat, să se odihnească pe piatra rece. Poate că de aceea Galunca, speriată și neliniștită, îl îngrijea cu multă luare aminte pe unchiul Mituș. Dar ea avea inimă bună, l-ar fi îngrijit oricum. Îl așeză în pat, îl acoperi bine și-i făcu focul. Avu multă grijă de el, îi aducea cîte ceva de-al gurii.

— Nu te mai osteni atîta, îi spunea unchiul Mituș. Nu-i nevoie, o să-mi treacă. Cine-a zis că 'am răcit pe piatră? Vara piatra e caldă. Nu-i de la piatră, așa a fost să fie. Nu-i nimic, o să-mi treacă.

Ca înainte, unchiul Mituș hotărî chiar ziua cînd va pleca spre satul lui, după ce se va vindeca.

Ploaia cădea fără încetare. Peste tot era numai apă și atîta umezeală, încît băgară boii în grajd. Tocmai cînd îi legau, și Ago, înfierbîntat de muncă, zbiera cît îl ținea gura, apărură cu totul pe neașteptate unchiul Mituș, care venea din odaia de lîngă grajd. Nu se putea ține pe picioare, încăruntise tare, fața lui era vînată și cadaverică, ochii înfundați în orbite, privirea rătăcită. Gîfîia ușor, abia simțit.

Fără a-i spune o vorbă lui Ago, se duse ca prin vis lîngă boul cel mai apropiat, pipăi cu mîna tremurînd funia, ca să verifice dacă e bine legată, pe urmă îl mîngîie pe frunte și pe ochi.

— Bălane, Bălane, spunea el. Tu ești, Bălane ?
Mănîncă... mănîncă...

Apoi îl mîngîie pe Komur :

— Komur, frumosule... Tu ești, ce frumos ești...

Ago își freca neconținut nasul cu palma, plin de uimire. Marin se uita cu ochii înlăcrimați și tăcea.

După ce mai trecu pe lîngă cîțiva boi, unchiul Mituș se opri, ostenise, începuse să tremure, puterile îl părăseau. Întinse mîna peste ceilalți boi și-i privi. Buzele lui albe ca varul șopteau ceva. Se întoarse brusc spre Ago și Marin și cu aceiași ochi holbați, care gîndeau la ceva de seamă, spuse :

— Vă las, băieți, vă părăsesc !

Galunca intrase în grajd și se uita uimită și speriată la unchiul Mituș.

— Dumnezeule ! spuse ea. Ce faci, unchiule Mituș ? De ce te-ai sculat din pat ? Nu trebuie să ieși, ești bolnav...

Îl luă de subsuori și-l duse în odaia lui.

— Vă las ! Vă părăsesc ! se auzea glasul lui slab.

După trei zile unchiul Mituș își dădu sufletul. Se întîmplase — și la moșie toți vorbeau numai de asta — ca el să moară în chiar ziua cînd hotărîse că va pleca în satul lui natal. L-au îmbrăcat în hainele cele noi, pe care i le cususe Petăr Djumaliu și i-au făcut totul după datină. Galunca plînsese mult. Cum la moșie nu era cimitir, au trebuit să-l ducă la Sîr-neno.

Coșciugul l-au încărcat într-o căruță cu canaturi. Au înjugat pe Bălan și Civga, boii cei mai frumoși, amîndoi albi, cu coarnele mari, și le-au legat năframă albă. Cu ochii lor negri și înțelepți, privind calm, cu pielea de sub gușă încrețită, călcau încet, cu multă demnitate. De o parte mergea Ago, iar de

cealaltă — Marin. Nu trebuiau să-1 mîne : păreau că știu ei singuri ce fac și încotro să meargă.

Cu altă căruță, la care înhămaseră doi cai mari și suri, veneau Vasil și Galunca, Vasilena și Velico. Printre norii zdrențuiți apărea soarele, în fața se deschidea cîmpia nemărginită. Căruțele înaintau încet. Ochii Galuncăi erau plini de lacrimi.

SĂLBATICA

Un gîscan alb — alb pe dedesubt, de la plisc pînă la coadă — cu uşoare pete cenuşii pe spinare şi pe aripi, stă sub salcîm, lîngă albia de piatră în care se toarnă apă pentru găini şi din care se scurge acum un fir subţire. Gîscanul stă la locul lui şi moţăie pe un picior, cu gîtul lung adus pe spate, ca o frînghie, şi cu pliscul roşu ascuns în pene. Uneori se aşază pe burtă şi, sucindu-şi gîtul înainte, ca lebăda, îşi îngroapă pliscul în penajul umflat de pe piept continuînd să picotească. Pleoapele vineţii se lasă ca o umbră peste ochii lui şi-i închid.

La ceasul ăsta soarele e sus şi frige. E prima zi de arşiţă de primăvară — pretutindeni totul e verde, în floare. Văzduhul e fierbinte şi greu, soarele arde. Doar sub salcîmul din faţa conacului, acolo unde stă gîscanul, se vede un petec de umbră neagră şi e răcoare. Dincolo de acest petec de umbră, tot locul e fierbinte. Cîteva găini se bălăcesc în praful din bătătură, altele — printre ele un cocoş pestriţ cu creasta albă — se ghemuie la umbra zidului. Multe găini umblă prin ogradă sau în grădină, iar altele au ieşit afară, pe cîmp. Şi cum aleargă după lăcuste, în iarba înaltă nu se zăresc decît cozile lor negre.

O umbră lunecă peste pământ. „Cîr ! Cîr !“ cîrîi cocoșul pierdut pe gânduri și se uită plictisit cu un ochi la cer. El e calm, dar găinile care se bălăcesc în praf, sar deodată, cele din cîmp fug înnebunite, cîrîie speriate și dau din aripi. Dar alarma înce-tează brusc : pasărea cea mare care zboară peste moșie nu este un erete, ci o barză. Iat-o, își lasă ari-pile în jos și, cu picioarele întinse ca o ancoră, co-boară lin la cuibul de pe șură, clămpănind din plisc ca un clopot spart. Gîscanul care s-a uitat în sus ca să vadă ce se petrece se așază iarăși pe un picior și continuă să picotească.

La o vreme Galunca iese din casă cu o sită în mînă. Nici n-apucă bine să strige : „cut ! cut ! cut ! cut !“ și din toate părțile găinile năvălesc în goană nebună, cîrîind, cu aripile lăsate, ca să poată alerga mai repede, așa cum făcuseră cu cîteva clipe înainte, cînd s-au speriat că a venit eretele. În jurul Galuncăi se adună pîlcuri compacte și pestrițe de păsări. În mijlocul lor, ea le aruncă, pe rînd, cîte un pumn de mei, care lucește în soare ca firele de aur. O găină sare speriată și țipă, ciocănită de alta. Altele se iau la harță, cu penele din jurul gîtului zburline. Galunca, cu un băț lung și subțire, face ordine în poporul ăsta flămînd și plin de neastîm-păr — îi atinge pe cei răi, care se ciocănesc, îi atinge și pe cei prea lacomi, ca să treacă mai în spate și să lase pe cei mai slabi, mai mici, să ciugu-lească și ei cîte ceva.

Dar Galunca pare că uită deodată de găini. De altfel a isprăvit meiul, dar stă cu o mînă în sită și, zîmbind bucuroasă, se uită alături la o rață cenușie, cenușie ca o potîrniche, cu pieptul stropit cu puncte

roșu închis și cu un inel subțire și alb la gât. În jurul ei gândăcei vioi și neastîmpărați, foiesc prin iarbă bobocii ei negri, cu cerculețe galbene în jurul ochilor, cu pliscurile ca două lopățele.

Rața cenușie e slăbiciunea Galuncăi. Dar cum se știe rațele clocesc rareori. Ouăle lor sînt puse sub cloști-găini, dar rața cenușie clocise chiar ea — încă un motiv pentru care o iubește Galunca. Nimeni n-a văzut-o cînd a intrat și a clocit în cuibul ei, în colțul cel mai ascuns din grădină, lîngă gard, într-un urzicar nepătruns, înalt cît omul. Un om desculț nu putea pătrunde, pentru că acolo se aruncau tinichele ruginite și ascuțite și cioburi de sticlă de tot felul. De altfel toți se temeau că acolo sînt și șerpi. Iată, că din aceste bălării, într-o bună zi, rața cenușie și-a scos odraslele...

Galunca lăsă găinile în paza Domnului și aruncă bățul. Scoase din sită un ciob de farfurie în care amestecase tărîțe, luă din ele și le aruncă raței cenușii. Ca un roi de bondari, iuți și lacomi, bobocii năvăliră peste tărîțe ; se apropiau fără teamă de mîinile Galuncăi, iar măicuța lor, rața, sta la o parte. Ar fi vrut ea să fugă, dar nu putea să-și părăsească bobocii. Din cînd în cînd măcăia leneș și răgușit.

— Vino-ncoace, fricoaso, ce fugi așa, îi vorbea Galunca. Ce sălbatică ești !... Ce nebună...

Cu capul sus, cu penele lustruite și dichisite, rața părea gata să-și ia zborul, aidoma unei rațe sălbatice. Nu se domesticise încă, nu se-ncredea în oameni, era frumoasă și totuși avea o inimă de mamă.

„Sînt fete pe care oamenii le socotesc nepricepute în treburile casei pentru că sînt prea vesele și zvăpăiate — își spunea Galunca gîndindu-se la ea —

dar cînd se mărită devin gospodine și mame foarte bune.“

Așa era și rața cenușie și de aceea Galunca ținea la ea. După ce se sătură privind-o, după ce scutură pe iarbă toată țărîța, Galunca se pregăti să intre în casă, cu zîmbetul pe buze. Acum băgă de seamă că locul unde hrănise găinile era pustiu — nici mei, dar nici găini. Toate se împrăstiaseră iarăși prin bățatură, prin grădină, pe cîmp. Numai gîscanul ședea sub salcîm, lîngă albie, cu ochii ațintiți la hrubă. Privirea lui atentă, pupilele roșii care așteptau parcă ceva i-au amintit Galuncăi că mai avea o treabă de făcut. Lăsa sita pe scară și intră în hrubă. Gîscanul se ridică și întinse gîtul.

Din ușa întunecată a hrubei se auzi, ca din depărtări, un strigăt de gîscă. Gîscanul răspunse și el cu alt strigăt, pătrunzător, ridică un picior, îl ținu așa o clipă, apoi îl lăsa jos, la pămînt. Din hrubă ieși o gîscă tot așa de albă, cu pete cenușii. Clocise acolo. Urmă încă un strigăt de fiecare parte, după care gîscanul și gîsca s-au întîlnit și, bucuroși, au început să-și gîgîie ceva. Pe urmă, după ce s-au clătinat de cîteva ori unul lîngă altul, au pornit prin ogradă. Galunca le aduse boabe de porumb și mîncară împreună. La drept vorbind mîncă numai gîsca, iar el o privea cu multă mulțumire. Pe urmă porniră iar prin bățatură, gîgîind cîte ceva.

Se plimbară așa pînă cînd pentru gîscă veni vremea de odihnă. Galunca o închise atunci în hrubă. Dinăuntru se auzea nedeslușit, ca de la mare depărtare, strigătul ei, la care răspundea apoi gîscanul. Pe urmă, cu o mirare stupidă, se uita ca pironit la ușa hrubei, acum închisă. Încerca să se plimbe prin ogradă, se clătina ca amețit de băutură, smulgea

alene, pe ici, pe colo, cîte un fir de iarbă. La un loc se opri din plimbarea lui lipsită de bucurie, întoarse capul și ascultă : parcă îl striga cineva. Apoi se întoarse, se culcă pe iarba de sub salcîm cu ochii mereu la ușa hrubei.

Rămas aici pînă pe înserate, tot acolo apăru și a doua zi. Încercă toate felurile de moțaieli : cînd pe un picior sau cu burta pe pămînt, cînd cu gîtul sucit înapoi sau cu capul în piept. Așteptă așa ceasul cînd Galunca va hrăni iarăși găinile, se va bucura văzînd-o pe sălbatica și pe urmă va da drumul gîștei. Și se vor plimba din nou amîndoi și-și vor spune cuvinte dulci.

Dar, iată, se întîmplă că două zile la rînd Galunca nu scoase gîsca. Dar cobora repede scările în hrubă și, veselă și zîmbitoare, se uita la gînsac. Iar el, tot așa de mirat și țeapăn se uita la ușa hrubei. Auzea zgomote necunoscute, oarecum ciudate. Nu se mai culca, ci asculta și se uita tot timpul cu gîtul întins înainte.

A treia zi, Galunca, cu zîmbetu-i statornic, deschise ușa. Din funduri se auzea țipătul înecat și îndepărtat al gîştii — îi răspunse, ca întotdeauna, gîscanul. Dar acum strigătul lui era puternic, un strigăt de triumf. Înaintea Galuncăi, o dată cu gîsca, trecură pragul vreo zece boboci galbeni ca aurul... Gîscanul nu se apropie deloc, și rămase la locul lui. Se uita la ei cînd cu un ochi, cînd cu celălalt. Pe urmă, se întîmplă ceva neașteptat : gîscanul ridică un picior cu pielea lui zbîrcită, îl ținu o clipă în sus, parcă speriat de ceva, apoi îl lăsă jos. Pe urmă ridică celălalt picior și începu să țopăie, să bată cînd dintr-un picior, cînd din celălalt, cînd mai repede, cînd mai încet, parcă juca o horă. Își lungea

mereu gîtul, călca țațoș, plin de haz și de îngîmfare.

După ce-și termină dansul, gîscanul dădu fuga spre boboci, își lungi gîtul spre ei, la fel făcea și gîsca, și toți împreună, mari și mici, începură să strige, cuprinși de o mare bucurie. Pesemne trecuse multă vreme de cînd așteptau această întîlnire și aveau, și unii, și alții, să-și spună multe.

Dar deodată gîscanul lăsă bobocii și se repezi la Ago, care venea de la grajd și începu să-l tragă de pantaloni cu pliscul.

— Uite la el... mușcă... ca un cîine... Hai ! Marș de aici ! striga Ago și da din mîini ca să alunge gîscanul.

Bobocii, cu gîsca în mijlocul lor, porniseră spre poartă. Gîscanul se repezi și sîsîi la un cîine. Pe urmă îi apăru în cale cocoșul cu creasta albă, iar gîscanul îl alungă și pe el. Familia toată ieși pe poartă, afară, în poiană. Iarba era curată, caldă, în-cinsă de soare. Bobocii învățau acum să pască : cîte unul prindea un fir de iarbă de care trăgea cu toate puterile, iarba se rupea și bobocul se răsturna pe iarbă. Pe urmă o lua de la început. Ceilalți făceau la fel. Cu gîtul drept, ca un ostaș, gîscanul, cu privirea dîrză și o flacără rea în pupilele roșii, scruta locul gata să întîmpine orice primejdie.

Galunca nu trebuia să mai aibă grijă de gîște. Era acum la rața cenușie și, ca totdeauna, se uita la ea cu zîmbetul pe buze și se bucura.

— Vino, sălbatico... Vino, frumoaso, îi vorbea ea.

În timp ce bobocii ei, cei mai mulți negri, cu mici pete galbene, cu pliscurile late ca niște lopățele, se grămădeau ușori ca niște gîndăcei, la tărîște, rața cenușie se ținea mai la o parte.

— Ești sălbatică, da, sălbatică... îi vorbea Galunca.

Era, în adevăr, sălbatică. Dar era frumoasă, cu penele lucioase, cu pieptul roșu ca o potârniche. Era și mamă bună — singură, fără de ajutor, își scosese vlăstarele din urzicarul des și groaznic, unde oamenii aruncau cioburi de sticlă verde și unde șerpilor se înmulțeau.

DIMINEAȚA LA RĂSĂRIT DE SOARE

Soarele tocmai răsare — e încă roșu, fără strălucire. În câteva clipe numai, săgeți de foc străpung boarea dimineții și peste clăile de fîn și șure, peste acoperișurile hambarelor și grajdului, se revarsă o lumină roșie, imaculată, plină de bucurie. Aceeași lumină roșiatică se revarsă și peste salcîmul din fața conacului. Pe craca cea mai de sus, uscată și neagră, a poposit o mierlă. Își sucește capul și își netezește penele, fără să se uite nici înainte, nici în jurul ei. Dar iată soarele începe să strălucească puternic. Mierla țopăie de câteva ori, se urcă mai sus pe cracă, se întoarce cu ochii spre soare și începe să cînte. Penele îi sclipesc în soare ca lustrul vînat al metalului, și-a lăsat aripile în jos, iar ochii ei ard plini de văpăi. Freamătă toată și cîntă furată de propria-i melancolie...

„Mare poznașă e pasărea asta !“ își spuse Erofim, care ridicase capul și se uita la mierlă.

Într-adevăr, dacă ciulești urechea și ascuți sunetele guturale și înecate pe care le scoate mierla, vei auzi că ea ciripește ca vrabia, croncăne ca cioara, ba chiar grohăie ca un purcel. Uneori fluieră, așa cum fluieră Davidco cînd mîină oile. Orice aude,

imită cu multă măiestrie. Cîntă, face pozne, apoi amuțește deodată, dar nu înainte de a face glume pe seama vietăților din curte.

Erofim repară sacaua cu care se aduce apă. După moartea unchiului Mituș este singura dintre slugi care se pricepe la dulgherie. Blînd din fire și mărunțel la trup cum e, găinile și celelalte orătănii din curte nu se tem de el, par că nici nu-l bagă în seamă. Dar Erofim are un ochi de vînat : nimic nu-i scapă, vede toate, prinde totul.

Găinile nu se hotărîsc încă să plece din curte, s-au grămădit în băătură, pe lîngă scară, se agită, se plimbă, trec una după alta, cîrîie. O așteaptă pe Galunca să iasă și să le dea de mîncare. Erofim bagă de seamă cît sînt de nerăbdătoare și din cînd în cînd le aruncă o privire. Și ele sînt ca oamenii, fiecare cu năravurile ei, și sînt așa de felurite ! Iată-le pe-astea, găinușe tinere, cu penele colorate viu, licioase, țanțoșe, frumoase ca niște fecioare. Dar sînt foarte prostute : se uită la Erofim și se minunează ; nu pot să înțeleagă dacă-i om sau altă jivină. Cocoșii — de-o vîrstă cu ele — ce înzorzonați sînt, dichisiți, împodobiți ca cei de zahăr din vitrine. Unii sînt pașnici, se poartă cum se cuvine și calcă cu băgare de seamă, ca să nu care cumva să cadă pe ei un fir de praf. Alții sînt puși mereu pe sfadă, gata oricînd de bătaie. Unii încearcă să cînte : își lungesc mult gîturile și vocea lor iese ca dintr-un fluier răgușit.

Nici cele bătrîne nu sînt toate la fel. Unele găini nu ouă și nici nu clocesc. Cînd trece un pui pe lîngă ele nu uită să-l ciocăne. Și cîrîie mînioase, mormăind :

— Ce necioplită e tînăra generație !

O cloșcă cu puii cîț o minge micuță apare în ogradă. Cine a necăjit-o ? Cotcodăcește, se sucește pe loc, sîșie cu penele zburlite. Cîinele se oprește precaut în fața ei : cînd era mic o cloșcă înfuriată îl zgîriase pe nas și acum, fără a sta mult pe gînduri, o zbughește și se strecoară prin împletitura de sîrmă. Pe ghimpii sîrmei rămîn cîteva fire de păr. Toți cîinii care trec sub sîrma asta ghimpată lasă cîteva fire din părul lor.

Nerăbdătoare, găinile fac o scurtă rebeliune : o cucueva surprinsă de soare pare un felinar care arde nestins și după ivirea zorilor ; zboară de pe casă pe acoperișul grajdului. „Cîrr !“ cîrîie un cocoș. „Cîrr !“ repetă altul, și apoi altul, ca sentinelele care-și transmit parola : „Atenție !“

În cele din urmă Galunca apare cu sita în mînă. Cîț ai clipi din ochi toate găinile sînt în jurul ei. Se înghesuie una în alta, gălăgioase. Dar, îndată ce Galunca le aruncă uruiala, amuțesc și încep să ciugulească. După ce le aruncă toată uruiala, Galunca mai rămîne în mijlocul lor, parcă le-ar număra sau parcă s-ar gîndi la ceva. După ce au ciugulit uruiala, găinile mai zăbovesc o vreme în curte : așteaptă încă. Între ele, fudul ca un sultan, calcă cocoșul cu creasta bătută. Mai sînt aici și alți cocoși tineri, dar cînd el se apropie, găinile bat de cîteva ori din aripi, mofluze și timide și se dau la o parte în tăcere. Ceea ce ar vrea să spună : îți sîntem prea supuse și-ți arătăm tot respectul.

Găinile sînt din două cotețe. Celălalt are un alt rege : un cocoș alb, la fel de mare și de fudul. Numai că el nu bate din aripi cum face cocoșul cu creastă albă. În ochii amîndurora clocotește ura. Sînt gata în orice clipă să se încaiere, dar din diferite motive amîna mereu ciocnirea.

Puțin câte puțin, găinile se împrăștie. În ogradă, sub copac stăruie tăcerea. Erofim se uită în sus : sub streășină, acolo unde sub fiecare două grinzi sînt prinse scînduri pe care să-și facă porumbeii cuiburi, într-o gaură stă îngîndurat un porumbel roșcat, care uguie chemîndu-și perechea. Uguirea devenea cu fiecare clipă mai puternică și mai intensă ; era în ea chemare, duioșie și iubire. Erofim dă din cap și zîmbește.

Pe albia de piatră stau înșirate în jurul apei cîteva găinușe tinere. Au băut apă, dar cum aici e umbră și răcoare, stau pe piatră și picotesc. Numai o găină albă chipurile bea, dar mai mult își rotește unul din ochi și se uită la imaginea din apă. Și parcă spune : „Cît sînt de frumoasă !“ Dar soarele e foarte sus, razele lui dogoresc și gîștele se întorc acasă de pe cîmp. Vin înșirate una după alta, cu gîscanul în frunte, iar în urma lui, bobocii. Acum au crescut destul de mari, dar sînt urîți pentru că n-au nici coadă și nici aripi. La urmă de tot mama. Dintr-o dată încep să gîgîie, parcă ar striga „ura“, încep să alerge, pun găinile pe fugă și iau cu asalt albia. Se strîng din nou în grup și flecăresc, parcă s-ar lăuda unul pe altul, pe urmă beau ș-apoi se bălăcesc în apă.

Pe neașteptate, cei doi cocoși, cel alb și cel cu creasta bătută, se întîlnesc în curte, la loc deschis, și stau față-n față. Erofim se oprește din lucru și se uită la ei. Cocoșii se apropie unul de altul și ciugulesc mărunțel, chipurile au găsit cîte ceva pe jos, dar asta numai ca să-și ascundă tulburarea, ca să arate că nu se tem. Brusc, sar în aer și se ciocnesc cu ghearele — se aude un fîșîit, parcă se rupe o hasma. Cîteva pene zboară în aer.

Cocoșii încep acum să ciugulească cu zor mai mare, se întorc cînd cu o parte, cînd cu cealaltă, parcă și-ar da cu cotul, și se pîndesc. Ochii lor sînt tulburi ca după o beție. Și iarăși se ciocnesc cu înverșunare. Cocoșul cu creasta bătută iese mai tare. După fiecare ciocnire plutesc în aer numai pene albe, din creasta celui alb se prelinge sînge. Dar nu se dă bătut și începe să atace el primul.

Cîinele, care fugise de cloșcă strecurîndu-se pe sub împletitura de sîrmă ghimpată, se întoarce și, fără să dea nici o atenție cocoșilor, se duce drept spre ei. La cîtiva pași de ei, întoarce capul și clănțăne din dinți ca să alunge o muscă, dar e-n zadar, pentru că ea îl înțeapă și mai tare. Atunci o ia la goană ca să se ascundă undeva la umbră și trece printre cei doi cocoși. Cel alb se dă la o parte vrînd să se creadă că e din cauza cîinelui, dar de fapt e un pretext ca să poată fugi. Cocoșul cu creasta bătută rămîne pe loc, se umflă în pene și începe să trîmbițeze : „cucurigu !” Strigă cucurigu și cel alb. Lupta e amînată din nou.

Oricum, ciocnirile dintre ei provoacă multă agitație în ogradă. În jurul fiecăruia din cei doi cocoși se adună în pîlcuri găinile, speriate și mirate. În curte apare un curcan urmat de mai multe curci. El simte că aici s-a petrecut ceva, însă nu-și dă seama ce anume. Dar nu poate admite ca atenția să fie îndreptată spre altcineva, se socotește jignit în orgoliul său și începe să se umfle. Se umflă-n pene, își lasă aripile să-i atîrne, pocnește. De aceea, la orice zgomot, oricît de mic și de oriunde vine, răspunde : „gul-gul-gul !” și se umflă iar.

Erofim se uită la curcan, dar nici altceva nu-i scapă : cu pași moi, catifelati, pe scări cobora pisica. E cenușie, cu dungi negre, ca o tigroaică. Se oprește,

se lovește cu coada de cîteva ori, tot trupul i se înfioară. Cîteva vrăbii se ciorovăiesc ciripind prin buruiene. Pisica se așează la pîndă, își potrivește labele într-o poziție cît mai bună, ca să fie gata să se năpustească. Dar vrăbiile o simt numaidecît : „cip-cip-cirip !“ strigă ele. Feriți-vă, pisica !“

În cerdac apare Galunca. În aceeași clipă cucuveaua strigă de pe acoperișul grajdului. Întîi scoate un țipăt pătrunzător și neplăcut, parcă ar strînge-o cineva de gît, apoi continuă : „Cucu-veică ! Cucuveică !“

— Blestemata, strigă Galunca, alt loc nu-și poate găsi.

Cucuveaua, cenușie ca iarba uscată, cu capul și ochii ca de pisică, nu-i prea departe. Și Erofim se uită într-acolo.

— Cucuveaua, bufnița și corbul sînt dihăniile diavolului, spune el. Toate lighioanele sînt făpturile lui Dumnezeu, dar dihăniile astea le-a făcut diavolul. Dar nu prea știa să le facă, mesteca, mesteca țărîna, o strica și pe urmă o lua de la-nceput. De asta au ieșit așa urîte. Lupul, tot diavolul l-a făcut. Dobi-toacele cele bune : boul, calul, cîinele, le-a făcut Dumnezeu, iar pe cele rele le-a făcut, pe toate, diavolul. A făcut lupul, dar cu un țel : cînd va suna ceasul învierii morților, să-l sfîșie pe Dumnezeu. Bine, da' Dumnezeu i-a simțit planul și a spus lupului : „Pe el !“ Și lupul puse pe diavol pe fugă, cît p-aci să-l sfîșie-n bucăți, dacă nu se urca într-un copac. Dar a apucat să-l muște de călcîi. D-aia schioapătă...

Erofim vorbește, cum îi e vorba, tare, pițigăiat ca o femeie. Galunca zîmbește, de povestea lui, dar și de cuvintele lui și intră în casă.

Erofim își vede mai departe de treabă. Dar cun-
rînd altceva îi atrage iarăși atenția : pisica, pitulată
printre buruieni, stă la pîndă. E cenușie, cu dungi ne-
gre, dar printre buruienile verzi pare și ea verzuie,
cu ochii galbeni. Stă nemișcată, în orice clipă s-ar
putea năpusti. Vrabile o simt și-acum. Iar pisica
se preface că doarme și mijește ușor din ochi.

NELEAPCA ¹

Marin scoase din grămada de lemne o scurtătură mai netedă și mai subțire și o vîrî sub braț, ca să nu fie cu mîna goală. Împreună cu Erofim ieșiră din moșie. Fiecare din ei ținea în mînă codrul de pîne, pe care îl primise de la Galunca, și, în mers, rupeau din el și mîncău.

Amîndoi erau supărați. Vasil îi trimitea să caute o vițea, care trebuia să fete curînd; aseară, cînd vitele s-au întors acasă, ea dispăruse. Văcarul, zăpăcit și slab de minte cum era, a zbierat, a zbierat, dar nimeni n-a înțeles nici unde e vițica, nici ce s-a întîmplat cu ea. Marin și Erofim erau necăjiți nu numai pentru că erau puși să facă o treabă care nu era a lor (văcarul pierduse vițica, el trebuia s-o caute), dar îi dureau că Vasil, care venise dis-de-dimineată în grajd, i-a luat repede, i-a ocărît și i-a jignit.

— Ce stați așa, ce vă tot fandosiți? le-a strigat el. Mergeți și căutați vițica. Și să nu veniți înapoi pînă n-o găsiți. Hai, cărați-vă!

Nu e ușor să suporti ocară pentru vina altcuiva. Dar lui Erofim îi trecu repede. Mîncînd, începu deodată să rîdă cu gura plină:

¹ *Neleapcă* — vacă pînă la doi ani, cu vițel.

— E, nu face nimic, măi Marine. Mare lucru. Facem o plimbare, ne mai dezmoțim oleacă... Nu face nimic, măi... Vezi tu, Galunca cere, nu Vasil. Și dacă-i vorba de Galunca, de ce să nu mergem... Mergem...

Și cum erau foarte grăbiți, Erofim tăcu câteva clipe, ca să se mai odihnească, și după câțiva pași continuă :

— Ai auzit ce-a spus Galunca când ne da pâinea ? N-am închis ochii, zice, toată noaptea. Dacă, zice, vițica a fătat și a dat peste ea lupul, s-a dus vițelul, îl mănâncă fiara. Așa a zis. Eu, zice, numai la asta m-am gândit toată noaptea...

Marin tăcea mereu, cu toate că nici el nu mai era chiar foarte supărat. Se luminase bine de ziuă, dar soarele încă nu răsărise. Când Erofim și Marin au întors capul, cerul la răsărit era roșu ca un incendiu uriaș. Îi treceau fiori reci. Iarba era acoperită de un strat gros de rouă ca mărgăritarul și pașii lor lăsau urme ca în zăpadă. După ce au mai mers câțiva timp, pământul tot s-a învăluit într-o culoare purpurie — răsărea soarele. Deasupra lor, undeva, sus, în văzduh, cântau ciocîrliile.

Lui Erofim îi plăcea mult să caște gura la te miri ce. Zîmbind, cu ochii luminoși, se uita la popîndăii care alergau iute-iute, apoi se opreau în dreptul găurilor lor, făceau sluj ca niște cățeluși și dispăreau deodată în pământ. Undeva se ivi din buruieni un iepure și Erofim își rupse gîtul zbierînd după el. Iar după ce coborî în vale, începu să pîndească și să privească cu atenție în jur ; cunoștea locurile și știa el ceva.

Se opri deodată, făcu un semn lui Marin să meargă mai încet, îl chemă lîngă el și, arătînd ceva cu degetul, îi șopti :

— Încet, încet... Uite, vulpea. O vezi unde stă culcată, colo. Și puii, uită-te...

Pe povârnișul din fața văii sta culcată la soare, lângă o vizuină ale cărei contururi negre se vedeau pînă aici, o vulpe roșiatică, cu urechile și botul ascuțite. În fața ei se jucau trei pui care se luptau unii cu alții ca pisoii cu un ghem de lînă. Deodată săriră și, repede, unul după altul, se ascunseră în vizuină. Parcă le șoptise ceva vulpea : „Fugiți, copii, oameni !”

O clipă-două, vulpea, fără să miște din loc, se uită la ei. Apoi sări și începu să fugă mărunțel-mărunțel, drept pe povârniș, în sus, tîrîndu-și după ea coada lungă cît trupul. La un loc se lăsă cu burta pe pămînt, își flutură coada în sus și se pierdu pe undeva. Erofim și Marin ajunseră la vizuina în care se ascunseseră puii vulpii, iar acolo unde dispăruse vulpea se vedeau două-trei vizuini. Erofim se așezase pe vine și se uita în ele.

— O să-ți zgîrie vulpea nasul, spuse Marin. Hai, ridică-te ! N-am venit să prindem vulpi, ci să facem o treabă.

Dar oricît căutau vițica, n-o puteau găsi. Au căutat prin toate văile, prin toate locurile joase sau înfundate — nu era nicăieri. Oare n-o mîncase lupul, așa cum spunea Galunca ? Pe deasupra Marin avea necazuri și cu Erofim : în loc să caute vițica, căsca gura la tot ce vedea. Trecînd peste ogoare, care acum erau destul de răsărite, îndesate și tocmai încoltiseră, Erofim îl prinse iar pe Marin de umăr.

— Privește, privește ! îi șopti el, arătînd cu mîna. La capătul întunecat de pe hotarul unui ogor se așezaseră două dropii. Masculul se umfla ca un

curcan. Vezi ? — spuse Erofim. Asta-i cocoșul... e masculul... Așa joacă dimineața. Cuibul lor trebuie să fie aproape. Să mergem, a ?

Ar fi vrut să meargă să le caute cuibul, dar Marin îl ocări. Acum nu-l mai slăbea deloc, îl ținea lângă el, îl trimitea, când ici, când colo, să caute vițica. Erofim era sprinten, nu-și precupețea munca și alerga ca un băiețandru. Ducându-se să caute într-o vale, se opri pe povârniș, începu să dea din mâini și să strige :

— Marine, uite-o ! Marine... uite-o ! Aici ! Aici !

Marin a înțeles că Erofim găsisse vițica și plecă fără zăbavă. Ajungând lângă el, văzu vițica jos în valea cu fundul neted ca o albie, acoperită cu iarba verde, proaspătă și scăldată în soare. Lângă ea, încolăcit ca un ghem, sta culcat vițelul. Cuprinși de bucurie coborîră în grabă amîndoi în vale.

Într-o singură noapte vițica se sălbăticiise, parcă nu trăise niciodată printre oameni. Văzînd pe cei doi bărbați care se apropiau, nu se gîndi să fugă, ci începu să se foiască repede în jurul vițelușului, se întoarse apoi iar către Marin și Erofim, îi privi neliniștită și mugii. Era cenușie, trupeșă, cu coarne mici și scurte, iar ochii ei negri și luminoși erau plini de un simțămînt cu totul nou de bucurie, îndrăzneală și înțelepciune. Tropăi cu picioarele din față, își potrivea coarnele, parcă ar fi vrut să se năpustească asupra celor doi bărbați și să-i împungă. Cu toate astea nu făcu nimic și când Erofim și Marin (care nici nu se gîndeau să se apere), zîmbind, se așezară pe vine lângă vițel și îl priviră, ea își băgă capul între ei și-l linse.

Vițelul era curățel și roz. Vițica îi linse și el prinsese puteri. Botișorul și ochișorii lui negri erau ca

de căprioară, se uita fără teamă și fără a înțelege ceva, ca un copil. Se ridică, se clătină pe picioarele subțiri, cu copite mici, negre și curate, ridicase capul și se pregătea încă de departe să sugă. Vaca mugi ușor și-l linse iar.

— Băiat, e băiat, spunea Erofim. Ce mai bou o să iasă din el, nu-i așa, Marine, ce zici? E frumos și măricel, chiar dacă-i de la o neleapcă. Bine că nu l-a ronțait lupul.

Erofim se uită la vițică și spuse :

— Ce poate să-i facă lupul? Mă-sa, cât e de voinică, îl strivește sub copite, îl împunge...

Marin dădu din cap și zîmbi.

— A văzut lupul ceva mai grozav decît o vițică, spuse el.

Aruncînd scurtătura pe care o purta, Marin întinse brațele, prinse vițelul de cele patru picioare și-l ridică în sus. Vaca se învîrți iar pe lîngă ei cu ochii iluminați, vrînd parcă să se năpustească asupra lor. Dar cînd Marin porni, ea mugi numai, parcă ar fi mormăit ceva și porni după el. Puțin în urmă venca Erofim, alergînd sprinten.

Erau destul de departe de moșie și oricît era de ușor vițelul, era totuși ființă vie, greu de purtat. Marin se așeză să se odihnească. Vițelul se clătină iar pe picioarele-i subțiri, tîrîș-grăpiș ajunsese lîngă mama lui și începu să sugă învîrtindu-și coada cu voluptate. Încă nedeprinsă, vițica ridica piciorul, parcă voia să-l lovească dar nu îndrăznea, apoi întorcea capul înapoi, privea vițelul sau îl lîngea.

— N-am auzit ca lupul să mănînce vițelul unei vaci fătat de curînd, zise Erofim, asta n-am auzit, dar am auzit că șarpele de casă le suge laptele. Se

încolăcește pe picioarele lor, le strînge ca o funie și sugă.

— Prostii. Trăncănești prostii, zise Marin.

— Spui că trăncănesc ! Știi că pe la noi, în satul Ciurene, apăruse un șarpe, da' ce șarpe ! Era acolo un moșneag, Obreten, se dusesse să-și stropască via, cînd îi ieși în față șarpele. De frică, știi, omul a căzut jos, șarpele a trecut peste el, da' nu i-a făcut nimic rău. Au dus omu' acasă, mai mult mort decît viu și după ce și-a venit în fire, le-a povestit ce-a pătimit. Trei zile mai tîrziu a murit. A trăit șase zile după ce-a văzut șarpele.

— E, și pe urmă ?

— Pe urmă, șarpele a apărut încă o dată. L-a văzut văcarul cum trecea printre vite și cum s-a ascuns în măraciniș. S-a adunat tot satul, dar cine cuteza să-l omoare — nimeni ! Și nici păcat nu vor să-și facă. Un bătrîn spunea : „Dacă omorîți șarpele, se duce tot rodul bogat“. Nu-l omoară... La un timp șarpele se tîrăște afară din măraciniș și pornește. Cu el pornește și mulțimea — nu se leagă de el, ci numai merge. Au mers ce au mers, a ieșit șarpele de pe pămînturile lor și s-a ascuns într-o pădure. L-au lăsat în pace și s-au întors... Nu l-au omorît...

Marin se ridică zîmbind, luă vițelul în brațe și porniră. Un timp îl purtă și Erofim. Se apropiau acum de moșie și, lucru curios, în cerdac nu era nimeni. Dar iată că apărură o broboadă albă — era Galunca. Cîteva clipe păru că nu-i vede, dar cînd îi văzu o luă la fugă în jos pe scări. Alergînd ieși înaintea lui Marin și Erofim și, aruncîndu-și peste umăr una din cosițe, tulburată, cu fața luminoasă, luă vițelul. Se pricepea să-l poarte mai bine decît Marin.

— Drăguțul de el... Copilașul meu... Ce dulce e... vorbea ea și strângea vițelul în brațe ca pe propriul său copil. Se îndreptă cu pași repezi spre grajd. În urmă alerga vițica și-și ținea capul, încrezătoare, lângă umărul ei.

Zîmbind, Erofim și Marin se opriseră și priveau. Apoi porniră și ei într-acolo.

ULTIMA ÎNTÎLNIRE

S-a întîmplat ce era mai rău : Zaharia vîndu moșia. Unii credeau, alții nu, dar ceea ce toți șopteau s-a întîmplat pînă la urmă. Un orășean, „manufac-turier“, ca Zaharia, nu putea să păstreze averea lă-sată de Hagi Petăr. Moșia o cumpără Cerniu din Sîrneni, un țaran bogat, căruia nu-i ajungea nici-odata pămîntul pe care-l stăpînea, pentru că avea mulți fii și fice. De cîteva zile, Cerniu se foia fără încetare între Sîrneni și moșie. Și acum, în clipa asta, era la Zaharia la conac. Căruța îl aștepta jos, în drum.

Slugile, neliniștite, căzute pe gînduri, stau în fața grajdului și se uitau posomorîte la căruțele străine. Și caii și căruțașul le păreau aspri și înfumurați. Nici Cerniu, care apăruse în cerdac însoțit de Zaharia, nu le plăcu : moșneagul era curat, îmbrăcat îngrijit, cu poturii umflați și brîul vioriu ; zîmbea cu blîndețe și bunătate, dar fața lui trăda o minte ascuțită, pe omul care știe ce vrea. Privindu-l, slugile au înțeles ușor de ce lui Zaharia îi scăpase moșia din mîna și trecuse în stăpînirea lui.

Se pare că Zaharia se sfiia să se arate ; conduse pe Cerniu și intră iarăși în casă. Galunca veni în fugă lîngă slugi.

— Știți ce s-a-ntîmplat? spuse ea bucuroasă. Stăpînul s-a certat cu Cerniu, l-a dat afară. Am tras cu urechea cînd le făceam cafea. Nu dau moșia, zice, n-am moșie de dat. Îți dau înapoi, zice, arvuna, și-mi dai înapoi semnătura, m-ai înșelat.“ Așa i-a zis. Mai că o să se strice treaba.

Slugile se priviră zîmbind. Numai Petăr ciobanul nu-i dădu crezare.

— Mai bea Zaharia, rachiu? întrebă el.

— Păi... bea. Cînd n-a băut.

— E, atunci, numai așa zice... Vînzarea-i vînzare, nu se dă nimic înapoi.

Slugile pierdeau vremea degeaba, n-aveau poftă de nimic, treaba nu le sporea. Zaharia chemă la el pe Vasil, care s-a întors apoi de cîteva ori în căsuța cea mică în care trăia, lua registre și diferite hîrtii și mergea iarăși la Zaharia. Slugile simțeau că se întîmplă ceva. Băgaseră de seamă că după ce stătuse puțin de vorbă cu Vasil, Galunca căzuse pe gânduri, își ștersese mîinile de șorț și intrase în casă. După cîteva clipe Erofim trecu pe sub ferestrele căsuței celei mici, veni la ei și le spuse :

— Galunca plînge.

Nu le-a trebuit prea mult ca să afle ce se întîmplat. Vasil, roșu la față, necăjit, chemă pe Marin și-i spuse :

— Marine, să pregătești două căruțe. La una să pui loitre. Duc cîte ceva la oraș. Plec, plec pentru totdeauna.

Suflet deschis cum era, Zaharia le spuse de-a dreptul adevărul : totul se făcea după voia nevastei lui, Sevastița. Ea vrea să vîndă moșia. A scris că o să vină peste două-trei zile, dar că nu vrea să mai dea ochii cu Vasil și Galunca. Ei trebuiau să plece de la moșie înainte ca ea să vină.

Cu toate că plînsese, Galunca își recăpătase veselie.

— Ne ducem la oraș, ei și... zicea ea. Și la oraș e frumos. Avem casa noastră, o să trăim acolo. O dată tot trebuia să ne mutăm, avem copii de școală. Să-i fie rușine Sevastiței. Să spună că Vasil a furat-o. Să spună : ce i-a luat Vasil ? Vasil i-a salvat averea. Fără el, nu-i rămînea nici atîta, cît are acu'. N-are decît să rămîna singură...

A doua zi, cu toate ale casei încărcate în două căruțe, Vasil și Galunca plecară. După două zile, cu aceleași căruțe, veni Sevastița.

Zaharia începuse să iasă acum mai des din conac. Palid, fără pic de sînge în obraji buhăiți, cu ochii roșii ca după o noapte de nesomn, ori de cîte ori dădeau o raită prin moșie, mergea în urma Sevastiței. Ea, uscățivă, negricioasă, cu ochii holbați, cu privirea rea, dă ordine în dreapta și-n stînga ; ce va merge la oraș, ce se va vinde. Parcă s-ar fi răzbunat pe cineva. Din porunca ei fură chemați trei-patru turci care se ocupau cu negotul de găini. Se apucară numaidecît să prindă găinile închise din vreme în cotețe. Se ridicase mare larmă, găinile cîrîiau speriate. Negustorii umplură lăzile și le încărcară pe caii lor mărunți. Sevastița își ridicase ochii și spre acoperișul pe care ședeau porumbeii, se gîndea poate să-i vîndă și pe ei, dar nu spuse nimic. De pe scări, înainte de a intra în casă, îi spuse lui Marin :

— Mîine nu scoateți afară nici o vită. Toți boii și vacile, toți caii și toate oile vor fi duse la oraș, la tîrg. Și spune slugilor să vină la mine una cîte una, să ne vedem socotelile, să-și ia banii.

Pînă seara Sevastița își plăti toate slugile. Nimeni nu se putea plînge — fiecare a luat tot ce avea de primit, chiar ceva mai mult. Slugile primiseră toți

banii, dar nu erau vesele, parcă le şedea o piatră pe inimă. După ce se înapoie seara de la conac, Marin zise :

— Stăpînului îi e tare greu, tare. Marin rămase o clipă îngîndurat, apoi spuse în şoaptă : Îl auzeam cum se roagă : „Te rog, zicea, Sevastiţa, nu mai beau, am să muncesc, dar nu vinde moşia. De ce s-o vinzi ? E o avere straşnică. O să mă pun pe treabă, să vezi ce bine am să muncesc. Te rog, zicea, ascultă-mă, n-o vinde...”

— Şi ea ?

— „Cum, zice, vrei să stai aici şi să bei ? Şi să te uiţi după muieri străine ? Nu se poate, zice. Vînd totul.”

— Bre, ce femeie îndărătnică ! spuse Petăr ciobanul. Cum să nu-i fie greu lui Zaharia ? Banii îi faci, da' moşie greu faci. Ai pămînt, ţine-l zdravăn...

A doua zi dimineaţă sub salcîmul mare din faţa conacului, aştepta căruţa la care erau înhămaţi cei doi cai mari şi cenuşii. Sevastiţa şi Zaharia se urcară. Se putea ca ceea ce spusese Marin să fi fost adevărat, dar Zaharia părea destul de vesel şi zîmbea. Slugile se adunaseră în jurul lor pentru ultima oară. Sevastiţa le spuse :

— Noi plecăm. Erofim rămîne aici, iar voi, aşa cum am spus, aduceţi vitele în oraş. Ce zi e azi ? Joi ? Chiar dacă mergeţi încet, la noapte tot veţi fi în oraş. Mîine vitele se vor odihni, iar sîmbătă le scoatem la tîrg. Ne vedem acolo. Rămîneţi cu bine !

Plecară. Slugile se pregătiră şi ele de drum şi plecară. Erau bărbaţi, nu se cădea să plîngă, dar nu erau în apele lor, se sfiiu unii de alţii, se priveau cu ochii umezi, tuşeau şi strigau la Erofim :

— Rămîi cu bine, Erofime ! E, hai, cu bine, Erofime !

Și acest „rămâi cu bine“, și „hai, cu bine“, pe care îl repetau mereu, era pentru moșie, iar nu pentru Erofim.

Au pornit. Oile mergeau de-a dreptul prin câmpie, cu Petăr ciobanul și Davidco înaintea, într-o coloană nesfârșită, cu capetele plecate din cauza arșiței. Pe drumul pietruit se scurgea cireada mare de vite. Aici erau toți boii : Bălan și Civga, Techeș și Karaghioz, și toți ceilalți. Veneau apoi vacile și caii. Aici era și iapa cea bătrână și neagră, sora Aiei, aici era și neleapca cu vițelușul ei. Nori de praf se ridicau în urma lor. Din când în când necheza un cal sau mugea o vacă. Slugilor li se părea că vitele — boi, vaci, cai se uită mereu înapoi și că încearcă să se întoarcă din drum. Strigau la ele și le mînau înainte.

Satul Sîrneni era aproape și ajunseră acolo curînd. Toate privirile erau îndreptate spre ruinele morii de vînt de pe deal, lîngă care erau casa și atelierul lui Velico, fierarul. Nu puteau să treacă pe aici și să nu schimbe o vorbă cu el, cu Vasilena și cu Ago. Afară de drumul care ducea la oraș, mai era un drum care cobora din satele din deal, așa că Velico, pe lîngă lucrările de fierărie, era și potcovar, și avea destul de lucru. Văzînd slugile și vitele de la moșie, el și Vasilena le ieșiră înainte :

— Bine-ați venit ! Bine-ați venit ! strigau amîndoi.

Vasilena strînse mîna tuturor, pe rînd. Era la fel de frumoasă, se mai subțiasse puțin, avea fața limpede, iar ochii ei negri scînteiau plini de blîndețe și bunătate. Ilicul roșu, puțin mai scurt peste mijloc, care-i strîngea sîinii tari, era nițel descheiat, așa cum poartă mamele tinere care alăptează. În urma Vasilenei venea Ago, care se hlizea cu glasul lui strident și puternic, ca de tunet.

— Ne ducem, ne-au stricat cuibul, spuse Petăr ciobanul. Ducem vitele la tîrg, da' noi nu ne mai întoarcem.

Marin glumea :

— Bine-a făcut Ago. A simțit ce vine și a șters-o la vreme. Mare șmecher e Ago ăsta...

— N-o să rămîneți nici voi pe drumuri, spuse Vasilena. Veniți, ședeți, să vă odihniți. Afară, pe prispă, Vasilena aduse pentru fiecare cîte o pernă. Toți se așezară.

— Așa e, zise Petăr ciobanul, care freca amnarul ca să-și aprindă o țigară. Așa e, de foame n-o să murim noi, numai că pasărea zboară, zboară peste mări și țări și iarăși se întoarce acolo unde-i e cuibul. E greu, cînd te-ai învățat la un loc. Și nouă ne e greu, și dobitoacelor.

Casele satelor erau ceva mai la o parte ; în jurul casei lui Velico era o poiană pe care se opriseră vitele să pască. Oile erau ceva mai departe, cu Davidco. Cu toate că Velico și Vasilena știau tot ce se petrecuse la moșie (au trecut pe-acolo Galunca și Vasil), întrebau ba de una, ba de alta, iar slugile simțeau nevoia să-și spună durerea. Stau de vorbă, unii se văitau, alții glumeau. Pomeniră și de unchiul Mituș, al cărui suflet odihnea undeva printre crucile albe din cimitirul de la Sîrneni.

Păscînd, boii se apropiaseră de casă. În frunte erau Bălan și Civga, albi ca zăpada, cu coarneau mari, ca de ren.

— N-o să mai rămînă nimic din vite, spuse Marin. Cine-o să le fie stăpîn, cine-o să le poarte de grijă...

— Omul o duce oricum, zise Petăr ciobanul. Se mai plînge, își găsește un suflet apropiat... Da' vita, vita... Ce-o doare, nimeni nu știe... Dacă n-are limbă să vorbească...

Bălan se apropiase de gardul de nuiiele și, uitându-se calm, cu ochii umezi, se linse pe coapsa din spate, pe urmă începu să se scarpine de un păr. Zîmbind, cu pașii sprinteni, Vasilena se duse la el și-l mîngîie. Poate că Bălan îi recunoscuse glasul. Se oprise și, nemișcat, închidea ușor ochii.

— Bălane, Bălane... Unde te duci, tu, Bălane? Unde te duci? îi vorbea Vasilena și-l mîngîia. Cine-o să te cumpere, Bălane? Pentru cine o să muncești? Cine o să-ți poarte de grijă? O să te îngrijească bine, Bălane? Spune, Bălane... spune...

Deodată se opri, duse mîna la frunte, se gîndea la ceva. Pe urmă se întoarse și, cu fața aspră și încordată, fără a se uita la nimeni, se duse lîngă casă, își lipi obrazul de zid și trupul zvelt i se cutremura de plîns. Toți tăceau.

Velico, în cămașă, cu mînele suflecate, voinic, cu părul creț, zîmbind, se uită lung la Vasilena, apoi spuse :

— E, acu' de ce plîngi? Nu fi copil...

— Îmi pare rău, ce vrei, spuse Vasilena. Întoarse capul și cu ochii în lacrimi se uită iar la Bălan, la Cîvga, la toți boii.

În casă începuse să plîngă un copil. Vasilena își șterse repede lacrimile și intră înăuntru.

— Lume, lume... soro lume, spuse Petăr ciobanul oftînd.

După cîteva clipe Vasilena ieși iarăși afară. Purta în brațe un copil, încă foarte mic, îl apropia de obraz, îi vorbea, se bucura privindu-l. Pe fața ei nu mai era nici urmă din plînsul de adineaori. Zîmbea, era fericită.

— E, acu' să mergem, zise Petăr ciobanul.

Velico și Vasilena îi opriră într-un glas.

— Cum așa, cum să mergeți? spuse Vasilena. Întîi să mîncăm, și pe urmă.

Lăsa copilul în brațele lui Velico și se duse să pună de masă. Au rămas mai bine de un ceas. Au mâncat, au stat la taclale. Au glumit pe seama lui Ago. Pe urmă s-au ridicat să plece. Cu Davidco, care, înalt ca o prăjină, sta în mijlocul oilor, cu cața pe umăr, de care își atârname sumanul, și-au luat rămas bun de departe, făcându-și semne cu mâna. Ceilalți au pornit, îndemnând vitele înaintea lor. Ochii Vasilenei se umeziră iarăși, dar acum zîmbea printre lacrimi.

— Dumnezeu să fie cu voi ! Dumnezeu să fie cu voi ! striga ea fiecăruia în parte, apoi se apleca și-și săruta copilul cu înfocare.

Velico se apucase de treabă, lovea cu ciocanul. Vasilena rămase în curte, se foia în sus și în jos, vorbea răzgâiat copilului sau îi cînta să-l adoarmă. Dar ochii ei priveau mereu spre drum. Privirea ei se opri întîmplător asupra lui Ago. Sta lîngă grajd, sprijinindu-se de cazmaua cu care săpa și privea și el drumul, peste gardul de nuiele. Își șterse un ochi cu palma, pe urmă celălalt, și se uită iarăși în urma lor. Vitele se înghesuiau una în alta, învăluite în praful întepat de miile de săgeți ale soarelui și picreau în depărtare. Peste coama dealului cobora turma de oi. Acum nu se mai vedea decît Davidco, care dispăru apoi și el.

CUPRINS

<i>Prefață</i>	 V
<i>Tabel cronologic</i>	. . . XXIII

CINTECUL ROȚILOR (1933)

Cîntecul roților	 3
Judecata	 18
Visătorul	 43
Ultima bucurie	 67
Moș David	 121

PE VALEA MESTEI

Eschi Arap	157
Pe Valea Mestei	164
Oaspeți întâmplători	170

EI AU ÎNVINS

Trandafirii albi	. . . 187
Prietenul	. . . 196

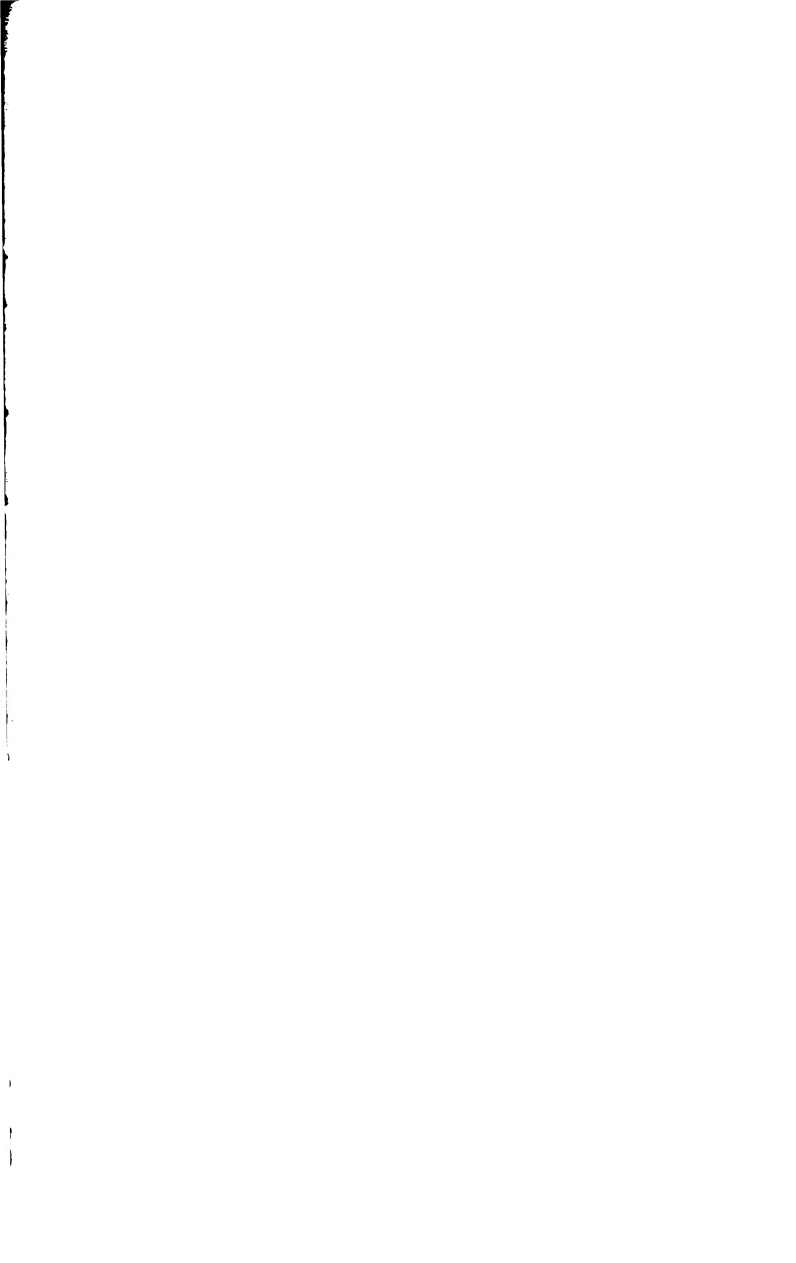
INIMĂ DE FEMEIE (1935)

Tată și fiu	207
Albena	215

Serafim	222
Gelozie	229
Vagabondul	240
Pompadour	247
Ploaie de vară	256
Inimă de femeie	264
Roidiu	272
Comoara	281
Coșmarul	290
Asie	298
Răsplata	308

DACĂ PUTEAU SĂ VORBEASCĂ (1936)

Fiecare cu numele lui	317
Nunta Vasilenei	323
Hoinarul	330
Mezina	338
Porumbelul din fereastră	345
Stăpînii cei tineri	353
Lupoaica	360
Boul ciut	367
Vasilena și stăpînul	374
Calul bălan de la fîntînă	381
Un oaspete nocturn	387
Odinioară	395
La rude	408
Sălbatica	415
Dimineța la răsărit de soare	422
Neleapca	429
Ultima întîlnire	436

Lector : ECATERINA TARALUNGA
Tehnoredactor : ELENA CALUGARU

*Tiraj 16 860 ex. broșate. Coli ed. 20,53. Coli
tipar 15.*

Tiparul executat sub comanda nr.
30 262 la Combinatul Poligrafic „Casa
Scintei”, Piața Scintei, nr. 1
București
Republica Socialistă România

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2025

